นักวิชาการ เทศ-ไทย หาความรู้ให้แน่ ใช่แค่คิดเอา

พระพรหมคุณาภรณ์
(ป. อ. ปยุตฺโต)

นักวิชาการ เทศ-ไทย หาความรู้ให้แน่ ใช่แค่คิดเอา
พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต)

นักวิชาการ เทศ-ไทย

หาความรู้ให้แน่ ใช่แค่คิดเอา

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต)

สงกรานต์ ๒๕๕๔

นักวิชาการ เทศ-ไทย

หาความรู้ให้แน่ ใช่แค่คิดเอา

ภาคผนวก: ข้อคิดและความเห็น จากอาจารย์สมศีล ฌานวังศะ

ISBN 978-974-496-964-4

พิมพ์ครั้งที่ ๑ — *สงกรานต์ ๒๕๕๔* ๘,๐๐๐ เล่ม

- ทุนพิมพ์หนังสือธรรมทาน วัดญาณเวศกวัน ๒,๐๐๐ เล่ม
- คณะผู้ศรัทธา ๖,๐๐๐ เล่ม

ปก: พระชัยยศ พุทฺธิวโร

สถานที่ติดต่อ: วัดญาณเวศกวัน
ตำบลบางกระทึก อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม
โทรศัพท์ ๐๒ ๔๘๒ ๑๕๕๒, ๐๒ ๔๘๒ ๗๓๖๕, ๐๒ ๘๘๙ ๔๓๙๖

พิมพ์ที่: เจริญดีมั่นคงการพิมพ์
๔๒ ถนนเพชรเกษม ซอยเพชรเกษม ๔๘ กทม.
โทรศัพท์ ๐๒ ๔๕๗ ๒๕๙๓

คำปรารภ

หนังสือนี้ ที่จริง ไม่จำเป็นต้องมีคำนำ หรือคำปรารภ เพราะเนื้อความในเล่มหนังสือเองบอกความเป็นมาเป็นไปอยู่แล้วในตัว

อย่างไรก็ดี เบื้องต้นนี้ มีข้อที่ควรทำความเข้าใจเล็กน้อยว่า ตั้งแต่ในพุทธกาล มีผู้ติเตียน กล่าวหา ว่าร้ายพระพุทธเจ้าบ้าง พระธรรมบ้าง พระสงฆ์บ้าง พระพุทธเจ้าจึงได้ตรัสสอนวิธีแสดงตอบต่อคำติเตียน กล่าวหา ว่าร้ายไว้ เพื่อให้พระสาวกปฏิบัติโดยชอบธรรมและเป็นประโยชน์

ว่าโดยสาระ ถ้าคำกล่าวร้ายเป็นแค่อนิฏฐารมณ์ ก็เพียงให้ผ่านให้สงบไปด้วยขันติธรรมและแสดงอาการตอบสนองที่ดีงาม

ถ้าคำกล่าวร้ายนั้นอาจก่อให้เกิดความเข้าใจผิด ซึ่งเป็นความเสียหายที่ไม่ควรละเลยปล่อยไว้ ก็พึงชี้แจงอธิบายไปโดยเหตุผลตามความเป็นจริง ดังพุทธพจน์ที่ว่า *(ที.สี.๙/๑/๔)* “ภิกษุทั้งหลาย หากคนพวกอื่นจะพึงกล่าวติเรา ติพระธรรม ติพระสงฆ์ ในคำที่เขากล่าวตินั้น คำที่ไม่จริง เธอทั้งหลายพึงแก้ไขไถ่ถอน ข้อที่ไม่ถูกไม่จริง ก็ให้เห็นว่าไม่ถูกไม่จริง ดังนี้ๆ ...”

ในบางกรณี การแก้ไขไถ่ถอนคำกล่าวร้าย โยงไปยังหลักธรรมหรือสารัตถะที่สำคัญ สถานการณ์นั้นจึงกลายเป็นโอกาสที่จะแสดงหลักธรรมหรือสารัตถะนั้นแก่ประชาชน ดังที่พระสูตรของพระพุทธเจ้าหลายสูตร เป็นคำตรัสตอบหรืออธิบายธรรมในคราวที่มีผู้กล่าวร้ายต่อพระองค์

เมื่อถือเอาการตำหนิติเตียนอันไม่ชอบธรรม เป็นโอกาสที่จะแสดงธรรม ก็เป็นการแสดงตอบต่อความไม่ชอบธรรมโดยชอบธรรม และอาศัยเรื่องเสียหายทำประโยชน์ให้เกิดขึ้นได้แก่มหาชน

เรื่องที่ปรารภมีข้อที่เกี่ยวโยงให้ ดร.สมศีล ฌานวังศะ เกิดความห่วงใย และด้วยความปรารถนาดี ดร.สมศีล ฌานวังศะ ได้เขียนแสดงข้อคิดและความเห็นในเรื่องนี้ไว้ โดยเจ้าของข้อคิดและความเห็นขอแยกข้อเขียนของตนออกไปต่างหากเป็นภาคผนวก

อนึ่ง พอเหมาะว่าอาจารย์ท่านหนึ่งได้อ่านต้นฉบับหนังสือนี้ และได้บันทึกความคิดเห็นบางอย่างไว้ ก็เลยขอโอกาสนำถ้อยคำและความคิดเห็นบางอย่างของท่านมารวมไว้ด้วย

หนังสือนี้มีเนื้อความแยกและโยงไปในหลายเรื่อง แต่ก็มีสาระรวมกันได้ในชื่อที่ตั้งขึ้นว่า *นักวิชาการ เทศ-ไทย หาความรู้ให้แน่ ใช่แค่คิดเอา* เมื่อต้นฉบับเสร็จ เตรียมจะส่งพิมพ์ ปรากฏว่าเนื้อหายืดยาวและมีหัวข้อมากมาย น่าจะจัดรวมเข้าเป็นภาคๆ จะได้สะดวกแก่ผู้อ่าน แต่เนื่องด้วยเวลาจวนเจียน และเกรงว่าหนังสือนี้จะแย่งเวลาจากหนังสือเรื่องอื่นมากเกินไป จึงตกลงคงไว้ในคราวนี้อย่างนี้ก่อน

ขออนุโมทนาความปรารถนาดีของ ดร.สมศีล ฌานวังศะ และทุกท่านที่เกื้อกูล ทั้งอาจารย์ผู้เขียนบันทึกดังกล่าวข้างต้น และผู้ที่บอกแจ้งข่าวพร้อมทั้งนำเอกสารต่างๆ มาถวาย หวังว่า หนังสือนี้จะช่วยเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง เป็นส่วนร่วมเพิ่มพูนความเจริญธรรมเจริญปัญญาและประโยชน์สุขของประชาชนสืบต่อไป

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต)

๒ เมษายน ๒๕๕๔

สารบัญ

นักวิชาการ เทศ-ไทย

หาความรู้ให้แน่ ใช่แค่คิดเอา

เมื่อ ๓-๔ ปีมาแล้ว วันหนึ่งพระและโยมได้พูดปรารภกันเล็กน้อยถึงข้อความที่อ่านพบในหน้าบรรณาธิการ ของ *วารสารพุทธศาสน์ศึกษา* (ปีที่ ๑๔ ฉบับที่ ๓ กันยายน - ธันวาคม ๒๕๕๐) ของศูนย์พุทธศาสน์ศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งเขียนพาดพิงหนังสือ *พระไตรปิฎก: สิ่งที่ชาวพุทธต้องรู้* สั้นๆ ว่า

> ในหนังสือเรื่อง *พระไตรปิฎก: สิ่งที่ชาวพุทธต้องรู้* ท่านเจ้าคุณได้กล่าวถึงความสำคัญของพระไตรปิฎกเอาไว้มากมาย (ฟังดูแค่ชื่อของหนังสือ เราก็น่าจะเดาได้ว่าท่านผู้เขียนมองสถานะของพระไตรปิฎกอย่างไร คำว่า “ต้อง” ในภาษาไทยนั้นเป็นคำแรงหมายถึงขาดไม่ได้ ไม่เหมือนคำว่า “ควร” ที่แปลว่ามีก็ดี แต่ถ้าไม่มีก็ไม่ถึงกับเสียหายร้ายแรง ถ้าตีความตามตัวอักษรท่านก็คงเห็นว่าการเป็นชาวพุทธโดยไม่รู้พระไตรปิฎกนั้นเสียหายมาก

คำวิจารณ์สั้นๆ นี้ ผู้ที่อ่านก็คงมองได้ว่า ผู้เขียน คือ บรรณาธิการของวารสารนั้น ประสงค์ให้เข้าใจทำนองว่า ชื่อหนังสือดังกล่าว แสดงลักษณะนิสัยของเจ้าของหนังสือ คือพระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต) ว่าเป็นบุคคลที่ถือมั่นพระไตรปิฎก หรือยึดติดคัมภีร์ อาจจะเรียกว่าเป็นผู้ที่ใจแคบ มีความคิดคับแคบ หรืออะไรทำนองนั้น ซึ่งผู้อ่านพึงพิจารณาได้เอง แต่รวมแล้วมีความหมายในทางที่ไม่ดี

วันหนึ่ง หลังจากนั้นไม่นาน เมื่อ อาจารย์สมศีล ฌานวังศะ* มาที่วัดตามปกติ อย่างที่เคยมาตามโอกาส ได้บอกแก่อาตมาว่าจะขอมาถามหรือสัมภาษณ์หรือสนทนากับอาตมาเกี่ยวกับเรื่องนี้ อาตมาก็ยังนัดไม่ได้ เพราะตอนนั้น งานเร่งก็มี ร่างกายก็ไม่อำนวย จึงขอโอกาสรอไว้ก่อน ค่อยหาเวลานัดกันต่อไป แล้วเวลาก็ผ่านไปๆ ถึงบัดนี้ เวลาผ่านมา ๓-๔ ปีแล้ว เหมือนเดี๋ยวเดียว

เรื่องช้าถึงอย่างนี้แล้ว ไม่ควรจะปล่อยเวลาล่วงเลยไปอีก แต่ผู้จะนัดพูดคุยกันนี้ก็พบกันยากนัก อาตมาเอง นอกจากเรื่องหนังสือธรรมยังมากและร่างกายไม่อำนวยแล้ว ก็อยู่วัดน้อยลง แต่ออกไปพักในชนบทมากขึ้นๆ ทางด้านอาจารย์สมศีลก็มีงานหนักมากมายตลอดเวลา จะทำอย่างไร วิธีหนึ่งคือ ถึงจะพบกันได้ยากนานๆ ครั้ง เมื่อรู้ข้อที่จะถาม มองเห็นเรื่องที่น่าจะชี้แจงแล้ว ก็เขียนตอบเขียนอธิบายส่งให้ได้ สอบถามกันได้

---

* ดร. สมศีล ฌานวังศะ ราชบัณฑิตสำนักศิลปกรรม ประเภทวรรณศิลป์ สาขาวิชาภาษาศาสตร์ อดีตรองศาสตราจารย์ สถาบันภาษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ที่จริง อาตมาเองก็อยากจะรีบตอบหรือพูดเรื่องนี้ให้เร็ว ทั้งนี้มิใช่จะรีบพูดในเรื่องที่ปรารภข้างต้นนั้น แต่จะถือเป็นโอกาสพูดโยงไปอีกเรื่องหนึ่ง ที่เป็นกรณีในประเภทเดียวกัน ซึ่งเห็นว่ารีบด่วนกว่า เพราะไปกระทบกระเทือนถึงท่านผู้อื่น ซึ่งเป็นบุคคลที่ ๓ พูดรวบรัดว่า จะได้เปลื้องความรู้สึกที่เหมือนเป็นหนี้ต่อคุณหมอประเวศ วะสี และหลายท่านที่พูดรวมๆ ว่ามหาวิทยาลัยมหิดล

ความจริง อาตมาก็ไม่ได้ไปกู้หนี้อะไรคุณหมอประเวศและมหาวิทยาลัยมหิดล แต่เรื่องเป็นทำนองเหมือนกับว่ามีผู้เอาชื่ออาตมาไปอ้างแล้วก่อหนี้ขึ้นมา

ทีนี้ เมื่อเรื่องไปกระทบจะเสียหายต่อท่านเหล่านั้น เห็นว่าจะปล่อยเรื่องไว้ไม่ได้ ก็ได้หาโอกาสรีบเล่ารีบบอกความจริง แต่ก็อย่างที่ทราบกัน อาตมาไม่ได้ออกไปไหน เวลาพูด ก็อยู่แค่ในวัด ผู้ฟังก็เป็นกลุ่มเล็กๆ เช่น พระนวกะบางรุ่น และก็ไม่ค่อยมีเหตุอ้างอิงโดยตรงที่จะโยงไปพูด

คราวนี้ เรื่องที่อาจารย์สมศีลจะถามหรือสนทนานั้น เป็นเรื่องประเภทเดียวกันเลยทีเดียว จึงเป็นโอกาสเหมาะมากที่จะพูดและขอพูดเรื่องนั้นให้เสร็จไปก่อนเรื่องนี้ เพื่อแก้ไขเรื่องที่จะเสียหายแก่ท่านผู้อื่นให้เสร็จไปให้เร็วที่สุด หรือจะพูดว่ารีบปลดหนี้เสียทันทีที่ได้โอกาส ก็ได้

ความเป็นมาของเรื่อง
สืบเนื่องจากความเป็นมาของหนังสือ

เริ่มแรก ควรทราบความเป็นมาของเรื่อง ว่า เหตุใด อาจารย์สมศีล จึงได้ขอถามหรือสนทนาเรื่องข้อเขียนของ บก. *วารสารพุทธศาสน์ศึกษา* ที่วิจารณ์หรือตำหนิการตั้งชื่อหนังสือ *พระไตรปิฎก: สิ่งที่ชาวพุทธต้องรู้*

เรื่องก็คือว่า หนังสือ *พระไตรปิฎก: สิ่งที่ชาวพุทธต้องรู้* นี้ อาจารย์สมศีลเกี่ยวข้องโดยตรง ในฐานะเป็นผู้แปลเป็นภาษาอังกฤษ

ขอทำความเข้าใจให้ชัดว่า หนังสือ *พระไตรปิฎก: สิ่งที่ชาวพุทธต้องรู้* นั้น เป็นหนังสือมี ๒ พากย์ คือ มีทั้งพากย์ภาษาไทยและพากย์ภาษาอังกฤษ ซึ่งเท่าที่ได้เผยแพร่มาแล้ว พิมพ์รวมอยู่เป็นเล่มเดียวกัน โดยมีชื่อในพากย์อังกฤษว่า *The Pali Canon: What a Buddhist Must Know*

ทีนี้เรื่องยังลึกลงไปอีกว่า ก่อนที่ อาจารย์สมศีลจะแปลหนังสือชื่อนี้เป็นภาษาอังกฤษนั้น หนังสือของอาตมาที่ชื่อว่า *พระไตรปิฎก: สิ่งที่ชาวพุทธต้องรู้* ก็ยังไม่มี คือยังไม่เกิดขึ้น

ก็หมายความว่า หนังสือพากย์ภาษาไทยที่ชื่อว่า *พระไตรปิฎก: สิ่งที่ชาวพุทธต้องรู้* นั้น เกิดขึ้นพร้อมกันกับพากย์ภาษาอังกฤษ (*The Pali Canon: What a Buddhist Must Know*) เมื่ออาจารย์สมศีลจัดทำคำแปลพากย์ภาษาอังกฤษ

เรื่องเป็นอย่างไร ต้องชี้แจงหน่อยว่า หนังสือเล่มที่ว่านั้น เกิดจากความคิดริเริ่มของผู้แปล คือ อาจารย์สมศีลบอกว่าได้อ่านเรื่องที่อาตมาพูดไว้บ้าง เขียนไว้บ้าง เกี่ยวกับพระไตรปิฎก น่ารู้น่าสนใจ น่าเผยแพร่ให้กว้างออกไปในภาษาอังกฤษด้วย จึงคิดว่าจะแปลเป็นภาษาอังกฤษ เพื่อนำไปเผยแพร่ในวารสาร *Manusya: Journal of Humanities* ของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยและจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ฉบับพิเศษ ๔.๒๐๐๒ ว่าด้วยพระไตรปิฎก

เนื่องจากเรื่องเหล่านั้นกระจายอยู่ในหนังสือหลายเล่ม (ที่เป็นแหล่งใหญ่ ๓ เล่ม) อาจารย์สมศีลจึงขอคัดตัดมาจัดเรียงต่อกันให้ได้ความสำคัญและจบในตัว แล้วก็แปลเป็นภาษาอังกฤษ จึงเกิดเป็นหนังสือเล่มใหม่ที่มีชื่อข้างต้นนั้นขึ้นมา

แท้จริง เมื่อแปลเสร็จใหม่และพิมพ์เผยแพร่ครั้งแรก ยังไม่ได้ใช้ชื่อนี้ คือ เมื่อตีพิมพ์ในวารสาร ใช้ชื่อเรื่องว่า "What a true Buddhist should know about the Pali Canon"

แต่ต่อมา มีท่านที่ศรัทธา เช่น อาจารย์ภาวรรณ หมอกยา แห่งคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยนั้นเอง สนับสนุนให้นำมาพิมพ์เป็นเล่มต่างหาก[๑]

ตอนนี้แหละ คงจะเห็นว่าชื่อเรื่องเดิมยาวเกินไป ก็เลยคิดชื่อใหม่ให้กะทัดรัด และเรียกได้ง่าย จึงเกิดเป็นหนังสือเล่มซึ่งมีชื่อที่ว่านี้

เมื่อเรื่องเป็นมาอย่างนี้ การที่ บก. *วารสารพุทธศาสน์ศึกษา* วิจารณ์หรือตำหนิหรือต่อว่าอาตมาว่าเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ จึงตั้งชื่อหนังสือเช่นนั้น อาตมาคิดว่า อาจารย์สมศีลเมื่อได้เห็นข้อเขียนนั้น ก็รู้สึกมีความรับผิดชอบ อาจจะรู้สึกเหมือนกับว่าอาตมาต้องมารับเคราะห์หรืออะไรทำนองนั้น ก็จึงอยากจะร่วมทำเรื่องให้กระจ่าง

เป็นอันว่าได้ทราบต้นเรื่องแล้ว ก็ขอพูดไว้แค่นี้ก่อน

คิดว่าจะตีพระ
แต่เอาญาติโยมมารับเคราะห์

หันกลับไปเรื่องที่บอกแต่แรกว่าอาตมาเองอยากจะรีบพูด เมื่อมีโอกาส นี่ก็เป็นเรื่องของข้อเขียนเหมือนกัน อยู่ในหนังสืออีกเล่มหนึ่ง คราวนี้ ผู้ที่เขียนนั้นตั้งใจว่าอาตมา แต่ผู้ที่เหมือนกับถูกกล่าวหา หรือถูกทำให้เข้าใจผิด กลายเป็นคุณหมอประเวศ และมหาวิทยาลัยมหิดล ตั้งแต่ท่านอธิการบดีสมัยนั้น เป็นต้นลงมา

ขอย้อนเล่าเรื่องที่เป็นมาพอให้เข้าใจสักหน่อย คือ เมื่อปี ๒๕๔๖ พระมโน เมตฺตานนฺโท ได้เขียนหนังสือเรื่อง *เหตุเกิด พ.ศ. ๑* เล่มหนาทีเดียว ออกมาแล้ว ๒ เล่ม เท่าที่ทราบ มีผู้ตื่นเต้นกันไม่น้อยในวงวิชาการ ท่านผู้เขียน ซึ่งก็รู้จักกับอาตมาพอสมควร ดูเหมือนจะเป็นผู้ส่งหนังสือนั้นมาให้อาตมา ๑ ชุด ๒ เล่ม

เมื่ออ่านดู ได้พบว่าข้อมูลในหนังสือนั้นผิดพลาดอย่างหนักชนิดที่ไม่น่าจะเป็น และเห็นได้ชัดว่าผู้ที่ตื่นเต้นกันไปนั้น ไม่ได้ค้นคว้าตรวจสอบข้อมูล และต้องขอพูดแรงๆ ว่า บางท่านถึงกับไม่มีพื้นความรู้ที่จะค้นหาข้อตรวจสอบ ก็ได้แต่ตื่นเต้นกันไป

เมื่อเห็นว่าควรยับยั้งความเข้าใจผิด อาตมาจึงได้เขียนหนังสือขึ้นมาเล่มเล็กๆ เล่มหนึ่ง ให้ชื่อว่า ***ตื่นกันเสียที จากความเท็จของหนังสือ "เหตุเกิด พ.ศ. ๑"*** เป็นการเตือนสติ โดยเฉพาะท่านที่เป็นผู้ใหญ่ ไม่อยากให้ตื่นเต้นไปตามกระแส ควรจะดู ถ้าไม่ตรวจสอบ ก็ควรจะพิจารณาหาดูหลักฐานข้อมูลกันบ้าง

หลังจากนั้นช่วงหนึ่ง พระมโน เมตฺตานนฺโท ก็ได้เขียนหนังสือเล่มเล็กๆ ชื่อว่า *เหตุเกิด พ.ศ. ๑ (B.E.0001) เป็นเท็จจริงหรือ?* ออกมาโต้ตอบตำหนิติเตียนอาตมาเป็นการเฉพาะตัว

ในบรรดาข้อต่อว่าทั้งหลายในหนังสือนั้น ตอนหนึ่ง (หน้า ๒๐-๒๑) ท่านเมตฺตานนฺโทเล่าเรื่องของท่านเกี่ยวกับการคิดทำพระไตรปิฎกคอมพิวเตอร์ ว่า

> เมื่อเรียนบาลีไวยากรณ์ใหม่ๆ กับอาจารย์ อาตมาก็เริ่มสังเกตว่าภาษาบาลีนั้นเป็นภาษาที่มีระเบียบและมีปริมาณวรรณกรรมอยู่มาก และสามารถนำเอาเทคโนโลยีสมัยใหม่คือคอมพิวเตอร์มาใช้ในการศึกษาค้นคว้าได้ อาตมาเรียนไปก็ทำวิจัยไปด้วย และทำงานวิจัยเบื้องต้นนั้น (pilot project) ก็คือการคำนวณหาความเป็นไปได้ ที่จะนำข้อมูลในพระไตรปิฎกบรรจุเข้าหน่วยความจำของคอมพิวเตอร์
>
> อาตมาได้บอกบุญคณะวิศวกรของบริษัทคอมพิวเตอร์ที่ทำงานวิจัยร่วมโครงการนี้ เมื่อพบว่ามีความเป็นไปได้จริง อาตมาพร้อมกับคณะผู้ร่วมโครงการวิจัยนี้จึง กราบนำถวายผลการวิจัยนี้ แก่ท่านเจ้าคุณพระราชวรมุนี (ป.อ. ปยุตฺโต) สมัยที่ท่านยังจำพรรษา ณ วัดพระพิเรนทร์ เมื่อ ปีพ.ศ. 2526
>
> ท่านเจ้าคุณยังรับเอกสารเหล่านั้นไปพร้อมกับกล่าวด้วยความประหลาดว่า “เอ๊ะ ทำได้ด้วยหรือ?” ภายหลังอาตมาทราบว่าท่านเจ้าคุณได้นำความคิดในการนำพระไตรปิฎกเข้าไปบันทึกในคอมพิวเตอร์ไปทำการขยายผลกับอาจารย์ท่านหนึ่งแห่ง

> มหาวิทยาลัยมหิดล ซึ่งส่งผลให้พัฒนาเป็นโครงการพระไตรปิฎกคอมพิวเตอร์ของมหาวิทยาลัยมหิดลต่อไป ในขณะนั้นเองอาตมาได้เป็นผู้อำนวยการโครงการพระไตรปิฎกคอมพิวเตอร์ของวัดพระธรรมกาย และได้ทำโครงการนี้ต่อไปจนอาตมาออกจากวัดพระธรรมกายและมูลนิธิธรรมกาย เมื่อกลางปีพ.ศ. 2537

นี่แหละคือที่บอกว่า ท่านตั้งใจว่าอาตมา แต่ผู้เสียหายกลายเป็นคุณหมอประเวศ และมหาวิทยาลัยมหิดล แล้วก็เป็นเรื่องไม่เป็นธรรม เพราะข้อความที่เขียนว่านั้น ไม่เป็นความจริง

ที่ต้องการพูดเรื่องนี้ให้รู้กันเร็วๆ และเมื่อได้โอกาสก็ขอยกขึ้นมาแทรกเสียก่อน ก็เพราะข้อความที่ท่านเมตฺตานนฺโทพูดนั้น ไปกระทบถึงท่านผู้อื่น ในทางที่เสียหายต่อท่าน

แม้ว่าท่านเหล่านั้นอาจจะไม่ทราบ หรือเมื่อทราบ อาจจะไม่ถือก็ได้ แต่ก็เป็นความเสียหายอยู่นั่นเอง เพราะทำให้คนทั้งหลายรู้จักท่านตลอดไปถึงสถาบันคือมหาวิทยาลัยมหิดล ผิดไปจากที่เป็นจริง

พร้อมกันนั้น ถ้าอาตมาปล่อยเฉยนิ่งไว้ ก็เหมือนกับยอมรับว่า ผู้ใหญ่ในมหาวิทยาลัยมหิดลได้ความคิดในการทำพระไตรปิฎกคอมพิวเตอร์ไปจากอาตมา ซึ่งไม่เป็นความจริง

การเฉยนิ่งที่ทำให้เกิดความเข้าใจผิดอย่างนั้น ไม่ใช่ความดีงามเลย และถ้าอาตมานิ่งไว้เหมือนยอมรับอย่างนั้น ท่านที่เสียหายคิดจะชี้แจงอะไร ท่านก็อาจจะรู้สึกว่ากระทบที่อาตมา ก็

ทำลำบาก จึงเหมือนเป็นความรับผิดชอบของอาตมาที่รู้ชัดอยู่กับตัว จะต้องเป็นผู้ชี้แจงแถลงไข ให้รู้เข้าใจเรื่องราวนั้นตามที่เป็นจริง

อย่างน้อย การเล่าความจริงในเรื่องนี้ ก็เป็นประโยชน์อยู่ในตัวของมันเอง คือ ทำให้รู้ประวัติการเกิดขึ้นของพระไตรปิฎกคอมพิวเตอร์ในประเทศไทย หรือว่าในโลก ก็ตามที

ที่จริง ความคิดที่จะเอาเทคโนโลยีคอมพิวเตอร์มาใช้ประโยชน์ในการค้นคว้าพระไตรปิฎกนั้น ตามที่ได้ยินได้ฟัง มีกันมาตั้งแต่เริ่มมีคอมพิวเตอร์เข้ามาในเมืองไทย อาตมาก็สนใจด้วยบ้าง แต่สนใจเพียงในแง่ที่ว่า ถ้าเขาทำได้ เราก็จะมีโอกาสใช้ด้วย

เมื่อมีท่านที่คิดทำเรื่องนี้เข้ามาพบปะเกี่ยวข้อง อาตมาก็สนใจฟัง ถ้าเขาถาม ก็ตอบไปเฉพาะหน้า แล้วก็ผ่านไป เพราะตัวเองไม่มีความรู้ด้านนี้ และไม่มีเวลาที่จะใส่ใจ เรื่องเป็นมาอย่างนี้นาน เดี๋ยวจะเล่าเรื่องใหญ่หน่อยให้ฟัง (เรื่องในยุคเริ่มมีคอมพิวเตอร์แบบเมนเฟรม)

พระไตรปิฎกคอมพิวเตอร์เมื่อเริ่มคิดทำ ในยุค mainframe

ดังที่บอกแล้วว่า ความคิดที่จะทำพระไตรปิฎกคอมพิวเตอร์นั้น มีผู้ปรารภตั้งแต่เริ่มมีคอมพิวเตอร์เข้ามาในเมืองไทย แต่ไม่ได้ยินว่ามีการเดินหน้าหรือเริ่มดำเนินการให้เป็นเรื่องราวขึ้นมา

จนกระทั่งเมื่อ ๓๐ กว่าปีมานี้ อย่างช้า ก่อน พ.ศ. ๒๕๒๓ (ก่อนท่านเมตตาบวชนานทีเดียว อย่างน้อย ๒ ปี) วันหนึ่ง มีผู้ติดต่อไปที่วัดบอกอาตมาว่าจะขอปรึกษาเรื่องการที่จะใช้คอมพิวเตอร์นำธรรมะจากพระไตรปิฎกมาตอบคำถามของประชาชน

ต่อมา ได้ความว่า เรื่องนี้เกิดขึ้นที่มูลนิธิธนาคารกรุงเทพ และเจ้าของความคิดริเริ่มนั้น คือ คุณเนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์

ที่นั่นมีการคิดกันว่า เวลานั้น ธนาคารกรุงเทพมีคอมพิวเตอร์ที่พัฒนาก้าวหน้าที่สุดเข้ามาใช้ คือเครื่องเมนเฟรม (mainframe) ซึ่งมีกำลังมหาศาล และโปรแกรมคอมพิวเตอร์เวลานั้น ก็พัฒนามาถึงขั้นมี expert system ธนาคารควรใช้ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีนี้ให้เป็นประโยชน์ในการบริการแก่ประชาชน

ในขณะที่ธนาคารใช้คอมพิวเตอร์พัฒนาการให้บริการด้านการเงินแก่ประชาชนแล้ว น่าจะก้าวไปอีกขั้นหนึ่ง โดยใช้คอมพิวเตอร์นั้นให้บริการตอบปัญหาชีวิตแก่ประชาชนคู่ขนานหรือพร้อมกันไปด้วย

ที่ว่าให้บริการตอบปัญหาชีวิตก็คือ ให้คอมพิวเตอร์นำธรรมะจากพระไตรปิฎกมาตอบปัญหาชีวิตซึ่งประชาชนที่มาธนาคารเข้าไปถาม

เมื่อคิดเช่นนี้แล้ว ก็ต้องคิดต่อไปถึงงานขั้นเริ่มแรก คือการที่จะบรรจุข้อมูลพระไตรปิฎกเข้าไปในคอมพิวเตอร์

นั่นคือเหตุที่คณะผู้คิดได้ติดต่อไปที่อาตมา ต่อจากนั้นก็มีการปรึกษาหารือกันต่างๆ อาตมาได้รับนิมนต์ไปที่มูลนิธิบ้าง ทางมูลนิธิมาพบปรึกษากันที่กุฏิบ้าง

เวลาผ่านไป ไม่ว่าจะคิดอย่างไร ขั้นตอนสำคัญขั้นต้นที่จะต้องทำให้สำเร็จให้ได้ ก่อนจะบรรจุข้อมูลพระไตรปิฎกเข้าไปในคอมพิวเตอร์ ก็คือ จะต้องพิมพ์ตัวอักษรภาษาบาลีให้ได้ ถึงจุดนี้ฝ่ายเทคนิคก็รับเรื่องไปคิดหาวิธี เวลานั้น ความก้าวหน้าที่จะแก้ปัญหาเฉพาะจุดนี้ ยังไม่มีความพร้อมเพียงพอ

เวลาก็ล่วงผ่านไป งานทำตัวอักษรบาลีในคอมพิวเตอร์ก็คิดหาวิธีไป และเทคโนโลยีด้านคอมพิวเตอร์ก็ก้าวต่อไป จนในที่สุดการคิดทำพระไตรปิฎกคอมพิวเตอร์อย่างเป็นงานเป็นการที่ทราบครั้งแรก ก็เงียบไปกับการคิดหาทางประดิษฐ์ตัวอักษรบาลีสำหรับคอมพิวเตอร์นั่นเอง

จนกระทั่งเมื่อเข้าสู่ยุค PC แล้ว พระไตรปิฎกคอมพิวเตอร์ฉบับแรกจึงสำเร็จออกมาให้ใช้กันได้จริง จากมหาวิทยาลัยมหิดลใน พ.ศ. ๒๕๓๑ อย่างที่จะเล่าต่อไป

พระไตรปิฎกคอมพิวเตอร์
มีเรื่องราวผ่านเวลายาว แต่ทำจริงไม่นาน

อย่างที่ว่าแล้ว พระไตรปิฎกคอมพิวเตอร์นี้มีประโยชน์ยิ่งใหญ่ จึงเป็นเรื่องที่น่าสนใจมาก แต่อาตมาก็ไม่มีเวลาจะใส่ใจ ไม่อยู่ในฐานะที่จะเป็นเจ้าของเรื่องหรือแม้แต่จะใกล้ชิดเรื่อง เมื่อเรื่องที่เกี่ยวข้องกับเครื่องเมนเฟรมเงียบไป อาตมาก็ไม่ได้ติดตาม

ต่อมา ท่านเมตฺตานนฺโท ในช่วงปี ๒๕๒๕ – ๒๕๒๖ เมื่อไปซักถามธรรมะที่วัดพระพิเรนทร์ บางครั้งได้เล่าหรือพูดถึงเรื่องจะทำหรือทำพระไตรปิฎกคอมพิวเตอร์ที่วัดพระธรรมกาย รวมทั้งที่ท่านเล่าเมื่อกี้นี้ว่าได้พาคณะไปถวายผลการวิจัยเรื่องนี้ ซึ่งอาตมาก็จำไม่ได้แล้ว รวมทั้งตามคำเล่าของท่านที่อาตมาพูดว่า "เอ๊ะ ทำได้ด้วยหรือ?" อาตมาก็นึกไม่ออก แต่ก็ไม่แปลกอะไร ก็คือคำพูดที่แสดงหรือให้ความสนใจ และอนุโมทนาด้วย ถ้าทำได้

แล้วก็อย่างที่ว่า เมื่อท่านมาบอกมาเล่า ก็ให้ความสนใจไปทีหนึ่งๆ แต่ไม่มีเวลาใส่ใจ และอาตมาก็ไม่ได้ติดตามว่า ทางวัดพระธรรมกายทำพระไตรปิฎกคอมพิวเตอร์เสร็จไปหรือไม่

โดยเฉพาะที่ท่านเมตฺตานนฺโทเขียนว่า

> ทราบว่าท่านเจ้าคุณได้นำความคิดในการนำพระไตรปิฎกเข้าไปบันทึกในคอมพิวเตอร์ไปทำการขยายผลกับอาจารย์ท่านหนึ่งแห่งมหาวิทยาลัยมหิดล ซึ่งส่งผลให้พัฒนาเป็นโครงการพระไตรปิฎกคอมพิวเตอร์ของมหาวิทยาลัยมหิดลต่อไป

ตรงนี้ นอกจากอาตมาจะไม่ได้เกี่ยวข้องอะไรกับอาจารย์ท่านไหนของมหาวิทยาลัยมหิดลแล้ว เท่าที่ทราบ โครงการพระไตรปิฎกคอมพิวเตอร์ของมหาวิทยาลัยมหิดลก็ไม่ได้เริ่มต้นจากความคิดของอาจารย์ท่านใดของมหาวิทยาลัยมหิดล แต่เกิดจากการที่คุณหมอประเวศ ซึ่งเป็นผู้ใหญ่ของมหาวิทยาลัยมหิดลเสนอขึ้นมาอีกทอดหนึ่ง เรื่องเป็นอย่างไร ก็ขอเล่าตามที่ทราบ

เรื่องก็มีว่า หลังจากเรื่องเมื่อกี้ที่ท่านเมตฺตานนฺโทเล่านั้นแล้ว เวลาผ่านเรื่อยมา (เท่าที่นับได้ว่าต่อจากนั้น ๔ ปี) โรคระบบทางหายใจที่อาตมาอาพาธมานานได้กำเริบรุนแรงขึ้นๆ จนอยู่ในกรุงเทพฯ ไม่ไหว และได้ออกไปพักอยู่ที่ศาลากลางสระ เพื่อฟื้นฟูสุขภาพ (ชั่วคราว) ที่ลำลูกกา (อยู่ที่นั่น ๓ ปี แล้วก็ไปต่อที่อื่นนอกเมือง ไม่กลับเข้ากรุงแต่นั้นมา) พบใครๆ ได้น้อย และได้ยาก แล้วก็อยู่กับปัญหาโรคภัยไข้เจ็บ และงานหนังสือธรรมวินัย

ระยะนี้ แม้จะไปพูดข้างนอกบ้าง ก็ลำบากด้วยระบบเสียงที่โยงกับระบบหายใจนั้น เป็นอันไม่มีทางไปขยายผลอะไรกับใคร (ตั้งแต่อยู่ที่วัดในกรุงเทพฯ ก็ขลุกอยู่แต่งานหนังสือที่เร่งไม่รู้จักเสร็จมานานนักแล้ว ไม่มีเวลาไปนึกคิดเอาใจใส่กับเรื่องที่น่าสนใจอื่นๆ)

อยู่มาวันหนึ่งในปี ๒๕๓๐ ก็ต้องแปลกใจมาก โดยที่ไม่ได้นึกคิดและไม่อาจคาดหมายอะไรใดๆ ก็มีโทรศัพท์ติดต่อจากมหาวิทยาลัยมหิดล ขอนัดมาพบ

แล้วท่านเจ้าของเรื่องก็มาที่ศาลากลางสระ เป็นผู้ที่ไม่เคยรู้จัก เรียกว่าไม่เคยพบเคยเห็นกันมาก่อนเลย ท่านแนะนำให้ทราบว่า ตัวท่านคือ ดร.ศุภชัย ตั้งวงศ์ศานต์ เป็นผู้อำนวยการสำนักคอมพิวเตอร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

แล้วท่านก็แจ้งเหตุผลที่ไปพบ โดยเล่าว่า มหาวิทยาลัยมหิดลได้ตั้งโครงการพระไตรปิฎกฉบับคอมพิวเตอร์ขึ้น เป็นส่วนร่วมในการฉลองปีรัชมังคลาภิเษก (๒ กรกฎาคม ๒๕๓๑ คือมีเวลาทำงานเพียง ๑ ปี) และท่านเองได้รับมอบหมายให้รับผิดชอบงานนี้

รายละเอียดที่ท่านเล่าก็จำไม่ค่อยได้ แต่ได้ความว่าได้รับคำแนะนำให้นิมนต์อาตมาเป็นที่ปรึกษา (ผู้ที่แนะนำคงจะได้แก่คุณหมอประเวศ วะสี คิดว่าไม่ผิดแน่ ท่านที่เล่าเรื่องคงได้บอกแล้วแต่อาตมาไม่ได้จำรายละเอียด)

ต่อมาจึงได้อ่านพบข้อมูลที่ชัดเจนในข้อเขียนของศาสตราจารย์ นายแพทย์ณัฐ ภมรประวัติ อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหิดล ประธานคณะกรรมการโครงการพัฒนาระบบคอมพิวเตอร์ เพื่อการศึกษาพระไตรปิฎกและอรรถกถา ตามพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

ท่านอธิการบดีเขียนเล่าไว้ (ได้รวมพิมพ์ไว้ในหนังสือ *พระไตรปิฎกและอรรถกถาฉบับคอมพิวเตอร์*, สำนักคอมพิวเตอร์มหาวิทยาลัยมหิดล พ.ศ. ๒๕๓๕) ว่า

> ในการประชุมสภามหาวิทยาลัยมหิดลครั้งหนึ่ง ในปี พ.ศ. ๒๕๓๐ ได้มีการพูดถึงกิจกรรมที่มหาวิทยาลัยน่าจะพิจารณาดำเนินการ เป็นส่วนของการเฉลิมฉลองและเทิดทูนพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในวโรกาสรัชมังคลาภิเษก ศาสตราจารย์นายแพทย์ประเวศ วะสี ซึ่งเป็นกรรมการสภามหาวิทยาลัยผู้ทรงคุณวุฒิท่านหนึ่ง ได้กล่าวว่า น่าจะมีการนำพระไตรปิฎกมาจัดเก็บในระบบคอมพิวเตอร์ . . . สภามหาวิทยาลัยได้มอบให้ผมไปศึกษาความเหมาะสม และความเป็นไปได้ในการดำเนินงานเรื่องนี้ และหากทำได้ก็ให้ทำไปเลย

นี่คือผู้ริเริ่มที่แท้จริง โดยสรุปก็คือ คุณหมอประเวศ วะสี เป็นผู้ริเริ่มเสนอความคิดขึ้นมา โดยได้คุณหมอณัฐ ภมรประวัติ อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหิดล เป็นหัวหน้างาน แล้วสำนักคอมพิวเตอร์ มหาวิทยาลัยมหิดล นำโดย ดร.ศุภชัย ตั้งวงศ์ศานต์ ก็ดำเนินการจนงานสำเร็จผลเป็นจริง เกิดเป็นพระไตรปิฎกฯ ฉบับคอมพิวเตอร์ (BUDSIR) ที่ว่าเป็นฉบับแรกของโลกขึ้นมา

มหาวิทยาลัยมหิดล โดยท่านที่กล่าวมานี้เป็นต้นเรื่อง ได้คิดได้ทำงานนี้ขึ้นด้วยความคิดริเริ่มอย่างเป็นอิสระของท่านเอง เมื่อท่านได้ทำสิ่งที่ดีงามเป็นประโยชน์ก่อเกิดกุศลขึ้นมาอย่างนี้ ก็เป็นผู้ที่ควรได้รับการยกย่องให้ปรากฏตามความเป็นจริง ไม่ควรที่จะพูดจาโดยไม่ระมัดระวังแล้วสร้างปมแห่งความเข้าใจผิดให้เกิดขึ้น

ส่วนอาตมาผู้เป็นที่ปรึกษานั้น ได้รับนิมนต์เข้ามาภายหลัง เมื่อโครงการของมหาวิทยาลัยได้เริ่มขึ้นแล้ว และอาตมาก็บอกมาเรื่อยๆ ว่า อาตมาไม่ได้มีความรู้ทางคอมพิวเตอร์ที่จะไปทำอะไร เพียงว่านานๆ มีคำถามอะไรเกี่ยวกับคัมภีร์ เรื่องภาษาบาลี หรือด้านการใช้ประโยชน์ ก็ตอบไป หรือค้นหาให้

ที่จริง ถ้าอาตมาจะบอกกล่าวเล่าเรื่องแก่ใครเกี่ยวกับการคิดทำพระไตรปิฎกคอมพิวเตอร์ในยุคแรกๆ อาตมาก็คงจะเล่าเรื่องการคิดทำพระไตรปิฎกฉบับคอมพิวเตอร์เมนเฟรม ที่เริ่มก่อนนั้นนานแล้ว เสียมากกว่า เพราะในเรื่องนี้ ได้รับนิมนต์ และมีเรื่องที่ผู้ทำงานนำเข้ามาให้รู้ ให้ดู ให้ช่วยพิจารณาจริงจัง ค่อนข้างใกล้ชิดและยาวนานสักหน่อย

เรื่องนี้เล่าแทรกไว้เป็นความรู้ แต่ตอนนี้ห่างออกมาจากเรื่องที่อาจารย์สมศีล ตั้งประเดิมขึ้นมานานแล้ว หันไปเข้าเรื่องหลักนั้นกันก่อน แล้วค่อยออกมาเรื่องอื่น

ความรู้เอาที่จริงแท้ ความคิดเอาที่ดี ตรง งอกเงย
ความรู้กวดขันให้แน่ แต่ความรู้สึกดีงามปล่อยตามสบาย

ทีนี้ กลับมาที่เรื่องซึ่งเป็นข้อปรารภ คือข้อเขียนของบรรณาธิการ ใน *วารสารพุทธศาสน์ศึกษา* ที่อะไรดี จะใช้คำว่ากล่าวหา ก็จะแรง เอาว่าแคะได้ก็แล้วกัน

ท่าน บก. แคะได้ผู้เขียนหนังสือ *พระไตรปิฎก: สิ่งที่ชาวพุทธต้องรู้* ให้คนเข้าใจทำนองว่า ชื่อหนังสือนี้ ที่บอกว่าชาวพุทธต้องรู้พระไตรปิฎกนั้น แสดงให้เห็นว่า อาตมาเป็นผู้ที่ยึดติดคัมภีร์ คับแคบ ถือดิ่งไปว่าจะต้องเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ (เหมือนกับท่าน บก. บอกว่า "จะเป็นชาวพุทธ จำเป็นอะไรจะต้องรู้พระไตรปิฎก?")

ต้องขอทวนเรื่องหน่อยหนึ่งว่า ดังที่บอกข้างต้น หนังสือเล่มนี้ ไม่ใช่งานเขียนโดยตรงของอาตมา แต่เกิดจากการที่ ดร.สมศีล ฌานวังศะ รวมเอาเรื่องที่อาตมาพูดบ้าง เขียนบ้าง เกี่ยวกับพระไตรปิฎก เลือกคัดตัดตอนนำมาเรียงต่อรวมกันให้ได้ความครบถ้วนตามที่จะทำได้ เป็นหนังสือในขนาดที่กะทัดรัด แล้วแปลเป็นภาษาอังกฤษ

เรื่องที่อาจารย์สมศีล เลือก คัด รวบรวมมาแล้วแปลไว้นี้ต่อมา ได้พิมพ์รวมเล่มทั้งพากย์ภาษาอังกฤษ และพากย์ภาษาไทย กลายเป็นหนังสือเล่มใหม่ ตั้งชื่อว่า *พระไตรปิฎก: สิ่งที่ชาวพุทธต้องรู้*

เมื่อเป็นอย่างนี้ ใครเป็นผู้ตั้งชื่อหนังสือเล่มใหม่นี้ จะเป็นอาตมาที่เป็นเจ้าของเนื้อหาหนังสือตั้ง หรือเป็นอาจารย์สมศีล ผู้รวบรวมจัดทำตั้ง ผู้นั้นก็รับเคราะห์ เป็นผู้ถูกท่านบรรณาธิการตีตราให้ไป

ถ้าอย่างนี้ ก็ต้องมาสืบกันให้ชัดลงไปว่า ใน ๒ บุคคลนี้ ใครเป็นผู้ตั้งชื่อกันแน่ จะได้ระบุตัวผู้รับทัณฑ์ได้ถูก

แต่ไม่ต้องหรอก ถึงอย่างไร อาตมาในฐานะเจ้าของชื่อว่าเป็นผู้ประพันธ์ ก็รับผิดชอบ หรืออย่างน้อยร่วมรับผิดชอบด้วย เพราะแสดงว่าได้ยอมรับ หรือได้ปล่อยให้เป็นไปอย่างนั้น

แทรกนิดหนึ่ง ก่อนจะพูดต่อไป มาทำความเข้าใจกันว่า สำหรับกรณีนี้ หรือกรณีแบบนี้ ขอไม่เอาชื่อตัวของท่านที่ทำการแคะไค้นั้นมาลงไว้ เพราะแท้จริงแล้ว ไม่อยากให้กระทบกระเทือน ทำให้ใครไม่สบายใจ แต่ที่ต้องทำก็เพราะจะได้แก้ไขความเข้าใจผิด แล้วก็ใช้เป็นโอกาสในการบอกเล่าให้ธรรมให้ความรู้ที่เป็นประโยชน์ เป็นอันว่าจะพูดถึงท่านในนามว่าบรรณาธิการ หรือท่าน บก.

ขออธิบายเหตุผลอีกนิด ในกรณีของท่านเมตฺตานนฺโทนั้น ออกนามค่อนข้างเต็ม เพราะในหนังสือเล่มต้นเรื่อง คือ ***เหตุเกิด พ.ศ. ๑*** นั้น เป็นเรื่องระหว่างท่านเมตตาฯ กับงานวิชาการ ท่านก็รับผิดชอบต่อการทำงานของท่านไป

แล้วที่สืบเนื่องต่อมา คือ ในหนังสือเล่มเล็กที่ออกตามเล่มข้างบนนั้น เมื่อท่านเมตตาเขียนเกี่ยวกับเรื่องพระไตรปิฎก

คอมพิวเตอร์นี้ กลายเป็นเฉออกจากวิชาการมาโจมตีบุคคลไปเสีย แถมไปกระทบบุคคลที่ ๓ ที่ ๔ ที่ ๕ ฯลฯ อีกด้วย ก็เลยต้องบอกเล่าเรื่องราวที่เป็นข้อเท็จจริงให้คนทั่วไปรู้เข้าใจให้ถูกต้อง และเป็นหลักฐานไว้ เฉพาะอย่างยิ่งในแง่ที่จะได้มีความเป็นธรรมแก่ท่านที่ถูกกระทบ แต่ไม่ได้โอกาสที่จะชี้แจง โดยที่ทั้งหมดนี้อยู่ในฐานะเป็นเรื่องสืบเนื่อง

ส่วนในกรณีอย่างการวิจารณ์หนังสือ ***พระไตรปิฎก: สิ่งที่ชาวพุทธต้องรู้*** นี้ คนทั่วไปมองได้ว่า บทบรรณาธิการนั้น เป็นการโจมตีตัวบุคคลโดยตรง อาจถือเป็นการทำร้ายผู้อื่นได้ ในที่นี้จึงไม่ออกนามของท่าน เพื่อไม่ให้เสียภาพส่วนตัวของท่าน เพียงแต่อ้างอิงเท่าที่จำเป็น เพราะจะต้องบอกแจ้งข้อเท็จจริง ชี้แจงว่าอะไรผิดอะไรถูก แก้ไขความเข้าใจผิด ให้ความรู้ในเรื่องที่เกี่ยวข้อง และแสดงเหตุผลตามหลักธรรม

ก็ขออนุโมทนาอาจารย์สมศีลที่เป็นห่วงอาตมา แต่อาตมาไม่ได้ถือเป็นสำคัญ เพียงแต่ไม่อยากให้มีความเข้าใจที่ผิดพลาดเสียหาย และอาจารย์สมศีลก็คงไม่ถือสาอะไรนัก[๒]

ไหนๆ ก็ยกเรื่องขึ้นมาแล้ว ขอพูดเชิงเหตุผลไว้ด้วยเพื่อให้ได้ประโยชน์ คือ ในกรณีอย่างนี้ ตามปกติเราแยกเรื่องออกไปเป็น ๒ ด้าน ได้แก่ ด้านความรู้ กับด้านความคิดเห็น

อาตมาเอาจริงเอาจัง จะว่าเคร่งครัดหรือระมัดระวังมากก็ได้ในด้านข้อมูลความรู้ ที่จะให้ถูกต้อง ถ่องแท้ แน่ชัด เท่าที่จะทำได้ไม่ให้ผิด แต่ในด้านความคิดเห็น เราปล่อยหรือเปิดกว้างสบายๆ

การตั้งชื่อหนังสือนี้ จัดเข้าในด้านหลัง คือด้านความคิดเห็น ซึ่งเปิดให้แก่ด้านความรู้สึกที่ชอบใจพอใจด้วย จะตั้งชื่อว่าอย่างไร ก็ไม่ได้ถือเป็นสำคัญอะไรนักหนา เพียงแต่ดูๆ หรือคุมไว้หน่อยว่า ให้ชื่อนั้นสื่อสาระของหนังสือได้ ไม่ผิดความจริง และไม่เสียหาย เป็นพิษเป็นภัย เช่น ไม่ไปกระทบกระทั่งเสียดสีใคร

เวลาตั้งชื่อนั้น เรามักมุ่งไปที่ว่าให้ฟังน่าสนใจ หรือให้เห็นความสำคัญ ให้สั้น กระชับ กะทัดรัด เป็นต้น ให้เรียกง่าย จำง่าย จับจิตติดใจดี เป็นต้น เพราะฉะนั้น ถ้าเป็นไปได้ ก็ชอบเป็นผู้ฟังเขาเลือกชื่อกันมากกว่า ถ้าเป็นผู้ตั้งชื่อ ก็ให้เขาเลือกเอา จึงไม่มีความคิดที่จะไปบงการว่าต้องชื่อนั้นชื่อนี้[๓]

นอกจากตั้งชื่อหนังสือแล้ว ที่วัดมีการทำ CD ใส่ mp3 เผยแพร่อยู่เรื่อย พระรุ่นหลังที่ดูแลเรื่องนี้ พอมีเรื่องใหม่ๆ หรือจะรวมชุด ท่านจะตั้งชื่อเรื่อง เมื่อนึกไม่ค่อยออก ก็มาหาขอให้ช่วยคิด

ท่านมาขอให้ตั้งชื่อเรื่อง อาตมาก็บอกว่า ให้ช่วยกันคิด และให้ท่านเป็นเหมือนผู้แทนของญาติโยมประชาชน อาตมาก็คิดชื่อต่างๆ ขึ้นมาเสนอ ชื่อนั้นท่านว่ายาวไป ชื่อนี้ว่ายังไม่เหมาะใจ ก็คิดใหม่บอกไป จุดยุติต้องให้ท่านพอใจตกลงด้วย

พูดสั้นๆ ว่า ชื่อเรื่องที่จะตั้งนั้น อาตมาเพียงแต่ระวังด้านความถูกต้อง ส่วนด้านชอบใจยกให้ท่านตัดสิน

ในการตั้งชื่อหนังสือ ***พระไตรปิฎกฯ*** เล่มนี้ อาตมาก็จำไม่ได้ว่าได้คิดตั้งและเลือกกันอย่างไร เพราะเป็นเพียงเรื่องผ่านๆ แต่คิดว่าก็คงเป็นไปตามปกติ คือเสร็จเรื่องเนื้อหนังสือแล้ว ก็มาช่วยกัน

คิดชื่อหนังสือ จะได้ไปเข้าโรงพิมพ์ให้จบเรื่อง ใครจะเสนอชื่อนี้ ก็จำไม่ได้ แต่ไม่ว่าใครจะเสนอ อาตมาก็จะต้องฟังผู้ที่เกี่ยวข้องว่าพอใจตกลงเอาละ

เรื่องอย่างชื่อหนังสือนี้ ไม่อยากให้ท่าน บก.เคร่งเครียดนักกับคำว่า "ต้อง" เรามาเคร่งครัดกันในด้านข้อมูลความรู้เถิด เรื่องชื่ออะไรนี้ บางทีก็ให้โอกาสแก่ความขำขันด้วยซ้ำ เช่น ภาพยนตร์เรื่องหนึ่งอาจจะมีโฆษณาว่า "ภาพยนตร์ที่ทุกคนต้องดู"

ทีนี้ เด็กชาย ก. ก็ค้านว่า "ภาพยนตร์อะไร มีที่ไหนทุกคนต้องดู ไม่ถูก ใครไม่ดู ก็ไม่เห็นจะตาย ไม่จริง ใช้ไม่ได้"

ฝ่ายเด็กชาย ข. ก็แซงขึ้นมาบ้างว่า "ต้องดู ถูกแล้ว ต้องดู จึงจะรู้ว่านางเอกหนีผู้ร้ายอย่างไร จึงได้ไปเจอพระเอก"

นี่ก็คือ เหมือนมีข้อจำกัดของเงื่อนไขอยู่ในวงเล็บ ซึ่งทำให้ถูกต้องตามความหมายของเด็กชาย ข.

ส่วนคุณ ง. ก็อาจจะหันมาที่หนังสือเล่มนี้ แล้วก็บอกว่า ชื่อว่า ***พระไตรปิฎก: สิ่งที่ชาวพุทธต้องรู้*** นี้ถูกแล้ว ต้องรู้สิ ว่าพระไตรปิฎกคือคัมภีร์สำคัญ เป็นหลักของพระพุทธศาสนา

นี่ก็ให้เห็นว่า ขอบเขตความหมายของ "ต้องรู้" นั้น แคบกว้างต่างกันไปได้มากมาย แล้วคุณ ง. ก็สำทับว่า อะไร แค่ว่าอะไรเป็นคัมภีร์หลักของพระพุทธศาสนาก็ไม่รู้ นี่เป็นชาวพุทธมาได้อย่างไร

รวมแล้วก็คือ ไม่ต้องไปยึดถือสำคัญมั่นหมายอะไรกับชื่อหนังสือ บางทีการมองความหมายของชื่อ ก็ขึ้นต่อท่าทีของจิตใจ

เป็นต้น ซึ่งมีอิทธิพลต่อการตีความด้วย เช่น ถ้าเรามีท่าทีแบบเพ่งโทษ ก็จะมองความหมายของชื่อนี้ไปแง่หนึ่ง

ทีนี้ อีกคนหนึ่งบอกว่า ชื่อว่า ***พระไตรปิฎก: สิ่งที่ชาวพุทธต้องรู้*** ก็ถูกแล้วนี่ ไม่ได้บอกสักหน่อยว่า ***พระไตรปิฎก: สิ่งที่ชาวพุทธต้องเชื่อ*** นี่ก็คือเน้นย้ำให้ศึกษา

ทีนี้มองในแง่ของการศึกษา ก็มีแต่ต้องกระตุ้นเตือนกันให้ศึกษา เพราะฉะนั้น อย่าว่าแต่พระไตรปิฎกที่เป็นเรื่องใหญ่ขนาดนี้เลย แม้แต่เรื่องเล็กๆ น้อยๆ ที่เกี่ยวข้องในบ้าน ในโรงเรียน เดี๋ยวคุณครูก็อาจบอกเด็กๆ ว่า “เป็นชาวพุทธ ต้องรู้จักกราบไหว้”

พอได้ยินอย่างนี้ ท่าน บก.ก็จะต้องไปเถียงอย่างผู้รู้กับคุณครูนั้นว่า ไม่เห็นจำเป็นที่ไหนว่าเป็นชาวพุทธจะต้องกราบไหว้ คนเขาก็จะว่าไปเสียเวลาทำไม ไม่เข้าเรื่อง

อ้าว แล้วมองหักมาอีกทางหนึ่ง คุณ ณ. ก็บอกว่า โอ ชื่อหนังสือนี่ดีจังเลย คนพุทธเดี๋ยวนี้เชื่องมงายกันเยอะ ชื่อหนังสือนี้เหมือนมาเตือนว่า ถึงแม้จะอ่านพระไตรปิฎก ก็อย่าเอาแต่เชื่อ ต้องอ่านให้รู้ อย่าอยู่แค่ศรัทธา ต้องไปให้ถึงปัญญา

นี่ก็คือไม่ควรไปติดอยู่กับความคิดตีความตามนัยที่ตนจ้องจับ ถ้าติดอยู่กับความคิดของตนที่ยึดถือไว้ อาจจะกลายเป็นติดกับดักความคิดของตนเอง แล้วก็มองเห็นอะไรๆ ไปแง่เดียวนั้น ซึ่งเสี่ยงต่อการเห็นเคลื่อนคลาดจากความเป็นจริงไปได้ไกลๆ และที่ขาดไม่ได้ คือ ไม่พึงให้ความคิดนั้นห่างจากความรู้

บางที หรือ "มัก" ทีเดียวแหละ มัวคิดอยู่บนฐานข้อมูลที่ไม่ถูกต้อง ไม่เพียงพอ ไม่ดูฟังตรวจสอบให้ชัด ก็เลยคิดเพี้ยนเลยเถิดกันไป เหมือนคนอยู่ในที่มืดสลัว ได้ยินเสียงแกรกกรากบ้าง เห็นกิ่งไม้ไกวแกว่งบ้าง ไม่ได้ตรวจค้นหาให้ถึงของจริง ก็คิดเตลิดไป บอกว่าถูกผีหลอก แต่ที่แท้หลอกตัวเองด้วยการเข้าไม่ถึงความจริง

ในกรณีนี้ ปัญหาของท่าน บก. ก็เริ่มตั้งแต่ประมาทหรือหละหลวมในด้านข้อมูล ที่จริง ในคำปรารภของหนังสือนั้น ก็เล่าความเป็นมาไว้แล้วว่าหนังสือเกิดขึ้นมาอย่างไร แต่ท่าน บก.คงจะไม่ได้ดู ไม่ได้ตรวจสอบ ดูแค่ชื่อหนังสือและชื่อผู้ประพันธ์ที่ปก ก็คิดเอาเลยตามเหตุผลแนวเดียวชุดเดียวที่ยึดถือไว้ แล้วก็สรุปว่าเป็นอย่างนี้ๆ

ข้อมูลก็ไม่ถูกไม่ชัด เหตุผลก็แค่ตามที่เคยยึดถือไว้ แล้วตัดสินวินิจฉัยลงไป ก็ผิดพลาด อย่างน้อย ที่คิดไว้ จะว่าคนนี้ ก็เลยนัวเนียไม่รู้โดนใคร และคำที่ว่าก็เลยไม่จริง และเสียความชอบธรรม

ความไม่ประมาท เช่น เอาจริงเอาจังไม่ละเลยการสืบค้นตรวจสอบข้อมูลข้อเท็จจริง เป็นธรรมที่พึงช่วยกันใส่ใจปฏิบัติ เพราะถ้าทางความรู้ผลีผลาม ทางความคิดก็จะขาดพร่อง ทำให้รู้เข้าใจคลาดเคลื่อน แล้วก็เกิดภาวะคิดเอาเดาเอง อันทำให้ห่างไกลความจริง เหมือนเห็นไปตามความฝัน

เรื่องนี้พูดพอให้เบาใจสบายใจเท่านี้ คงพอนะ ถ้าอาจารย์สมศีลไม่มีอะไรเพิ่มเติม ก็จะได้ผ่านไป[๕]

ข้อมูล ข้อเท็จจริง ก็ให้แม่นตรง ความคิดเห็น ก็ให้สมเหตุผลและเที่ยงธรรม

ที่จริง การที่ท่าน บก. วิจารณ์ชื่อหนังสือ ***พระไตรปิฎก: สิ่งที่ชาวพุทธต้องรู้*** นั้น มิใช่เป็นตัวแท้ของเรื่อง แต่ท่าน บก. ยกเรื่องชื่อหนังสือนั้นขึ้นมาวิจารณ์ เพื่อเป็นเหตุผลสำหรับสนับสนุนหรือยืนยันความคิดหรือมติของท่าน บก. ในการจัดพระพรหมคุณาภรณ์เข้าเป็นชาวพุทธในกลุ่มแรก (*กลุ่ม ก.*) ของ ๒ กลุ่มความเห็น

เรื่องมีว่า ท่าน บก.เขียนในหน้า “จากบรรณาธิการ” โดยตั้งชื่อหัวข้อว่า “ทฤษฎีว่าด้วยการอ่านพระไตรปิฎกและอรรถกถา (ฉบับทดลองนำเสนอ)”

ในข้อเขียนนี้ ท่าน บก. จัดแยกชาวพุทธตามท่าที่ต่อพระไตรปิฎกเป็น ๒ กลุ่มหลัก ได้แก่

ฝ่ายแรก คือกลุ่ม “ก. ไม่สงสัยอะไรทั้งสิ้น ให้รับว่า อะไรก็ตามแต่ที่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์พระไตรปิฎกเป็นคำสอนของพระพุทธเจ้า หรือแม้หากจะเป็นความคิดของท่านผู้อื่น แต่ความคิดเห็นเหล่านั้นก็ล้วนแต่สอดคล้องกับความคิดเห็นของพระพุทธองค์...”

ส่วนฝ่ายที่ ๒ ท่าน บก. จัดให้ว่า กลุ่ม “ข. สงสัยคัมภีร์ได้ คือสงสัยว่า ข้อความบางแห่งบางตอนอาจไม่ใช่ความคิดของพระพุทธองค์ก็ได้ (เช่นข้อความที่บันทึกเสมือนว่าพระองค์ยังเสวยเนื้อสัตว์อยู่ หรือข้อความที่กล่าวเป็นทำนองว่าพระนิพพานเป็นอนัตตา เป็นต้น) ข้อความเช่นนี้อาจเป็นไปได้ที่มีผู้เขียนเพิ่มเติมเข้าไปในพระไตรปิฎก...”

ต่อมา ท่าน บก. ทวนย้ำอีกว่า "...มีผู้เห็นต่างกันเป็น ๒ ส่วน ฝ่ายแรกเห็นว่าควรรับทั้งหมด ไม่ควรแย้งพระไตรปิฎก หากเรายอมรับว่าเราคือชาวพุทธ... ฝ่ายที่สองเห็นว่าแย้งได้ สงสัยได้"

แล้วท่าน บก. ก็บอกเชิงจัดกลุ่มว่า "ฝ่ายที่สองนี้ผมนึกถึงท่านพุทธทาส ท่านเคยกล่าวว่าพระไตรปิฎกนั้นมีส่วนที่สามารถ "ฉีกทิ้ง" ได้ราว ๔๐% ..."

เสร็จแล้ว ท่าน บก. ก็บอกว่า "สำหรับท่านที่เห็นอย่างแรกนั้น ผมนึกถึงท่านพระพรหมคุณาภรณ์ (ประยุทธ์ ปยุตฺโต) ท่านเจ้าคุณนั้นต่างจากท่านพุทธทาสตรงที่ท่านไม่ได้คิดโจทย์ว่า "ตรงไหนในพระไตรปิฎกที่เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าจริงๆ ตรงไหนเป็นความเห็นของผู้อื่น" แต่ท่านมองพระไตรปิฎกอย่างรวมๆ ในหนังสือเรื่อง *"พระไตรปิฎก: สิ่งที่ชาวพุทธต้องรู้"* ท่านเจ้าคุณได้กล่าวถึงความสำคัญของพระไตรปิฎกเอาไว้มากมาย (ฟังดูแค่ชื่อของหนังสือเราก็น่าจะเดาได้ว่าท่านผู้เขียน..." *(ในที่นี้ ผู้คัดขีดเส้นใต้ เพื่อบอกจุดสังเกตแก่ผู้อ่าน)*

ตรงนี้คือที่บรรจบความมาถึงชื่อหนังสือเล่มดังกล่าว ที่ได้พิจารณากันไปข้างต้น

ท่าน บก. พูดถึงพระพรหมคุณาภรณ์ต่อไปอีกว่า "...ท่านเจ้าคุณไม่ได้มองพระไตรปิฎกอย่างแยกแยะเป็นเล่มๆ เหมือนที่ผมหรือท่านพุทธทาสมอง"

แล้วท่าน บก. ก็พูดทำนองสรุปว่า "จะเห็นว่าท่านเจ้าคุณท่านเห็นว่าคำสองคำนี้คือ "พระธรรมวินัย" กับ "พระไตรปิฎกอันหมายถึงหนังสือชุด ๔๕ เล่ม" มีความหมายเท่ากัน ซึ่งผมคิดว่าตรงนี้เองคือจุดยืนของท่าน และจุดยืนนี้มีผลต่อท่าทีของท่านเมื่อต้องให้ความเห็นเกี่ยวกับประเด็นทางพระพุทธศาสนาที่โยงมาหาพระไตรปิฎก"

เรื่องที่ท่าน บก. จัดพระพรหมคุณาภรณ์เข้าไปไว้ในกลุ่มไหนในที่นี้ ไม่ไปเข้าวงพิจารณาด้วย ท่าน บก. จะจัดอย่างไร ก็แล้วแต่ท่านจะว่าไป จึงไม่ได้คัดข้อความตอนจัดกลุ่มของท่าน บก. มาลงตลอดทั้งหมด เพราะยังยาวต่อไปอีก และคิดว่าไม่ใช่เรื่องที่จะใช้เวลา ส่วนท่านผู้อื่นอ่านความคิดของท่าน บก. แล้ว บางท่านอาจเห็นว่าน่าจะจัดอย่างอื่น ก็ไปถกเถียงกันเอง

แต่ที่คิดว่าน่าจะติงไว้ก็คือ การแสดงเหตุผลในการจัดให้คนนั้นอยู่ในกลุ่ม ก. คนนี้อยู่ในกลุ่ม ข. บางทีเป็นการเอาข้อสรุปความคิดเห็นของตนมานำเสนอเสมือนเป็นข้อเท็จจริง และความคิดเห็นนั้นก็เป็นเพียงการคาดคะเน ซึ่งเสี่ยงที่จะเป็นเพียงวิธีการในการชักจูงคนให้คล้อยตาม หรือแม้กระทั่งหลอกตนเอง

ถ้าให้ดี ก็น่าจะแม่นกันหน่อย พยายามให้มีความถูกต้องแน่ชัดของข้อเท็จจริง ซึ่งบอกแจ้งแสดงความรู้ที่เป็นความจริง และมีความเที่ยงตรงของความคิดเห็นอันชี้แจงเหตุผลที่สอดสมกับความจริงนั้น รวมทั้งตรรกะที่ตรงไปตรงมา

ในที่นี้ บอกแล้วว่าไม่ต้องการใช้เวลา จึงเพียงขอยกข้อความในประเด็นต่างๆ มาให้พิจารณาเป็นตัวอย่าง เช่นที่ท่าน บก. ว่า

- "จะเห็นว่าท่านเจ้าคุณท่านเห็นว่าคำสองคำนี้คือ "พระธรรมวินัย" กับ "พระไตรปิฎกอันหมายถึงหนังสือชุด ๔๕ เล่ม" มีความหมายเท่ากัน"

ข้อความนี้ ถ้าถือเป็นการบอกข้อเท็จจริงว่าพระพรหมคุณาภรณ์มีความเห็นหรือมีมติอย่างที่ว่าข้างบนนี้ ก็ไม่จริง เพราะคำพูดคำเขียนของพระพรหมคุณาภรณ์ที่กล่าวอย่างนี้ ไม่มี

ทีนี้ ก็ดูว่าท่าน บก. กล่าวข้อความนี้ขึ้นมาได้อย่างไร ก็บอกได้ว่าท่านสรุปความจากข้อมูลที่เป็นหลักฐานอยู่ในหนังสือ *พระไตรปิฎก: สิ่งที่ชาวพุทธต้องรู้* ซึ่งท่านได้นำข้อความในนั้นมาอ้างไว้ว่า "พระไตรปิฎกคือคัมภีร์ที่คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าหรือพระธรรมวินัยสถิตอยู่...เนื่องจากพระพุทธเจ้าตรัสไว้อย่างชัดเจนว่าพระธรรมวินัยจะเป็นศาสดาแทนพระองค์ภายหลังที่พระองค์ล่วงลับไปแล้ว พระไตรปิฎกจึงเป็นที่ที่ชาวพุทธยังสามารถเข้าเฝ้าพระศาสดาของตน"

ข้อความนี้ เป็นคำกล่าวเชิงอุปมา ถ้าถอดความออกมา ก็คือบอกว่า พระไตรปิฎกเป็นที่บรรจุไว้ซึ่งพระธรรมวินัย หรือว่าพระธรรมวินัยอยู่ในพระไตรปิฎก

ไม่ว่าจะพูดแบบอุปมาว่าพระศาสดาคือพระธรรมวินัยสถิตอยู่ในพระไตรปิฎก ว่าชาวพุทธยังไปเฝ้าพระศาสดาได้ที่ในพระไตรปิฎก หรือจะพูดตรงๆ ว่า พระธรรมวินัยบรรจุอยู่ในพระไตรปิฎก ก็ชัดเจนทั้งโดยพยัญชนะและโดยอรรถะว่า เราจะไปหา ไปค้น ไปพบ ไปเจอพระธรรมวินัยได้ที่ในพระไตรปิฎก

แล้วก็ชัดเจนพร้อมไปด้วยกันนั้นเองว่า เมื่อพระธรรมวินัยอยู่ในพระไตรปิฎกแล้ว พระธรรมวินัยกับพระไตรปิฎก ก็ไม่ใช่สิ่งเดียวกัน มิใช่มีความหมายเท่ากัน

ลองพิจารณาข้อความต่อไปนี้

๑. พระธรรมวินัยที่เป็นหลักต้นเดิม อยู่ในพระไตรปิฎก

๒. ทุกอย่างที่อยู่ในพระไตรปิฎก เป็นหลักธรรมวินัยต้นเดิม

๓. พระไตรปิฎกนั่นแหละ คือพระธรรมวินัย

นักศึกษาหรือผู้รู้เข้าใจหลักพื้นฐานของพระพุทธศาสนา ย่อมทราบว่าข้อความ ๓ ประโยคนี้ มีความหมายเหมือนกันหรือไม่เหมือนกัน แค่ไหนอย่างไร และรู้ว่าประโยคแรกเท่านั้นถูกต้อง แต่คำสรุปของท่าน บก. เท่ากับมากะเกณฑ์ให้พระพรหมคุณาภรณ์เห็นว่าหรือถือว่า ทั้ง ๓ ประโยคนั้นคืออย่างเดียวกัน

ดูคำของท่าน บก. ในข้อความอื่นๆ ก็คงเข้าทำนองเดียวกัน

- "ท่านเจ้าคุณไม่ได้มองพระไตรปิฎกอย่างแยกแยะเป็นเล่มๆ เหมือนที่ผมหรือท่านพุทธทาสมอง"
- "ท่านเจ้าคุณนั้นต่างจากท่านพุทธทาสตรงที่ท่านไม่ได้คิดโจทย์ว่า "ตรงไหนในพระไตรปิฎกที่เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าจริงๆ ตรงไหนเป็นความเห็นของผู้อื่น" แต่ท่านมองพระไตรปิฎกอย่างรวมๆ"

ถ้อยคำเหล่านี้ ชัดเจนว่าไม่ใช่เป็นข้อเท็จจริง แต่เป็นความเห็นสรุปความของท่าน บก. เอง จะว่าท่านสรุปมาจากข้อมูลข้อเท็จจริง หรือหลักฐานอะไร ก็ไม่ได้แสดง ไม่ชัดออกมา

แถมผู้อื่นบางคนก็อาจจะมาพูดบ้างว่า ฉันเคยได้อ่านที่พระพรหมคุณาภรณ์เขียนไว้ว่า อปทาน ในพระไตรปิฎก เล่ม ๓๒ กล่าวถึงเมือง "อลสันทะ" ซึ่งเข้าใจกันว่าคือ Alexandria ท่านว่าคัมภีร์ในพระไตรปิฎก ที่กล่าวถึงเมืองอลสันทะนี้ คงจะยุติในสังคายนาครั้งที่ ๓ (ประมาณ พ.ศ. ๒๓๕) พอพูดแค่นี้ก็ขัดกับคำพูดของท่าน บก. เมื่อกี้ ทั้งสองประโยค

อีกคนหนึ่งก็อาจจะพูดขึ้นบ้างว่า ท่านพุทธทาสกับท่านเจ้าคุณพรหมคุณาภรณ์นี่ ไม่ใช่มองพระไตรปิฎกแค่แยกแยะเป็นเล่มๆ เท่านั้นนะ แม้แต่ในเล่มเดียว ตอนเดียวกัน ก็วิเคราะห์ออกไปด้วย แต่ไม่ทราบว่า ท่าน บก. จะมองอย่างนั้นไหม นี่ก็พูดไม่เหมือนกับท่าน บก.

สองคนที่พูดสองข้อความเมื่อกี้นี้ดูก็พูดได้ดี แต่ไม่ตรงกับที่ท่าน บก. ว่า แล้วถ้าอย่างนั้น ใครถูก ใครผิด นี่คือเรื่องมากแต่ไม่ค่อยได้เรื่อง ก็ปล่อยให้เถียงกันไป รวมแล้วไม่ควรจะนัวเนียกันอยู่อย่างนี้

ถ้าจะว่าตามข้อเท็จจริง ก็นำคำพูดของเขาแท้ๆ มาแสดงให้ถูกต้องแน่ชัด ถ้าจะสรุปเป็นความเห็น ก็ให้ได้เหตุผลที่มีความรู้เป็นฐานยืนยันตรงกันสมจริง

ที่น่าสนใจและจะได้ประโยชน์ ก็คือ เมื่อท่าน บก. พูดขึ้นมาอย่างนี้แล้ว ก็เป็นโอกาสให้ได้ย้ำได้เน้นหลักหรือความรู้ที่ควรสนใจใฝ่ใจให้เด่นขึ้นมา

ในเรื่องที่พูดกันนี้ มี ๒ อย่าง ที่อยากจะทบทวนกันไว้ คือ

๑. เรื่องราวคำสอนในพระพุทธศาสนา มิใช่เป็นข้อมูลเพื่อให้เชื่อ แต่เป็นข้อมูลเพื่อให้รู้ หรือให้ชัดกว่านั้นว่า เป็นข้อมูลเพื่อศึกษา

หลักนี้ชัดเจนอยู่แล้ว ไม่ต้องอธิบายอะไรอีก และเมื่อหลักทั่วไปว่าอย่างนี้ ก็ไม่มีอะไรที่จะต้องมาอภิปรายกันอีกว่า อันนี้สงสัยได้ไหม อันนั้นต้องยอมรับว่าเป็นแน่จริงตามที่บอกไว้หรือไม่

จะสงสัยในแง่ของจริง ว่าอันนี้เป็นคำตรัสของพระพุทธเจ้าจริงแท้หรือไม่ หรือสงสัยในแง่*ความจริง* ว่าคำที่ตรัสนั้นเป็นความจริงอย่างไร ก็ว่าไป แต่ไม่ใช่สงสัยเรื่อยเปื่อย เมื่อสงสัย ก็ศึกษาสอบค้นพิจารณาให้ชัดตามที่จะพึงเป็นไปได้

ว่าถึงด้านของจริง อย่างคัมภีร์ต่างๆ ในพระไตรปิฎก นักปราชญ์และผู้รู้ในวงการ ก็ศึกษาค้นคว้ากันมา พยายามจะให้ได้ความรู้ชัดลงไปว่า ส่วนไหนตอนใดเกิดมีในยุคไหนเมื่อใด ก็ได้ข้อยุติบ้าง ยังค้นคว้าต่อไปบ้าง ใครจะหาความรู้หรือร่วมวงค้นคว้า ก็ว่าไปตามฉันทะ ก็อยู่ในเรื่องของการศึกษานี่แหละ

ทั้งนี้ จะได้ผลจริง เป็นการศึกษาสมประสงค์ ก็เมื่อเป็นความสงสัยด้วยใจซื่อ มิฉะนั้น ก็จะเกิดปรากฏการณ์ที่ว่า ข้อที่ไม่น่าจะสงสัย ก็แสดงอาการว่าสงสัย แต่อันที่ควรจะสงสัย กลับไม่สงสัย หรือสักว่าตั้งข้อตั้งแง่ แต่มิใช่ด้วยเจตนาทางการศึกษา

๒. ในการศึกษานั้น ย่อมต้องการความรู้ เพื่อรู้จักของจริง และเข้าถึงความจริง และต้องการความคิด เพื่อขบขยายใช้ประโยชน์คืบเคลื่อนก้าวไปกับความรู้

ด้านความรู้ เป็นเรื่องของหลักการ หลักฐาน ข้อมูล ข้อเท็จจริง ซึ่งมีความเป็นจริงอยู่ที่ความถูกต้อง ถ่องแท้ แน่ และชัด ส่วนความคิดก็ให้เป็นไปด้วยเหตุผล โดยมีความรู้เป็นฐาน ออกมาเป็นความคิดเห็นที่ดีงามแยบคาย

ด้วยเหตุนี้ ในด้านความรู้ ที่เป็นเรื่องของความจริง และเป็นฐานของความคิด จึงได้เน้น หรือจะว่าเคร่งครัด เอาจริงเอาจังกับเรื่องความถูกต้อง แม่นยำ และความแน่แท้ ชัดเจน ของหลักฐาน ข้อมูล ข้อเท็จจริง

ส่วนทางด้านความคิด รวมทั้งที่ออกมาเป็นความคิดเห็น ก็เปิดกว้าง โดยคอยย้ำเพื่อการฝึก ที่จะคิดตรง คิดดี คิดเป็น สมเหตุสมผล บนฐานของความรู้ อย่างที่ว่าแล้ว

อย่างน้อย เมื่อมีเรื่องให้มาพิจารณากัน ก็จึงต้องมีข้อพิจารณาที่เป็นตัวแท้ตัวจริง เช่นเป็นข้อมูล ข้อเท็จจริงที่แท้ มิใช่ว่าจะพิจารณาเรื่องปลา แต่เอาเต่ามาตั้ง ก็เหลวไหลเลื่อนลอยกันไปตั้งแต่เริ่มต้น

ซ้ำร้าย ถ้าคนผู้พิจารณาไม่รู้จักสิ่งที่พิจารณาเสียอีกด้วย เข้าใจว่าเต่านั่นแหละคือปลา การคิดพิจารณาก็ไม่รู้ว่าจะเพี้ยนไปถึงไหน

แล้วในที่สุด ตัวคุมหรือกำกับสำคัญ ก็คือ ในจิตใจ ขอให้มีความสุจริต จริงใจ ซื่อตรง พร้อมด้วยเจตนาที่ดีมีความบริสุทธิ์

ถ้าเป็นอย่างนี้ ก็หวังได้ว่า วิชาการจะงอกจะงาม อำนวยประโยชน์อย่างแท้จริง

ประมาทกับข้อมูลความรู้ ก่อความเสียหายแค่ไหน แก่ชีวิตและสังคม

เวลานี้ ในสังคมไทย มีการวิพากษ์วิจารณ์บุคคลกันมากว่าคนนั้นเป็นอย่างนั้น คนนี้เป็นอย่างนี้ และก็มีนักวิชาการหลายคนเข้าร่วมวงหรือเหมือนกับเพลินไปในกระแสนี้ด้วย

แง่ที่น่าเป็นห่วงก็คือ ความย่อหย่อนและประมาทในด้านข้อมูลข้อเท็จจริง มีมากที่เอาแต่คิด โดยไม่มีความรู้ พอได้ข้อมูลนิดหน่อย ไม่ค้นหาตรวจสอบให้แน่ชัด ก็คิดเป็นเรื่องเป็นราวไป แล้วก็พูดก็เขียนออกทางสื่อมวลชน ตัวเองเข้าใจผิดแล้ว ไม่พอ ยังพาผู้คนในสังคมไขว้เขวเตลิดไปด้วย

เมื่อพูดถึงกรณีของท่าน บก. ก็ทำให้นึกถึงเรื่องทำนองเดียวกัน ย้อนหลังไป ๓ ปีเศษ วันหนึ่งมีญาติโยมนำ นสพ. *มติชนรายวัน* ฉบับวันศุกร์ที่ ๔ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๕๐ มาให้ดูว่า นสพ. นั้นได้ตีพิมพ์บทความเรื่อง **“พระพุทธศาสนาที่ไม่ผูกติดกับรัฐ (Buddhism without State)”** ซึ่งเขียนข้อความในทำนองที่ให้เข้าใจว่า พระพรหมคุณาภรณ์ได้เรียกร้องให้มีการบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญว่าพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติไทย ขอคัดความตอนหนึ่งในช่วงเริ่มเรื่องมาให้ดู ดังนี้

> ... ส่วนกระแสการเรียกร้องให้มีการบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญว่าพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติไทยนั้น อาจศึกษาได้จากงานของนักปราชญ์ชาวพุทธคนสำคัญ โดยเฉพาะงานเขียนของพระพรหมคุณาภรณ์

(ป. อ. ปยุตฺโต) ... เห็นความสำคัญในการที่จะให้มีการบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญว่าพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติไทย เหตุผลสำคัญที่ท่านเรียกร้องให้มีการบัญญัติเช่นนั้น

บทความนี้เป็นของ ดร.ช. ซึ่งขออภัยที่ต้องบอกว่าเป็นการสรุปความเหมือนดังแต่งขึ้นเอง ซึ่งไม่เป็นความจริง เป็นการดึงไปเข้ากับความคิดความเข้าใจของตน โดยไม่ได้สำรวจตรวจสอบข้อมูลและเรื่องราวให้เพียงพอชัดเจน

ยิ่งกว่านั้น ดร.ช. ยังเขียนต่อไปอีกว่า

เหตุผลสำคัญที่ท่านเรียกร้องให้มีการบัญญัติเช่นนั้น ... ท่านมองว่าสังคมเป็นสังคมทาส ... ที่สำคัญคือทาสทางความคิดและทางปัญญา

ที่ ดร.ช. เขียนอ้างนี้ ไม่เป็นความจริงเลย เป็นการคิดเอาเอง จากการจับโน่นชนนี่ เอาข้อมูลเรื่องโน้นมาสรุปใส่เรื่องนี้ เป็นความหละหลวมทางวิชาการ แล้วก็ไม่ชอบธรรมด้วย ควรคำนึงให้ความสำคัญในเรื่องความถูกต้อง

ที่จริง ในเรื่องใหญ่และยืดยาว มีเรื่องราวมาก และบางทีซับซ้อนอย่างนี้ ชาวบ้านอาจจะเกิดความสับสนและเข้าใจผิดพลาดได้ นักวิชาการควรมาช่วยกันทำให้ประชาชนรู้เข้าใจเรื่องราวให้ถูกต้องชัดเจน ถ้านักวิชาการเอาแต่คิดจากการจับข้อมูลโน่นนิดนี่หน่อยมาสรุปอย่างหละหลวม ทั้งตัวเองก็เข้าใจผิด และพาให้ประชาชนหลงทางไปด้วย เป็นการซ้ำเติมสังคม

ที่ผิดอย่างแรง คือที่บอกว่าอาตมา "...เรียกร้องให้มีการบัญญัติ" ไว้ในรัฐธรรมนูญว่าพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติไทย อาตมาไม่ได้ไปเกี่ยวข้องกับการเรียกร้องที่ไหน คนโดยรอบก็รู้กันอยู่ ไม่ว่าในปรากฏการณ์ที่เป็นรูปธรรมก็ตาม ในความคิดที่ออกมาทางพูดทางเขียน ก็ไม่มี

ที่ ดร.ช. ว่ากระแสการเรียกร้องให้มีการบัญญัติศาสนาประจำชาติ จะศึกษาได้จากงานของอาตมานั้น ในเมื่ออาตมาไม่ได้เริ่ม ไม่ได้ร่วม ไม่ได้ไปยุ่งเกี่ยวกับขบวนการ หรือกลุ่มที่เรียกร้องอย่างนั้น อาตมาก็ไม่มีความรู้ในเรื่องความเป็นมาเป็นไปของกระแสหรือขบวนการเรียกร้องนั้น จึงไม่อาจเป็นไปได้ที่อาตมาจะเที่ยวเขียนเรื่อยเปื่อยไปทั้งที่ไม่ได้รู้เรื่อง

บางที งานที่ว่านั้น ดร.ช. อาจจะหมายถึงหนังสือที่อาตมาเขียนตามนิมนต์ของกรรมการทางพุทธมณฑล เรื่อง "**ความสำคัญของพระพุทธศาสนา ในฐานะเป็นศาสนาประจำชาติ**" ซึ่งเป็นส่วนย่อยที่รวมอยู่ในหนังสือพุทธมณฑล เฉลิมพระเกียรติฯ พ.ศ. ๒๕๓๐

ถ้าอย่างนี้ ก็เป็นตัวอย่างอันชัดเจน ที่แสดงถึงความผิวเผินหละหลวมในเรื่องข้อมูลข้อเท็จจริง การด่วนสรุปตัดสินวินิจฉัยว่าอันนั้นเป็นอย่างนั้น อันนี้เป็นอย่างนี้ โดยไม่ได้ค้นคว้าหาความรู้ดูข้อเท็จจริงให้ถ่องแท้แน่ชัด ไม่ได้ตรวจสอบหลักฐาน แม้แต่กาลเวลาและเหตุการณ์

ก็เลยขอเล่าเรื่องเก่าสักหน่อย สมัยก่อนโน้น เมื่อยังไม่มีการเรียกร้อง ยังไม่มีเรื่องที่ชาวบ้านเข้ามาร่วมเสนอความคิดเห็นใน

การเขียนรัฐธรรมนูญ ตอนใกล้จะถึง พ.ศ. ๒๕๓๐ คณะกรรมการทางพุทธมณฑลจะจัดพิมพ์หนังสืออนุสรณ์เล่มใหญ่ *พุทธมณฑลเฉลิมพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชฯ มหาราช เนื่องในวโรกาสมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๕ รอบ* ก็ได้นิมนต์อาตมาเขียนเรื่องหนึ่งในนั้น โดยตั้งชื่อเรื่องมาว่า "ความสำคัญของพระพุทธศาสนา ในฐานะเป็นศาสนาประจำชาติ"

คราวนั้น อาตมาก็เขียนให้ตามนิมนต์ นี่ก็แสดงว่าคณะกรรมการถือว่าพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติเป็นปกติอยู่แล้ว ไม่ได้พูดถึงรัฐธรรมนูญ ไม่เกี่ยวอะไรกับการเรียกร้อง

ต่อมาปี ๒๕๓๗ เขามีการร่างรัฐธรรมนูญกัน (คือร่างที่เสร็จออกมาเป็นฉบับ พ.ศ.๒๕๔๐) ชาวพุทธมากมาย นำโดยองค์กรชาวพุทธต่างๆ ได้พากัน "รณรงค์" ให้บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญว่าพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติไทย

(ในปี ๒๕๓๗ นั้น ใช้คำว่า "รณรงค์" แต่ปี ๒๕๕๐ ได้ยินใช้คำว่า "เรียกร้อง" และน่าสังเกตว่า ครั้งปี ๒๕๓๗ ผู้รณรงค์ส่วนใหญ่เป็นญาติโยมคฤหัสถ์ โดยเฉพาะเป็นองค์กร เช่น พุทธสมาคมฯ แต่ครั้งหลังในปี ๒๕๕๐ กลายเป็นว่าพระภิกษุออกมามีบทบาทเด่น)

ใน พ.ศ.๒๕๓๗ นั้น คณะผู้รณรงค์ เช่น พุทธสมาคมฯ และสภายุวพุทธฯ ได้จัดประชุมสัมมนาเรื่อง "จิตสำนึกของชาวพุทธเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ในฐานะเป็นศาสนาประจำชาติ" และนิมนต์อาตมาไปบรรยายพิเศษเรื่อง "พุทธศาสนาในฐานะเป็นศาสนาประจำชาติไทย"

อาตมาก็ได้รู้จากผู้กล่าวแนะนำตัวในตอนที่จะบรรยายนั้นเองว่า เขานิมนต์ไปพูดเพราะนึกถึงหนังสือที่อาตมาเขียนให้แก่คณะกรรมการฯ ทางพุทธมณฑล เมื่อปี ๒๕๓๐ เล่มที่ว่านั้น

พอเริ่มพูด อาตมาก็บอกจุดยืนของตัวเองแก่ที่ประชุมก่อนเลยว่า

> แต่ตอนแรกนี้ จะต้องขอทำความเข้าใจกับที่ประชุมก่อนว่า ตัวอาตมภาพเองนั้นไม่ได้มาเพื่อจะร่วมรณรงค์ในเรื่องนี้ และว่าที่จริง ในการรณรงค์นี้ อาตมภาพก็ไม่ได้สนใจ...
>
> อาตมภาพไม่สนใจในแง่ของการรณรงค์ แต่สนใจในแง่เป็นห่วง คือเป็นห่วงการรณรงค์นั้นอีกทีหนึ่ง... เมื่อทางผู้จัดไปนิมนต์มาพูด... ก็บอกว่า ในเรื่องนี้ อาตมภาพเป็นกลางนะ ทั้งๆ ที่บอกว่าเป็นกลาง ก็ยังจะให้มาพูด...

แล้วในตอนท้าย ก็ได้ย้ำอีกว่า

> อาตมภาพ...ไม่ได้สนใจในการรณรงค์ แต่สนใจในเรื่องที่ว่า ๑. ทำอย่างไรเราจึงจะเอาพระพุทธศาสนามาช่วยแก้ปัญหาของสังคมประเทศชาติ ตลอดจนของโลกทั้งหมด ...

ที่ว่าห่วง อย่างง่ายๆ ก็คือ ชาวพุทธนั้นตกอยู่ในความประมาทกันอยู่แล้ว พอมีบัญญัติให้อย่างนั้น และตัวเองก็ไม่รู้เข้าใจความหมายชัด มัวดีใจ ก็เลยจะยิ่งปล่อยตัวเรื่อยเปื่อย จะประมาทหนักเข้าไปอีก (จุดสำคัญคือ มีความรู้ความเข้าใจดีหรือเปล่า ทำด้วยความรู้หรือไม่)

หนังสือเล่มเดิมเมื่อปี ๒๕๓๐ ก็ยังอยู่ และพูดครั้งที่เล่าเมื่อกี้ ในปี ๒๕๓๗ แล้ว ก็ออกมาเป็นหนังสืออีกเล่มหนึ่งชื่อว่า *อุดมธรรม นำจิตสำนึกของสังคมไทย* ที่ต่อมาเปลี่ยนเรียกชื่อว่า *เจาะหาความจริง เรื่องศาสนาประจำชาติ*

เมื่อพูดให้ฟังเสร็จแล้ว อาตมาก็อยู่กับงานหนังสือธรรมะที่เร่งต่อไป ไม่มีเวลาไปใส่ใจรู้เรื่องราวของเขาอีก (และสถานที่ไปอยู่ ก็ห่างไกลเหตุการณ์ ยิ่งในคราวที่มีการเรียกร้องกันครั้ง รธน.ปี ๒๕๕๐ อาตมาไปอยู่ในชนบทห่างไกลชายแดน แค่ข่าวคราวก็ยากที่จะรู้)

ว่าถึงหนังสือที่ว่านั้น เล่มแรกเกิดก่อนยุคมีการเรียกร้อง ก็เป็นธรรมดาที่จะหาข้อมูลมาพรรณนาความดีงามและประโยชน์ของพระพุทธศาสนาต่อสังคมไทย ตามชื่อเรื่องที่คณะกรรมการตั้งให้มา ส่วนเล่มหลัง นอกจากบอกว่าไม่ได้สนใจไม่ได้ร่วมรณรงค์แล้ว ก็บอกทำนองขอเตือนกันว่า ถ้าจะให้บัญญัติในรัฐธรรมนูญอย่างที่ว่านั้น ชาวพุทธจะต้องทำอะไรและมีความคิดจิตใจอย่างไร

ก็เป็นอันว่า อาตมาเข้าไปในกิจกรรมของชาวผู้เรียกร้องครั้งเดียวนี้ ซึ่งก็คือเข้าไปบอกว่าไม่ได้ร่วมรณรงค์ ขออยู่เป็นกลาง (แต่เป็นกลางเดี๋ยวนี้มีความหมายคลุมเครือไขว้เขวมาก อาจจะต้องเปลี่ยนว่าเป็นคนนอก)

ถ้านักวิชาการเอาจริงเอาจังและหวังให้เกิดประโยชน์แก่ประชาชน เมื่อจะพูดถึงอาตมา ก็ควรจะสืบค้นให้แน่ชัดว่า ในเรื่องนี้อาตมาทำอะไร มีความคิดความเห็นว่าอย่างไร แล้วก็จะรู้ว่า อาตมาไม่มีเวลาใส่ใจเรื่องอย่างนี้ และอยู่ห่างไกลเหตุการณ์

เมื่อมีเรื่องไปถึง มีใครไถ่ถาม ก็เน้นเหมือนเตือนว่า ให้ทำการนั้นด้วยความรู้ ให้รู้จักและมุ่งที่จะหาความรู้กัน

ทั้งนี้ รวมทั้งขอให้คนชั้นนำและนักวิชาการไม่มัวแสดงแต่ความคิดเห็นกันอยู่ แต่ให้ถือเป็นโอกาสที่จะให้ความรู้ และพัฒนาประชาชน ไม่ควรให้เหตุการณ์ผ่านไปเปล่า แล้วก็ได้แต่รอ พอเกิดเหตุการณ์อย่างนี้ขึ้นใหม่อีก ก็เถียงกันไปเถียงกันมาอยู่ในวังวนเก่าอย่างเดิม ไม่ไปไหน

นักวิชาการที่เป็นอย่างนี้ เท่ากับฟ้องตัวเองว่า ทำงานโดยจับเอาข้อมูลแบบลวกๆ ผิวเผิน ไม่สำรวจตรวจสอบเรื่องราวข้อเท็จจริงความเป็นมาเป็นไปให้ชัดเจน ทั้งที่ไม่ได้รู้เห็นความจริง ก็คิดปรุงแต่งเรื่องไปตามความนึกเห็นยึดถือที่ตั้งไว้

น่าแปลกที่เขาทำได้แม้กระทั่งหยิบข้อมูลคนละเรื่องราวที่ไม่เกี่ยวข้องกันเลย เอามาโยงใส่เป็นเรื่องเดียวกัน แทนที่จะมาช่วยกันชี้แจงให้คนรู้เข้าใจว่าอะไรเป็นอะไร ให้ความรู้กัน กลับมาวาดแต่งภาพให้คนเข้าใจผิดพลาด

ถ้าเขามีใจเป็นธรรม ก็ควรจะศึกษาเรื่องราวเสียใหม่ให้ตนเองรู้เข้าใจให้ถูกให้ตรง แล้วจึงมาบอกเล่าแนะนำเผยแพร่ความรู้ให้คนเกิดปัญญา ที่จะช่วยกันนำพาสังคมให้เดินหน้าไปถูกทิศถูกทาง

ลำดับเรื่องอีกทีว่า การรณรงค์แล้วก็เรียกร้องกันนี้ อาตมาไม่ได้เกี่ยวข้อง ไม่ว่าในการเริ่มหรือในการร่วม แล้วก็ไม่ได้เอาใจใส่ด้วย จึงไม่สามารถรู้ความเคลื่อนไหวเป็นไป

อาจารย์สมศีลมาวัดเป็นระยะๆ ก็มองเห็นอยู่ว่า ในระยะที่เขามีการเคลื่อนไหวเรียกร้องกันนั้น ในวัดนี้ บรรยากาศก็เงียบสงบตามธรรมดา ไม่มีการพูดถึงเรื่องนั้นจริงจัง มีบ้างก็แค่เอ่ยผ่าน พบกันก็พูดในกิจธุระตามแต่จะมี ไม่มีอะไรต่างจากยามปกติ๕

แต่ผู้ที่ร่วมหรือไปสนับสนุนการเรียกร้องนั้น ก็คือชาวพุทธจากที่โน่นที่นี่ ทั่วๆ ไป ซึ่งก็ย่อมมีญาติโยมที่รู้จักหรือที่ไปวัดรวมอยู่บ้าง

บางครั้ง ในโอกาสที่น้อยอย่างยิ่ง (เพราะไม่ค่อยพบใครอยู่แล้ว) บางท่านที่มาพบในกิจหรืองานอื่น ก็เล่าเรื่องให้ฟังบ้าง แต่ก็แค่ฟังเขาไป ถ้าต้องพูด ก็มุ่งไปที่การให้ความรู้ และการแก้ไขปัญหาปรับปรุงตัวเอง พร้อมทั้งรักษาความดีงามที่เป็นลักษณะพิเศษของชาวพุทธไทย ที่ว่าโอบอ้อมอารีมีน้ำใจ ซึ่งคนภายนอกก็ชื่นชมเอาไว้

ยิ่งในการเรียกร้องกันครั้งหลัง ก็ถึงระยะที่อาตมาออกไปอยู่เงียบๆ ในชนบทห่างไกลเป็นส่วนมากแล้ว จึงแทบไม่ได้ยินเรื่องเลย

ในสภาร่างที่ถกเถียงกันเรื่องนี้ ก็มีการอ้างอาตมาบ้าง แต่เป็นการอ้างในเรื่องข้อมูลความรู้

ครั้งหนึ่ง มีการอ้างในเชิงเอาไปหนุนมติฝ่ายของตน พอดีเป็นช่วงที่อาตมาอยู่วัด มีผู้แจ้งให้ทราบ อาตมาก็ให้เอาไปแจ้งกันในสภาว่า “บุคคลใดจะนำไปอ้างในสภาหรือในที่ใด ๆ มิได้ว่า ในการบัญญัติพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติในรัฐธรรมนูญนั้นพระพรหมคุณาภรณ์มีความเห็นว่าอย่างนั้นอย่างนี้”

เรียกร้องรัฐธรรมนูญ ไม่รู้ว่า ใครจะได้ ใครจะแพ้ แต่ที่แน่ ๆ คือได้เวลาที่จะพัฒนาประชากร

เป็นอันว่า เมื่ออยู่เงียบๆ แทบไม่พบใครอย่างนี้ โอกาสที่จะพูดถึงเรื่องรัฐธรรมนูญไทยกับศาสนาประจำชาตินี้ จึงหาได้ยาก

ที่มีบ้างเป็นเนื้อเป็นเรื่องสักหน่อย ก็คือเวลาพบคุยธรรมะกับพระใหม่ ซึ่งเป็นกลุ่มเล็กๆ ตามปกติไม่เกิน ๙ รูป บางทีมีพระถามจึงได้ตั้งข้อสังเกตและแง่คิดเล็กๆ น้อยๆ แล้วก็มีข้อที่น่าจะเตือนกันบางอย่าง

ก็เลยขอรวมมาฝากเป็นข้อคิดไว้ที่นี่ด้วย ขอจัดเป็นข้อๆ ดังนี้

๑. การเรียกร้องให้บัญญัติในรัฐธรรมนูญว่าพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ ผ่านมาแล้ว ๒ ครั้ง ก็ไม่ไปไหน อยู่แค่ในวังวนเดิม เถียงกันไปเถียงกันมา ได้แต่แสดงความรู้สึกและความคิดเห็นเก่าๆ ซ้ำไปซ้ำมา หวังได้ว่า ถ้าสถานการณ์อย่างนี้เกิดขึ้นอีก ก็จะวนเวียนเหมือนอย่างเก่านั้นเอง ไม่ไปไหน

๒. แม้แต่ความเข้าใจความหมายของเรื่องที่เถียงกัน ตั้งแต่คำว่า “ศาสนาประจำชาติ” ก็ไม่ชัด คลุมๆ เครือๆ และไม่เหมือนกัน เหมือนกับว่า คนที่มาประชุมกันนั้น ปากพูดเรื่องเดียวกัน แต่สมองมองไปที่คนละเรื่อง และการถกเถียงมักไม่แสดงให้เห็นว่ามีความรู้เข้าใจในเรื่องที่เถียง หรือแม้แต่สนใจที่จะหาความรู้ในเรื่องนั้น เป็นเพียงการใช้สำนวนโวหารอำพรางหรือชักจูงออกไปนอกทางเพื่อเลี่ยงหลบหรือปัดประเด็น (บางท่านว่า บางคนถือโอกาสหาคะแนนนิยม)

๓. ปัญหาสำคัญ คือการขาดความรู้ อาตมาบอกไปว่า ไม่ว่าสุดท้ายจะมีมติอย่างใด จะบัญญัติเป็นศาสนาประจำชาติ หรือไม่บัญญัติ ถ้าไม่มีความรู้ ก็ไม่ได้เรื่องทั้งนั้น

๔. เมื่อเถียงกันเรื่องศาสนาประจำชาติ ก็ต้องรู้ว่า ศาสนาประจำชาติคืออะไร มันเป็นอย่างที่เรานึกเอาคิดเอาหรือเปล่า มันมีความหมายอย่างไรได้บ้าง มีแบบโน้นแบบนี้ไหม และต่างกันอย่างไร ความหมายอย่างของเรากับของเขาเหมือนกันหรือต่างกันอย่างไร ปัจจุบันนี้ ประเทศที่มีศาสนาประจำชาติ มีที่ใดบ้าง แบบไหนบ้าง เป็นอย่างไรๆ มีผลต่อประเทศชาติและต่อโลกอย่างใดกันบ้าง

ทั้งหมดนี้ ต้องเถียงกันโดยมีความรู้เข้าใจเป็นฐาน พูดอย่างคนหูโล่งตาสว่าง ไม่ใช่เถียงกันอยู่ในความมืด มีแต่ความคิดเห็นบ้าง มีแต่ความชอบใจไม่ชอบใจบ้าง แล้วก็หมดหายไปกับเหตุการณ์

๕. เมื่อเกิดสถานการณ์อย่างนี้ขึ้น คนชั้นนำในสังคม โดยเฉพาะนักวิชาการ รวมทั้งรัฐเอง ควรถือเป็นโอกาสที่จะให้ความรู้แก่ประชาชน ซึ่งจะเป็นทั้งข้อมูลที่เอื้อต่อการแก้ปัญหา และเป็นการพัฒนาประชาชน

ไม่ใช่ว่ามัวเข้าวงโต้เถียงกับเขาแค่แสดงความคิดเห็น แม้แต่อธิบายเหตุผลว่าเห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วย ก็ได้แค่บอกทัศนะส่วนตัวแล้วก็ผ่านหายไป

ถ้าอยู่กันด้วยความรู้ ให้คนได้ความรู้ และทำการด้วยความรู้อย่างนี้ ไม่ว่าสถานการณ์จะจบลงโดยมีผลอย่างใดก็ตาม เมื่อผ่านไปครั้งหนึ่งๆ ก็จะได้อะไรที่เป็นความเจริญงอกงามขึ้นมาบ้าง ไม่ใช่ผ่านไปเสียเปล่า พอเวียนมาใหม่ ก็เถียงกันซ้ำรอยเดิมอีก

๖. ที่สำคัญ ระหว่างที่เถียงกันนั้น เราไม่รู้ว่าเมื่อผลออกมาฝ่ายไหนจะชนะ ถ้าปล่อยให้อยู่กันในความคลุมเครือมืดมัวอย่างนี้ก็คือเสี่ยงอันตราย แต่ถ้าเน้นการให้ความรู้พัฒนาคนกันไว้อย่างที่ว่านั้น ไม่ว่าฝ่ายไหนจะชนะ เราก็ได้ให้เขามีความรู้ที่จะนำไปใช้ในการทำงานบ้านเมืองที่เกี่ยวกับเรื่องนี้ต่อไป

๗. เมื่อคนมาเรียกร้อง เราก็ควรต้องเอาใจใส่ดูหรือศึกษาให้เข้าใจความต้องการของเขา ไม่ใช่เอาแต่ตั้งป้อมเข้าสู้กัน คิดแต่จะต้าน จะค้าน จะเอาชนะกัน

ว่าถึงสถานการณ์แบบนี้ มองอย่างซื่อๆ ตามสายตาแบบชาวบ้าน ในด้านจิตใจ ชาวพุทธที่เรียกร้องนี้ จำนวนมากทีเดียว น่าชมในแง่ที่มีน้ำใจต่อพระพุทธศาสนาและต่อประเทศชาติ เขารัก เขาห่วงใย บ้างก็กังวล ซึ่งมิได้หมายความว่าเขาจะมีจิตใจไม่ดีต่อคนศาสนาอื่นหรือพวกอื่น

คนที่เรียกว่าชั้นนำ รวมทั้งนักวิชาการ ควรจะเข้าใจ และเข้าไปสังสรรค์พูดจากัน ด้วยท่าทีแบบช่วยกันแก้ปัญหา

ท่านผู้ใหญ่และนักวิชาการนั้น คนเขาโน้มเอียงที่จะถือเป็นหลักของสังคม ไม่ควรแสดงออกในลักษณะที่ให้เขารู้สึกว่าเป็นคนละ

พวกที่แยกตัวออกมาต่างหาก เหมือนแสดงว่าเป็นคนดีมีใจกว้าง แต่โดยไม่รู้ตัว ได้เข้ามาอยู่ในความคับแคบแบ่งแยกด้วยความคิดเชิงปฏิปักษ์ และบางคนมีท่าทีในเชิงข่มขู่ดูถูกเขา ไม่เป็นไปในทางที่จะสร้างสรรค์แก้ปัญหา

นักวิชาการควรจะถือเป็นหน้าที่เลยทีเดียว คือหน้าที่ทางปัญญา ที่จะพบปะพูดจากับเขา ไม่ตั้งตัวดังเป็นปฏิปักษ์ แต่คอยหาโอกาสให้ความรู้ ไม่มัวอยู่แค่แสดงความคิดเห็น เพราะการให้ความรู้นอกจากตรงจุดตรงหน้าที่แล้ว ยังเชื่อมประสานคนได้ดีกว่าไปแสดงความคิดเห็นให้ขัดแย้งกัน

เมื่อความรู้ขึ้นมาถึงระดับเดียวกันแล้ว ก็จะพูดจาเข้าใจกันง่ายขึ้น

ถึงตอนนั้น ถ้านักวิชาการอยากให้เขาเลิกเรียกร้อง และมีอะไรที่จะนำเสนอดีๆ ที่มิใช่แค่คิดแต่จะขัดจะค้าน ก็พูดได้เต็มที่ แล้วก็จะฟังกันดีๆ หรือดีขึ้น

ขอให้มุ่งไปที่การสร้างสรรค์สมัครสมาน ไม่ควรเสริมย้ำความร้าวรานที่จะนำสังคมไปสู่ความแบ่งแยกแตกสลาย

ก็ขอย้ำอีกทีว่า อยากให้ท่าน ดร.ช. ศึกษาตรวจสอบข้อมูลข้อเท็จจริงลำดับเหตุการณ์ให้จะแจ้งชัดเจน อย่างน้อยตามที่ว่ามานี้

ถ้ามองเห็นประโยชน์ทางปัญญา และมองหาโอกาสที่จะพัฒนาประชาชน ก็มาช่วยกันชี้แจงทำความเข้าใจขยายความรู้กันด้วยวิธีสร้างสรรค์สมัครสมาน อย่างที่กล่าวมา

เมื่อรู้ผิด หรือคิดเอา
ความเข้าใจผิดก็ตามมา

ทีนี้ ท่าน บก.*วารสารพุทธศาสน์ศึกษา* ก็มีเรื่องคล้ายกันนี้ด้วย จึงน่าจะทำความกระจ่างไว้ ไม่ให้เข้าใจผิดกันไปไกล คือในระยะหลายปีมานี้ (รวมทั้งเดี๋ยวนี้) เมื่ออาตมามีร่างกายทรุดโทรมลงไปๆ ก็ไปพักอาศัยในชนบท แทบไม่อยู่วัด

วันหนึ่ง คุณ .ศ (บอกอักษรท้ายชื่อ โดยขอสงวนนามไว้ก่อน) ไปเยี่ยม และได้นำเอกสารติดไปด้วย

คุณ .ศ บอกว่า ได้พบบทความของท่าน บก. ในหนังสือภาษาอังกฤษของมูลนิธิคอนราดอะเดนาวร์ (Konrad Adenauer Stiftung, Germany) ชื่อว่า *Religion and Democracy in Thailand,* 2008 (เพื่อรวบรัด ไม่ต้องบอกชื่อ editors) ในหนังสือเล่มนี้ มีบทความของท่าน บก. ชื่อเรื่องว่า "The Future of Thai Buddhism in Democratic Society" และที่หน้า 58 เขียนถึงอาตมาไม่ค่อยดี จึงถวายไว้

ขอแทรกนิดหนึ่งว่า Konrad Adenauer Stiftung นี้ มหาจุฬาฯ เคยมีการติดต่อด้วยในสมัยที่มีโครงการพระสงฆ์กับการพัฒนาชนบท ประมาณปี ๒๕๑๓ (อยู่ไกลเอกสาร ตรวจสอบไม่ได้) ถ้าจำไม่ผิด มูลนิธินี้ได้ตกลงถวายทุนมาจำนวนหนึ่ง และท่านที่เอื้อเฟื้อติดต่อก็คืออาจารย์สุลักษณ์ ศิวรักษ์ (ขออนุญาตออกนามด้วย)

ทีนี้ เมื่ออ่านดู ปรากฏว่าเป็นเรื่องในเครือเดียวกับของ ดร.ช. ก็ขออนุญาตคัดมาให้ดู ดังนี้

Comparing with another Buddhist thinker, Prayudh Payutto, we would find a great difference in that Prayudh Payutto has no friends from other religions. It should be noted that the leaders of the Sangha university are like Prayudh Payutto in that they too have no friends from other religions. I believe that having no friends from other religions is one of the main conditions that make these monks conservative and fundamentalist even though some of them are believed to be profound thinkers. It should be noted that Prayudh Payutto has written a number of books arguing that Buddhism has a notable status in the history of Thai society and his books are understood by persons in Sangha university to support a view that Buddhism deserves the position of national religion. Maybe Prayudh Payutto could be considered as a source of Buddhist fundamentalism in Thailand today and this fundamentalism is a deep root of the movement to institutionalize Buddhism as a "political religion" during the past three decades.[14]

มี Endnote อยู่หน้า 61 ว่า

14. See his book *The Danger to Thai Buddhism*, Buddhadhamma Foundation, 2002. In this book he has negatively criticized the history of Christianity. It might be true that what he said concerning the history of Christianity is not wrong, but the point is what Buddhists benefit from looking at the dark side of other religions. Every religion has a dark side, but this thing is ignored by Buddhadasa as he considers no benefit from looking at this thing. And this is a difference between these two Thai thinkers.

ขออนุญาตแปลตามสะดวกต่อกันไปทีเดียว ทั้งเนื้อความและท้ายอรรถ (ใครอ่านภาษาอังกฤษได้ ก็แปลเอาเอง, endnote

ไม่ทราบว่ามีศัพท์บัญญัติหรือยัง ขอใช้เลียนคำว่าเชิงอรรถ) ดังนี้

> เมื่อเปรียบเทียบ (ท่านพุทธทาส) กับนักคิดทางพุทธอีกองค์หนึ่ง คือ ประยุทธ์ ปยุตฺโต จะพบความแตกต่างกันอย่างมาก ในแง่ที่ว่า ประยุทธ์ ปยุตฺโต ไม่มีเพื่อนจากศาสนาอื่น พึงสังเกตว่า (พระ) ผู้นำของมหาวิทยาลัยสงฆ์ก็เหมือนประยุทธ์ ปยุตฺโต ในแง่ที่ว่า (พระ) ผู้นำมหาวิทยาลัยสงฆ์เหล่านั้นก็ไม่มีเพื่อนจากศาสนาอื่นเช่นเดียวกัน ข้าพเจ้าเชื่อว่า การไม่มีเพื่อนจากศาสนาอื่นเป็นปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งที่ทำให้พระเหล่านี้เป็นอนุรักษ์นิยม (conservative) และเป็นพวกลัทธิถือตายตัวทางศาสนา (fundamentalist) ถึงแม้จะเชื่อกันว่าบางองค์เป็นนักคิดที่ลึกซึ้ง พึงสังเกตว่า ประยุทธ์ ปยุตฺโต ได้เขียนหนังสือจำนวนหนึ่งขึ้นชี้แจงแสดงเหตุผลว่า พุทธศาสนามีสถานะสำคัญโดดเด่นในประวัติศาสตร์ของสังคมไทย และหนังสือของท่านนั้นเหล่าบุคคลในมหาวิทยาลัยสงฆ์เข้าใจกันว่า สนับสนุนทัศนะที่ว่า พุทธศาสนาควรแก่ฐานะเป็นศาสนาประจำชาติ น่าจะถือได้ว่า ประยุทธ์ ปยุตฺโตเป็นต้นกำเนิดแหล่งหนึ่งของลัทธิถือตายตัวทางศาสนาแบบพุทธ (Buddhist fundamentalism) ในประเทศไทยปัจจุบัน และลัทธิถือตายตัวทางศาสนาอันนี้เป็นรากหยั่งลึกของขบวนการที่มุ่งจะทำพุทธศาสนาให้เป็นสถาบัน "ศาสนาการเมือง" ใน ๓ ทศวรรษที่ผ่านมา
>
> ท้ายอรรถ ๑๔: ดูหนังสือของท่านชื่อว่า *ภัยของพุทธศาสนาในประเทศไทย*, มูลนิธิพุทธธรรม, พ.ศ. ๒๕๔๕ ในหนังสือเล่มนี้ ประยุทธ์ ปยุตฺโต วิจารณ์

ประวัติศาสตร์ของคริสต์ศาสนาในแง่ลบ อาจจะเป็นจริง ที่ว่า สิ่งที่ท่านพูดเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของคริสต์ศาสนานั้นไม่ผิด แต่ประเด็นอยู่ที่ว่า ชาวพุทธจะได้ประโยชน์อะไรจากการมองด้านมืดของศาสนาอื่น ทุกศาสนาย่อมมีด้านมืด แต่ด้านมืดอันนี้ ท่านพุทธทาสไม่ใส่ใจ เพราะท่านถือว่าไม่มีประโยชน์อะไร จากการมองด้านมืดนี้ และนี้คือความแตกต่างอย่างหนึ่งระหว่างนักคิด ๒ องค์นี้

ท่าน บก. ว่ามาอย่างนี้ ก็ฟังท่าน แต่ก็น่าแปลกใจตั้งแต่เริ่มเรื่องว่า อาตมาอยู่ในขั้นที่แทบไม่รู้จักกันกับท่าน บก. เลย แต่ท่านบอกอย่างรู้ว่าอาตมาไม่มีเพื่อนจากศาสนาอื่น

จริงอยู่ ถ้าพูดถึงระยะที่อาพาธมากต่อเนื่องยืดเยื้อนี้ ก็บอกได้ว่าอาตมาอยู่ในขั้นที่ไม่มีเพื่อนทั้งนั้น ไม่ว่าพุทธ มุสลิม หรือคริสต์ เพราะพบคนพบพระน้อยอย่างยิ่ง

แต่ขออภัยเถิด ความจริงนั้น อาตมาเคยพบกับท่าน บก.นี้คงไม่เกิน ๒ ครั้ง โดยท่านมาอย่างอาคันตุกะครั้งหนึ่ง และอีกครั้งหนึ่งพบกันแบบค่อนข้างบังเอิญเมื่อไปพูดนอกวัด แต่ญาติโยมอย่างชาวมุสลิม อาตมารู้จักมา ๒๐–๓๐ ปี และพบปะมากกว่ารู้จักท่าน บก.นี้ เป็นอันมาก

แต่นี่ก็ไม่ต้องถือเป็นเรื่องสำคัญอะไร เป็นเรื่องบุคคล สิ่งที่ควรพูดคือเรื่องที่เป็นความรู้ และอย่างที่ว่าแล้ว เป็นโอกาสที่จะเพิ่มพูนความเข้าใจธรรมจากเรื่องที่โยงมาถึงกัน

เมื่อพูดขึ้นมาแล้ว ก็เล่าแทรกไว้นิดหนึ่งว่า ย้อนหลังไป

ตั้งแต่อยู่ที่วัดในกรุงเทพฯ ก็มีท่านที่เป็นมุสลิมไปหาที่วัดบ่อยหรือคล้ายเป็นประจำ ด้วยน้ำใจไมตรี ท่านนี้เป็นข้าราชการ ไปเป็นระยะๆ ตอนกลางวัน คงในเวลาหยุดพัก และไปในเครื่องแต่งกายที่เรียกให้ง่ายว่าชุดมุสลิม อาตมายังจำเป็นภาพดีงามที่ติดในใจ

ต่อมา เมื่ออาพาธรุนแรงขึ้น อาตมาออกไปอยู่ในชนบทโดยเร่งด่วน แทบไม่ได้บอกใคร ก็เลยไม่ได้พบกันอีกตั้งแต่นั้นมา (ในช่วงอยู่ในกรุงเทพฯ นั้น เมื่อไปสอนในมหาวิทยาลัยก็มีนักศึกษาบางส่วนที่เป็นมุสลิม)

ในช่วงไปพักแปะอยู่ ๒ ปีเศษที่วัดในต่างประเทศ วัดหนึ่งมีครอบครัวมุสลิมเป็นโยมอุปถัมภ์วัดอยู่ด้วย ก็พบปะกันเรื่อยๆ ตามเรื่องของวัด แล้วที่อีกวัดหนึ่ง เมื่อไปครั้งหลัง มีหลวงลุงไปด้วย คุณหนุ่มมุสลิมซึ่งน้ำใจดีมีอัธยาศัย ที่ว่ามาช่วยงานวัดอยู่เสมอ คุณหนุ่มนี้ชอบหลวงลุงมาก เวลาคณะของเราไปไหน ก็ไปด้วย ช่วยเข็นรถนั่งให้ เป็นคณะที่มีบรรยากาศแห่งความสุข

เวลานี้ ยังชอบนึกถึงเรื่องที่ท่านพระชยสาโร (Shaun Chiverton) เล่าไว้ในหนังสือของท่านที่ชื่อ *หนี้ศักดิ์สิทธิ์* (จ.ชลบุรี: กองทุนวิทยาทาน วัดเขาพุทธโคดม, พ.ศ.๒๕๔๑), ขอคัดตอนหนึ่งมาให้ดู (หน้า ๑๐-๑๓) ดังนี้

> ชายหนุ่มชาวอังกฤษคนหนึ่ง เดินอยู่บนถนนกลางเมืองเตหราน เมืองหลวงของอิหร่าน (Iran) ท่าทางระโหยซูบโซ หญิงมุสลิมกลางคนผู้หนึ่งพบเขาแล้ว พาไปจัดการให้เขาได้กินอาหารอิ่มหนำสำราญ แล้วก็ปล่อยแยกกันไป โดยมิได้อาวรณ์หวังผลตอบแทนใดๆ

อย่างนี้แหละคือความเมตตาการุณย์แท้ ซึ่งเป็นสากล ไร้พรมแดน มีอยู่ในจิตใจ เป็นธาตุแท้ของความเป็นมนุษย์ ไม่แบ่งแยก ไม่จำกัดด้วยเชื้อชาติ ศาสนา เพศ ผิว เผ่าพันธุ์

เมื่อมนุษย์เข้ามาสื่อสารสัมพันธ์กัน ด้วยมนุษยธรรมแห่งเมตตาการุณย์นี้ แล้วศาสนามาเสริมขึ้นไปอีก คนก็จะร่วมกันพาโลกไปสู่สันติสุข

แล้วอย่างนี้ ที่ท่าน บก.ว่า จะมองด้านมืดของศาสนาอื่นไปทำไม และมองแล้ว ชาวพุทธจะได้ประโยชน์อะไร เราควรเข้าใจว่าในการหาและการให้ความรู้นั้น ไม่ว่าด้านมืดหรือด้านสว่าง ไม่ว่าจุดต่างหรือจุดเหมือน เมื่อคนมีใจใสซื่อ เรื่องทั้งหมดก็มารวมกันที่เป็นความรู้ซึ่งจำเป็นสำหรับการแก้ปัญหา

จะเห็นชัดว่า ที่กล่าวนี้ มิใช่เป็นการเจาะจงหาจุดต่างหาแง่ลบมาเพื่อมุ่งขยายความขัดแย้ง และก็มิใช่เป็นการแสวงจุดร่วมสงวนจุดต่างเพื่อสนองจุดหมายในการทำงานแบบการเมือง

ในการพูดนั้น ก็ไม่ได้ไปจำกัดว่าเป็นด้านมืดหรือด้านสว่าง ไม่ได้ไปมองในแง่แบ่งแยกว่าด้านมืดหรือด้านสว่าง แต่มองว่าอะไรเป็นอะไร เป็นอย่างไร ทำไมจึงเป็นอย่างนั้น ในเรื่องที่กำลังพูดถึง คือที่เขานิมนต์ให้พูด

ถ้าแยกเป็นด้าน ก็บอกว่า อะไรด้านไหนเกี่ยวข้องควรจะรู้ในการพูดคราวนั้นๆ เมื่อเรื่องมาถึง ก็พูดให้ชัดเจนกันไป มุ่งที่ความรู้

ทั้งนี้ ขออธิบายประกอบหน่อยหนึ่งว่า หนังสือเล่มที่ท่าน บก.พูดถึงนั้น ก็เหมือนกับหนังสือเล่มอื่นของอาตมาโดยส่วนมาก

คือ เป็นเรื่องที่พูดตามสถานการณ์ ตามเรื่องที่เขานิมนต์ เป็นเพียงเรื่องที่แทรกเข้ามาในกระแสของงาน พูดเสร็จแล้ว ก็ไปขึ้นเตียงคนไข้ และทำงานที่ค้างอยู่ต่อไป เมื่อเขาลอกเทปมาว่าขอพิมพ์ ก็ตรวจให้ อะไรควรให้ชัดขึ้น ก็เขียนเติมให้เรียบร้อยไป

เรื่องอย่างนี้ จะเข้าใจได้ ก็ต้องตั้งจิต วางท่าทีให้ถูก ดูเรื่องราวข้อมูลให้ชัด ให้ตลอด ไม่ควรคิดอยู่แต่ในเหตุผลที่เป็นกรอบความคิดของตน

แล้วท่าน บก. ก็ว่าอาตมาวิจารณ์ประวัติศาสตร์ของคริสต์ศาสนาในแง่ลบ ที่จริง สาระเป็นการเล่าเรื่อง เล่าเหตุการณ์ ให้ข้อมูล

ถ้าเป็นเรื่องข้างนอกหรือทั่วไปในโลก ตำราต่างๆ เขาก็เล่าไว้อย่างนี้แหละมากมาย ที่จริงน่าจะหาความรู้กันให้จริงจัง เอาง่ายๆ ไปอ่านใน *Encyclopaedia Britannica* จะได้เรื่องได้ราวยิ่งชัดขึ้นอีกเยอะ

ส่วนเรื่องที่เข้ามาเกิดขึ้นในประเทศไทย เมื่อเรื่องมีขึ้นแล้ว ก็พึงให้รู้กันไว้ เป็นเรื่องของความรู้ จะเป็นบทเรียน หรือเป็นข้อเตือนใจ ก็คือช่วยในการที่จะแก้ปัญหาและสร้างสรรค์

พร้อมกันนั้น จุดมุ่งของการเล่าเรื่องทั้งหมดก็ชัด โดยมาลงที่ว่าให้คนไทยชาวพุทธมีความภูมิใจที่ถูกต้อง คือภูมิใจในลักษณะดีงามที่ท่านบาทหลวงนั่นแหละได้สรรเสริญไว้ (คือ บาทหลวงฌองเดอบูร์ ชาวฝรั่งเศส มาเมืองไทยในสมัยสมเด็จพระนารายณ์

มหาราช ได้เขียนจดหมายเหตุไว้ว่า "ข้าพเจ้าไม่เชื่อว่าจะมีประเทศใดในโลก ที่มีศาสนาอยู่มากมาย และแต่ละศาสนาสามารถปฏิบัติพิธีการของตนได้อย่างเสรีเท่ากับประเทศสยาม") เป้ามาลงที่นี่

ก็เหมือนกับพูดว่า จะอย่างไรๆ ก็ตาม จะเขียนให้พุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติหรือไม่ ฉันไม่ไปยุ่งด้วย แต่ก็ขอให้คนไทยรักษาลักษณะที่ดีงามอันนี้ แล้วจริงไหม นี่ก็คือการเน้นย้ำให้คนไทยมั่นอยู่ในลักษณะแห่งความมี tolerance คือขันติธรรม หรือความใจกว้างอยู่ร่วมด้วยดีกับคนที่แตกต่างกันได้ ที่โลกต้องการนั่นเอง

ความภูมิใจในความดีงามที่มีอยู่ และพยายามรักษาไว้แบบที่ว่านี้ มิใช่เป็นความลำพองใจที่จะไปเหยียดหยามดูถูกใครๆ แต่เป็นเครื่องผูกพันคนไว้กับความดีงาม ที่เกื้อกูลทั้งแก่ตนและคนอื่น

แล้วครึ่งกว่าของหนังสือที่ท่าน บก.ว่านั้น ก็ว่าด้วยปัญหาภายในของพุทธศาสนาในเมืองไทยนี่เอง (ด้านมืดของคนที่เรียกว่าชาวพุทธไทย) ซึ่งจะต้องใส่ใจแก้ไข ให้ปรับปรุงพัฒนาตัวเอง ก้าวจากขั้นเตรียมความรู้ มาถึงตอนปฏิบัติ นี่คือจุดเน้นของหนังสือ

หนังสือที่เขียนมุ่งให้ความรู้และการแก้ไขปรับปรุงตัวเองอย่างนี้ ควรมีให้มาก จึงน่าจะชวนท่าน บก.ให้มาช่วยกันในเรื่องอย่างนี้

สังคมไทยกำลังต้องการความรู้และการปรับแก้ตัวเอง ไม่ควรมามัววิจารณ์คนโน้นคนนี้กันอยู่โดยยังไม่รู้ข้อมูลความเป็นมาอะไรให้ชัดเจน โดยเฉพาะไม่เคยได้มาถามมาคุยให้รู้ใจจริงและทิศทางที่จะไปกันให้สิ้นสงสัยโปร่งโล่ง

ท่าน บก.บอกด้วยว่า อาตมาได้เขียนหนังสือจำนวนหนึ่งขึ้นชี้แจงแสดงเหตุผลว่า พุทธศาสนามีสถานะสำคัญโดดเด่นในประวัติศาสตร์ของสังคมไทย อันนี้ท่านเขียนไปๆ เดี๋ยวจะกลายเป็นว่าอาตมาเอาพลังที่ไหนมากนักหนามาเขียนหนังสือแค่ประเด็นเดียวนี้ตั้ง “a number of” ในเมื่อหนังสือรวมทุกเรื่องทุกด้านของอาตมา พระท่านว่ามี ๓๐๐ กว่าเล่ม ถ้าเป็นอย่างที่ท่านว่า ก็ต้องเกิน ๓๐๐ ไปอีกเยอะ

แท้จริง ที่เขียนจริงจังในแง่นี้ค่อนข้างโดยตรง ก็คือเล่มที่เขียนตามนิมนต์ให้แก่หนังสือของพุทธมณฑลเมื่อปี ๒๕๓๐ นั่นแหละ นอกนั้น โดยปกติก็เป็นเรื่องพูด และเสริมประกอบเรื่องอื่นๆ ที่โน่นที่นี่

แล้วทั้งหมดนั้น สาระก็ไม่ได้มุ่งไปที่เรื่องสถานะของพุทธศาสนาว่าโดดเด่นสำคัญ แต่เน้นในแง่ของความดีงามที่ควรช่วยกันรักษา และคุณประโยชน์ที่ทำไว้และพึงช่วยกันทำต่อไป

แล้วที่ว่าหนังสือเหล่านั้นของอาตมา เหล่าบุคคลในมหาวิทยาลัยสงฆ์เข้าใจกันว่า สนับสนุนทัศนะที่ว่า พุทธศาสนาควรแก่ฐานะเป็นศาสนาประจำชาติ อันนั้นอาตมาไม่อาจจะรู้ได้ ถ้าท่าน บก.ทราบแล้วมาบอกไว้ ก็ดีแล้ว ส่วนท่านในมหาวิทยาลัยสงฆ์จะยอมรับอย่างนั้นหรือไม่ ก็ไม่ทราบ อาตมาไม่ล่วงรู้ไปถึงได้

แต่ถึงอย่างไร นี่ก็เป็นเรื่องของความรู้ที่เป็นกลางๆ เหมือนน้ำเหมือนลม ใครจะเอาไปใช้ในทางไหนก็ได้

แต่ที่แน่ๆ ก็คือไม่ใช่เป็นเหตุให้ใครๆ ไปริเริ่มการเรียกร้องขึ้นมา การเรียกร้องนั้น เขาทำเป็นอิสระของเขา แต่เมื่อเรียกร้องเริ่มแล้ว จะเอาหนังสือนี้ไปหนุน ก็ไม่เห็นจะเสียหาย น่าจะมีแต่ดี เพราะจะช่วยให้ไม่ออกนอกทิศทางที่ดีไขว้เขวไป

ด้านมืด ด้านสว่าง
ด้านไหนออกมา ก็ควรให้ได้ปัญญาทั้งนั้น

ทีนี้ ที่ท่าน บก. เขียนไว้เหมือนถามว่า มองด้านมืดของศาสนาอื่นแล้ว ชาวพุทธจะได้ประโยชน์อะไร ถ้าตอบแบบล้อกันหน่อยหนึ่ง ก็บอกว่าได้ประโยชน์ซิ ไม่ใช่แค่ได้ประโยชน์เท่านั้น แต่จำเป็นทีเดียว คือจะได้อ่านบทความของท่าน บก.นี่แหละให้เข้าใจ

เอาง่ายๆ สาระสำคัญในบทความของท่าน บก. คือบอกว่า อาตมาและพระผู้นำมหาวิทยาลัยสงฆ์เป็น fundamentalists ที่แปลไว้ข้างต้นว่าพวกลัทธิถือตายตัวทางศาสนา

คำอย่างนี้ ถ้าไม่ศึกษาด้านมืดของศาสนาคริสต์ และของศาสนาต่างๆ ให้เพียงพอ ก็ไม่มีทางเข้าใจให้ชัดได้ จะไปเปิดดูใน dictionary ก็ได้แค่เค้าความ ยังพร่าๆ คลุมเครือ

ที่จริง จะไปเรียกเขาว่าเป็นด้านมืด ก็เป็นการไปจัดกลุ่มจัดพวกให้เขา ซึ่งเขาอาจจะไม่ยอมรับด้วย เขาอาจจะบอกว่าอย่างเขานี่แหละเป็นความสว่างสดใส ก็เป็นไปได้ เพราะฉะนั้น ไม่ต้องไปแยกเป็นด้านมืดด้านสว่างก็ได้ คือว่าไปตามเรื่องที่มันเป็น

คำว่า fundamentalist/fundamentalism ในยุคนี้ ได้ยินกันค่อนข้างบ่อย และใช้สื่อความหมายที่ไม่ค่อยดี เมื่อมาเกี่ยวข้องถึงตัวผู้ใดเข้า ก็ควรเข้าใจให้ชัดสักหน่อย (ถึงจะไม่เกี่ยวข้องด้วย แต่ถ้าจะอยู่ในยุคสมัยนี้ให้ทัน ก็ควรต้องรู้อยู่ดี)

fundamentalism ซึ่งแปลไว้ที่นี่ว่า ลัทธิถือตายตัวทางศาสนา เป็นคำที่ไม่เก่ามากนัก เริ่มตั้งเค้าขึ้นในหมู่ชนชาวคริสต์นิกายโปรเตสแตนต์ เมื่อใกล้จะขึ้นปี 1900/๒๔๔๓

มีเหตุการณ์ที่เด่นในปี 1925 ในระยะที่ทฤษฎีวิวัฒนาการของดาร์วินกำลังแพร่ออกไป กระทบกระเทือนต่อคริสต์ศาสนา รัฐเทนเนสซีออกกฎหมายห้ามสอนเรื่องนี้ในโรงเรียน มีครูฝ่าฝืน ถูกไต่สวน และตัดสินว่ามีความผิด เรื่องที่โด่งดังนี้ทำให้การเคลื่อนไหวจริงจังมากขึ้นทั้ง ๒ ฝ่าย เรื่องราวความขัดแย้งและแรงปะทะกระทบกดดันก็ทำให้ลัทธินี้ปรากฏตัวชัดเจนและปรับตัวให้เข้มแข็งยิ่งขึ้น

fundamentalism ในขั้นนี้ ซึ่งเป็นเรื่องของคริสต์ศาสนานิกายโปรเตสแตนต์อย่างที่ว่าแล้ว พูดง่ายๆ ก็คืออนุรักษ์นิยมสุดขั้ว (ตรงข้ามกับ liberalism หรือเสรีนิยม) มีความหมายสำคัญว่าต้องนับถือคัมภีร์ไบเบิลเต็มศรัทธา โดยตีความเคร่งครัดตามตัวอักษร ถือว่าเรื่องการสร้างโลก กำเนิดมนุษย์ การคืนชีพของพระเยซู เป็นต้น ทุกอย่างที่ว่าไว้ในพระคัมภีร์ถูกต้องสมบูรณ์ ไม่มีอะไรผิดพลาด ห้ามวิจารณ์พระคัมภีร์ ไม่ยอมปรับความเชื่อเข้ากับความรู้ทางวิทยาศาสตร์และวิทยาการสมัยใหม่

มาถึงบัดนี้ ความหมายของ fundamentalism ได้ขยายแง่ยักเยื้องออกไป โดยมีการนำไปใช้ในศาสนาอื่นๆ เกิดเป็น Islamic fundamentalism, Jewish fundamentalism, Hindu fundamentalism ความหมายไปเด่นออกทางความรุนแรง จนถึงการก่อ

การร้าย แม้แต่ในศาสนาสิกข์ ครั้งที่เกิดความขัดแย้งกับรัฐบาลอินเดีย จนนายกรัฐมนตรีอินทิรา คานธี ถูกลอบสังหาร

คราวนี้ ความหมายของคำนี้ก็จะยักจะยืดออกไปอีก ในเมื่อท่าน บก. กำลังจัดให้มี Buddhist fundamentalism สังกัดโดยพระเมืองไทย

ความจริง พุทธศาสนาเถรวาทโดยพื้นฐาน ก็เหมือนเป็น fundamentalism ในตัวอยู่แล้ว เพราะรักษาหลักคำสอนให้คงอยู่เต็มตามเดิม

แต่พอดูให้ชัด ก็เป็น fundamentalism ไม่ได้ เพราะ **fundamentalism เป็นเรื่องของความเชื่อตายตัว แต่พุทธศาสนาเถรวาทเป็นเรื่องของความรู้** โดยรักษาของเดิมไว้ให้คนได้ศึกษาจากของจริงเสมอกันตลอดไป (เท่าที่รักษาไว้ได้) ใครจะวิจารณ์ ใครจะเชื่อหรือไม่ ก็เรื่องของเขา ไม่ไปยุ่งด้วย ถ้ามีโอกาส ก็ชี้แจงไป ว่ากันด้วยวิธีการทางปัญญา

เคยพูดเชิงขำๆ ว่า Buddhist fundamentalists นี่ ถ้ามีขึ้นมา ก็คืออหิงสาอย่างดี แม้แต่มดตัวหนึ่ง ก็ฆ่าไม่ได้ เป็น fundamentalists ในความหมายที่ตรงข้ามกับที่คนเข้าใจหรือนึกถึงกันทั่วไป แต่อันนี้ก็มีจริงเป็นจริงขึ้นมาไม่ได้ เพราะจะเอาศรัทธาเป็นใหญ่ ก็ไม่เข้ากับพุทธศาสนาอยู่แล้ว

ความหมายของคำศัพท์จำพวกนี้ ถ้าจับแง่มุมไม่ถูก บางทีก็ชวนเข้าใจผิด เช่น จากนัยสำคัญอย่างหนึ่งของคำนี้ที่ว่าเป็นความ

คับแคบ ไม่เปิดกว้าง ก็มีคนที่บอกว่า เถรวาทนี่คับแคบ ยึดติดคัมภีร์ ไม่ยอมให้มีการแก้ไข ถ้าจับแง่มุมไม่ถูก ฟังแล้วก็อาจจะหลงคล้อยไปตาม แต่ที่แท้นั้นตรงกันข้าม

อย่างที่บอกเมื่อกี้ เมื่อแยกออกได้ว่า การยึดติดคัมภีร์เป็นความหมายในแง่ความเชื่อ แต่เถรวาทเป็นเรื่องของความรู้ จึงไปกันไม่ได้

เถรวาทมีการรักษาคัมภีร์ไม่ให้ผิดเพี้ยน ก็คือรักษาข้อมูลเดิม ที่เป็นของแท้ ให้คงอยู่ ซึ่งเป็นเรื่องของการศึกษา

เปรียบได้เหมือนว่า เราเก็บรักษาเอกสารที่บันทึกข้อความและเรื่องราวบางอย่างไว้ ต่อมามีใครคนหนึ่งมาขอแก้ไขอะไรบางอย่างในนั้นให้เป็นอย่างที่เขาต้องการ เราไม่ยอมให้แก้ไข คนนั้นก็บอกว่าเรานี้คับแคบ ไม่เปิดกว้าง

ถามว่า คนไหนคับแคบ คนไหนเปิดกว้างกันแน่ ก็ตอบได้ว่า คนที่ขอแก้ไขนั้นแหละคับแคบ เพราะจะเอาแค่ที่ตัวและพวกต้องการ (ที่จะแก้ไข) แถมจะทำลายความจริง (ตามที่มีที่เป็นในต้นฉบับเดิม) เสียอีกด้วย ส่วนคนที่รักษาของเดิมไว้นี่เปิดกว้าง คือช่วยให้คนทั้งหลาย ทั้งคนก่อนและคนหลังทั้งหมด ไม่ว่าใคร ก็ได้ดูได้เห็นของเดิมที่จะศึกษาพิจารณานั้น เสมอเหมือนกัน

การที่ท่าน บก.ว่ากล่าวนี้ ก็ดีไปแง่หนึ่ง ผู้ที่เกี่ยวข้องควรปฏิบัติให้ได้ประโยชน์

พระที่ถูกท่าน บก.ว่าเป็น Buddhist fundamentalists จะทำอย่างไร ก็ควรสำรวจตรวจสอบตนเองกับความหมายที่ได้กล่าว

มานั้น ถ้าถูกตรง ก็ควรยอมรับ และพิจารณาว่าจะไปทางไหน แต่ถ้าเป็นแบบเถรวาทซึ่งไม่ใช่อย่างนั้น จะทำอย่างไร ก็ยอมรับได้อีกนั่นแหละ ยอมรับอย่างไร ก็เอาวิธีของพระพุทธเจ้ามาใช้

ให้นึกถึงเรื่องเวรัญชพราหมณ์ ในคราวที่พระพุทธเจ้าเสด็จไปเมืองเวรัญชา พราหมณ์ผู้ใหญ่ท่านนี้ได้ยินกิตติศัพท์แล้วไปเฝ้าและกล่าวว่า มีข่าวว่าพระสมณโคดมไม่กราบไหว้พราหมณ์ผู้เฒ่าผู้ใหญ่ พระพุทธเจ้าตรัสว่าพระองค์ไหว้ไม่ได้ ท่านพราหมณ์ก็ด่าพระพุทธเจ้าว่าเป็นอย่างนั้นอย่างนี้หลายอย่าง เช่นว่าเป็นผู้ก่อความวอดวาย

พระพุทธเจ้าตรัสตอบว่า ที่ท่านพราหมณ์ด่านั้นก็ถูกทุกอย่าง แต่ถูกในแง่ความหมายที่ยักเยื้องไป (ปริยาย) คนละอย่าง พร้อมทั้งทรงอธิบายความหมายของคำด่าเหล่านั้นในแง่ที่พระองค์เป็นอย่างนั้นๆ ได้ เท่ากับประทานคำจำกัดความใหม่แก่คำด่าเหล่านั้น เช่น ที่ว่าเป็นผู้ก่อความวอดวาย ก็ทรงอธิบายว่าพระองค์เป็นผู้ก่อความวอดวายแก่ราคะ โทสะ และโมหะ

เมื่อทรงอธิบายจบ ก็คือแสดงธรรมจบ เวรัญชพราหมณ์ได้ฟังแล้ว กลายเป็นได้ธรรม เกิดความเลื่อมใส และได้ประกาศตนเป็นอุบาสก

ทีนี้ Buddhists ก็เป็น fundamentalists ได้ในความหมายที่ต้องจำกัดความใหม่ คือ fundamentalism แทนที่จะหมายถึง “adherence to <u>fundamental beliefs</u>” ก็เปลี่ยนใหม่ทำนองว่า “advocacy of the preservation, expansion and dissemination of <u>fundamental knowledge</u>”

พอเขาว่ามา ก็บอกว่าถูกแล้ว แต่ถูกในความหมายนี้นะ แล้วก็ชวนให้เขาหันมาเป็น fundamentalist แบบนี้ด้วย ซึ่งจะเป็นประโยชน์อย่างยิ่ง

อันนี้ ก็รู้ทันไว้ แต่ควรใช้ต่อเมื่อจำเป็นจะต้องตอบเขา ไม่ควรใช้เรื่อยไป เพราะจะทำให้สับสน

เมื่อมองในแง่ความรู้ ไม่ว่าด้านมืด หรือด้านสว่าง ตัวเราจะต้องสว่างทั้งนั้น คือ รู้ให้สว่าง ทั้งด้านสว่าง และด้านมืด

ความรู้เป็นความสว่าง ความรู้ทั้งด้านสว่างและด้านมืด เป็นประโยชน์และจำเป็นทั้งนั้น

โดยเฉพาะความรู้ด้านมืดยิ่งสำคัญมากในการที่จะแก้ไขและป้องกันปัญหา ยิ่งถ้าด้านมืดนั้นเป็นเรื่องใหญ่ยืดยาวในประวัติศาสตร์ คนที่ไม่รู้ พอเข้ามาในวงการ จะสื่อสารพูดจากับเขา ฟังเขาก็ไม่ค่อยเข้าใจ จะพูดอะไร ก็พูดไม่ถูก ไม่เข้าเรื่อง และไม่ค่อยได้เรื่อง เพราะเรื่องก็มืดอยู่แล้ว ตัวเองยังไปมืดซ้ำซ้อนเข้าไปอีก

ดังเช่น เรื่อง persecution ที่เป็นเรื่องใหญ่และยืดยาวในประวัติศาสตร์ของตะวันตก ทั้งที่ชาวคริสต์ถูกโรมันกำจัด แล้วเปลี่ยนมาชาวคริสต์กำจัดพวกอื่น แล้วก็กำจัดกันเอง ไม่ใช่เป็นเพียงเรื่องของศาสนา แต่เป็นเนื้อหาและเป็นเหตุเป็นปัจจัยส่วนสำคัญอยู่ในกระแสอารยธรรมตะวันตกนั้นทีเดียว

ทั้งนี้ เพราะว่า ในโลกฟากตะวันตกนั้น ย้อนหลังไปไม่ถึง

๓๐๐ ปี เรื่องศาสนากับกิจการบ้านเมือง เรียกได้ว่าเป็นเรื่องเดียวกัน ถ้าไม่รู้ ก็ไม่เข้าใจเขาจริง และพูดกับเขาอย่างไม่เข้าถึงเรื่องที่แท้

การรู้ด้านมืดด้านสว่างทั้งของเขาและของเราเอง จึงไม่ใช่เป็นเรื่องที่จะเลี่ยง

ความรู้ไม่ใช่ของเขาหรือของเรา และไม่เข้าใครออกใคร ไม่ใช่เรื่องที่จะพึงเลี่ยง แต่เป็นเรื่องอันพึงเรียน คือรู้ตามที่มันเป็นนั่นแหละ

ทั้งนี้ มิใช่เพียงเพื่อจะได้เข้าใจเรื่องที่ท่าน บก. เขียนเท่านั้น แต่เพื่อให้อยู่ในโลกอย่างคนสว่าง ทั้งฟังทั้งพูดกับใคร ก็เข้าใจและไปตรงตามเรื่อง

แล้วไม่ว่ามืดไม่ว่าสว่าง ในเรื่องที่เป็นสากลแล้ว ท่านผู้ใหญ่ใจกว้างเขาไม่ถือหรอก เขามุ่งกันที่ความเจริญปัญญาและการแก้ปัญหา

เมื่อคิดจะแก้ปัญหากัน อะไรที่เป็นปัญหาเกิดขึ้นแล้ว ก็ต้องเอามาดูมาพิจารณา เพื่อแก้ปัญหา ไม่ใช่เพื่อมาด่าว่ากัน

ถ้าจะแก้ปัญหา แต่ไม่ดูไม่รู้ปัญหา แล้วจะไปแก้อะไรกัน

ด้านมืดของเรา เขาก็ว่า เราหาความรู้มาพัฒนาตัว มีแต่ได้ทั้งนั้น

พูดถึงเรื่องการดูการฟังปัญหาแล้ว ก็มีแง่พิจารณาที่น่าพูดแทรกไว้ อย่างเรื่องของเมืองไทยนี้ ก็มีฝรั่งที่เข้ามาเที่ยวบ้างทำงานบ้าง มาดูรู้เห็น แล้วบางคนก็เขียนหนังสือเล่าบ้าง วิจารณ์บ้าง และเขามักไม่ใช่แค่บอกสภาพและเล่าความเป็นไปว่ามีอย่างนั้น เป็นอย่างนี้ อย่างที่อาตมาพูดเท่านั้น แต่หลายคนเขาสรุปเป็นภาพหรือตีตราให้เลย และมักไปในแง่ไม่ดี อย่างที่ว่าเป็นด้านมืด

ที่น่าสังเกตก็คือ คนไทยเราอ่านเจอที่เขาว่าแล้ว ก็ตื่นเต้นกันมีปฏิกิริยา บางทีก็ด่าเขาเป็นการใหญ่ แล้วก็ผ่านไปๆ นี่ต้องบอกว่าเป็นจุดบกพร่อง

ในทางที่ดีนั้น เอาเถิดจะมีปฏิกิริยา จะด่าจะว่าเขา ก็ยอมให้แต่ตัวสาระหรือประโยชน์ที่ควรจะได้ เรามักข้ามไปเสีย คือที่เขาว่าเขาตินั้น จะผิดจะถูกแค่ไหนก็ตาม น่าจะเป็นจุดสังเกตช่วยกระตุ้นเตือนให้เราเอามาสำรวจตรวจสอบตัวเอง ว่ามีเค้ามูลอะไรที่ทำให้เขามองอย่างนั้นได้

แล้วถ้าเรามีอะไรหย่อนอะไรพร่อง ก็จะได้แก้ไขปรับปรุง เป็นทางของความไม่ประมาท และพัฒนายิ่งขึ้นไป

ไหนๆ เขาก็อุตส่าห์ดูอุตส่าห์มอง จนบางทีเหนื่อยไม่น้อย ไม่ว่าจะมองผิดมองถูกแค่ไหน เราก็ควรเอาประโยชน์ให้ได้

เอาหนังสือขั้นตำรากันเลย เมื่อเดือนกรกฎาคม ๒๕๓๖/1993 มีข่าวออกมาดังปรากฏใน นสพ. *The Independent* ว่า พจนานุกรมภาษาอังกฤษของบริษัทลองแมนชื่อว่า *Longman Dictionary of English Language and Culture* ได้ให้ความหมายหรือจำกัดความคำว่า "Bangkok" คือกรุงเทพฯ ว่า เป็นเมืองที่ลือนามในเรื่องวัดวาอาราม และเป็นที่มีโสเภณีมาก ("a place where there are a lot of prostitutes")

เรื่องนี้ ทำให้รัฐบาลและประชาชนไทยไม่พอใจ ทางการให้เก็บหนังสือออกจากร้านจำหน่าย และกระทรวงการต่างประเทศได้ขอให้บริษัทลองแมนลบข้อความที่กระทบใจนั้นเสีย และบอกว่าบริษัทได้ขอโทษแล้ว[๖]

คราวนั้น คนไทยก็ด่าฝรั่งเป็นการใหญ่ แล้วเรื่องก็เป็นอันว่าจบไป

ที่จริง ถ้าให้ดี คนไทยน่าจะได้มากกว่านี้ คือตระหนักว่าภาพของตนในสายตาสากลไปถึงขั้นนี้แล้ว และตื่นตัวกันขึ้นมาช่วยกันคิดหาทางแก้ไขปัญหา

ที่แท้นั้น ไม่ใช่แค่นี้ พอดีว่าพจนานุกรมเป็นหนังสือที่ใช้มาก คนก็เลยเจอ แต่ที่จริง ถอยไปปีหนึ่ง คือ ๒๕๓๕/1992 สารานุกรมฉบับหนึ่งของออกฟอร์ด ชื่อว่า *Oxford Illustrated Encyclopedia of Peoples and Cultures* ที่คำว่า "prostitution" ก็ยกเอากรุงเทพฯ ขึ้นมาใช้ในการอธิบายคำว่าโสเภณี โดยบอกว่า กรุงเทพฯ มีโสเภณี ๒๐๐,๐๐๐ คน พร้อมกับลงภาพผู้หญิงที่กำลัง

เต้นอยู่ในบาร์ที่พัฒน์พงศ์ และคำบรรยายใต้ภาพพูดถึงเมืองไทยกับปัญหาเรื่องนี้ แต่คนคงไม่เจอเรื่องในสารานุกรมนี้ ก็เลยเงียบไป

เรื่องไม่ซาแค่นั้น เดินหน้ามาอีกปีหนึ่ง ๒๕๓๗/1994 วันที่ ๓๑ สิงหาคม วิทยุ Voice of America หรือเสียงอเมริกา (VOA) ออกอากาศบทความเรื่อง "Sex Trade" คือการค้าขายทางเพศหรือค้ากาม ก็ขึ้นชื่อประเทศไทยเด่น ยกแต่เรื่องประเทศไทยมาพูดว่าประเทศไทยมีการขายเด็กไปเป็นโสเภณี ส่วนมากอายุต่ำกว่า ๑๘ เป็นศูนย์กลางการค้าโสเภณี เด็กหญิงพม่าเข้ามาในไทยปีละไม่ต่ำกว่าหมื่น ฯลฯ

นี่เป็นตัวอย่างของเรื่องราวที่เรียกตามท่าน บก.ว่าด้านมืดแล้วที่เป็นอย่างนี้ เราจะไม่มองหรือ

แน่นอนว่า ถ้าจะแก้ปัญหาพัฒนาประเทศชาติ เรื่องอย่างนี้จะต้องเน้นต้องใส่ใจให้จริงจัง ถ้าใครว่า ก็อย่ามัวโกรธเขา ถ้าถือตามที่พระพุทธเจ้าสอน ก็ว่าเขาชี้ขุมทรัพย์ให้

เพราะฉะนั้น ก็จึงสำคัญที่จะต้องตั้งท่าที วางจิตใจให้ถูกต้อง และใช้ปัญญาแก้ปัญหา

ย้อนหลังไปนาน เมื่อปี ๒๕๐๕/2505 ในระยะที่มีโครงการร่วมระหว่างทางการไทยกับมหาวิทยาลัยอินเดียน่า ตอนตั้งคณะรัฐประศาสนศาสตร์ ที่มาเป็น NIDA อันเป็นปรากฏการณ์ทางปัญญาระดับชาติครั้งสำคัญ

ในช่วงนั้น Dr. Joseph L. Sutton จากมหาวิทยาลัยอินเดียน่ามาทำงานในเมืองไทย ท่านได้เขียนวิเคราะห์สังคมไทย เกี่ยวกับ

เรื่องพระพุทธศาสนากับการพัฒนา ไว้ในหนังสือ *Problems of Politics and Administration in Thailand*[*]

ท่านชี้ให้มองว่า พุทธศาสนาเป็นปัจจัยตัวใหญ่อันหนึ่งที่ขัดขวางการพัฒนาประเทศชาติ (ช่วงนั้นคือระยะเริ่มยุคพัฒนาของประเทศไทย)

ตอนหนึ่ง ท่านอ้างอิง Albert Schweitzer (นักปรัชญาเยอรมันโดยกำเนิด แต่ต่อมาถิ่นเกิดเปลี่ยนเป็นของฝรั่งเศส, เป็นศาสนาจารย์นิกายลูเธอแรน, ได้รับรางวัลโนเบล ในปี 1952) ได้เขียนไว้ว่า คนไทยชาวพุทธนี้ถือหลักพุทธศาสนา พุทธศาสนานั้นสอนให้คนทำดี ใช่ แต่ที่ว่าทำดีตามคำสอนของพุทธศาสนานั้น ก็คือไม่ต้องไปทำอะไร เพราะมีความหมายแค่ว่า ไปนอนแผ่เมตตาอยู่ในมุ้ง (สรุปใจความทำนองนี้)

ตอนนั้น คนไทยหลายท่านก็โกรธและด่าว่า ดร.ซัตตัน กันไปไม่น้อย แล้วเรื่องก็จบที่การด่า คือด่าแล้ว ก็จบเรื่องไป ถ้าอย่างนี้ก็เท่ากับว่าคนไทยไม่ได้อะไรจากเหตุการณ์นี้

ด้านกับเขา ถ้าถือตามที่พระพุทธเจ้าสอนไว้ ก็รับฟังเขา ไม่โกรธ แล้วพิจารณา ถ้าเขาว่าไม่จริง ก็ชี้แจงไปตามจริงตามเหตุผล

ด้านของตัวเรา เมื่อแยกขั้นตอนออกไป ก็จะเป็นทำนองที่ว่า

๑. สำรวจตรวจสอบตัวเองว่า คนไทยชาวพุทธมีพฤติกรรมเป็นต้น อย่างที่เขาว่าหรือเปล่า

---

[*] Joseph L. Sutton, *Problems of Politics and Administration in Thailand* (Bloomington: Institute of Training for Public Service, Department of Government, Indiana University, 1962), p. 3

๒. ถ้ามีจริง สภาพอย่างนั้น ตรงตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาหรือไม่ พระพุทธศาสนาสอนอย่างนั้นหรือไม่

๓. ถ้าเรามีพฤติกรรมในสภาพอย่างนั้น แต่พุทธศาสนาไม่ได้สอนอย่างนั้น ก็แสดงว่าคนไทยไม่ได้ปฏิบัติตามคำสอน หรือเข้าใจคำสอนผิดเพี้ยนไป ไม่ถูก หรือไม่ครบ เป็นต้น ทำให้เขาเห็นแล้วพลอยเข้าใจผิดไป (เขาสับสนระหว่างหลักคำสอน กับพฤติกรรมของคน)

ต่อจากนั้น ก็ถึงขั้นปฏิบัติการ เช่น แก้ไขปรับปรุงตัวเอง

ถ้าทำอย่างนี้ ก็จะตื่นตัวอยู่เสมอ ไม่ประมาท และได้ประโยชน์จากทุกสถานการณ์

ที่พูดมานี้ ไม่ใช่มามุ่งมายุ่งกับการแก้หรือชี้แจงคำต่อว่าของท่าน บก. แต่ถือเป็นโอกาสที่จะเรียนรู้เรื่องราว และศึกษาธรรมนั่นเอง

รวมความก็ว่า ถ้ามองแง่ความรู้แล้ว ก็ไม่ต้องไปถือเรื่องด้านมืด ด้านสว่าง

ที่จริง แม้แต่ที่แยกเป็นด้านมืด ด้านสว่าง ก็เพื่อประโยชน์ในทางความรู้นั่นเอง คือ เมื่อเป็นด้านมืด ก็เป็นจุดเน้นที่บ่งบอกปัญหา ก็จะได้เอาใจใส่ศึกษาให้รู้ชัดเจน เพื่อจะแก้จะกันปัญหาให้ได้ผลดี

ไม่ใช่ว่าเรื่องก็มืดอยู่แล้ว ตัวเราก็มืดซ้ำอีก ก็เลยจะพากันกลับเข้ายุคมืดไปเสีย

ในการศึกษาเล่าเรียนระดับที่สูงขึ้นไปและกิจการส่วนรวมทั้งหลาย โดยทั่วไปก็ต้องยกเอาเรื่องปัญหาต่างๆ (ด้านลบ) ขึ้นมาพูดจาให้เรียนรู้หรือพิจารณาปรึกษาหารือกัน เป็นเรื่องที่จะป้องกันแก้ไขหรือจัดการ ส่วนเรื่องด้านสว่าง ถ้าจะพูดถึงความเจริญก้าวหน้า ก็พอให้รู้ความเป็นไป ไม่เป็นจุดเน้น เพราะไม่ใช่ที่ที่จะมาพูดจายกย่องสรรเสริญหรือเอาอกเอาใจกัน

ที่จริง การแยกเป็นด้านมืด ด้านสว่าง เป็นเพียงการแยกประเภทให้สะดวกในการกำหนดหรือหมายรู้เท่านั้น แต่ในการศึกษาปัญหา ทั้งด้านมืด และด้านสว่าง มีเรื่องราวที่เป็นปัจจัยโยงกันไป แยกเอาด้านไหนทิ้งไปไม่ได้ทั้งนั้น ถ้าทำอย่างนั้น ผู้ศึกษานั่นแหละจะมืด ที่ถูกก็คือ ต้องรู้ให้สว่างไปทั่ว

เพราะฉะนั้น อะไรควรรู้ ที่รู้แล้วจะช่วยให้เข้าใจเรื่อง แล้วนำไปสู่การแก้ปัญหา หรือสร้างสรรค์ทำสิ่งที่ดีงามให้สำเร็จ ก็ต้องรู้ทั้งนั้น

ว่าถึงชาวคริสต์ ก็ได้รู้จักบ้าง รวมทั้งบาทหลวงและศาสนาจารย์ แล้วก็รู้จักกันในเรื่องของความรู้ ในเรื่องของการศึกษานี่แหละ แล้วเมื่อพูดกัน ก็ไม่ต้องไปแยกว่านั่นด้านมืดนะ พูดไม่ได้ ไม่ใช่อย่างนั้น

ชาวคริสต์ที่พบนั้น บางทีท่านก็มาสอบถามความรู้ เช่น ในเรื่องภาษาบาลีหรือเรื่องคัมภีร์

โดยเฉพาะในช่วง ๓๐ กว่าปีก่อนโน้น เมื่อไปพูด บรรยายหรือสอนในอเมริกา ก็ต้องพบปะพูดคุยกับหรือแก่คนที่ส่วนใหญ่

เป็นชาวคริสต์ รวมทั้งบาทหลวง และผู้จะเป็นบาทหลวง เป็นการคุ้นๆ กันไปในชีวิตประจำวัน และในเรื่องการศึกษาเล่าเรียน เขานิมนต์ไปพูดในโบสถ์คริสต์ก็มี

เมื่อคราวไปบรรยายที่ฮาร์วาร์ดในปี ๒๕๒๔ นักศึกษาชั้นปริญญาเอกคนหนึ่งมาเข้าชั้นด้วย ค่อนข้างมีอายุเป็นผู้ใหญ่หน่อย เป็นผู้เตรียมตัวจะเป็นบาทหลวง ขยันทั้งมาเรียนและมาร่วมกิจกรรมสวดมนต์อย่างสม่ำเสมอ และเมื่อโอกาสเหมาะ ก็นิมนต์อาตมาไปเยี่ยมวัด Portsmouth Abbey ที่ Rhode Island ท่านเจ้าอาวาสต้อนรับเป็นอย่างดี และได้สนทนาทั้งกับท่านเจ้าอาวาสและลูกวัด (๗ ในจำนวนทั้งหมด ๒๐)

ในอเมริกาเวลานั้น กระแสความสนใจในพุทธศาสนาและศาสนาในอินเดีย ที่เรียกรวมๆ ว่าศาสนาตะวันออก กำลังขึ้นสูงสืบเนื่องมานาน ดังที่ โปรเฟซเซอร์ ฮาร์วีย์ คอกซ์ เขียนเล่าไว้* ตั้งแต่ปี ๒๕๒๐/1977

ท่านผู้นี้เขียนบอกว่า ที่เมืองเคมบริดจ์ ซึ่งเป็นที่ตั้งของมหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด มีสำนักหรือขบวนการศาสนาตะวันออกอยู่มากมาย ในช่วงถนนเพียง ๒๐ บล๊อค หรือ ๒๐ ช่วงตึก มีถึง ๔๐–๕๐ สำนัก ท่านก็เลยขอเรียกเมืองเคมบริดจ์นี้ว่าเป็นเมือง Benares-on-the-Charles คือ นอกจากเมืองพาราณสีบนฝั่งแม่น้ำคงคาในอินเดียแล้ว เวลานี้มีเมืองพาราณสีบนฝั่งแม่น้ำชารลส์ด้วย

---

* Harvey Cox, *Turning East* (New York: Simon and Schuster, 1977), 192 pp.

อีกแห่งหนึ่ง คือ เมืองโบลเดอร์ รัฐโคโลราโด ก็เป็นศูนย์กลางพุทธศาสนานิกายลามะของทิเบต ท่านจึงเรียกเมืองนี้ว่า Tibet-in-the-Rockies คือ นอกจากมีประเทศทิเบตบนเทือกเขาหิมาลัยแล้ว เดี๋ยวนี้มีทิเบตในเทือกเขารอคกี้ส์ด้วย

ท่านผู้นี้เขียนไว้ด้วยว่า ชั่วระยะหลายปีที่ผ่านมา การบำเพ็ญสมาธิแบบตะวันออกได้ถูกรับเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งในข้อวัตรปฏิบัติของคริสต์ศาสนามากขึ้นเรื่อยๆ

ท่านว่า ในวัดคริสต์ศาสนา ตั้งแต่รัฐเมน จนถึงรัฐนิวเมกซิโก (เท่ากับว่าตั้งแต่เหนือสุด จนใต้สุดของสหรัฐอเมริกา) คณะนักบวชโรมันคาทอลิกได้เริ่มจัดเอาวิธีนั่งสมาธิ ไม่แบบใดก็แบบหนึ่ง เข้าไปรวมไว้ในตารางพิธีบูชาประจำวัน

ตอนไปเยี่ยมวัดที่ว่าเมื่อกี้ คงจะนึกถึงเรื่องที่โปรเฟซเซอร์คอกซ์ เขียนไว้นี้ด้วย นึกได้ลางๆ ว่า ตารางพิธีบูชาประจำวันที่วัดนั้น เป็นเรื่องหนึ่งที่ได้สอบถามสนทนากัน

เรื่องด้านมืด ด้านสว่างอะไรนี่ ดูง่ายๆ ในช่วงปี 1962-65/๒๕๐๕-๐๘ ทางคริสต์ศาสนาโรมันคาทอลิกได้จัดการประชุมใหญ่ที่เรียกว่า สมัชชาวาติกัน ครั้งที่ ๒ (Second Vatican Council; ครั้งที่ ๑ เมื่อปี 1869–70/๒๔๑๒-๒๔๑๓) มีผู้เข้าประชุม ๒,๙๐๘ บุคคล ใช้เวลาถึง ๔ ปี

ผลการประชุมนี้ ที่สำคัญคือ ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงของคาทอลิกมากมาย เรียกว่าเปลี่ยนทิศทางเลยทีเดียว เช่น ที่เคยใช้ภาษาละตินในพิธี ก็เปลี่ยนให้ใช้ภาษาถิ่น เปิดตัวเปิดใจกว้าง

ต่อทั้งโลก รวมทั้งเปลี่ยนนโยบายต่อนิกายอื่นและศาสนาอื่น เช่น หันเข้าหากันด้วยการสื่อสารเสวนา ที่เรียกว่า “dialogue”

การประชุมที่จะมาออกผลเป็นมติใหม่ๆ มากอย่าง ก็มาจากการปรารภเรื่องราวเก่าๆ ที่เป็นปัญหา ที่เรียกว่าด้านมืดนั่นแหละ รวมทั้งเรื่องการกำจัดกวาดล้างหรือห้ำหั่นบีฑา (persecution) มากมายในอดีต

ผู้ใหญ่และผู้ร่วมในสมัชชานี้ ก็เอาจริงเอาจังกับการแก้ปัญหาด้านมืด และคนภายนอกที่จะเข้าใจสมัชชา ก็ต้องรู้เข้าใจปัญหาด้านมืดเหล่านั้น มิฉะนั้น ก็จะมองเรื่องไม่ออก เข้าไม่ถึงเรื่อง พูดกับเขาแบบมืดๆ

ทีนี้ เมื่อสมัชชาวาติกันมีมติที่ดีๆ แต่ต่อมามีบาทหลวงบางท่านทำการในทางที่ไม่สนองวัตถุประสงค์ของสมัชชา คนแม้ภายนอกก็ควรจะท้วงติงได้ และน่าจะมีสิทธิ์แม้แต่ตั้งข้อแคลงใจต่อสมัชชาฯ ซึ่งทางวาติกัน ก็ควรชี้แจง เพื่อให้ชัดแจ้งในความมุ่งหมายที่ดีงาม

ในช่วงปี ๒๕๒๔-๒๕๒๕ Dr. Hans Küng บาทหลวงสำคัญซึ่งเป็นที่ปรึกษาของสมัชชาวาติกันนั้น มาเมืองไทย ท่านได้มาเยี่ยมพบปะที่กุฏิอาตมาที่วัดในกรุงเทพฯ ก็พูดคุยอย่างเป็นกันเองสบายๆ ที่นอกชานหน้ากุฏิ (หลังสมัชชาแล้ว ในการสอน และเขียนหนังสือ เช่น เล่มหนึ่งชื่อว่า ***Infallible?*** *An Inquiry* Dr. Küng ได้ตั้งข้อสงสัยต่อหลักพระศาสนาคาทอลิกว่าไม่มีทางผิดพลาดเลยจริงหรือ เลยถูกปลดจากตำแหน่งงานสอนในปี 1979/๒๕๒๒)

เมื่อเป็นเรื่องทางความรู้และการแสวงปัญญา ก็พูดกันได้เต็มที่ ทั้งปัญหาของเราและของเขา ก็ว่ากันไป ข้อสำคัญอยู่ที่จริงใจ เปิดใจ และใฝ่ปัญญา และท่านผู้มานั้น ก็มีอัธยาศัยไมตรีมาก ดูท่านจริงใจ

อาตมายังค้นไม่เจอเทปที่บันทึกเสียง เพราะนานมากแล้ว แต่ก็คือพูดกันตรงๆ ทั้งเรื่องของเขาของเรา จะเรียกว่าไม่ยั้ง ก็คงได้ ถ้าเป็นเรื่องของพุทธศาสนาในประเทศไทย ก็พูดให้เขารู้ด้วยถึงปัญหาต่างๆ ในการคณะสงฆ์ ปัญหาความเสื่อมโทรมในสังคมชาวพุทธไทย เช่น ความลุ่มหลงในไสยศาสตร์ เป็นต้น

เรื่องต่างๆ เหล่านี้ จะด้านมืด หรือด้านสว่าง ก็ต้องพูดกันได้ เพราะเมื่อมองกว้างออกไป ปัญหาไม่ว่าของฝ่ายไหน ก็คือปัญหาของมนุษยชาติ ของอารยธรรมทั้งหมด ซึ่งควรจะช่วยกันแก้ไข

ถึงแม้จะพูดกันอย่างเปิดใจได้หมด แต่จะเห็นได้ว่า เมื่อเขาพูดอะไรมา เราก็ต้องรู้พื้นเพภูมิหลังของเขา ถ้าเราไม่รู้ เราก็ไม่ชัดเข้าไม่ถึงเรื่อง ต่อเรื่องกับเขาไม่ถูก

แล้วเรื่องราวที่ว่าเป็นด้านมืดของศาสนาคริสต์ก็ตาม อิสลามก็ตาม ที่เราพูดถึงนั้น ก็ไม่ได้เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับเนื้อตัวของศาสนา ท่านผู้รู้ของศาสนานั้นๆ เขาก็เข้าใจว่าเป็นจำพวกพฤติกรรมของสถาบัน องค์กร และบุคลากรในศาสนา ซึ่งท่านเหล่านั้นเองแหละ ก็จะต้องศึกษา และมาร่วมมือช่วยกันแก้ปัญหา

Dr. Küng กลับไปแล้ว ท่านมีหนังสือออกใหม่เรื่อง *Does God Exist?* ก็ยังส่งมาถวาย

ไม่ควรเพลินไปว่าเราใจกว้าง
ใจกว้างจะจริงได้ ต้องให้ปัญญากว้างด้วย

ที่ท่าน บก. ว่าพระเป็น fundamentalist นั้น มีนัยหนึ่งของความหมายรวมอยู่ด้วยว่า “ใจแคบ” จึงควรทำความเข้าใจความหมายของความใจแคบ-ใจกว้างกันให้ชัดขึ้นด้วย

ควรจะจำแนกเรื่องใจแคบ-ใจกว้างนั้นออกไปว่ามี ๓ อย่าง คือ ใจแคบ-ปัญญาแคบ, ใจกว้าง-ปัญญาแคบ และใจกว้าง-ปัญญากว้าง (ใจแคบ-ปัญญากว้าง นับไม่ได้ เพราะถ้าปัญญากว้างจริงแล้ว ใจจะแคบอยู่ไม่ได้ ใจจะกว้างตามปัญญาไปเอง เพราะปัญญาที่แท้จะเปิดใจให้กว้างจนถึงเป็นอิสระไปเลย)

อย่างแรก ใจแคบ-ปัญญาแคบ อันนี้ ทั้งสองด้านเป็นปัจจัยแก่กันและกัน ทำให้วกเวียนอยู่ในวังวนของความแคบเรื่อยไป

อย่างที่สอง ใจกว้าง-ปัญญาแคบ นี่ก็คือใจกว้างแฝงโมหะ ได้แค่หลอกตัวเองว่าใจกว้าง อยู่ในภาวะเสี่ยงภัย

ต้องไปให้ถึงอย่างที่ ๓ คือ ใจกว้าง-ปัญญากว้าง อย่างนี้จึงจะเป็นความใจกว้างที่แท้จริง เพราะความรู้จะเปิดใจให้กว้างและเป็นอิสระได้อย่างที่ว่าแล้ว

การขยายความรู้เป็นส่วนสำคัญของการศึกษา ซึ่งพัฒนาคนให้ก้าวไปสู่การเข้าถึงความจริง ไม่ติดอยู่แค่ความเชื่อ เมื่อรู้อย่างเข้าถึงความจริงจริงๆ จิตก็หลุดโล่ง เป็นความใจกว้างแท้ๆ จริงๆ

ปัญญาจะเจริญไม่ได้ถ้าขาดความรู้ เพราะฉะนั้น อย่ากลัวความรู้ ไม่ว่าด้านมืดหรือด้านสว่าง ต้องรู้ทั้งนั้น

อย่างเรื่อง persecution (การกำราบ, ห้ำหั่นบีฑา), Inquisition (ศาลไต่สวนศรัทธา), religious wars (สงครามศาสนา) อะไรเหล่านี้ ได้บอกแล้วว่า เป็นส่วนสำคัญที่หล่อหลอมอารยธรรมของโลกที่เราร่วมอยู่ร่วมสร้างสรรค์หรือร่วมทำลายอันนี้ ทุกคนที่จะมีส่วนร่วมในอารยธรรมปัจจุบันอย่างมีความหมาย จะต้องศึกษา ต้องรู้ ถ้าไม่รู้เรื่องมืด ตัวเองก็สว่างไม่ได้ สว่างไม่แจ้ง สว่างไม่จริง

ฝรั่งเจ้าของอารยธรรมสายหลักปัจจุบันอันนี้ ทั้งที่รู้อยู่ว่าตัวเขาเองทำเรื่องด้านมืดเหล่านี้มา เขากลับไม่ปิดบัง ไม่ยอมมืด แต่ทำตำรับตำราออกมาเผยแพร่ความรู้ให้เต็มที่ที่สุด

อย่างสารานุกรมชุดใหญ่ๆ ทั้งหลาย มีเรื่องพวกนี้ให้ค้นคว้าทั้งนั้น แต่พวกเรากลับไม่ใส่ใจ แล้วจะทันเขาได้อย่างไร เขาอุตส่าห์ทำอุตส่าห์เผยแพร่ แต่เรากลับยอมปัญญาแคบ ไม่เอามาอ่าน ไม่ค้นหา

เอาง่ายๆ ถ้าจะไปอยู่ไปเรียนในอเมริกา ถ้าไม่รู้เรื่อง persecution เป็นต้น ที่บรรพบุรุษของเขาเจอในยุโรป จะไม่มีทางเข้าใจสังคม เข้าใจความคิดจิตใจ ตลอดจนอุดมคติอุดมการณ์ของอเมริกันได้เลย

ไม่ว่าจะเป็นเรื่อง democracy เรื่อง freedom เรื่อง opportunity ต้นกำเนิดของมัน โยงไปถึง persecution ในยุโรปทั้งนั้น

อเมริกาเองเขาคอยย้ำคอยเตือนคนของเขา ให้คอยระลึกไว้ไม่ให้ลืมเรื่องพวกนี้ มิฉะนั้นจะไม่รู้จักตัวเอง แล้วจะรักษาอุดมคติรักษาสังคมไว้ไม่ได้

แต่ในสังคมไทย คนเหมือนว่าชอบอยู่กันมืดๆ ไม่ต้องพูดถึงว่าจะไปรู้เรื่องที่จะเข้าใจเขา แม้แต่ประวัติศาสตร์ของชาติของประเทศของตัวเอง ก็ละเลย ไม่ค่อยได้เรียนรู้กัน แล้วจะรักษาตัวจะพัฒนาสังคมของตนให้ไปดีได้อย่างไร

เคยยกตัวอย่างที่อเมริกาย้ำเตือนคนของเขาไม่ให้ลืมภูมิหลังของชนชาติของตน ดังที่ศาลสูงสุดสหรัฐ (US Supreme Court) ได้แถลงมตินัยไว้คราวหนึ่ง (ปี 1947/๒๔๙๐) ขอคัดตัดตอนมาให้ดูอีกพอเห็นแนว ดังนี้

> อนุบัญญัติข้อ ๑ (the First Amendment ในรัฐธรรมนูญอเมริกัน) ... กำหนดว่า รัฐ "จะไม่ตรากฎหมายขึ้นเชิดชูสถาบันศาสนาหนึ่งใด หรือห้ามการดำเนินการโดยเสรีของศาสนานั้น ..."
>
> ถ้อยคำในอนุบัญญัติข้อ ๑ นี้ สะท้อนขึ้นมาในใจของชาวอเมริกันยุคแรก ให้เห็นมโนภาพอันเด่นชัด ที่แสดงถึงสภาวการณ์และปฏิบัติการต่างๆ ที่พวกเขามีความปรารถนาอย่างแรงกล้าที่จะขจัดให้หมดสิ้นไป เพื่อจะรักษาเสรีภาพไว้ให้แก่ตนและคนรุ่นหลัง
>
> ... ทั้งที่ชนชาติอเมริกันได้มุ่งหน้าสู่จุดหมายนั้นมาถึงเพียงนี้แล้ว ข้อความว่า "กฎหมายขึ้นเชิดชูสถาบันศาสนาหนึ่งใด" ก็ดูจะมิได้ช่วยให้คนอเมริกัน

สมัยปัจจุบันระลึกนึกเห็นได้ชัดเจนนัก ถึงความเลวร้าย ความน่าหวาดกลัว และปัญหาต่างๆ ทางการเมือง ที่เป็นเหตุให้ต้องเขียนข้อความนั้นไว้ในสิทธิบรรณของเรา (Bill of Rights = อนุบัญญัติ ๑๐ ข้อแรก ในรัฐธรรมนูญอเมริกัน) ...

เพราะฉะนั้น ... มาทบทวนกันดูอีกวาระหนึ่งโดยสังเขป ให้เห็นภูมิหลังและสภาพแวดล้อมของยุคสมัย ที่ข้อความในรัฐธรรมนูญส่วนนั้นได้ถูกสรรแต่งขึ้นและยอมรับให้ถือปฏิบัติกันมา

เหล่าชนผู้มาตั้งถิ่นฐานในประเทศนี้ยุคแรกๆ นั้น จำนวนมากทีเดียว มาประเทศนี้จากยุโรป เพื่อหลบหนีจากข้อกำหนดของกฎหมาย ที่บังคับเขาให้อุปถัมภ์บำรุงและเข้าร่วมกิจกรรมของนิกายศาสนาที่รัฐบาลอุปถัมภ์บำรุง

หลายศตวรรษก่อนหน้านั้น รวมทั้งในยุคสมัยเดียวกับที่อเมริกาเป็นอาณานิคม เต็มไปด้วยความปั่นป่วน การวิวาทขัดแย้งวุ่นวายของประชาชน และการห้ำหั่นบีฑากัน ซึ่งโดยส่วนใหญ่เกิดขึ้นจากนิกายที่รัฐยกขึ้นสถาปนา ซึ่งมีความมุ่งมั่นที่จะรักษาความยิ่งใหญ่ทางศาสนาและการเมืองของตนไว้ให้เด็ดขาด

ด้วยอำนาจของรัฐบาลที่ส่งเสริมสนับสนุนนิกายศาสนานั้นๆ ในต่างกาละ ต่างเทศะ พวกคาทอลิกก็ห้ำหั่นบีฑาพวกโปรเตสแตนต์ พวกโปรเตสแตนต์ก็ห้ำหั่นบีฑาพวกคาทอลิก พวกโปรเตสแตนต์นิกายโน้นก็ห้ำหั่นโปรเตสแตนต์ที่ต่างนิกายอื่นๆ พวกคาทอลิกสาย

ความเชื่อหนึ่ง ก็ห้ำหั่นบีฑาพวกคาทอลิกอีกสายความเชื่อหนึ่ง แล้วทุกนิกายเหล่านี้ ก็ได้ห้ำหั่นบีฑาพวกยิวเป็นคราว ๆ

ด้วยความพยายามที่จะบังคับให้จงรักภักดีต่อนิกายศาสนาที่ได้ขึ้นมาเป็นนิกายที่สูงสุดและเข้าพวกกับรัฐบาลในยุคสมัยนั้นๆ ชายหญิงทั้งหลายได้ถูกปรับสินไหม ได้ถูกจับขังคุก ได้ถูกทรมานอย่างโหดร้าย และถูกสังหาร

ในบรรดาความผิดทั้งหลายที่คนเหล่านี้ถูกลงโทษก็เช่น การพูดโดยไม่เคารพต่อความคิดเห็นของอาจารย์สอนศาสนาในนิกายที่รัฐบาลอุ้มชู การไม่ไปร่วมกิจกรรมของนิกายเหล่านั้น การแสดงความไม่เชื่อในคำสอนของอาจารย์สอนศาสนาเหล่านั้น และการที่มิได้ยอมเสียภาษีรัฐและภาษีศาสนาเพื่ออุปถัมภ์บำรุงนิกายศาสนานั้น

ปฏิบัติการเหล่านี้ที่มีในโลกเก่า คือยุโรป ได้ถูกนำมาปลูกฝังลงและเริ่มจะแพร่ขยายไปในผืนแผ่นดินอเมริกาใหม่ ...

... ก่อให้เกิดความขุ่นข้องหมองใจแก่ชาวอาณานิคมเหล่านั้น ความรู้สึกเหล่านี้แหละ ที่แสดงออกมาเป็นข้อความในอนุบัญญัติข้อ ๑

อย่างนี้คือสิ่งที่ท่าน บก. เรียกว่าด้านมืดของเขา ซึ่งอเมริกาต้องการให้คนของเขารู้ และให้จำไว้อย่าได้ลืม แล้วเหตุใดจะให้คนไทยไม่ต้องไปรู้ของเขา

อย่างน้อย เมื่อต้องอยู่ร่วมโลกกับเขา ก็ควรรู้จักและเข้าใจเขา ดูเขาออก พูดกับเขารู้เรื่อง และจะทำอะไรเกี่ยวข้องกับเขา ก็สว่าง

อย่างนี้คือความรู้ ไม่ใช่เป็นการไปว่าร้ายวิจารณ์เขา แต่เขาเองนั่นแหละต้องการให้รู้ และเขาก็บอกเองในนี้ว่ารู้ด้านมืดนั้นแล้วจะได้ประโยชน์อะไร

ในกรณีนี้ ศาลสูงสุดของสหรัฐยกเรื่องขึ้นมาทวนย้ำแก่คนอเมริกัน เพื่อให้ระลึกถึงเหตุผลที่ว่า ทำไมอเมริกาจึงได้แยกรัฐกับศาสนาออกจากกัน เรารู้เข้าใจแล้ว ก็จะได้ประโยชน์ทางปัญญามากมาย

นี่คือ นอกจากรู้จักเข้าใจอเมริกาแล้ว ที่เถียงกันเรื่องจะบัญญัติศาสนาประจำชาติไหม ก็นี่แหละโดยตรงทีเดียว จะได้ความรู้ที่ควรเอามาศึกษา มาพิจารณาหาเหตุผลกัน อย่างน้อยก็ได้เห็นความหมายแบบหนึ่งของการมีศาสนาประจำชาติ นี่มุมหนึ่งละ แล้วก็ขยายสู่ความรู้ส่วนอื่นแง่อื่นกว้างออกไป

ไม่ใช่มัวแต่แสดงความคิดเห็นปนความรู้สึกว่าเห็นด้วยอย่างนั้น ไม่เห็นด้วยอย่างนี้ โดยไม่มีฐานความรู้ วนเวียนกันอยู่แค่นั้น

ถ้าสถานการณ์อย่างนี้มาอีก ก็เข้าวังวนเก่า ไม่ไปไหน เรื่องก็ไม่คืบหน้า คนก็ไม่พัฒนา มืดมาก็มืดไป

แล้วไม่ว่าฝ่ายไหนจะได้มติ คนที่ขึ้นมาบริหารไม่มีความรู้เข้าใจ ได้แต่นึกเอาและคิดเห็นไป มืดๆ มัวๆ ก็ซวนเซปัดเป๋ไปทั้งนั้น

เมื่อวันที่ 12 มีนาคม ค.ศ. 2000 (พ.ศ. ๒๕๔๓) มีข่าวสำคัญระดับโลกเรื่องหนึ่ง คือ องค์พระสันตะปาปา (โป๊ป) จอห์นปอล ที่ ๒ ทรงประกาศแก่ชาวโลก ในโอกาสที่คริสต์ศาสนาได้เกิดขึ้นมาแล้วครบ ๒ สหัสวรรษ และจะขึ้นปี 2001 สู่สหัสวรรษใหม่ คือ 3rd millennium

องค์พระสันตะปาปาทรงประกาศขอขมาอภัย (apology) ให้แก่ศาสนจักรโรมันคาทอลิก ในการที่ได้ก่อกรรมอันขาดขันติธรรม และที่เป็นการอยุติธรรม ต่อชาวยิว สตรี ชนชาติพื้นถิ่นพื้นเมืองทั้งหลาย และเหล่าชนอื่นๆ ทั้งในอดีตและปัจจุบัน

เพื่อให้ง่ายและสะดวก ขอคัดคำสรุปจาก *Microsoft Encarta Reference Library 2002* มาให้ดู ดังนี้

March 12, 2000
Pope Issues Apology

Pope John Paul II delivers the most sweeping public apology ever given for the past sins of the Roman Catholic Church. As part of his observance of the holy year marking the start of the third Christian millennium, the Pope publicly repents for the church's past and present acts of intolerance and injustice toward Jews, women, indigenous peoples, and others.

เป็นความงามขององค์พระสันตะปาปา ที่ทรงประกาศอย่างนี้ ทั้งทรงยอมรับความจริง และแสดงน้ำพระทัยเปิดพระองค์ต่อมวลชนทั้งโลก

การที่องค์พระสันตะปาปาทรงประกาศนี้ ทรงพระประสงค์ให้รู้กันทั่วทั้งโลก ไม่ใช่เรื่องที่จะปิดบังแต่ประการใด

อีกทั้งที่ทรงประกาศนั้น ก็ทรงให้ย้อนระลึกถึงเรื่องราวที่เหมือนกับถือว่าคนทั่วไปรู้กันอยู่แล้ว แล้วก็เป็นเรื่องด้านมืดทั้งนั้น

ถ้าคนที่ไม่รู้เรื่องราวความเป็นมาของอารยธรรมตะวันตกฟัง ก็จะไม่รู้เรื่องว่านี่โป๊ปตรัสอะไรกัน

พร้อมกันนั้น ท่านผู้รู้ก็มีสิทธิจะติฉินได้ว่า อะไรกัน เธอนี่เรื่องอย่างนี้ ทำไมจึงไม่รู้ แล้วจะมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาและเสริมสร้างอารยธรรมได้อย่างไร เธออย่ากลัวเลย ในเรื่องความรู้

ผู้ที่จะไปศึกษาเล่าเรียนหรือไปทำงานในเมืองฝรั่ง ทุกคนทีเดียว ถ้าได้ทำความเข้าใจในความเป็นมาของอารยธรรมตะวันตก ซึ่งรวมทั้งเรื่องต่างๆ ที่ว่ามานั้น

โดยเฉพาะยุคนี้ ไม่ให้ขาดเรื่องของอเมริกา ที่เป็นส่วนปลาย ซึ่งจะได้ตลอดตั้งแต่ยุโรปมาจนถึงคติ frontier* ก็จะไปในความสว่าง มองเห็นอะไรๆ ชัดเจนอย่างพอสมควร

พอกลับมาเมืองไทย จะทำอะไร ก็มองเห็นโล่งไปครึ่งโลกพร้อมนี้ เมื่อมีความรู้เรื่องไทยของตัวเองเป็นฐาน ก็จะก้าวเดินหน้าไปในความสว่างอย่างมั่นใจ

---

* คติบุกฝ่าขยายพรมแดน จากภูมิหลัง ๓๐๐ ปี แห่งการดิ้นรนผจญภัยของชนชาติอเมริกัน ตั้งแต่มาจากยุโรป ขึ้นฝั่งมหาสมุทรแอตแลนติก เหมือนคนสิ้นไร้ แล้วมุ่งหน้าฟันฝ่าความลำบากยากแค้น หาที่อยู่ที่กินและโชคลาภ ไปจนสุดทวีปสำเร็จลุถึงฝั่งมหาสมุทรแปซิฟิก

เรื่องความรู้ อย่างที่ว่าแล้ว ไม่ว่าด้านมืด หรือด้านสว่าง ต้องรู้ทั้งนั้น ทั้งด้านมืด และด้านสว่าง ต่างเป็นเหตุเป็นผลรวมอยู่ในกระแสเดียวกัน

ยิ่งด้านมืดนั่นแหละ ถ้าไม่รู้เข้าใจ จะพาด้านสว่างให้พลอยมืด อย่างน้อยก็มัวไปด้วยกัน

อย่างเราสัมพันธ์กับประเทศตะวันตก เราคิดจะหาความรู้เรื่องลัทธิอาณานิคม มีบางท่านมาบอกว่า นั่นด้านมืดของเขา อย่าไปรู้เลย อย่างนี้ถูกไหม ไม่ถูกแน่นอน

นี่ไม่ใช่เรื่องส่วนตัว ที่ควรบอกว่า อย่าไปรู้ของเขาเลย แต่เป็นเรื่องอยู่ในเนื้อตัวของอารยธรรม ที่ทุกคนควรรู้ เพื่อรู้เข้าใจอารยธรรมที่เราอยู่ร่วมในกระแส

เมื่อรู้เข้าใจแล้ว ก็จะทำอะไรๆ ได้มั่นเหมาะมากขึ้น มีอะไรควรแก้ไข หรือมีอะไรควรเพิ่มเติม ก็จะได้ช่วยกันทำ

พูดความจริงกันได้ ไม่กลัวความรู้
ตั้งใจดี จริงใจ เปิดใจ อยู่ในสันติภาพทันที

ความรู้เป็นของกลางๆ ไม่เข้าใครออกใคร ไม่ดีไม่ร้ายในตัวมันเอง ไม่ว่ารู้เรื่องร้ายหรือรู้เรื่องดี ก็เจริญปัญญา กลายเป็นกุศลได้

จะดีหรือร้าย อยู่ที่เอาไปใช้ โดยขึ้นต่อจิตใจ ที่มีความรู้สึก มีความคิดนึกคิดเห็น ตามที่เจตนาจะนำให้เป็น ถ้าตั้งจิตวางใจไม่ดีก็ออกไปในทางร้าย เป็นเครื่องทำลาย ไม่เป็นผลดี แต่หากมีท่าทีและตั้งใจถูกต้อง ก็เอาไปใช้สร้างสรรค์ แก้และกันปัญหาตลอดจนพัฒนาตัวคนนั้นๆ ให้ยิ่งงอกงาม ในคุณความดี

ข้อสำคัญ ความรู้ที่เป็นกลางๆ นั้น ต้องรู้จักแยกออกจากความรู้สึก และจากความคิดเห็น

ถ้าแยกข้าง ก็คือ ความรู้ข้างหนึ่ง กับความรู้สึกข้างหนึ่ง

ถ้าแยกขั้น ก็คือ ความรู้เป็นขั้นหนึ่ง ความคิดก็อีกขั้นหนึ่ง

ความรู้เป็นสภาวะของมัน แต่ความรู้สึกและความคิดเห็นเป็นอาการของคน ขึ้นต่อคน

ความรู้เป็นเรื่องของปัญญา ความ รู้สึกและความคิดเห็นเป็นท่าทีและเป็นการทำงานของจิตใจที่สามารถใช้ความรู้ขยายปัญญาได้อีกชั้น

ถ้ารู้สึกโดยไม่มีความรู้ ก็อยู่แค่ชอบใจหรือไม่ชอบใจ ถ้าคิดเห็นโดยไม่มีความรู้ ก็คิดเห็นไปตามความรู้สึกและเลื่อนลอย

ถ้ารู้ไม่ชัดเจน รู้ครึ่งๆ กลางๆ ไปในที่มัวๆ มีแสงแค่สลัว ใจตัวไม่เป็นปกติ เช่นหวาดอยู่แล้ว เลยมองเห็นเชือกเป็นงู ตกใจจะวิ่งหนี และร้องตะโกน พลอยให้คนอื่นแตกตื่นไปด้วย

เห็นเชือกเป็นงู ก็ยังดี ถ้าเห็นงูเป็นเชือก ก็อาจจะเกิดภัยอันตรายถึงตาย

ที่ร้ายกว่านั้น บางทีรู้อยู่ว่าไม่จริง แต่มีเจตนา ตั้งใจให้คนเข้าใจผิด เอาข้อมูลที่พอจะโยงได้มาปั้นแต่งเรื่องขึ้น ก็ก่อปัญหาทำให้วุ่นวาย เหมือนเด็กเลี้ยงแกะที่ตะโกนว่าหมาป่ามาจะกินแกะ

ถ้าเกิดมีความรู้ขึ้นมาบ้าง แต่ตั้งใจวางท่าทีไม่ถูกต้อง พอถูกใจ ก็เกิดความรู้สึกชอบ พอไม่ถูกใจ ก็เกิดความรู้สึกชัง เมื่อคิดก็เอาความรู้มาใช้ปรุงแต่งความคิดเห็นไปตามความรู้สึก กลายเป็นคิดเพ้อฝันเลื่อนลอย หรือคิดผิดเห็นผิด ทำให้เกิดปัญหา

ถ้ามีความรู้ตรงเรื่อง แต่ตั้งใจไม่ดี ก็คิดปรุงแต่งเอาความรู้ไปใช้ในทางที่ผิด สนองโลภะ สนองโทสะ เช่น คิดเอาเปรียบ คิดทำร้ายเบียดเบียนผู้อื่น

ความรู้เรื่องร้าย (ไม่ใช่ความรู้ร้าย) จำเป็นสำหรับการแก้ปัญหา ผู้ร้ายรู้วิธีทำโจรกรรมตู้เอทีเอ็ม รู้วิธีทำระเบิดแบบต่างๆ เจ้าหน้าที่ก็ต้องรู้เท่าทันหรือเหนือกว่านั้น จึงจะแก้ปัญหาได้ ข้อสำคัญ เจ้าหน้าที่อย่าเอาความรู้นั้นไปทำการร้ายเสียเอง

เพราะฉะนั้น พร้อมกับความรู้ คนก็มีความตั้งใจและการวางท่าที ซึ่งออกมาที่ความรู้สึกและการคิด เป็นเรื่องอาการของจิตใจและการเอาความรู้ไปใช้

รวมแล้ว ความรู้ซึ่งโยงไปที่ความจริง ก็อยู่ของมันอย่างนั้น แต่ตัวก่อปัญหา ก็คือจิตใจของคนนี่เอง ที่รู้สึก และคิดเห็นไป

คนที่พัฒนานั้น จะเจริญปัญญาได้ ก็ต้องหาความรู้ และในการหาความรู้ให้เข้าถึงความจริงนั้น จิตใจที่มีความรู้สึก มีท่าทีถูกต้องและคิดถูกทาง ตั้งแต่มีความใฝ่รู้ เป็นต้น ก็มาทำงานทั้งในการหาความรู้ และในการที่จะใช้ความรู้ที่หาได้นั้น ในการแก้ปัญหาและสร้างสรรค์ดังได้กล่าวมา

ในการพัฒนาคนนั้น เพื่อความสะดวกในทางปฏิบัติ เราก็แยกกระบวนการหาและการใช้ความรู้นี้ เป็น ๒ ด้าน คือ

ด้านความรู้ ต้องให้ได้ข้อมูล ให้มีความรู้ ที่ถูกต้อง ถ่องแท้ แน่ และชัด (ที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ อย่างน้อยเพียงพอ)

ด้านสภาพจิต ไม่อยู่ใต้อำนาจความรู้สึกชอบใจไม่ชอบใจ แต่คิดและใช้ความรู้โดยมีความรู้สึกเป็นกลางๆ และถ้าเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับเพื่อนมนุษย์หรือผู้ร่วมโลก ก็ให้คิดด้วยจิตมีเมตตา

ในแง่ที่สัมพันธ์กับเพื่อนมนุษย์ การใช้ความรู้โดยทั่วไปก็ออกมาในการพูดจาสื่อสาร ซึ่งพึงปฏิบัติตามหลักที่พูดได้สั้นๆ ว่า **“พูดกันด้วยปัญญา มีเมตตากำกับใจ”**

ถ้าทำได้อย่างนี้ มนุษย์ก็อยู่ร่วมกันด้วยดี ร่วมกันแก้ปัญหา สร้างสันติสุขได้

อย่างที่ว่าแล้ว อันนี้ไม่ใช่เรื่องส่วนตัว แต่เป็นเรื่องของอารยธรรมทั้งหมด การหาความรู้ต้องไม่ยั้น

มนุษย์จะต้องอยู่กันด้วยความรู้ และทำการด้วยความรู้ ไม่ว่าความรู้เรื่องด้านมืดหรือด้านสว่าง มนุษย์จะต้องรู้ให้สว่าง

มนุษย์ที่พัฒนาดีแล้ว จะต้องอยู่กับความรู้เรื่องราวทั้งด้านมืดและด้านสว่างอย่างเป็นของธรรมดา และยกเอามาพูดกันได้เต็มที่ ในทางของปัญญา โดยมีใจเมตตา

มีคำติดปาก พูดกันอ้างกันราวกับเป็นคติว่า "เรื่องการเมือง เรื่องศาสนา ห้ามเอามาพูดในวงสนทนา" ถ้าเอามาพูด เดี๋ยวก็เกิดเรื่อง จะทะเลาะวิวาทกัน

คำกล่าวนี้ มิใช่เป็นหลักการอะไรหรอก มันเป็นเพียงคำที่ชี้บอกให้ตระหนักถึงระดับการพัฒนาของมนุษย์ว่า เท่าที่อารยธรรมเจริญมามากมายถึงบัดนี้ มนุษย์เจอเพดานที่มาติดตันกันอยู่แค่นี้

ควรจะพูดเติมต่อจากนั้นว่า "ตราบใดที่มนุษย์ยังพูดกันไม่ได้ในเรื่องการเมืองและเรื่องศาสนา อย่าหวังเลยว่ามนุษย์จะสร้างสันติภาพให้สำเร็จขึ้นมาได้"

เมื่อพูดกันต่อหน้าไม่ได้ เขาก็เอาไปพูดลับหลังกัน ก็เป็นปมติดคาอยู่ข้างใน ให้ข้างนอกต้องแยกข้างกันเรื่อยไป จบไม่ได้

มนุษย์จะต้องพัฒนาต่อไป ให้พูดความรู้พูดความจริงกันได้เต็มที่ ซึ่งหมายถึงว่า จะต้องมีท่าทีวางใจตั้งใจถูกต้องด้วย คือ พูดกันด้วยความซื่อตรง จริงใจ เปิดใจ เปิดเผยต่อกัน ปรารถนาดีต่อกัน และต่อโลกที่อยู่ร่วมกัน

ก็อย่างที่ว่าแล้วนั่นแหละ คือ “พูดกันด้วยปัญญา มีเมตตากำกับใจ”

วิธีสร้างสันติภาพ ไม่ใช่การปั้นแต่งหน้า มาพูดจาเอาใจกัน ดังที่ได้กลายเป็นความหมายของการเมือง ว่าเป็นเรื่องไม่จริงใจ

เรื่องนี้ต้องย้ำเน้นเป็นอย่างยิ่ง เพราะเวลานี้เหมือนเป็นจุดติดตันของอารยธรรม โดยเฉพาะที่พูดกันนักว่าจะสร้างสันติภาพ แต่เมื่อไรๆ ก็ไม่ก้าวเข้าไปในทางแห่งสันติได้เลย

อย่างที่ได้เห็นกันเรื่อยมา ในเวทีการเมืองระหว่างประเทศ นักการเมืองระดับประเทศมาประชุมเจรจาสร้างสันติภาพกัน ต่างก็อ้างสันติภาพของโลก แต่เขาไม่ได้คิดเพื่อโลก เขาคิดแค่เพื่อผลประโยชน์ของพวกตน ของประเทศของตน

พอเจอกัน ก็ยิ้มเข้าหา โอบกอด บางทีก็จูบกัน แต่เสร็จแล้ว สันติภาพก็อยู่แค่โต๊ะเจรจา ไม่เดินหน้าต่อไป เข้าคติที่ว่า ข้างหน้าจับมือ ข้างหลังถือดาบ ถือดาบอาจจะใหญ่เกินไป จะโผล่ให้เห็น ก็ว่า ข้างหน้าจับมือ ข้างหลังถือกริช

การที่จะให้คนพูดจาสื่อสารในทางที่จะร่วมกันสร้างสรรค์ แก้ปัญหา และสัมพันธ์อยู่ร่วมกันด้วยดีให้โลกมีสันติสุขได้นั้น กฎหมายหรือกติกา และระบบวิธีการทางสังคม ไม่เพียงพอที่จะให้สำเร็จผลที่มุ่งหมาย

แม้ว่าในประเทศที่เจริญแล้ว ซึ่งถือกันว่าเป็นแบบอย่างในการปกครองระบอบประชาธิปไตย จะได้ตรากฎหมายให้คนมีเสรีภาพในการพูด แต่ก็เกิดปัญหามาก ทั้งในการใช้ และไม่ใช้เสรีภาพนั้น

คนพัฒนาไม่พอ ใช้เสรีภาพ ก็ก่อปัญหา
ปัญญาก็ดี เมตตาก็มี ได้ความพอดี จึงหมดปัญหา

การพัฒนาคนทั้งด้านจิตใจและปัญญา ให้มีความงดงามพร้อมกับความถูกต้อง ให้คำนึงน้ำใจโดยไม่เสียความสัตย์จริง ที่จะเป็นความพอดีในการใช้เสรีภาพ เป็นการศึกษาส่วนสำคัญที่ขาดไม่ได้

ผู้ที่ไปศึกษาหรือไปทำงานที่อเมริกาในช่วงทศวรรษ 1990s ทุกคนคงคุ้นกับเรื่องราวข่าวเด่นดังเกี่ยวกับ "Political Correctness" (ความถูกต้องแบบการเมือง) ซึ่งเป็นปัญหาสำคัญที่กระทบหลักการแห่งเสรีภาพในระบอบประชาธิปไตย เป็นปัญหายุ่งยากกระอักกระอ่วนใจ โดยเฉพาะในมหาวิทยาลัยใหญ่ๆ ที่มีกรณีในเรื่องนี้เกิดขึ้นมาก

เพื่อให้เข้าใจง่าย ขอยกเรื่องตัวอย่างมาเล่าให้ฟัง (เรื่องจาก *TIME--The Weekly Newsmagazine*, Nov. 29, 1993)

เมื่อปลายปี 1993/๒๕๓๖ ที่มหาวิทยาลัยเพนซิลเวเนีย นักศึกษาหญิงผิวดำ ๕ คน ยืนคุยกันส่งเสียงดังในหอพักข้างห้องของนักศึกษาชายคนหนึ่ง

ขณะนั้น ก็มีเสียงตะโกนออกมาจากห้องของนักศึกษาชายนั้นว่า "Shut up, you water buffalo." (หุบปากเสียที นางควาย)

เมื่อได้ยินอย่างนั้น นักศึกษาหญิงจึงเรียกตำรวจมา ตำรวจก็จับนักศึกษาชายนั้นในข้อหาว่าลบหลู่เชื้อชาติ ตามนโยบายของมหาวิทยาลัยนั้นที่จะไม่ให้มีการพูดวาจาชิงชัง และขู่ว่าจะให้พักการเรียน แต่ในที่สุด ข้อกล่าวหานั้นก็ตกไป

ดูตามเรื่อง คำพูดของนักศึกษาชายก็รุนแรงมาก แต่ทำไมข้อกล่าวหาต่อเขาจึงตกไป

โดยสรุป เรื่องนี้เป็นความขัดแย้งระหว่างวาจาชิงชัง (hate speech) กับวาจาเสรี (free speech) หรือจะพูดให้คล้องจองแบบไทยก็ว่า วาจาเสียดสี กับวาจาเสรี

ระยะนั้น มหาวิทยาลัยหลายแห่งออกกฎออกระเบียบมาไม่ให้พูดถ้อยคำที่แสดงความเกลียดชัง การดูถูกเหยียดหยาม และคำพูดเสียดสีกระทบกระเทียบต่างๆ ที่จะทำให้เกิดความสะเทือนใจ โดยมุ่งจะคุ้มครองคนกลุ่มน้อย เช่น คนผิวสี คนเผ่าพันธุ์ต่างๆ คุ้มครองสตรี และคนที่เรียกกันว่าเพศที่ ๓

ในการหลีกเลี่ยงวาจาชิงชังนั้น คนเป็นอันมาก จะโดยระวังตัวมากหรือโดยตั้งใจก็ตาม ก็ออกไปในทางใช้ถ้อยคำเชิงเอาอกเอาใจคนกลุ่มน้อยเป็นต้นเหล่านั้น คำอะไรที่จะกระทบนิดหน่อยก็พูดไม่ได้ นอกจากเอาอกเอาใจ ก็ต้องพยายามยกย่องให้เกียรติ

ไปๆ มาๆ กลายเป็นว่า เรื่องบางอย่างที่เสียหาย หรือต้องเอามาพูดกันให้รู้เรื่องเพื่อแก้ปัญหา ก็พูดไม่ได้ ที่ผิดก็กลายเป็นชอบไปหมด

คนอีกพวกหนึ่งจึงว่า การห้ามพูดถ้อยคำชิงชังอะไรแบบนี้ "ความถูกต้องแบบการเมือง" อย่างนี้ เป็นการขัดต่อหลักเสรีภาพทางวิชาการ (academic freedom) และปิดกั้นเสรีภาพในการพูด (freedom of speech) แทนที่จะมี freedom of speech ก็จะกลายเป็น freedom from speech

ปรากฏว่า เมื่อมีเรื่องถึงศาล ก็มีคำตัดสินออกมาว่า กฎระเบียบของมหาวิทยาลัยต่างๆ เช่น มหาวิทยาลัยมิชิแกน มหาวิทยาลัยวิสคอนซิน เป็นต้น ที่กำหนดห้ามพูดถ้อยคำชิงชัง (hate speech) นั้น ขัดต่อรัฐธรรมนูญของสหรัฐอเมริกา ในอนุบัญญัติข้อที่ ๑ ส่วนที่ว่าด้วยเสรีภาพในการพูด

จุดที่น่าสังเกตในเรื่องนี้ คือ ดูแล้ว คนทั้งหลาย แม้แต่ที่เรียกว่ามีการศึกษาสูงๆ ในสถาบันวิชาการใหญ่ๆ ก็มัวอยู่กันในระบบสุดโต่ง ๒ ข้าง หมุนวนกันอยู่นี่เอง จึงแก้ปัญหาอะไรให้สำเร็จจริงจังได้ยาก

ด้านหนึ่ง พอบอกว่ามีเสรีภาพในการพูด ตนมีความรู้สึกเกลียดชัง ดูถูก ไม่ชอบ ไม่พอใจอย่างไร ก็ใช้วาจาระบายความรู้สึกเต็มที่ โดยกล่าวถ้อยคำที่สนองความรู้สึกอย่างนั้น เป็นการพูดเพื่อให้สะใจ แทนที่จะพูดเพื่อความมุ่งหมายที่จะแก้ปัญหาหรือจัดทำกิจการให้เกิดผลดี และพูดไปตามเหตุตามผล

อีกด้านหนึ่ง พอบอกว่า อย่าพูดจาถ้อยคำชิงชัง คิดว่าจะถนอมน้ำใจกัน ก็ได้แต่พูดคำหวาน เอาอกเอาใจอยู่นั่น เรื่องด้านมืด ความเสียหาย ความบกพร่องย่อหย่อนอะไรที่ควรปรับปรุงแก้ไข เลยแตะไม่ได้ พูดด้วยคำพระว่า มัวมุ่งเอาใจ แต่ไม่มีสำนึกและเจตจำนงที่จะปฏิการ (การแก้ไขให้กลับดี)

นี่เป็นความสุดโต่ง ในการใช้ และไม่ใช้เสรีภาพ

พวกหนึ่ง ก็ตกอยู่ใต้อคติจนไม่รู้จักใช้เสรีภาพให้เป็นประโยชน์

อีกพวกหนึ่ง ก็เอาแต่จะใช้เสรีภาพแสดงออกไป แต่ข้างในตนเองขาดเสรีภาพ

ที่จริง การห้ามพูดวาจาชิงชัง (hate speech) กับการมีเสรีภาพในการพูด (freedom of speech) ไม่น่าจะต้องขัดกัน แต่การเว้นวาจาชิงชังควรรวมอยู่ในการพูดจาเสรีนั้นเสร็จไปด้วยกันเลยทีเดียว โดยไม่ต้องห้าม

เราให้คนมีเสรีภาพในการพูด ก็เพื่อชีวิตและสังคมที่ดีมีความเจริญงอกงาม คนที่ใช้เสรีภาพนั้นจึงต้องใช้เสรีภาพเป็น คือรู้จักใช้เสรีภาพด้วย

ปัญหาเกิดขึ้นเมื่อข้างนอก คนมีเสรีภาพในการพูด แต่ข้างใน ใจของคนที่พูดไม่มีเสรีภาพ เพราะไม่เป็นอิสระจากความมุ่งร้าย ความเกลียดชัง การดูถูกเหยียดหยาม เป็นต้น ที่รู้กันอยู่แล้วว่าไม่ดี ไม่งาม ทำให้ขาดเมตตาจิตที่จะคิดถึงใจเขาใจเรา

ระบอบการปกครองประชาธิปไตยให้ได้เพียงแค่เสรีภาพข้างนอกในการพูด แต่เสรีภาพข้างในจิตใจของคนที่จะใช้เสรีภาพในการพูดนั้น อยู่ที่ตัวคนนั้นเอง ที่จะต้องพัฒนาชีวิตจิตใจของตน ให้รักธรรม รักความจริง รักความถูกต้องดีงาม ปรารถนาดีต่อเพื่อนมนุษย์ มีเมตตา และใฝ่ปัญญา มุ่งจะร่วมมือแก้ปัญหา และทำการสร้างสรรค์

นั่นคืองานของการศึกษา

ถ้าอย่างนี้ ก็จะมี free speech ที่ hate speech เข้ามาอาศัยไม่ได้ ช่วยให้สมความมุ่งหมายของประชาธิปไตย ที่มีการพัฒนาคนมาหนุนค้ำไว้

พระพุทธเจ้าทรงแสดงหลักการตรัสพระวาจาของพระองค์ไว้ ๖ อย่าง โดยสรุป คือ วาจาจริง เป็นประโยชน์ ผู้ฟังจะถูกใจหรือไม่ก็ตาม ทรงรู้กาลเวลาที่จะตรัส และวาจาที่ตรัสนั้นก็เป็นวจีสุจริต นอกจากจริงแล้ว ก็สุภาพ ไม่หยาบคาย ไม่ส่อเสียด ไม่เพ้อเจ้อ

ความจริงใจ เปิดตัวเปิดใจต่อกัน ไม่ใช่มัวเอาอกเอาใจกัน พูดความจริงกันได้ เมื่อมันถูกต้อง เป็นประโยชน์ แม้ไม่ถูกใจบ้าง แต่พูดกันอย่างมิตร ด้วยน้ำจิตน้ำใจจริงที่ปรารถนาดี อย่างนี้จึงจะแก้ปัญหาในระยะยาวได้จริง

ยิ่งในการแก้ปัญหาของสังคมใหญ่ ของโลก ของอารยธรรม จะมาอยู่กับ poltical correctness หรือมัวใช้เสรีภาพแค่ระบาย hate speech หมุนวนกันอยู่ในสุดโต่งอย่างนี้ ก็ไม่มีทางถึงสันติภาพ

ต้องอยู่กันด้วยความรู้ ทำการทั้งหลายด้วยความรู้ อยู่กันในความสว่าง และใช้วาจาตามหลักที่ว่ามานั้น

ถ้าจะให้สั้น ก็อย่างที่ว่าแล้ว คือ พูดกันด้วยปัญญา มีเมตตากำกับใจ

เป็นสองนักคิดที่ต่างกัน
หรือนั่นเป็นนักสอน นี่เป็นผู้เล่าความรู้สู่กัน

ท่าน บก. เขียนไว้ตอนปลายของท้ายอรรถว่า

> ... ทุกศาสนาย่อมมีด้านมืด แต่ด้านมืดอันนี้ ท่านพุทธทาสไม่ใส่ใจ เพราะท่านถือว่าไม่มีประโยชน์อะไรจากการมองด้านมืดนี้ และนี้คือความแตกต่างอย่างหนึ่งระหว่างนักคิด ๒ องค์นี้

เรื่องด้านมืด ด้านสว่างนั้น ได้พูดไปมากแล้ว และที่ว่ารู้ด้านมืดของศาสนาไหนๆ หรือของอะไรๆ ในกระแสอารยธรรมแล้ว ชาวพุทธและไม่ว่าใครๆ จะได้ประโยชน์อะไร ก็ได้บอกแล้วว่ามีประโยชน์มากมาย อย่างน้อยก็จะได้อยู่ในความสว่าง และทำอะไรๆ ในความสว่างนั้น

สว่างอย่างไร? ก็คือ จะได้อยู่กันในบรรยากาศแห่งความรู้และทำการทั้งหลาย ไม่ว่าจะเป็นการแก้ปัญหาหรือการสร้างสรรค์ใดๆ ด้วยปัญญา ที่เป็นแสงสว่างอย่างเลิศประเสริฐกว่าแสงไหนๆ

ท่าน บก. เขียนต่อไปด้วยว่า ทุกศาสนาย่อมมีด้านมืด คำพูดนี้ ที่จริง เป็นทั้งคำเตือน และเป็นคำแสดงเหตุผลว่าเพราะฉะนั้น จึงต้องศึกษา อย่างน้อยเพื่อให้รู้เข้าใจ และถ้าทำได้เพื่อช่วยกันแก้ไขปัญหา จึงไม่ควรนำมาอ้างในทางที่จะเป็นเหตุขัดขวางการหาความรู้ หรือปิดกั้นการหาความสว่างทางปัญญานี้

ศาสนาเป็นส่วนสำคัญของอารยธรรมของมนุษย์ และเป็นปัจจัยใหญ่ที่แผ่อิทธิพลครอบคลุมส่วนอื่นทั้งหมดของอารยธรรม

เมื่อทุกศาสนามีด้านมืด เราก็ควรรู้ด้านมืดของทุกศาสนานั่นแหละ โดยเฉพาะศาสนาของตน ยิ่งต้องรู้เข้าใจด้านมืดให้ชัดเจน เพราะการรู้ด้านมืด ก็คือรู้ปัญหา ซึ่งจำเป็นสำหรับการแก้ปัญหา

การรู้ด้านมืดของศาสนาอื่นทั้งหลาย ก็ช่วยในการเข้าใจกระแสของอารยธรรม ในการแก้ปัญหารวมๆ ของอารยธรรม แต่รู้ด้านมืดของตนเอง ก็คือจะได้แก้ปัญหาของตัว จึงยิ่งสำคัญ

ทีนี้ ที่ว่า ทุกศาสนาย่อมมีด้านมืดนั้น นักเล่นคำก็สามารถพูดได้ว่า ทุกศาสนาเหมือนกัน ย่อมมีด้านมืด แต่ด้านมืดที่แต่ละศาสนามีนั้น ไม่เหมือนกัน ซึ่งเป็นความจริงแน่นอน

ยิ่งถ้าด้านมืดที่มีแต่ไม่เหมือนกันนั้น เป็นเรื่องที่นึกไม่ออกคิดไม่ถึงด้วยแล้ว ก็ยิ่งควรรู้ เพื่อให้เจริญปัญญา ที่จะเข้าใจอารยธรรมได้จริง และสามารถร่วมแก้ปัญหา เป็นต้น อย่างที่ว่าไปแล้ว

อย่างไรก็ตาม ทั้งหมดนี้ก็รวมอยู่ในเรื่องของความรู้ที่ว่าไม่ต้องยั่น จึงไม่จำเป็นต้องพูดอีก

ตัวประเด็นอยู่ที่ท่าน บก. จะเปรียบเทียบอาตมากับท่านพุทธทาส ว่าต่างกันอย่างไร ถ้าเป็นบางคน ก็อาจจะตอบง่ายๆ สั้นๆ ว่า ก็คนละองค์ คนละพระ จะให้เหมือนกันได้อย่างไร ก็ต้องต่างกันเป็นธรรมดา

แต่ตรงนี้เป็นโอกาสที่จะเล่าเรื่องให้คนทั่วไปรู้เข้าใจอะไรๆ เพื่อมองความเป็นไปในพระศาสนาได้ชัดขึ้น จึงควรยกขึ้นมาพูด

แทรกนิดหนึ่ง ที่ท่าน บก. ว่าท่านพุทธทาส ignored ทำนอง ว่าไม่ใส่ใจด้านมืดของศาสนาอื่น ไม่ถือเป็นสำคัญ เพราะท่านถือว่าไม่มีประโยชน์อะไรนั้น ที่จริง เรื่องนี้ เมื่อเราไม่ได้ถามองค์ท่าน ไม่ได้คำตอบจากท่าน ไม่ได้เห็นคำแสดงเหตุผลของท่าน เราไม่ควรไปคิดแทนตัวท่าน เราไม่ควรสรุปเอง ไม่ควรตัดสินแค่ตามความคิดเห็นของตน

เราอาจพูดได้ว่า ทั้งสององค์เหมือนกันที่มีการแสดงธรรม อธิบายธรรม แต่แนววิธีในการแสดง โอกาส สถานการณ์ที่เกี่ยวข้อง และปัจจัยแวดล้อมต่างๆ ไม่เหมือนกัน

ความแตกต่างที่รู้ได้ เป็นปรากฏการณ์ทางรูปธรรม ไม่ต้องมาคิดเอาเดาเอง อย่างน้อยก็คือ ท่านพุทธทาสเอาจริงเอาจังในการแสดงธรรม การพูดเผยแผ่ธรรมเป็นงานประจำของท่าน และท่านพูดอยู่ในที่ประจำ คือสวนโมกข์ แทบไม่รับนิมนต์ไปพูดที่อื่นเลย แล้วท่านก็พูดในเรื่องที่ท่านจะพูด

ส่วนอาตมา เมื่อจะหยุดจากงานที่มหาจุฬาฯ ได้คิดว่า พุทธศาสนาในเมืองไทยเรานี้ ขาดแคลนหนังสือที่จะค้นคว้าหาความรู้อย่างเป็นระบบ เวลาจะตรวจสอบหลักฐานอะไร ก็กระจัดกระจายกระเส็นกระสาย จับเอาได้ยาก จึงคิดว่าจะทำหนังสือที่เหมือนเป็นฐานในการค้นคว้าหาความรู้ โดยมุ่งไปที่งานสารานุกรมพุทธศาสนาเป็นจุดแรก

ที่จริง งานสารานุกรมพุทธศาสนานั้น อาตมาเริ่มทำตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๐๖ หรือ ๒๕๐๗ ก่อนที่ท่านผู้ใหญ่จะเอาตัวมาให้ทำงานด้านบริหารของมหาจุฬาฯ

ทีนี้ งานมหาจุฬาฯ เวลานั้น ขาดแคลนทุกอย่าง โดยเฉพาะขาดกำลังคนและกำลังทุนทรัพย์ เมื่อทำก็ต้องให้เวลาเต็มที่ งานสารานุกรมที่ทำมาจบอักษร บ. ก็หยุดอยู่แค่นั้น

พอละจากงานมหาจุฬาฯ ช่วงแรก ยังไม่สะดวกที่จะกลับไปฟื้นงานสารานุกรม ก็ทำพจนานุกรมที่พอจะใช้ประโยชน์ไปพลางก่อน จึงเกิด *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม* ขึ้นเป็นที่รวมหลักธรรมพื้นฐานที่เป็นแกนของการศึกษา เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๕

พอได้โอกาส ก็ตั้งหลักที่จะทำสารานุกรมที่ว่านั้นอย่างเต็มที่ โดยไม่รับกิจนิมนต์ใดๆ ไม่ว่านอกวัดหรือในวัด แต่ทำไปได้สักร้อยหน้า งานหนังสือ*พุทธธรรม*เข้ามาแทรก จึงต้องทำ *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์* ซึ่งพอจะถือได้ว่าเป็นสารานุกรมพุทธศาสนาฉบับง่ายๆ สั้นๆ สำหรับผู้เริ่มศึกษา ขึ้นมาใช้ไปก่อนใน พ.ศ. ๒๕๒๒ ส่วนสารานุกรมเล่มจริงที่ตั้งใจทำ ก็รอไปเรื่อยๆ

งานพูด พวกปาฐกถา บรรยายธรรม อะไรเหล่านี้ ไม่ได้อยู่ในความคิดความตั้งใจ เป็นงานที่พยายามหลีกเลี่ยง ถือว่ามาแย่งเวลาไปจากงานที่ตั้งใจจะทำ จึงรับไปพูดต่อเมื่อเลี่ยงไม่ไหว หรือผัดผ่อนต่อไปไม่ได้ และไปพูดในเรื่องที่เขานิมนต์ให้พูด ไม่ใช่ในเรื่องที่ตนเองจะพูด

เมื่อพูดแล้ว เขาต้องการพิมพ์เป็นเล่มหนังสือ และลอกเทปส่งมาให้ ก็ต้องตรวจแต่งเกลาให้จนเสร็จออกมาเป็นรายๆ พอเล่มนี้เสร็จ เรื่องที่ไปพูดอีกแห่งหนึ่งมา ก็ตรวจอีก งานหลักที่ตั้งใจทำจึงสะดุด

หนังสือที่ออกมาแทบทั้งหมดก็เกิดจากการพูด และเป็นเรื่องที่พูดตามที่เขานิมนต์ จึงมีหนังสือที่เสร็จออกมามากมายซึ่งพระในวัดนับได้ว่าเกิน ๓๐๐ เล่มแล้ว และเรื่องก็กระจัดกระจายสารพัด

อย่างเรื่อง ***ภัยแห่งพระพุทธศาสนาในประเทศไทย*** ที่ท่าน บก. พูดถึงนั้น ก็เกิดขึ้นง่ายๆ เฉพาะหน้าแบบนี้ คือ คราวนั้น ไปนอนอาพาธอยู่ในโรงพยาบาล พอดีจะมีการเสวนาเรื่องนี้กันที่นั่น

ท่านผู้อำนวยการนิมนต์ไปพูด ถึงเวลาท่านก็เดินนำไปยังที่เสวนา ก็นึกถึงเรื่องเก่าๆ ที่เคยพูดเอามาเล่าให้ฟัง พูดจบแล้วก็แล้วกัน พระอาพาธก็กลับไปขึ้นเตียงต่อ เมื่อผู้จัดเสวนาลอกเทปมาให้ตรวจว่าจะพิมพ์ ก็ตรวจให้จนเป็นเล่มได้ แล้วก็ต่อไปเรื่องอื่นเล่มอื่น ไม่ได้ถือว่าเป็นหนังสือที่สำคัญอะไร

ถ้าบอกความแตกต่างอย่างนี้ ก็ตรงไปตรงมาตามเรื่องที่เป็นจริง พูดอย่างง่ายๆ ว่า ท่านพุทธทาสทำงานพูดโดยตรง และพูดอยู่ในถิ่นของท่านเอง แล้วก็พูดเรื่องที่ท่านจะพูด ส่วนอาตมานี้ต้องการทำงานหนังสือหลัก ไม่ต้องการจะพูด เมื่อตกลงยอมไปพูดก็ไปในที่ที่เขานิมนต์ และพูดในเรื่องที่เขานิมนต์ให้พูด

งานพูดอย่างนี้แย่งเวลาไป จนงานทำหนังสือหลักหยุดชะงักแทบไม่เดินหน้าเลย แต่เวลานี้ ตั้งแต่ร่างกายทรุดมาก ก็ไม่รับนิมนต์ไปพูดในที่ไหนๆ มา ๑๐ กว่าปีแล้ว

คนที่รู้เรื่องมานานๆ ยังสามารถสรุปได้ด้วยว่า ท่านปยุตฺโตก็ทำงานเพื่อจุดหมายเดียวกับท่านพุทธทาสนั่นแหละ จะต่างกันก็

ตรงที่ว่า ท่านพุทธทาสแสดงธรรมแบบนักสอน ท่านสอนว่าให้ไปทำ ให้ไปประพฤติปฏิบัติอย่างนี้ๆ ส่วนท่านปยุตฺโตแสดงธรรมแบบผู้บอกเล่า ท่านเอาข้อมูลความรู้มาแจกแจงให้ฟัง ให้ไปคิดไปพิจารณาเอาเอง เรียกว่าบอกความรู้ที่จะเป็นฐานให้ไปคิดกัน

องค์หนึ่งสอนว่า ไม่ให้ทำอย่างนั้นๆ แต่ให้ทำอย่างนี้ๆ อีกองค์หนึ่งมาบอกว่า เรื่องที่ไม่ให้ทำเป็นอย่างนั้นๆ เรื่องที่ให้ทำเป็นอย่างนี้ๆ คนมีปัญญามาฟัง รู้จักประสาน ก็ได้ประโยชน์เพิ่มทวี

ท่านพุทธทาส ignored ด้านมืด หรือไม่ ให้ข้อมูลแสดงตัวเอง จึงจะดี

เมื่อกี้นี้ พูดถึงการที่ท่าน บก. บอกว่าท่านพุทธทาส ไม่ใส่ใจด้านมืดของศาสนาอื่น ไม่ถือเป็นสำคัญ ท่าน ignored เสีย เพราะท่านถือว่าไม่มีประโยชน์อะไรนั้น ก็ได้พูดว่า เราไม่ควรไปสรุปโดยคิดเอา ไม่ควรไปคิดแทนตัวท่าน ไม่ควรตัดสินแค่ตามความคิดเห็นของตน

แล้วที่จริง มันก็ไม่ใช่เรื่องที่จะไปแยกให้เขาว่าด้านมืด หรือด้านสว่าง ที่เราว่าสว่าง เขาอาจจะว่ามืด ที่เราว่ามืด เขาอาจจะว่าสว่าง ที่แท้ก็คือเป็นเรื่องของข้อมูล ข้อเท็จจริง ว่าไปตามที่มันเป็น

เรื่องนี้ เมื่อเราไม่ได้ถามองค์ท่าน ไม่ได้คำตอบจากท่าน ไม่ได้เห็นคำแสดงเหตุผลของท่าน ก็ควรให้ข้อมูลข้อเท็จจริงเป็นคำตอบเอง

เท่าที่เราได้พบได้เห็น ตามปกติ ท่านพุทธทาสไม่ค่อยพูดถึงเรื่องราวเหตุการณ์ความเป็นไปทั้งหลาย แต่ท่านเน้นในด้านหลักคำสอน และความมุ่งหมายของท่านก็ชัดว่า มุ่งให้เกิดความเข้าใจดีต่อกันระหว่างศาสนาต่างๆ แต่ท่านก็ว่าตรงๆ ในเรื่องที่เกี่ยวข้องซึ่งกำลังพูดถึง

อย่างที่ว่า สำคัญที่ความเปิดเผย จริงใจ หรือพูดอย่างภาษาชาวบ้านคือว่ากันซื่อๆ ในใจไม่มีอะไรซ่อนแฝง แล้วใจจริงนั้นก็ปรารถนาดี

อย่างที่ท่านว่าในหนังสือ *ธรรมะเล่มน้อย* หน้า ๓๒๘-๙ ว่า

หัวใจของพุทธศาสนา คือ การมองให้เห็นความเป็นธาตุ ...

นี้เราควรจะรู้จัก ความผิดแปลกแตกต่างของพุทธศาสนาของเราว่า มันต่างจากศาสนาอื่นอย่างไร. เท่าที่อาตมาผ่านมา, เรื่องราวที่ได้ศึกษามานี้, การสอนให้เห็นว่ามันเป็นแต่สักว่าธาตุนี่ พบแต่ในพุทธศาสนา; ในศาสนาอื่นเขาไม่ได้สอนว่า มันเป็นสักแต่ว่าธาตุตามธรรมชาติ ถ้าว่ามีในศาสนาอื่น อาตมายังไม่เคยอ่านพบ.

ทีนี้พระไตรปิฎกของเราทั้งหมดมากมายเท่าไร มันก็ล้วนแต่อธิบายให้เห็น เรื่องความเป็นสักแต่ว่าธาตุ. ...

ทีนี้ศาสนาอื่นเขาไม่พูดอย่างที่กล่าวมานี้เลย อย่างศาสนาคริสเตียนอย่างนี้ พระเจ้าหยิบเอาดินขึ้นมาเป่าพรวดเดียว สั่งคำเดียว กลายเป็นมนุษย์คนแรกขึ้นมา คืออาดัม, แล้วต่อมาก็ชักซี่โครงของอาดัมซึ่งเป็นผู้ชายออกมาซี่หนึ่ง มาเป่าพรวดเดียวเป็นผู้หญิง ก็เลยมีผู้หญิงขึ้นมาในโลก แล้วก็สืบพันธุ์กันมา. อย่างนี้มันแสดงว่า มนุษย์เรานี้ไม่ใช่ประกอบขึ้นด้วยธาตุหก โดยกฎของอิทัปปัจจยตา มันโดยพระเจ้าสร้าง เนรมิตขึ้นมา, เนรมิตจากธาตุดินธาตุเดียวเสียด้วย. ในคัมภีร์เขาว่าอย่างนั้น. ... นี่มันต่างกับพุทธศาสนาเท่าไรเล่า

... นี่เดี๋ยวนี้เรากำลังทะเลาะกัน ระหว่างพุทธกับคริสต์ มันจะเข้าใจได้ทันทีว่า มันเหมือนกันไม่ได้. ทีหาว่าพระพุทธเจ้าไปเอาคำสั่งสอนในคริสต์มาสอน มันสอนได้เมื่อไรเล่า, มันเหมือนกันเมื่อไรเล่า, มันไปคนละทาง.

> พุทธนี่สอนว่า ทุกสิ่งเป็นสักว่าธาตุตามธรรมชาติ โดยกฎของอิทัปปัจจยตา; เมื่อศาสนาคริสต์เขาสอนว่า พระเจ้าเป่าพรวดเดียว ดินก็กลายเป็นคนขึ้นมาอย่างนี้; ... ส่วนศาสนาอื่นมีพระพรหม พระนารายณ์ พระอิศวร พระเป็นเจ้าอะไรก็ตามเถอะ ของเขา พระเจ้าสร้างแป๊บเดียวเป็นขึ้นมา, ...
>
> หลักการมันไกลกันอย่างกับฟ้าและดิน; ฉะนั้นจะมาอ้างว่าศาสนาพุทธไปเอาศาสนาอื่นมาสอนนั้น มันเป็นไปไม่ได้, หรือว่าถ้าจะเอาศาสนาพุทธไปสอนมันก็สอนไม่ได้ เพราะเขามันมีข้อเขียนอยู่ตายตัวชัดในคัมภีร์ของเขาอย่างนั้นอยู่แล้ว คือไม่มีธาตุ ไม่ได้สอนเรื่องธาตุ, ไม่ได้สอนว่าสิ่งทั้งปวงเป็นสักว่าธาตุตามธรรมชาติ.

เป็นความงดงามที่มนุษย์ผู้พัฒนามีอารยธรรมสูงแล้ว จะฟังกันได้พูดกันได้ตรงๆ โดยซื่อ ว่าตามภาษาพระ ฝ่ายที่ฟังก็เป็นธรรมปรีย์ ฝ่ายที่พูดก็มีวจีสุจริตธรรม

ท่านพุทธทาสบอกให้ทราบว่า ท่านมุ่งเพื่อความเป็นมิตรสหายกัน มิให้ขัดแย้งกัน ท่านจึงมีการตีความ หรืออธิบายความหลักธรรมในคริสเตียนตามวิถีทางของพุทธบริษัท แต่ท่านก็อาจจะถูกมองว่าเข้าข่ายที่จะไปขัดกับข้อความในหนังสือเวียนขององค์พระสันตะปาปา ดังที่ท่านเล่าไว้ มีในหนังสือ *ใจความแห่งคริสตธรรมเท่าที่พุทธบริษัทควรทราบ* หน้า ๒๘๔ เป็นต้นไป ว่า

> ถ้าท่านทั้งหลายยังจำได้ ก็จะจำได้ว่า การบรรยายนี้ มีความมุ่งหมายจะทำความเข้าใจระหว่าง

ศาสนา ซึ่งอาตมาถือว่า เป็นความสำคัญอย่างยิ่ง นี้มันมีความเข้าใจที่ขัดขวางกันอยู่ในทางศาสนา. โลกนี้ก็ยากที่จะมีความเป็นอยู่กับอย่างสงบสุข ยิ่งปัจจุบันนี้โลกมันแคบเข้าทุกที พูดอะไรที่ไหนก็ได้ยินทั่วไปหมดแล้วก็โดยรวดเร็ว.

อย่างเมื่อสักวันที่ ๑๙ หรือ ๒๐ ที่แล้วมานี้ โป๊ปคือประธานแห่งคริสตังคาทอลิค ได้ออกหนังสือเวียนฉบับแรก และฉบับที่สำคัญที่สุดของท่าน. เราอยู่ที่นี่ก็ได้อ่านแล้ว หรืออย่างน้อยก็ได้ใจความสำคัญของหนังสือเวียนนั้น, ในหนังสือเวียนนั้น มีใจความตอนหนึ่งซึ่งต้องถือว่าเกี่ยวข้องหรือกระทบกระทั่งกัน กับการบรรยายที่อาตมากำลังบรรยายอยู่เดี๋ยวนี้ หรือชุดนี้.

มติข้อหนึ่งของหนังสือเวียนนั้นมีว่า ต้องไม่มีนักศึกษาใดๆ ที่เปลี่ยนบทบัญญัติของพระศาสนจักรให้กลายไปเป็นคำพูดเพ้อเจ้อ ตามความคิดเห็นส่วนตัวของเขา. นี่อาตมาแปลอย่างลัดๆ สั้นๆ ตัวหนังสือนั้นมันมีว่า No scholar can trun the theology into a simple collection of his own personal idea. ถ้าแปลตามเด็กๆ แปลในโรงเรียนก็ว่า ต้องไม่มีนักศึกษาคนใด ที่ได้เปลี่ยน theology บทเทวบัญญัติให้มากลายเป็นกองของรกรุงรังตามธรรมดา แห่งความคิดเห็นส่วนตัวของบุคคลนั้น

เมื่อตะกี้บอกว่าเดี๋ยวนี้โลกมันแคบ พูดอะไรกันที่ไหนก็ได้ยินทั่วโลกในเวลาอันสั้น. แม้แต่หนังสือเวียนของโป๊ป ที่ออกมาเมื่อราวสองสัปดาห์นี้ เราก็ได้ฟังแล้ว, และอาตมาก็ต้องเอามากล่าวกับท่านทั้งหลายด้วย

เพราะว่ามันกระทบถึงกันกับเรื่องที่เรากำลังบรรยาย; แต่จะเป็นไปในทางร้ายหรือทางดีนั้นก็ลองวินิจฉัยดู. เรามีเจตนาที่จะให้พุทธบริษัทเข้าถึงใจความแห่งคริสตธรรม, ไม่ได้มีเจตนาจะทำหลักธรรม หลักพระศาสนาอันสูงสุด มากลายเป็นคำพูดตามธรรมดาๆ มากมายเพ้อเจ้อไปด้วยความคิดของบุคคลผู้กล่าว.

ข้อนี้หมายความว่า เรามองดูพระธรรมคำสอนของฝ่ายคริสเตียน ด้วยสายตาของพุทธบริษัท คือด้วยวิธีการตีความตามแบบของพุทธบริษัท ที่เป็นชั้นลึก ที่เรียกว่า ภาษาธรรม. ทางฝ่ายศาสนาคริสเตียน ดูจะมีบทบัญญัติห้ามไม่ให้ตีความใดๆ ไปจากตัวหนังสือที่มีปรากฏอยู่ในปัจจุบัน, แม้ที่สุดแต่เป็นเรื่องที่ที่ประชุมได้บัญญัติขึ้นว่าให้ยุติกันอย่างนั้น อย่างนี้, นี้ก็เป็นสิ่งที่แตะต้องกันไม่ได้, ไม่ต้องพูดถึงข้อความที่มีอยู่ในพระคัมภีร์เดิม. แต่ฝ่ายพุทธบริษัท เรามีหลัก เช่น หลักเรื่องกาลามสูตร เป็นต้น ให้วิพากษ์วิจารณ์ได้, ให้ใช้สติปัญญาได้, ยิ่งไปเสียกว่าการแตะต้อง คือ ให้วินิจฉัยให้ได้เรื่องได้ราว จนกว่าจะเป็นที่พอใจ ว่าจะปฏิบัติได้อย่างไร.

นี่เมื่อพุทธบริษัทกับชาวคริสต์ มาเป็นมิตรสหายกัน, ร่วมมือกันทำอะไรๆ ที่เป็นไปเพื่อความสุขสวัสดีในโลกนี้ใกล้ชิดกันมากยิ่งขึ้น, เราก็ต้องไม่ทะเลาะวิวาทกัน เกี่ยวกับหลักปฏิบัติเพื่อความสุขสวัสดีของโลกนั่นเอง. ชาวพุทธต้องการจะให้โลกนี้ยึดถือหลักธรรมอย่างไร ก็มีสิทธิที่จะทำได้; แต่เพื่อมิให้กระทบกระทั่ง

กัน กับฝ่ายหลักธรรมในคริสเตียน. เราระมัดระวังในข้อนี้ จึงมีการตีความ หรือการอธิบายความ ตามวิถีทางของพุทธบริษัท เพื่อจะขจัดปัญหานั้นออกไป, อย่างที่อาตมาได้ทำมาแล้ว และท่านทั้งหลายก็ได้ฟังมาตลอดเวลา.

โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องแรกที่สุด ก็คือเรื่องพระเจ้า, เราไม่ต้องทะเลาะกัน ในเรื่องมีพระเจ้าหรือไม่มีพระเจ้า. เราทำให้มีพระเจ้าได้ด้วยกัน แม้ว่าจะมีลักษณะเป็นบุคคล หรือมิได้เป็นบุคคล ก็ยังไม่ต้องทะเลาะกัน; ...

การกล่าวอย่างนี้ ลองพิจารณาดูกันให้ดี จะไม่เป็นการเปลี่ยนแปลงเทวบัญญัติของศาสนาหนึ่ง ให้มาเป็นคำพูดเพ้อเจ้อ ธรรมดาสามัญ ของบุคคลผู้มีความคิดเห็นส่วนตัว. พูดตรงๆ ก็ว่า ที่อาตมาพูดไป บรรยายไปนี้ มิได้ขัดขวางกับข้อความในหนังสือเวียนของโป๊ปนั้นเลย, แม้เรื่องอื่นๆ ก็จะเป็นไปในทำนองนี้. ...

... การเปรียบเทียบศาสนา, เอามาทำความเปรียบเทียบกัน ขอให้พบใจความสำคัญ ที่เป็นหัวใจของทุกศาสนา ว่าตรงกันในข้อที่ว่า รักผู้อื่น.

นี่อาตมาตีความอย่างนี้ อธิบายอย่างนี้ คงจะไม่ไปขัดกับความประสงค์ของโป๊ป, หรืออาตมาคงจะไม่ตกไปอยู่ในพวกที่ว่า มีความคิดเห็นของตัว อย่างเพ้อเจ้อ ไปทำพระศาสนธรรมของเขาให้สูญความศักดิ์สิทธิ์, กลายมาเป็นคำพูดที่เพ้อเจ้อและช่วยเอาไปคิดดูด้วย. อาตมาก็มองเห็นชัด แล้วก็แน่ใจแล้ว ก็ไม่กลัวว่าการทำ

การอธิบายเปรียบเทียบระหว่างศาสนานี้ จะเป็นเรื่องเสียหายแก่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งหรือทั้งสองฝ่าย. แต่มองเห็นว่าจะเป็นฝ่ายดีแก่ทุกฝ่าย, ก็จะยืนยันเช่นนี้ตลอดไป. ถ้าว่าทำได้ ก็จะพิมพ์โฆษณาข้อความนี้ ออกไปทั่วโลก ถ้าทำได้, จะพิมพ์ข้อความที่พูดทั้งหมดนี้ออกไปทั่วโลก ให้เขาวินิจฉัยกันดู ว่ามันเป็นอย่างไร มันมีผลอย่างไร มันควรจะทำ หรือไม่ควรจะทำ.

ท่านพุทธทาสก็ทราบด้วยว่า ที่ท่านตีความ หรืออธิบายหลักธรรมคริสต์ตามวิถีทางของพุทธบริษัทนี้ มีผู้ไม่เห็นด้วย ไม่พอใจ ทั้งในหมู่ชาวพุทธ ในหมู่ชาวคริสต์ ทั้งในเมืองไทย ในลังกา และคงที่อื่นอีก ดังคำของท่านในหนังสือ *ล้ออายุ* หน้า ๔๔๘-๙ ว่า

ทีนี้ ก็เลยไปพูดให้เห็นว่า ทุกศาสนานั้นเหมือนกัน พระเจ้าคือพระธรรม, หัวใจของพุทธศาสนามีอยู่ในคัมภีร์ไบเบิลของพวกคริสเตียน; แล้วก็อุตส่าห์พยายามไปชี้แจงอย่างละเอียดลออ ให้พวกคริสเตียนฟัง. นี่คำอธิบายเหล่านี้ ก็แพร่หลาย. บางคน หรือส่วนใหญ่ที่สุด ไม่เห็นด้วย, แล้วก็ด่าผม. นี่ฟังดูให้ดี พระลังกาว่า "แกเป็นบ้า", ว่าผมน่ะเป็นบ้า. พวกคริสเตียนก็ว่า แกนี่กำลังจะกลืนเขา แล้วเรอะ. พวกอภิธรรมก็ว่าแกนี่เป็นขบถต่อพระพุทธเจ้าเสียแล้ว. พวกลังกา พวกหนึ่งที่เขาเคร่งในพระเจ้า เขาว่าผมบ้าพูดว่าพุทธกับคริสต์ เหมือนกันโดยใจความ. นี่พวกคริสต์ส่วนหนึ่งหรือส่วนใหญ่ เขาว่า ระวังให้ดี , ระวังให้ดี , พุทธทาสจะกลืนศาสนาคริสต์อยู่แล้ว. นี่หาว่าผมเป็นคนอันธพาล

จะไปกลืนเขา. ... ผมก็มารำพึงกับตัวเองว่า อายุเอ๋ย, แกนี้มันเคราะห์ร้าย พวกลังกาก็ด่า พวกคริสต์ก็ด่า พวกไทยก็ด่า.

เรื่องความแตกต่างระหว่างศาสนาอย่างที่จะเห็นต่อไปนี้ จะเรียกว่าเป็นด้านมืด กับด้านสว่างหรือไม่ก็แล้วแต่ (อย่างไหนด้านมืด อย่างไหนด้านสว่าง ต่างศาสนาก็อาจจะมองตรงกันข้าม) จะเห็นว่าท่านพุทธทาสใส่ใจดู ท่านมองอยู่ ท่านมิได้ ignore แต่อย่างใด เพียงแต่ท่านมองไปที่จุดหมายว่าทำอย่างไรจะให้เกิดความเข้าใจดีเป็นไมตรีกันได้

บางทีที่เราคิดว่าทำด้วยหวังดี แต่เขาบอกว่าทำให้เขาเสียหาย อย่างเรื่องสาส์นของโป๊ปข้างบนนั้น จึง ignore ไม่ได้ เมื่อจะแก้ปัญหาด้วยความปรารถนาดี ก็ต้องคอยมองโดยระแวดระวังไม่ทิ้งสายตา พร้อมกับที่มั่นอยู่ในกุศลเจตนา

ความที่ท่านพุทธทาสพูดต่อไปนี้ แสดงว่า ท่านตระหนักรู้และใส่ใจถึงความแตกต่างระหว่างศาสนา (เพราะใส่ใจ ท่านจึงหาวิธีทำให้ไปกันได้) ดูหนังสือ *ธรรมปาฏิโมกข์* หน้า ๑๘ – ๑๙ ว่า

ศึกษาจริง ปฏิบัติจริง รู้จริง แล้วพุทธศาสนาจะอยู่ได้ อยากจะบอกให้ทราบอีกอย่างหนึ่งว่า เรื่องความคิดเห็นนี้จะห้ามกันไม่ได้. มันเป็นประชาธิปไตย; เพราะเป็นเรื่องความคิดเห็น ใครจะไปบังคับใครได้ ทีนี้เราจะไปให้ทั้งหมู่ทั้งคณะถือเหมือนกันก็ไม่ได้ เพราะหมู่คณะนั้นเป็นเรื่องโลก. โลกนี้ต้องเป็นไปตามผู้มีอำนาจ; ผู้มีอำนาจเข้าใจผิด โลกก็ต้องเข้าใจผิด; ช่วยไม่ได้; เพราะคำว่า "โลก" ต้องเป็นไปตามผู้มีอำนาจ

เสมอ. ฉะนั้นมาถือธรรมะกันดีกว่า ซึ่งไม่เป็นไปตามโลก และไม่เป็นไปตามอำนาจ แต่เป็นไปตามความจริง.

ยกตัวอย่างเช่น คณะสงฆ์หรือมหาเถรสมาคม ท่านมีความคิดเห็นอย่างไหน ก็ต้องเป็นไปอย่างนั้น; ท่านมีความคิดเห็นเรื่องโลกิยะเรื่องโลกุตตระอย่างไรก็ต้องเป็นไปอย่างนั้น. เราก็ไม่เคยฟังท่านพูดเรื่องนี้ แล้วดูเหมือนท่านจะไม่กล้าพูด ถ้าท่านมีสติสัมปชัญญะพอ คงไม่มีองค์ไหนกล้าพูดยืนยัน เอาความคิดเห็นไปบังคับประชาชน. ถ้าทำอย่างนั้นจะเป็นเสมือนศาสนาคริสเตียน ที่ออกกฎต่างๆ เป็นบัญญัติของโป๊ปของอะไรมาเป็น dogmatism บัญญัติอย่างนั้นอย่างนี้ออกมานี้ก็เป็นอย่างคริสเตียนไป.

ถ้ายังเป็นพุทธอยู่ ก็ต้องปล่อยไปตามความอิสระ ให้มองเห็นด้วยตนเอง ให้เห็นในภายในของตนเอง ให้เห็นด้วยตนเอง แล้วก็ปฏิบัติด้วยตนเองทั้งนั้น ท่านจึงเงียบกริบในเรื่องหลักธรรมะแท้ๆ นี้. ท่านมีอำนาจหน้าที่แต่ในเรื่องการปกครอง เรื่องระเบียบ เรื่องอธิกรณ์ เรื่องอะไรอย่างนั้น. เมื่อไรท่านมาออกกฎอย่างนี้ทางธรรมะ ก็จะกลายเป็นอย่างคริสเตียน บังคับกันในทางความคิดเห็น; ถ้าสมมติว่าท่านผิดละก็ฉิบหายหมดเลย. ถ้าสมมุติว่าท่านประชุมกันออกมาผิดละก็ฉิบหายหมดเลย พุทธศาสนาจะไม่มีอะไรเหลือ; เพราะฉะนั้น การที่ท่านไม่ออกกฎในทางความคิดเห็นหรือบัญญัติเกี่ยวกับหลักธรรมะนี้ เป็นการดี เป็นการถูกต้อง ที่พระพุทธศาสนาจะอยู่ได้ด้วยตัวเอง.

อย่ายั้นในการหาความรู้
ไม่ใช่แคบ ไม่แค่กว้าง ให้โล่งเลย จึงจะดี

อย่างที่ว่าเมื่อกี้นี้ ท่านพุทธทาสมุ่งไปทางหลักธรรมคำสอน และท่านพูดเรื่องที่ท่านจะพูด แต่อาตมานี้มีงานที่ตั้งใจทำต่างหาก ไม่ต้องการจะพูด เมื่อหลีกหลบไม่ได้ ต้องพูด ก็พูดในเรื่องที่เขานิมนต์ให้พูด และเมื่อพูดเรื่องอะไร ก็ว่ากันให้ชัดไปในเรื่องนั้นด้านนั้น แล้วก็เป็นหนังสือออกมาจากเรื่องที่พูด

เสร็จแล้วก็แล้วกันไป ไม่มีเวลามาใส่ใจกับเรื่องนั้นอีก เพราะงานพจนานุกรม สารานุกรมรออยู่ ยังแทบไม่เดินหน้า หนังสือที่ออกมาจึงกลายเป็นต่างเรื่องหลากหลาย

เล่าเป็นตัวอย่าง เช่นว่า อาตมาไม่ได้เป็นนักเศรษฐศาสตร์อะไรเลย แล้วก็ไม่ได้มีเวลาเอาใจใส่ในวิชานี้ แต่ถึงวันอายุครบ ๖๐ ปี ของอาจารย์ป๋วย ทางธรรมศาสตร์นิมนต์ให้ไปพูดเรื่องเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ หลีกหลบไม่ได้ก็ต้องไปพูด แต่เวลาน้อย ก็ออกมาเป็นหนังสือเล่มเล็กๆ ชื่อว่า *เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ*

ทางมหาวิทยาลัยมหิดลจัดประชุมวิชาการระดับชาติ เรื่องพฤติกรรมสุขภาพ ครั้งที่ ๑ นิมนต์ไปแสดงปาฐกถานำ เรื่องการแพทย์แนวพุทธ อาตมาต้องพูดไปตามนิมนต์ แล้วเรื่อง *การแพทย์แนวพุทธ* ก็พิมพ์ขึ้นมา

ทีนี้ คณะศิลปศาสตร์ มธ. นิมนต์พูดเรื่องศิลปศาสตร์แนวพุทธ ก็ทำนองเดียวกัน ออกมาเป็นหนังสือ *ศิลปศาสตร์แนวพุทธ*

แล้วอยู่ๆ ท่านอัยการสูงสุดนิมนต์ไปพูดเรื่องนิติศาสตร์แนวพุทธ อาตมาจะไปรู้อะไรด้วยกับเรื่องนิติศาสตร์ เคยเรียนมานิดเดียวแค่วิชากฎหมายทั่วไปในชั้นปริญญาตรีปีที่ ๑ ก็ต้องไปพูด เสร็จแล้วท่านจะพิมพ์ ก็ออกมาเป็นหนังสือ *นิติศาสตร์แนวพุทธ*

แล้วหนังสือเรื่อง ไอที บ้าง ประชาธิปไตย บ้าง เรื่องป่า เรื่องสัตว์ป่า เรื่องการพัฒนา เรื่องสิทธิมนุษยชน เรื่องจิตวิทยา ตลอดจนเรื่องการศึกษาที่มากหน่อย ก็ออกมาทำนองนี้

ยิ่งหนังสือเฉพาะจุดเฉพาะแง่อย่าง *ภัยแห่งพระพุทธศาสนาในประเทศไทย* ที่ว่าไปแล้ว ก็แค่เมื่อไปจำโรงพยาบาลได้จังหวะจะมีเสวนา ท่านจึงนิมนต์ที่เตียงอาพาธ รับไว้แล้วก็ไปพูด

บอกแล้วว่า ท่านพุทธทาสเป็นนักสอน อาตมาเป็นผู้บอกเล่าข้อมูลความรู้ ในแง่นี้ก็ต่างกันชัดๆ ถ้าจะหาความต่าง ก็คงพูดได้อีกเยอะแยะ แต่ทั้งสององค์ก็คงมีจุดหมายอย่างเดียวกัน คือเพื่อประโยชน์สุขของประชาชน

พูดเป็นสำนวนว่า "ไม่ใช่ความต่างที่แตกกัน แต่เป็นความต่างที่เติมกัน"

เรื่องความรู้นั้น ไม่ควรไปติดในความแคบหรือความกว้าง พอขยับกรอบหรือขอบกั้นมาทางนี้ ทางนี้ก็แคบ ทางโน้นก็กว้าง พอขยับกรอบหรือขอบกั้นไปทางโน้น ทางโน้นก็แคบ ทางนี้ก็กว้าง

อย่าอยู่แค่แคบหรือกว้าง ความรู้ไม่มีพรมแดน จึงต้องรู้ให้โล่งไร้พรมแดนไปเลย ที่ว่าไม่ยั้นในการหาความรู้ ก็คือรู้ให้โล่งไปเลย ถึงแม้บางทีต้องรู้เฉพาะจุดเฉพาะด้านก่อน ก็รู้แบบเปิดโล่ง เมื่อเปิดโล่ง มันก็ถึงกัน ก็มีโอกาสที่จะรู้ต่อๆ ไปจนรู้ทั่วทั้งหมด

ที่ต้องย้ำคู่กับการหาความรู้ ก็คือ ต้องตั้งใจวางท่าทีต่อความรู้ให้ถูกต้อง ทั้งความรู้สึก ความคิดเห็น และการนำความรู้ไปใช้ ให้เป็นไปเพื่อการแก้ปัญหาและสร้างสรรค์

อย่างน้อยในขั้นวาจาที่ว่า พูดกันด้วยปัญญา มีเมตตากำกับใจ นี่ก็คือหาความรู้ไป ก็พัฒนาคนไปด้วย

อย่างแค่จุดเล็กๆ จุดเดียวที่ว่า ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช บาทหลวงฌอง เดอบูร์ ได้เขียนจดหมายเหตุไว้ว่า "ข้าพเจ้าไม่เชื่อว่าจะมีประเทศใดในโลก ที่มีศาสนาอยู่มากมายและแต่ละศาสนาสามารถปฏิบัติพิธีการของตนได้อย่างเสรีเท่ากับประเทศสยาม"

เท่านี้ก็ใช้เป็นข้ออ้างอิงเพื่อการพัฒนาคนได้

นี่ก็คือหลักเสรีภาพทางศาสนาซึ่งคนมี tolerance ที่ฝรั่งต้องการนัก ซึ่งคนไทยมีสิทธิ์โดยชอบธรรมที่จะภูมิใจ เพราะอยู่บนฐานของความจริง และเป็นความภูมิใจอันดีงามในเรื่องที่เป็นกุศล และภูมิใจเพื่อเป็นเครื่องเตือนสติที่จะรักษาไว้ให้ดี อย่าให้เขวออกไปเสีย และถ้ารักษาไว้ได้ ก็เป็นคุณทั้งแก่ตนเองและแก่ผู้อื่นไปพร้อมกัน

ถ้ามีกรณีเถียงกันอีกเรื่องจะบัญญัติศาสนาประจำชาติไหม ก็ควรยกความภูมิใจอันนี้ขึ้นมาเตือนระลึก แล้วไม่ว่าฝ่ายให้บัญญัติ หรือฝ่ายไม่ให้บัญญัติ ได้เสียงชนะ ก็พึงทำให้ได้ตามข้อน่าภูมิใจนี้ แล้วก็จะไปในทางที่ดี

อย่างไรก็ตาม ความภูมิใจนี้เป็นเรื่องของจิตใจ แต่จิตใจดีอย่างเดียวไม่พอ ต้องมีปัญญาด้วย

จะมีปัญญาได้ ก็ต้องเริ่มด้วยมีความรู้เป็นฐาน ถ้าไม่มีความรู้ เกิดข้ามขั้นไปคิดเลย ก็เสี่ยงต่อการคิดเอาเดาเอง หรือคิดเอาเข้าใจเอง คิดเพ้อฝันเลื่อนลอย และเกิดความรู้สึกที่ไม่ดี เช่น ผยองลำพองตนและดูถูกดูหมิ่นผู้อื่น

เริ่มต้นก็ต้องรู้ว่า ทำไมท่านบาทหลวงจึงพูดอย่างนี้ ท่านบาทหลวงเดินทางไปเผยแผ่ศาสนาในดินแดนต่างๆ ได้พบเห็นมามาก เฉพาะอย่างยิ่ง ท่านมาจากประเทศฝรั่งเศสในแดนตะวันตก ก็แสดงว่าท่านหมายความรวมทั้งประเทศฝรั่งเศสเองและประเทศตะวันตกเหล่านั้น ว่าไม่ได้มีเสรีภาพทางศาสนาอย่างเมืองสยามนี้

เมื่อหาความรู้ในเรื่องนี้ เราก็จะรู้เข้าใจความเป็นมาของอารยธรรมตะวันตก

เริ่มตั้งแต่ประเทศฝรั่งเศสของท่านบาทหลวงนั้น ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช อันเป็นรัชกาลของพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ สืบมาจากรัชกาลพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๓ ซึ่งท่านบาทหลวงใหญ่คาร์ดินัลริเชลลู เป็นอัครมหาเสนาบดี ได้ดำเนินการกำจัดกวาดล้างชาวโปรเตสแตนต์พวก Huguenots ต่อกันมาจนหมดสิ้น

จากเรื่องของฝรั่งเศส ก็โยงไปให้รู้เรื่อง persecution เรื่อง religious wars เรื่องลัทธิล่าอาณานิคม จักรวรรดินิยม ตลอดจนเรื่องการตั้งประเทศอเมริกา และอะไรต่างๆ จนทั่วตลอดอารยธรรมตะวันตก

ในเมื่ออารยธรรมตะวันตกเป็นอารยธรรมกระแสใหญ่ที่ครอบอารยธรรมของโลกในปัจจุบัน ทุกคน ไม่เฉพาะคนไทยเท่านั้น ควรจะศึกษาให้รู้เข้าใจ เมื่อรู้แล้ว มีความเคลื่อนไหวเป็นไปอย่างไรในโลก คนมีความรู้อย่างนี้ ก็จะมองออก มองด้วยความรู้เข้าใจ และพอจะเท่าทัน

เคยพูดว่า ฝรั่งมีคุณสมบัติดีที่สำคัญอย่างหนึ่งของจิตใจ ที่ได้สะสมสืบทอดกันมานาน คือความใฝ่รู้ เขาต้องการข้อมูลความรู้บางอย่าง แม้เป็นเรื่องที่คนพวกอื่นอาจจะเห็นว่าเล็กน้อย เช่น เรื่องพืช เรื่องสัตว์ บางชนิด เขาสามารถอุทิศชีวิตทั้งหมดให้แก่การค้นคว้าหาความรู้ในเรื่องนั้น อาจจะยอมเดินทางบุกฝ่าข้ามมหาสมุทรไปสุดขอบฟ้า เพื่อไปเอาความรู้เพียงแค่นั้น

แต่หันมาดูคนไทย ความรู้ที่ฝรั่งค้นคว้าหามาแสนลำบากและเป็นประโยชน์มาก เขาเอามาพิมพ์เผยแพร่ จัดหามาไว้ในรูปของสื่อหลากหลาย ให้ค้นดูจับฉวยได้ฉับไว ก็มักไม่สนใจที่จะเรียนรู้ ถึงแม้อยู่ใกล้แค่มือเอื้อม ก็ไม่เอื้อมไปหยิบมาดู

จึงต้องบอกต้องเตือนกันอย่างที่ว่า หาความรู้กันไป ไม่ต้องยั้น คนอเมริกันมีคติบุกฝ่าขยายพรมแดน (frontier expansion) และในบรรดาพรมแดนที่จะบุกฝ่านั้น พรมแดนสำคัญอันหนึ่งก็คือพรมแดนแห่งความรู้ (frontiers of knowledge) เช่น พรมแดนแห่งวิทยาศาสตร์ (frontiers of science)

จึงย้ำว่า อย่ายั้นในการหาความรู้ หรือว่า เรื่องปัญญาอย่าได้ยั้น

จิตใจใฝ่รู้นี้ มากับนิสัยกระตือรือร้น และกล้าผจญความยากด้วย ตลอดเวลาเอาแค่ ๒,๐๐๐ ปี ในประวัติศาสตร์ของเขา ชาวตะวันตกต้องผจญผ่านมาทั้ง persecution, Inquisition, religious wars ในยุโรป ตลอดจนบุกฝ่า frontier ในอเมริกา กระทั่งถึงระบบแข่งขันตัวใครตัวมันในปัจจุบัน

ความกดดันบีบคั้นจากสภาวการณ์เหล่านี้ ทำให้คนต้องดิ้นรนขวนขวาย หาทางให้รอดให้หลุดพ้นไป แล้วก็เป็นปัจจัยสำคัญที่หล่อหลอมคนตะวันตกนั้น ให้มีนิสัยใฝ่รู้ กระตือรือร้น ชอบผจญความยาก จนเหมือนกับมีนิสัยไม่ประมาท

ถ้าจะเข้าใจชาวตะวันตก ก็ต้องรู้เข้าใจภูมิหลังของเขาในเรื่องที่กล่าวมานี้

ส่วนคนไทยนั้นภูมิใจว่าตนอยู่สบาย อย่างที่ว่า "ในน้ำมีปลาในนามีข้าว" ไปๆ มาๆ ก็เคยชินกับความสบายนั้น กลายเป็นคนเรื่อยเปื่อยเฉื่อยแฉะ แล้วก็โน้มเอียงที่จะตกหรือจมอยู่ในความประมาท

จึงควรศึกษาหาความรู้ให้เข้าใจเรื่องของอารยธรรมที่ตนต้องอยู่ร่วมในกระแส พัฒนาตัวด้วยความรู้ และฝึกตนให้เป็นคนชนิดที่ถึงแม้อยู่สบาย ก็ไม่ประมาท ถ้าทำได้อย่างนี้ ก็จะก้าวขึ้นไปแม้แต่ที่จะนำในการพัฒนาอารยธรรมของโลกได้

นักคิดตัวจริง คิดได้โดยไม่ต้องรู้

ในหนังสือ *Religion and Democracy in Thailand* ของ Konrad Adenauer Stiftung เล่มเดียวกับที่ลงบทความของท่าน บก. นั้น ที่หน้า 68 มีบทความของนักวิชาการอีกท่านหนึ่ง คือ Dr. Duncan McCargo ชื่อเรื่องว่า "Buddhist Democracy on Trial: Thailand's Southern Conflict" ซึ่งเขียนถึงอาตมาด้วยเช่นกัน

ก่อนเขียนถึงอาตมา Dr. Duncan McCargo เขียนถึงบุคคล ๒ ท่านที่ Dr. McCargo เรียกว่า "Leading American scholars of Thai Buddhism" ได้แก่ อาจารย์ Donald Swearer และอาจารย์ Charles Keyes โดยวิจารณ์หรือพูดแบบชาวบ้านว่าเล่นงานทั้งสองท่านนั้น ลงท้ายว่า "Since the 1970s, no new major 'civic' Buddhism movements have emerged, and the starry-eyed arguments made by Keyes and Swearer must now be regarded as entirely moot." (นับแต่ทศวรรษ 1970s เป็นต้นมา หาได้มีขบวนการพุทธศาสนา 'ของประชานิกร' ใหม่ๆ ที่สลักสำคัญเกิดขึ้นมาแต่อย่างใดไม่ คำชี้แจงแสดงเหตุผลแบบตาแหววของ Keyes และ Swearer นั้น ต้องถือว่าไม่ได้เรื่องอะไรเลย)

เสร็จจาก ๒ ท่านนั้นแล้ว ก็ถึงอาตมา Dr. McCargo ว่าอย่างไร ขอคัดมาให้ดู ดังนี้

> Indeed, there is a strong case for arguing that precisely the opposite has been happening, at least since

Buddhadasa's death: Thai Buddhism has been moving away from universalist positions, liberal values, and implicit or explicit criticism of the direction adopted by the *Sangha*. Under the intellectual leadership of the prominent scholar-monk Prayudh Payutto, Thai Buddhism has taken a dark and conservative ethnonationalistic turn.[14] In a series of recent books and articles, Prayudh Payutto has moved away from more academic work to act as an irrepressible polemicist for conservative causes' denouncing *Santi Asoke* and *Dhammakaya* for their heretical tendencies, criticising other religions (especially Islam) and emphasising the role of thai Buddhism as an instrument of nation-building. In 2002, for example, he published a book entitled *Dangers for Buddhism in Thailand*, offering a narrative lauding Thai Buddhism's record of tolerance, and contrasting with the supposed intolerance, and aggressions practised by Muslims and Christians. Elsewhere, he adopted a critical stance towards universalism, suggesting that only Buddhist could preserve religious freedom in Thailand, as well as providing the source of Thai national identity.[15] Prayudh Payutto is such a prominent figure in Thai society that academics and public intellectuals are extremely wary of criticising his conservative positions on a range of religious and social issues, including women's ordination. Prayudh's high status has provided robes of respectability for growing Buddhist intolerance, especially toward Islam. Some of this intolerance was seen in popular supports for moves to make Buddhism the national religion, as part of the 2007 constitution-drafting process.

ขออนุญาตแปลพอให้รู้กัน ดังนี้

จริงทีเดียว มีกรณีหนักแน่น ที่ทำให้พูดได้ว่า สภาพที่ตรงข้ามกำลังเกิดขึ้นชัดๆ อย่างน้อยก็ตั้งแต่ท่านพุทธทาสถึงมรณภาพ คือ พุทธศาสนาของไทยกำลังเคลื่อนย้ายออกไปจากท่าทีแบบเปิดกว้างสากล จากค่านิยมเสรี และการวิพากษ์วิจารณ์ทั้งในทีและ

เปิดเผยต่อทิศทางดำเนินของคณะสงฆ์ ทั้งนี้ ภายใต้ความเป็นผู้นำทางปัญญาของพระสกอลาร์เด่นดัง ประยุทธ์ ปยุตฺโต พุทธศาสนาของไทยได้หันไปหาลัทธิชาติเผ่านิยม (ethnonationalism) ที่มืดมนและอนุรักษ์ ในหนังสือและบทความที่ออกมาเป็นชุดในเวลาใกล้ๆ นี้ ประยุทธ์ ปยุตฺโต ได้เบนออกจากการทำงานที่หนักไปข้างวิชาการ มาทำตัวเป็นนักตีวาทะชนิดไม่ยอมใคร เพื่อหนุนฐานความคิดอนุรักษ์นิยม โดยประณามสันติอโศกและธรรมกาย ว่านอกรีตออกไป วิจารณ์ศาสนาอื่น (โดยเฉพาะอิสลาม) และย้ำเน้นบทบาทของพุทธศาสนาของไทยว่าเป็นเครื่องมือในการสร้างชาติ เช่น เมื่อปี 2002 (๒๕๔๕) ประยุทธ์ ปยุตโต ได้พิมพ์หนังสือออกมาเล่มหนึ่ง ชื่อว่า *ภัยแห่งพระพุทธศาสนาในประเทศไทย* บรรยายเล่าเรื่องยกย่องพุทธศาสนาของไทยว่ามีประวัติแห่งความมีขันติธรรม และเทียบให้เห็นตรงข้ามกับเรื่องราวที่ถือเอาว่าเป็นความขาดขันติธรรมและการรุกราน ที่มุสลิมและชาวคริสต์ได้ทำไว้ ในที่อื่นๆ ประยุทธ์ ปยุตฺโต ก็ได้แสดงอาการไม่เอาด้วยกับความคิดสากลนิยม โดยพูดให้เห็นว่าชาวพุทธเท่านั้นสามารถรักษาเสรีภาพทางศาสนาในประเทศไทย พร้อมทั้งเป็นแหล่งอำนวยอัตลักษณ์ของชาติไทย ประยุทธ์ ปยุตฺโต เป็นบุคคลที่เด่นดังอย่างยิ่งในสังคมไทย จนทำให้นักวิชาการและปัญญาชนสาธารณะพากันพรั่นใจเป็นที่สุดต่อการวิพากษ์วิจารณ์จุดยืนที่เป็นอนุรักษ์นิยมของเขา ต่อเรื่องที่เป็นประเด็นทางศาสนาและสังคม รวมทั้งเรื่องการบวชของสตรี สถานะที่สูงของประยุทธ์ อำนวยให้มีบารมีแห่งความน่าเคารพ

นับถือที่ช่วยให้ความขาดขันติธรรมของชาวพุทธเติบโตขึ้นไป โดยเฉพาะต่อศาสนาอิสลาม ความขาดขันติธรรมนี้ได้เห็นกันแล้วบางส่วน ในการที่ประชาชนชาวบ้านเคลื่อนไหวจะให้พุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ โดยเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการร่างรัฐธรรมนูญปี ๒๕๕๐

อ่านคำวิจารณ์ของ Dr. McCargo นี้แล้ว ผู้ที่พอได้รู้ได้เห็นเรื่องราวที่เป็นมา ก็พิจารณาได้เองว่าที่ท่านผู้นี้ว่านั้นจริงหรือเท็จถูกหรือผิดอย่างไร

ในที่นี้ จุดสนใจไม่ได้อยู่ที่คำวิจารณ์ ถึงจะต้องใส่ใจบ้าง แต่คำวิจารณ์นั้นเป็นเรื่องของความคิดเห็น ถ้าวิจารณ์จากเรื่องราวที่มีที่เป็น มีข้อเท็จจริง การวิจารณ์ของเขาก็มีฐาน ต้องเปิดให้ก่อน

นี่ก็คือว่า ใครจะคิดเห็นอะไรอย่างไร ก็เริ่มจากมีข้อเท็จจริงหรือข้อมูลความรู้ให้มองหรือให้พิจารณา ดังนั้น ตามปกติ เราก็ระวังแค่ว่า ให้เรื่องราวที่เอามาวิจารณ์นั้น เป็นความจริง เป็นข้อมูลความรู้ที่ถูกต้อง

เมื่ออ่านนั้น ตัวคำวิจารณ์ไม่น่าแปลกใจ แต่น่าแปลกใจตรงที่ว่า Dr. McCargo นี้ เหมือนว่าท่านทราบความเป็นไปในชีวิตของอาตมามากมาย แต่ทำไมท่านจึงรู้ไม่เหมือนกับที่ตัวอาตมารู้และจำได้ ทั้งที่อาตมาก็ยังพอมีสติสัมปชัญญะอยู่ ต่างกันไกลทีเดียว และดูคล้ายกับว่าท่านจะรู้เรื่องส่วนตัวของอาตมามากกว่าที่อาตมาเองรู้เสียอีกด้วย

เรื่องนี้ก็เลยกลายเป็นโอกาสที่จะมาหาความรู้และพิจารณาการประพฤติปฏิบัติในทางธรรมกัน อันนี้แหละจะเป็นประโยชน์มากกว่า แล้วก็เป็นโอกาสที่จะเล่าเรื่องงานที่ได้ทำมาบ้าง

ก่อนจะพูดต่อไป มีแง่ที่ว่าถ้ามีโอกาสก็น่าตามดูบ้าง คือ เห็นในบทความของ Dr. McCargo นี้ เขียนชื่ออาตมาเป็น Prayudh Payutto อย่างเดียวกันกับในบทความของท่าน บก.

ในเวลาที่ผ่านมา หนังสือต่างประเทศ เมื่อเขียนชื่ออาตมา ก็ใช้ต่างๆ กันไป เช่น เป็น Phra Payutto บ้าง Phra Prayudh บ้าง Payutto เฉยๆ บ้าง Phra Rajavaramuni บ้าง เป็นต้น คราวนี้ท่านใช้สอดคล้องตรงกัน จึงน่าแปลกใจบ้าง หรือบางที Editors อาจจะดูแลไถ่ถามแล้วจัดปรับให้ตรงกันก็เป็นได้

แต่ที่ทั้งสองท่านอ้างชื่อหนังสือเล่มเดียวกัน คือ *ภัยแห่งพระพุทธศาสนาในประเทศไทย* นั้น Editors ยังปล่อยให้คำแปลชื่อแตกต่างลักลั่นกัน (ท่านแรกว่า *The Danger to Thai Buddhism* ท่านหลังว่า *Dangers for Buddhism in Thailand*) เดี๋ยวบางคนอาจจะสงสัยว่าเป็นเล่มเดียวกันแน่หรือเปล่า

มาดูข้อมูลความรู้ที่ Dr. McCargo ใช้เป็นฐานในการสร้างและแสดงความคิดเห็นสักหน่อย

ท่านผู้นี้เขียนว่า “ในหนังสือและบทความที่ออกมาเป็นชุดในเวลาใกล้ๆ นี้ ประยุทธ์ ปยุตฺโต ได้เบนออกจากการทำงานที่หนักไปข้างวิชาการ มาทำตัวเป็นนักตีวาทะชนิดไม่ยอมใคร เพื่อหนุนฐานความคิดอนุรักษ์นิยม โดยประณามสันติอโศกและธรรมกายว่านอกรีตออกไป วิจารณ์ศาสนาอื่น (โดยเฉพาะอิสลาม)”

ข้อความนี้ ถ้า Dr. McCargo มารู้เห็นเรื่องราวเหตุการณ์ได้ข้อมูลที่เป็นความจริง ก็ต้องได้คิดว่า *นี่เราเขียนไปได้อย่างไร* แล้วก็น่าจะรีบไปแก้ไขหรือไปเขียนใหม่ให้ถูกต้องตรงตามที่มันเป็น

ก่อนนี้ได้เล่าไปบ้างว่า เมื่อคงจะนับได้ ๔๐ ปีเข้านี่แล้ว อาตมาหยุดจากงานบริหารที่มหาจุฬาฯ มุ่งมาทำหนังสือธรรมะ โดยเฉพาะสารานุกรมและพจนานุกรม ที่ทั่วไปเขาเรียกว่าทำงานวิชาการ แล้วก็อยู่กับงานนี้ตลอดมาจนเดี๋ยวนี้ก็ยังไม่ได้เบนออกไปไหน เพียงแต่ว่ามีเรื่องแทรกอยู่เรื่อย ทำให้งานที่ตั้งใจทำ ไม่เดินหน้าเท่าที่ควร

เรื่องแทรกก็คืองานพูด ซึ่งก็ได้พยายามหลบเลี่ยงผัดผ่อนเท่าที่จะทำได้ พอพูดที่นี่แล้ว ที่นั่นบ้างที่โน่นบ้างก็นิมนต์อีก และพูดแล้วเขาลอกเทปมาขอเอาไปพิมพ์ ก็เลยยุ่งกับการพูดแล้วตรวจชำระบทลอกเทปจนเวลาหมดไปๆ อย่างที่ว่าออกมาเป็นหนังสือจากการพูดประมาณ ๓๐๐ เล่ม

ส่วนงานหลักก็ได้แค่พจนานุกรม ๒ เล่ม และพุทธธรรมฉบับเดิม กับฉบับปรับปรุงและขยายความ แล้วก็เล่มเสริม ได้แก่ *ธรรมนูญชีวิต* และ*อมฤตพจนา* ที่เขียนในปีไป Swarthmore ๒๕๑๙/1976

แล้วหนังสือเรื่องสันติอโศกและธรรมกายล่ะมาอย่างไร Dr. McCargo เขียนว่า “ในหนังสือและบทความที่ออกมาเป็นชุดในเวลาใกล้ๆ นี้ ... ประณามสันติอโศกและธรรมกาย...” ท่านว่าอาตมาเขียน<u>ประณาม</u>สันติอโศกและธรรมกาย เป็นต้น เป็น

series คือเป็นชุดเลย แล้วก็ recent เมื่อเร็วๆ นี้ ใครอ่านของท่านอย่างนี้แล้ว คงนึกว่าแหม นี่ดุเดือดกันเหลือเกิน หรือไม่ก็ขำไปเลย

ความจริง เรื่องสันติอโศกและธรรมกายนี่ อาตมาไม่มีเวลาจะใส่ใจ พระในวัดและโยมที่ไปมาพบอาตมาบ้าง (อาตมาพบคนน้อยอย่างยิ่ง) จะไม่ได้ยินอาตมาพูดถึง จะเห็นว่าที่วัดไม่มีการพูดถึงเรื่องนี้กันเลย นอกจากในเวลาที่ข้างนอกเขามีข่าวเหตุการณ์ ก็มีผู้เอ่ยถึงตามกระแสข่าวบ้าง นานๆ อาจจะมีพระใหม่บางรุ่นถามขึ้นมาบ้าง แต่เรื่องนี้ไม่มีในบรรยากาศของวัด

เมื่อสัก ๓๐ ปีมาแล้วเสียอีก เมื่อยังอยู่ที่วัดในกรุง มีทั้งพระทั้งโยม ทั้งสันติอโศกทั้งธรรมกาย ไปหาไปสนทนาที่กุฏิในลักษณะที่เรียกได้ว่าเกือบเป็นประจำ บุคคลเหล่านั้นถึงจะไม่ได้พบกันนานนักแล้ว (อาตมาหนีโรคไปอยู่นอกเมือง) ก็ไม่ได้รู้สึกต่างไปจากเดิม

ตอนช่วงท้ายๆ ที่ยังอยู่ในกรุง พระเมตตานันโทครั้งบวชใหม่อยู่ที่วัดพระธรรมกายไปหา บอกว่าท่านเจ้าคุณทัตตชีโวให้ไปเพื่อซักถามเรียนธรรมะ แล้วท่านก็ไปหาเป็นประจำนานพอสมควร แล้วอาตมาหนีโรคไปอยู่นอกเมือง ท่านเจ้าคุณทัตตชีโวก็มีน้ำใจเคยไปเยี่ยม ก็อนุโมทนาท่าน ก็เป็นเรื่องเป็นไปตามปกติ ไมตรีของบุคคลก็ว่าไปตามไมตรี เรื่องผิดถูกทางธรรมก็ว่าไปตามธรรม

แล้วหนังสือเกี่ยวกับ ๒ สำนักนั้นมาอย่างไร ก็มาตามเหตุการณ์ในสังคม โน่น ๒๐ กว่าปีมาแล้ว เมื่อประมาณ พ.ศ. ๒๕๓๐ สันติอโศกมีข่าวเกี่ยวกับการเมืองลงหนังสือพิมพ์กันโด่งดังกี่วันหรือกี่สัปดาห์ก็จำไม่ได้ วันหนึ่งลงคำของท่านโพธิรักษ์ว่าท่านลาออกจากมหาเถรสมาคมแล้ว

อาตมาคิดว่าท่านไม่น่าจะใช้วิธีตอบแบบเล่นสำนวนอะไรอย่างนี้ ซึ่งจะทำให้คนไขว้เขว จะดื้อกับคณะสงฆ์ ก็ควรจะว่ากันตรงๆ ไปเลย การอยู่ในปกครองของมหาเถรสมาคมนั้นเป็นสภาพตามบัญญัติของกฎหมาย ไม่หลุดไปด้วยการลา และมีอะไรๆ อื่นๆ ที่ท่านใช้วิธีพูดแบบนี้ ก็เลยเขียนหนังสือเล่มเล็กๆ คือ *กรณีสันติอโศก* ออกมาอธิบายให้เข้าใจกันว่าอะไรเป็นอะไร

พอออกเล่มเล็กนี้มาแล้ว ก็เป็นธรรมดาว่ามีผู้สงสัยตรงนั้นตรงนี้ กลายเป็นต้องชี้แจงอธิบายเพิ่ม ก็ออกมาเป็นหนังสือเล็กๆ อีกเล่มหนึ่ง และครั้งหนึ่ง ทางธรรมสถานจุฬาฯ นิมนต์ไปพูดหรือไปตอบเรื่องนี้ ก็เป็นหนังสือเล็กๆ อีกเล่มหนึ่ง ทางข้างเคียงคณะสงฆ์เกิดมีคณะกรรมการขึ้นมาพิจารณาเรื่องนี้ และได้นิมนต์อาตมาไปด้วย ก็ไปอยู่ระยะหนึ่ง แล้วก็ขอตัวอยู่ข้างนอก

ต่อมามีคดีของท่านโพธิรักษ์หรือของสันติอโศกขึ้นศาล ทางเจ้าหน้าที่ไปหาขอให้อาตมาเป็นพยานหนึ่งด้วย อาตมาว่าไม่ยุ่งด้วย ที่ทำมาก็คือชี้แจงอธิบายหลักธรรมวินัยให้ความรู้แก่ประชาชน ทำแค่นั้น เจ้าหน้าที่บอกว่า นั่นแหละ ที่เป็นพยานก็ขอแค่อธิบายธรรมวินัย เพราะคดีนี้ เจ้าหน้าที่และคนทั่วไปไม่รู้เข้าใจเรื่องทางพระ

ก็เอาเป็นว่า ไม่ยุ่งเกี่ยวกับเรื่องคน ไม่พูดถึงตัวบุคคล ไปอธิบายหลักทางพระธรรมวินัย เช่นที่ท่านโพธิรักษ์อ้างอยู่เสมอว่า "นานาสังวาส" ก็ไปอธิบายเรื่องทำนองนี้ ก็ไปสืบพยานแบบนี้กันที่วัดมหาธาตุ ไม่ใช่ไปที่ศาล

พอหมดช่วงนั้นไปแล้ว ก็จบ เป็นอันว่า ๒๐ ปีหลังจากนั้น ก็ไม่ได้มีเวลาใส่ใจสนใจกับเรื่องสันติอโศกอีก

มามีครั้งเล็กน้อยนิดหนึ่ง เมื่อคงสัก ๔-๕ ปีมาแล้ว ตอนนั้นมีข่าวว่า คณะกรรมการอะไรของรัฐบาลจะให้สันติอโศกเป็นผู้จัดงานวิสาขบูชา ก็เป็นธรรมดาว่า ทางหน่วยงานของรัฐด้านพระศาสนาจะต้องขัดข้องเพราะคณะสงฆ์ไม่ยอมรับสันติอโศก และศาลเคยตัดสินคดีไปแล้ว ก็เป็นข่าวที่วิพากษ์วิจารณ์กันไป

มีกลุ่มหนึ่งเล็กๆ มาคุยมาถาม อาตมาก็ให้ความเห็นว่า ที่จริงเป็นโอกาสที่จะประสาน ถ้าสันติอโศกโอนอ่อนสักหน่อยให้เป็นทำนองว่า คณะสงฆ์เป็นเจ้าของงาน แล้วสันติอโศกอาสาช่วยจัดคล้ายๆ ว่ารับมอบหมายทำงาน ก็คงจะช่วยให้อะไรๆ ดีขึ้น คำตอบเล็กๆ น้อยๆ นี้ ก็ได้พิมพ์แจกกันไปบ้าง แต่ไม่มีอะไรเกิดขึ้น ก็ถือว่าจบไป เพราะอาตมาอยู่นอกวงการ เป็นเรื่องแทรกเข้ามานิดเดียวไม่มีอะไร

แต่ต่อมา มีพระในต่างจังหวัดส่งหนังสือเล็กๆ ของสันติอโศกมาให้ ๒ เล่ม บอกว่าสันติอโศกพิมพ์แจกไปในต่างจังหวัดติว่าอาตมาต่างๆ อาตมาก็เพียงรับรู้ คือเป็นเรื่องพอได้รู้ได้เห็นว่ามีอะไรเกิดขึ้นแล้วก็ผ่านไป เพราะไม่มีเวลาจะใส่ใจอยู่แล้ว และไม่ได้เป็นเรื่องเข้าหลักที่จะต้องทำอะไร

เพียงแต่แปลกใจว่า ลูกศิษย์หรือชาวสันติอโศกที่ทำอย่างนั้น เขียนทำนองว่าอาตมาเป็นกรรมการมหาเถรสมาคมหรืออะไรอย่างนั้น ที่แปลกใจก็คือ ทางสันติอโศกอยู่ในวงการทางศาสนา

มาถึงอย่างนี้ ก็น่าจะรู้ดีว่าอาตมาไม่ได้เคยมีตำแหน่งอะไรในคณะสงฆ์ นอกจากเป็นเจ้าอาวาสวัดหนึ่งในต่างจังหวัด

รวมแล้ว สันติอโศกก็ไม่เป็นเรื่องที่จะเอาเวลาไปใส่ใจ แล้วเรื่องธรรมกายก็ทำนองเดียวกัน คือหลังเรื่องสันติอโศกคราวนั้นผ่านมาราว ๑๒ ปี คงจะเป็น พ.ศ. ๒๕๔๒ ทางวิทยุและหนังสือพิมพ์มีข่าวเรื่องธรรมกายโด่งดังมาก (ทางทีวีก็คงมีข่าวไม่น้อย แต่อาตมาไม่ได้ดู ก็ไม่ได้ทราบด้านนั้น)

ข่าวที่โด่งดังนั้น เป็นเรื่องเกี่ยวกับอิทธิปาฏิหาริย์ที่จะแสดงกันถึงบนท้องฟ้า มีหนังสือพิมพ์เขียนว่ารุนแรงโยงไปถึงเรื่องการหาเงิน ก็เป็นข่าวที่เราฟังกันไป

แต่มีวันหนึ่ง ทางธรรมกายเขียนลงหนังสือพิมพ์ทำนองเป็นบทความเรื่อง “นิพพานเป็นอัตตาหรืออนัตตา” เขียนในเชิงหลีกๆ เลี่ยงๆ ให้เป็นว่า ไม่มีหลักชัดเจนว่านิพพานเป็นอัตตาหรือเป็นอนัตตา ดังที่ว่า “หลายๆ เรื่อง เช่น เรื่องนิพพาน ในทางวิชาการสามารถตีความได้หลายนัย” และยังอ้างว่ามีพระไตรปิฎกจีน พระไตรปิฎกทิเบต อะไรต่างๆ อ่านแล้วก็เป็นการทำให้ประชาชนสับสน และจะพาให้เขว ควรจะชี้แจงให้ความรู้แก่ประชาชน และขอให้ทางสำนักนั้นแสดงออกโดยซื่อตรง

ที่ว่าซื่อตรงก็คือว่า เมื่อว่าในแง่ความคิดเห็น ใครจะมีความเห็นว่านิพพานเป็นอัตตาหรือเป็นอนัตตา ก็บอกไปว่าฉันมีความเห็นว่าอย่างนี้ ก็ชัดกันไป ก็ไม่ว่าอะไรกัน แต่เมื่อจะบอกว่าเป็นหลักการ ก็ควรว่าให้ชัดตามตรงว่า นี่ในพุทธศาสนาเถรวาท ที่

ใช้พระไตรปิฎกบาลี ตามหลักฐานนี้นะว่าอย่างนี้ ถ้าพูดให้ชัดให้ตรงอย่างนี้ ก็ไม่ต้องไปอ้างพระไตรปิฎกของจีน ของทิเบต อะไรอีก

พระไตรปิฎกจีน พระไตรปิฎกทิเบต นั่นก็เอาไว้ไปอ้างตอนบอกว่าตามหลักมหายานสายนั้นสายนี้นะว่าอย่างนั้นอย่างนี้ ตามหลักวัชรยานนะว่าอย่างนี้ ว่ากันให้ชัดให้ตรงตามที่เขาว่าของเขาเรื่องก็จบ

นี่เป็นเรื่องของหลักฐาน ไม่เกี่ยวกับความเชื่อ ใครจะเชื่อหรือไม่ ก็แล้วแต่ ก็เป็นเรื่องส่วนตัวของคนนั้นๆ ไป ไม่ว่าอะไรกัน

ก็จึงได้เขียนหนังสือ *กรณีธรรมกาย* ออกมา ชื่อหนังสือก็บอกแล้วว่าเป็นกรณี ออกมาเฉพาะกรณีคราวนั้นแล้วก็จบไป ไม่มีเวลาใส่ใจอีก

ที่จริง มีหนังสือพิมพ์มาขอสัมภาษณ์มากมาย มากันแล้วมากันอีก อาตมาก็ขอตัวไม่ยุ่งด้วย เมื่อหลีกไม่ไหว ก็พบอาจจะแค่ครั้ง ๒ ครั้ง ดังที่คำตอบแก่หนังสือพิมพ์ก็มาอยู่ตอนท้ายของหนังสือกรณีธรรมกายนั่นแหละ

นอกจากหนังสือพิมพ์ เมื่อมีผู้สงสัยสนใจ ก็ต้องตอบบ้าง แล้วก็มีผู้ลอกเทปเรื่องนี้อีก เอามาให้ตรวจจะขอพิมพ์เผยแพร่ อาตมาก็ไม่มีเวลาจะใส่ใจทำ เรื่องอื่นรออยู่มากมาย ผู้ขอพิมพ์ก็ทวงแล้วทวงอีกไม่ลดละ ทวงเป็นปี แต่จนเดี๋ยวนี้ก็ยังไม่มีเวลาหันไปทำ นี่ ๑๐ กว่าปีแล้ว ตัวบทลอกเทปเรื่องธรรมกายนั้นก็ยังรออยู่ ผู้ที่ขอพิมพ์เป็นหนังสือก็ไม่รู้จะว่าอย่างไร

จะออกมาเมื่อไร หรือจะไม่ได้ออก แต่สาระก็ทำนองเดียวกัน คือเป็นหนังสือให้ความรู้ความเข้าใจแก่ประชาชน จุดมุ่งอยู่ที่นั่น ไม่ใช่จะไปประณาม (denouncing) ใครๆ อย่างที่ Dr. McCargo เขียนออกมา

ที่จริงมีเหตุการณ์แบบนี้เกิดขึ้นเมื่อไร แล้วมีผู้ถาม ก็เป็นหนังสือออกมาเป็นกรณีๆ เรื่อยมา อย่างตอนมีข่าววุ่นวายเรื่องท่านยันตระ เมื่อปี ๒๕๓๗ ก็เป็นหนังสือออกมาชื่อว่า *เมืองไทยจะวิกฤต ถ้าคนไทยมีศรัทธาวิปริต* และคราวตื่นเรื่องจตุคามรามเทพกันใหญ่ในปี ๒๕๕๐ ใกล้ๆ นี้ ก็ออกมาเป็นหนังสือเล็กหน่อยชื่อว่า *คติ: จตุคามรามเทพ* นี่ก็คือ มาตามเหตุการณ์ แล้วก็ผ่านไป

ที่จริงหนังสือพวกเฉพาะกรณีตามเหตุการณ์นี้ เทียบกับหนังสือที่เกิดจากเรื่องที่พูดตามนิมนต์แล้ว ก็เป็นเรื่องชั่วแวบๆ ทั้งไม่ได้เอาใจใส่ต่อมาอีก แล้วก็เกิดขึ้นต่างกาลห่างเวลากันยาวนานเป็น ๑๐-๒๐ ปี

จึงน่าแปลกใจที่ Dr. McCargo เขียนไปได้ว่า อาตมาถึงกับเบนออกจากงานวิชาการมาเขียนหนังสือ recent เมื่อเร็วๆ นี้ เป็น series เป็นชุดเลย เพื่อประณามสันติอโศกและธรรมกาย เป็นต้น

พร้อมกันนั้น Dr. McCargo ก็สนใจแค่เรื่องสันติอโศกและธรรมกาย แต่ไม่พูดถึงหนังสืออย่างกรณียันตระ กรณีจตุคามรามเทพ ซึ่งอยู่ในงานพูดและงานเขียนสายเดียวกัน แล้วก็เป็นเรื่องผ่านชั่วเหตุการณ์เช่นเดียวกัน

วงการนักวิชาการ
สภาพที่ควรรู้ตัวแล้วเร่งแก้ไข

Dr. McCargo เขียนลงท้ายว่า (ดูข้อความเต็มข้างบน) "สถานะที่สูงของประยุทธ์ ... ช่วยให้ความขาดขันติธรรมของชาวพุทธเติบโตขึ้นไป โดยเฉพาะต่อศาสนาอิสลาม ความขาดขันติธรรมนี้ได้เห็นกันแล้วบางส่วน ในการที่ประชาชนชาวบ้านเคลื่อนไหวจะให้พุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ ... ปี ๒๕๕๐"

เรื่องแบบจกนิดจับหน่อย คิดเอาเล่าต่อ ถึงตอนนี้ก็มาเป็นข้อเขียนของ Dr. McCargo ข้างบนนี้ ซึ่งห่างไกลจากความจริงและมีสีสันเรื่องแปลกปนเพิ่มพอกเข้ามามาก

ที่จะพูดต่อไปนี้ ก็ขออภัยไว้ก่อนต่อ Dr. McCargo โดยหวังว่า เมื่อทราบความจริงแล้ว ท่านจะร่วมใจให้โอกาสในการที่บางครั้งอาจใช้คำแรงหรือคล้ายกับล้อท่านบ้าง ทั้งนี้ก็เพื่อประโยชน์ในทางความรู้ความเข้าใจของประชาชนวงกว้างออกไป

น่าสังเกตว่า นักวิชาการไม่น้อยใช้วิธีดูงานเขียนของนักวิชาการคนอื่น ซึ่งบางทีก็อ่านต่อมาจากอีกคนหนึ่ง แต่ละคนไม่ได้เห็นความจริงเลย แล้วก็เอามาสานความคิดของตน สรุปหรือแม้กระทั่งตัดสินว่าเป็นอย่างนั้นอย่างนี้

ตนเองคิดขึ้นมาเป็นภาพที่ผิดพลาด แล้วก็วาดภาพนั้นให้คนอื่นดู พาให้คนเข้าใจผิดขยายต่อกันไป ถ้าเป็นเรื่องสำคัญ ก็กลายเป็นสร้างปัญหาเพิ่มขึ้น

แทนที่จะช่วยให้เกิดปัญญาที่จะช่วยกันแก้ปัญหา ก็ซ้ำเติมปัญหาให้หนักยิ่งขึ้น

อย่างรายนี้ ถ้าไปเอาข้อสรุปอย่างเช่นของ ดร.ช.ที่เล่าข้างต้น ซึ่งไม่ถูกต้องอยู่แล้ว ตัวเองถือเอาตามนั้น ก็คิดเป็นภาพขึ้นแล้วจับมาต่อกับสถานการณ์อื่น ก็ไม่รู้ตัวว่าสับสน กระทั่งจับโน่นชนนี่ แต่งเป็นเรื่องราวที่มีสีสันและรสชาติขึ้นมา

จึงต้องย้ำให้มีความรับผิดชอบ จะพูดจะเขียนอะไร ก็ควรอยู่บนฐานของความจริง ได้รู้เห็นตรวจสอบข้อมูลข้อเท็จจริงให้เป็นความรู้ที่ชัดเจน

ในที่นี้ Dr. McCargo เขียนทำนองให้อาตมาเป็นผู้ขับเคลื่อนให้เกิดการเรียกร้องให้เอาพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ ในปี ๒๕๕๐ อาตมาก็รู้ตัวอยู่ชัดๆ ว่า ตนเองอยู่ห่างไกลเหตุการณ์ขนาดไหน คนที่อยู่ในเหตุการณ์ เป็นเจ้าของเรื่อง หรือใกล้ชิดเรื่องก็ย่อมรู้ว่าอาตมาไม่ได้ไปเกี่ยวข้องอะไรด้วย

การเรียกร้องนี้ เขาทำกันมาอย่างช้าก็ตั้งแต่ปี ๒๕๓๗ คราวจะเขียนรัฐธรรมนูญปี ๒๕๔๐ Dr. McCargo ควรจะไปสอบถามต้นเรื่องต้นทางเขาเอง

ดูตามข้อเขียนของ Dr. McCargo พอเริ่มเรื่องก็คล้ายจะให้เข้าใจว่า เพราะสิ้นท่านพุทธทาส แล้วชาวพุทธมาอยู่ใต้อิทธิพลของอาตมา จึงได้มีการเรียกร้องให้เอาพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ สังคมชาวพุทธคงไม่ง่ายอย่างนั้น แต่ซับซ้อนพอสมควร

ถ้า Dr. McCargo เข้ามารู้เรื่องราวเหตุการณ์จริงที่เป็นไปในเมืองไทยด้วยตนเอง ก็จะมองเห็นว่าข้อเขียนที่ขึงขังของท่านนั้น ที่แท้เป็นที่น่าขำขันเพียงใด

เราก็พอมองเห็นไม่ยากว่า ถึงแม้ท่านพุทธทาสยังอยู่ ก็เหมือนไม่มีผลอะไรต่อการที่เขาจะเรียกร้องหรือไม่เรียกร้อง แม้ตัวอาตมาก็เช่นเดียวกัน เรื่องไม่ง่ายและไม่เข้าทางที่ท่านผู้นี้สรุป หรืออาจจะเอาข้อสรุปของนักวิชาการอื่นไปใช้ก็ตาม

เท่าที่เทียบเวลาดู ตอนกลุ่มเรียกร้องออกมา ท่านพุทธทาสก็ยังอยู่ ใครมีเวลา ก็ลองไปสืบค้นให้ชัด ไม่พึงหยุดแค่นึกเอาง่ายๆ

ในขั้นต้นนี้ ลองค้นข้อมูลเทียบเวลาดู ท่านพุทธทาสถึงมรณภาพในช่วงกลางปี ๒๕๓๖ ซึ่งเป็นระยะเวลาที่การเมืองไทยกำลังร้อนแรงในเรื่องการร่าง รธน. ต่อเนื่องมาตั้งแต่กรณีรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๓๔ ที่ถูกเรียกว่า "รัฐธรรมนูญฉบับ ร.ส.ช." แล้วเกิดเหตุการณ์พฤษภาทมิฬ ในปี ๒๕๓๕ จนกระทั่งประกาศใช้ รธน. พ.ศ. ๒๕๔๐ องค์กรชาวพุทธที่รณรงค์เรื่องศาสนาประจำชาติก็ย่อมเคลื่อนไหวกันในช่วงเวลานี้

นึกถึงความเป็นไปตอนนั้น ก็ไม่เห็นว่าท่านพุทธทาสก็ตาม อาตมาก็ตาม จะไปใส่ใจอะไร ไม่ว่าจะในเรื่องการร่าง รธน. ทั้งหมด หรือในเรื่องการรณรงค์ศาสนาประจำชาตินั้น ซึ่งตามวิถีที่เป็นมา เป็นเรื่องนอกทางของงานที่ทำอยู่ Dr. McCargo มองเรื่องนี้ด้วยความรู้สึกนึกคิดตามภูมิหลังแบบตะวันตกของตนที่ห่างไกลกันคนละทิศ จนเป็นอย่างที่บอกเมื่อกี้ว่า ขึงขังอย่างน่าขำขัน

พอดูข้อความตอนที่ Dr. McCargo เขียนว่า "... จุดยืนที่เป็นอนุรักษ์นิยมของเขา ต่อเรื่องที่เป็นประเด็นทางศาสนาและสังคม รวมทั้งเรื่องการบวชของสตรี" ก็น่าจะพูดผิดได้ยากว่าท่านผู้นี้เอาข้อสรุปของนักวิชาการไทยบางคนไปใช้

ในประเด็นนี้ ควรจะถามด้วยว่า จุดยืนอนุรักษ์นิยมต่อการบวชของสตรีเป็นอย่างไร ใครเป็นผู้ตัดสินหรือจำกัดความในเรื่องนี้ว่าอย่างนี้อย่างนั้นเป็นอนุรักษ์นิยม และใช้หลักใช้เกณฑ์อะไร ดูเหมือนจะเป็นการทำให้ง่ายมากไปสักหน่อย

เรื่องการบวชของสตรีนี้ (ในที่นี้ ท่านผู้นี้คงหมายถึงการบวชเป็นภิกษุณีแบบเถรวาท) เราพูดได้เลยว่า Dr. McCargo ก็ไม่ได้มารู้ชัดจริงว่าอาตมามีความคิดเห็นว่าอย่างไร

แล้วถ้าท่านผู้นี้ว่าไปตามข้อสรุปหรือการวินิจฉัยเชิงคิดเห็นของนักวิชาการไทยบางคน นักวิชาการท่านหรือกลุ่มนั้นก็ดูท่าออกจะชัดว่าไม่ได้รู้จริงว่าอาตมามีความคิดเห็นในเรื่องนี้ว่าอย่างไร เขาหรือกลุ่มของเขานั้นอาจจะสรุปไปตามความคิดเห็นเชิงความรู้สึก ซึ่งต้องดูก่อนว่าเขารู้เข้าใจขั้นตอนของข้อมูล และสรุปด้วยความรู้พอแก่เรื่องหรือไม่

ยิ่งกว่านั้น ก่อนจะไปถึงความคิดเห็นและการสรุป ทั้ง Dr. McCargo และนักวิชาการไทยนั้นมีความรู้เข้าใจหรือไม่ว่า การบวชเป็นภิกษุณีเถรวาทนั้นคืออะไร เป็นอย่างไร หรือเป็นความคิดเห็นโดยไม่ตั้งอยู่บนฐานของความรู้ คือคิดไปโดยไม่รู้

ถ้าคิดเห็นไปบนฐานของความไม่รู้ หรือแม้แต่รู้ไม่ชัด ก็เสี่ยงที่จะเป็นความคิดเห็นที่เลื่อนลอย คือ คิดเอาเอง ว่าเอา เดาเอง หรือเอาความถูกใจ ไม่ถูกใจเป็นเกณฑ์

อย่างน้อยจึงควรถามว่า ที่ Dr. McCargo ว่านี้ เป็นการสรุปจากความรู้ หรือสรุปจากความคิดเห็น ถ้าสรุปจากความคิดเห็น แล้วความคิดเห็นนั้นมีฐานความรู้ที่เป็นจริงหรือไม่

อ้อ ในตอนนี้ ที่ Dr. McCargo พูดว่า "... academics and public intellectuals are extremely wary of criticising his conservative positions ..." ("... ทำให้นักวิชาการและปัญญาชนสาธารณะ พากันพรั่นใจเป็นที่สุดต่อการวิพากษ์วิจารณ์จุดยืนที่เป็นอนุรักษ์นิยมของเขา...") นั้น อาตมาอยากจะฟังอาจารย์สมศีลบ้างว่า ตามที่อาจารย์รู้ความเป็นไปเป็นมาที่นี่มานานพอสมควร อาจารย์มีความคิดเห็นว่าอย่างไร[๗]

ตามข้อสรุปลงท้าย Dr. McCargo พูดออกมาได้ความว่า อาตมาเป็นเหตุขยายความขาดขันติธรรมของชาวพุทธโดยเฉพาะต่อศาสนาอิสลาม และความขาดขันติธรรมของชาวพุทธนี้จึงเป็นเหตุให้เขาเรียกร้องเอาพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ

ไม่เฉพาะที่ว่าอาตมาจะเป็นเหตุขยายความขาดขันติธรรมของชาวพุทธโดยเฉพาะต่อศาสนาอิสลามหรือไม่ และความขาดขันติธรรมของชาวพุทธนี้เป็นตัวเหตุให้เขาเรียกร้องเอาศาสนาประจำชาติใช่หรือไม่ ต้องถามแม้แต่ว่า ความขาดขันติธรรมของชาวพุทธต่อศาสนาอื่นมีจริงหรือไม่

ท่านผู้นี้ควรจะไปสอบถามบุคคลระดับหัวหน้าของการ

เคลื่อนไหวเรียกร้องเอาศาสนาประจำชาติเองว่าเขามีเหตุผลในเรื่องนี้อย่างไร แต่อาตมาแม้จะไม่ได้ติดตามเรื่องนี้ เท่าที่ได้ยินได้ฟังง่ายๆ ก็พอมองเห็นได้ว่า ชาวพุทธเองจำนวนมากหรือส่วนมากก็ไม่ชัดว่าเหตุผลของพวกตนที่พอจะจำกัดความได้นั้นคืออะไร อาจจะว่ากันพร่าและนัวเนียก็เป็นได้

ที่ Dr. McCargo ว่ามานี้ ก็ดีไปอย่างหนึ่ง ไม่ต้องมองว่าที่เขาว่านั้นถูกต้องเป็นจริงหรือไม่ แต่เป็นเครื่องเตือนชาวพุทธให้สำรวจตนเองให้ชัด ให้ตระหนักที่จะทำอะไรด้วยความชัดเจน ว่าให้ตรงก็คือด้วยปัญญา และด้วยท่าทีที่ถูกต้องของจิตใจ

แล้วไม่เฉพาะชาวพุทธที่เรียกร้อง ปัญญาชนหรือคนแม้แต่ชั้นนำที่คัดค้าน ก็ไม่ได้มีความเข้าใจชัดเจน เท่าที่ได้ยินได้ฟังทางสื่อ เช่น แม้แต่อภิปรายในสภา ก็ว่ากันไปตามความรู้สึกและความคิดเห็นเสียเป็นส่วนมาก ไม่เคยหาความรู้กันให้ชัด

จึงต้องบอกว่า ถ้าอยู่กันโดยไม่มีไม่หาความรู้ เอาแต่เถียงกันตามความคิดเห็นอย่างนี้ ไม่ว่าจะเอาพระพุทธศาสนาประจำชาติหรือไม่เอา ก็ไม่ได้เรื่องทั้งนั้น

สำหรับ Dr. McCargo นั้น เมื่ออ่านบทความของท่านแล้ว ก็มีอะไรที่น่าจะล้อท่านหลายอย่าง อย่างน้อยจะเห็นว่า ที่ท่านเขียนถึงอาตมานั้น ที่แท้ก็คือ ตัวท่านเองมีอาการ intolerant อดรนทนไม่ได้ที่จะรอหาความรู้ตรวจสอบข้อเท็จจริงให้แน่เสียก่อน แล้วค่อยเขียนออกมา

อย่างที่ว่าแล้ว วิธีการของอาตมานี้มุ่งที่การให้ความรู้ เป็น

การเอาความรู้เป็นหลัก แสดงความคิดเห็นเพียงเป็นส่วนประกอบ คือ เป็นความคิดเห็นเพื่อประกอบความรู้

แต่วิธีการของ Dr. McCargo นี้ตรงกันข้าม ท่านเอาความคิดเห็นเป็นหลัก ใช้ความรู้เพียงที่จะประกอบความคิดเห็น

ข้อสำคัญก็คือ แม้แต่ความรู้ที่ท่านเอามาประกอบ ก็ไม่ใช่เป็นตัวความรู้ แต่เห็นได้ว่าเป็นการไปอ่านหรือฟังจากคนอื่นเขาเขียนหรือบอก และสิ่งที่เขาเขียนหรือบอกนั้นก็ไม่ใช่ความรู้ แต่คือความคิดเห็นของเขา

เลยกลายเป็นว่า ท่านเอาความรู้มาจากความคิดเห็นของคนอื่น หรือเอาความคิดเห็นของคนอื่นเป็นความรู้ ดังนั้น ความรู้ของท่าน ก็คือความคิดเห็นของคนอื่น

รวมแล้ว ตกลงก็ไม่มีความรู้เลย มีแต่ความคิดเห็นอย่างเดียวซ้อนกันขึ้นไป เมื่อไม่มีความรู้จริงเป็นฐานรองรับไว้ ความคิดเห็นที่กองขึ้นไป ก็เสี่ยงที่จะพังทะลายล้มครืนลงมา

ต้นตอของปัญหาในกรณีของ Dr. McCargo ก็คือความรู้ผิด ซึ่งร้ายยิ่งกว่าความไม่รู้

เมื่อขาดความรู้ที่ถูกต้อง รู้ผิด ก็คิดเอา แล้วก็คลุกเคล้าแสดงความคิดเห็นออกมา เช่น ท่านรู้ผิดตามความคิดเห็นที่ดูเสมือนเป็นความรู้ อย่างในแบบของ ดร.ช. ที่เขียนขึ้นมาว่า อาตมาเรียกร้องให้มีการบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญให้พุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ

พอรู้ผิดอย่างนี้แล้ว ท่านก็คิดเอา คงจะคล้ายกับวาดภาพว่า ในการที่จะเรียกร้องอย่างนั้น อาตมาเดินทางไปที่นั่นที่นี่ ไปพูดที่โน้นที่นี้ ออกโน่นไปนั่น เขียนหนังสือ ทำบทความเผยแพร่เยอะแยะ รวมทั้งเขียนหนังสือเล่มภัยแห่งพุทธศาสนาขึ้นมา กลายเป็นเรื่องของมโนภาพไป คือมีแต่ภาพที่คิดขึ้นในใจ ซึ่งห่างไกลจากภาพของความจริง

แล้วภาพในใจนั้นก็บังตาท่านผู้คิด จากการมองลึกมองไกลมองกว้างออกไป ทำให้ไม่เห็นสถานการณ์ที่เป็นจริง

ทีนี้ เราอ่านข้อเขียนทางวิชาการของ Dr. McCargo ซึ่งดูเป็นเรื่องเป็นราวจริงจังขึงขัง แต่พอมองออกมาได้ว่าเป็นเพียงการคิดนึกเอา ไม่มีข้อมูลของจริง ไม่มีเรื่องจริงที่จะเป็นข้อเท็จจริงให้เห็นได้จริง ข้อเขียนของท่านก็กลายเป็นเรื่องขำขันไป

แล้วหันมาดูในสังคมไทย ก็ต้องยอมรับว่า เวลานี้ก็มีสภาพอย่างนั้น คือ คนทั้งหลายชอบให้ความเห็น แต่ไม่หาความรู้ หรือแม้แต่ไม่คำนึงถึงความรู้และข้อเท็จจริง มีการแสดงความคิดเห็นกันดุเดือดมากมาย รวมทั้งในเรื่องศาสนาประจำชาตินี้ด้วย

ถ้าคนไทยมองตัวเองที่เถียงกันไปโดยมีแต่ความคิดเห็นอย่างนี้ แล้วเกิดสติที่จะพิจารณาตรวจสอบการกระทำของตน ก็อาจจะสำนึกรู้ขึ้นมาว่า พวกเราที่ทำขึงขังกันนี้ ที่จริงน่าขำขัน เถียงกันไปได้ ที่แท้ก็ไม่ค่อยรู้ ไม่ค่อยชัดกันเลยว่าเรื่องที่เถียงกันอยู่นี้อะไรเป็นอะไร ไม่มีความรู้ในเรื่องที่ว่ากันอยู่นี้อย่างจริงจังเลย

ดังที่เล่าให้ฟังแล้ว อาตมายุ่งอยู่กับงานที่ทำต่อเนื่องชนิดเร่งไม่ทัน เวลาไม่พออยู่แล้ว และอยู่ห่างไกล จึงไม่มีเวลาที่จะมายุ่งเกี่ยวกับเรื่องที่ถกเถียงกันในสังคม ไม่ว่าจะเป็นเรื่องศาสนาประจำชาติหรือเรื่องใหญ่เรื่องโตอะไร

เมื่อใดต้องเฉียดเข้าไป เช่นที่ว่าพระใหม่ หรือคนเข้ามาถาม เมื่อเลี่ยงหลบไม่ได้ ก็จะพูดในแง่ข้อมูลความรู้ เอาความรู้เป็นหลัก มีข้อคิดประกอบไปบ้าง ในแง่ที่จะเน้นให้หาธรรมหาความรู้กัน

ส่วนที่อาตมาพูดซึ่งเน้นในด้านข้อมูลความรู้นี้ เป็นกิจกรรมน้อยนิดในฉากเหตุการณ์ใหญ่ที่ถกเถียงแสดงความคิดเห็นกัน ซึ่งบางทีก็ถึงขั้นดุเดือดอย่างที่ว่า และจะเห็นว่าการพูดในแง่ความรู้นี้ เป็นการพยายามดึงคนมาสู่การแก้ปัญหาด้วยความรู้ หรือให้มีการใช้ความรู้ในการแก้ปัญหา

เมื่อมองมาถึงตรงนี้ ก็จะเห็นว่า Dr. McCargo นั้น นอกจากไม่รู้เรื่องราวที่เป็นจริงแล้ว เมื่อตนชอบแสดงความคิดเห็น แทนที่จะวิพากษ์วิจารณ์การแสดงความคิดเห็นที่เกร่อกันอยู่เหล่านั้น กลับเอาความคิดเห็นของตนมาวิพากษ์วิจารณ์การให้ความรู้

ในขณะที่การชวนประชาชนให้หันมาหาความรู้ ให้สนใจใส่ใจในด้านความรู้อย่างนี้ มีน้อยอยู่แล้ว Dr. McCargo กลับมาทำให้คนเข้าใจผิด เหมือนจะชักพาให้คนเขวออกไปเสีย เลยกลายเป็นการดึงคนออกไปจากการแก้ปัญหา อย่างน้อยก็เป็นกระทำในเชิงปิดกั้นการให้และการหาความรู้

อย่างนี้ก็เท่ากับว่า Dr. McCargo มาชักจูงให้คนจดจ่อวุ่นวายอยู่กับการแสดงความคิดเห็น หรือมุ่งจะหาจะแสดงความคิดเห็น โดยเฉพาะความคิดเห็นที่ขาดฐานแห่งความรู้ เหมือนจะไปเที่ยวส่งเสริมการก่อปัญหา และทำให้ปัญหาสับสนมากยิ่งขึ้น แทนที่จะมาช่วยกันแก้ปัญหา

เวลานี้ ในสังคมก็ได้มีความหน่วงโน้มอยู่แล้ว ที่จะเกิดเป็นกระแสวัฒนธรรมแห่งการ "ชอบให้ความเห็น แต่ไม่หาความรู้" ซึ่งควรจะเร่งแก้ไขโดยเร็วไวให้ทันการ

เมื่อ Dr. McCargo ทำอย่างนี้ ก็จะยิ่งเป็นการเสริมแรงกระแสวัฒนธรรมที่ไม่เกื้อกูล ไม่สร้างสรรค์ ไม่น่านิยม ไม่เป็นไปเพื่อการแก้ปัญหา ถ้ามองในระดับสากล ก็คือปิดกั้นหรือไม่ก็เขวออกไปจากวิถีทางแห่งการสร้างเสริมสันติภาพ

ในทางที่เกื้อกูลสร้างสรรค์ จึงควรเชิญชวนให้ Dr. McCargo แทนที่จะครุ่นเคร่งอยู่กับวงการแสดงความคิดเห็น ก็ขอให้ท่านมาช่วยกันเผยแพร่ให้ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับปัญหาและสถานการณ์ต่างๆ แก่ประชาชน แก่ชาวโลก

นอกจากมาช่วยกันเผยแพร่ให้ความรู้ความเข้าใจแล้ว ก็ขอให้มาช่วยกันพัฒนาวิธีการในการแผ่ขยายความรู้ ที่จะเป็นฐานของการคิดให้ได้ผลสมตามวัตถุประสงค์แห่งการพัฒนาประชาชนในทางปัญญา เพื่อให้การสถาปนาสันติสุขขึ้นในโลกมีทางที่จะเป็นไปได้

ความมุ่งหมายคนละอย่าง แสดงความคิดเห็น กับให้ข้อมูลความรู้

วิธีการทางวิชาการของ Dr. McCargo นี้ ชัดว่าเป็นการวิพากษ์วิจารณ์ และจ้องจับที่ตัวบุคคล ความคิดเห็นในการวิพากษ์วิจารณ์ย่อมมาจากการมองข้อเท็จจริงข่าวสารข้อมูลความรู้ ถ้าข้อมูลความรู้นั้นถูกต้องเป็นจริง ก็สามารถมีความเป็นเหตุเป็นผล แต่ทั้งนี้ก็ยังไม่แน่นัก ยังต้องขึ้นต่อความแจ่มใสทางปัญญา และองค์ประกอบทางจิต เช่น ท่าที หรือทัศนคติ พื้นเพภูมิหลังและความโน้มเอียง ตลอดจนความเคยชินทางความคิด

ทีนี้ ถ้าคิดบนฐานของข้อมูลความรู้ที่ผิดพลาด ไม่เป็นความจริง ก็แทบหมดทางที่จะได้ความคิดเห็นที่ถูกต้อง เมื่อเอาความคิดเห็นเข้าใจที่ผิดนั้นไปใช้วิพากษ์วิจารณ์ ก็ไม่อาจจะเป็นการวิพากษ์วิจารณ์ที่ถูกต้องได้ และมิใช่เพียงไม่จริงไม่ถูกต้องเท่านั้นแต่ไม่เป็นธรรม และไม่ชอบธรรมอย่างใดเลย

ยิ่งถ้าคิดเห็นแล้ววิพากษ์วิจารณ์โดยใช้เพียงข้อสรุปความคิดเห็นของผู้อื่นเป็นฐาน โอกาสที่จะเป็นความถูกต้องชอบธรรมก็แทบเป็นสูญ ถ้าข้อสรุปของคนอื่นนั้นผิดอยู่แล้ว การคิดการวิพากษ์ของตนก็ติดลบลงใต้สูญไปทันที แต่ไม่สูญในด้านโทษภัย เพราะจะเป็นการจูงความคิดของคนอ่านที่ไม่รู้เข้าใจเรื่องเพียงพอพาให้เขว และซ้ำเติมปัญหา หรือทำให้ปัญหาซับซ้อนยิ่งขึ้น โดยเฉพาะเป็นโทษภัยทางปัญญาที่มีผลร้ายยาวไกล

ทีนี้ ที่ Dr. McCargo วิจารณ์เรื่องที่อาตมาพูดเกี่ยวกับศาสนาอื่น อันนี้ก็ปล่อย เขาจะมีความคิดเห็นอย่างไร ก็ฟังเขา แต่เราก็พูดถึงแง่มองและความคิดของเรา ซึ่งไม่จำเป็นต้องไปทางเดียวกับเขาแม้ในเรื่องเดียวกัน

บอกแล้วว่า วิธีการของ Dr. McCargo นั้น คือใช้ความคิดเห็นวิพากษ์วิจารณ์ โดยไม่เน้นความสำคัญของข้อมูลความรู้

Dr. McCargo เขียนบอกว่า อาตมาวิพากษ์วิจารณ์ศาสนาอื่น เป็นต้น อาตมาบอกว่า วิธีการที่อาตมาใช้ ไม่ใช่การวิพากษ์วิจารณ์ แต่เป็นการให้ข้อมูลความรู้ เช่นเล่าเรื่องราวและเหตุการณ์ เป้าหมายอยู่ที่ให้เกิดความรู้ ถึงจะมีความคิดเห็นและวิจารณ์บ้าง ก็เพื่อประกอบความเข้าใจ และเชื่อมเรื่องเชื่อมความ

วิธีการแบบวิพากษ์วิจารณ์ของ Dr. McCargo นั้น มีความคิดเห็นเป็นตัวกำหนด แล้วแทนที่จะให้ข้อมูลความรู้ที่จริงหรือไม่จริงเป็นตัวตัดสิน ท่านผู้วิพากษ์วิจารณ์ก็ทำการตัดสินเสียเองเลย

ถ้าเป็นความคิดเห็นที่สรุปต่อกันมาตามความคิดเห็นของคนอื่นๆ ก็เสี่ยงที่จะเป็นอย่างคำในพระสูตรที่ท่านว่า ขออภัย โปรดไม่ต้องถือสากัน ก็จะเป็นเหมือนแถวคนตาบอด จับเอวต่อกันเรียงเป็นแถว คนหน้าก็ไม่เห็น คนกลางก็ไม่เห็น คนท้ายก็ไม่มองเห็น ได้แค่คิดเห็นกันไป

แต่วิธีการบอกเล่าให้ความรู้อย่างที่อาตมาใช้นี้ มีข้อมูลข้อเท็จจริงเป็นตัวกำหนด มีความจริงเป็นตัวตัดสิน โดยผู้อ่านใช้ปัญญาพิจารณาได้เอง

ในวิธีนี้ ความคิดเห็นและการวิจารณ์ ถ้าจะมี ก็เป็นเพียงส่วนประกอบ หากว่าที่พูดประกอบไปนั้น เป็นการจำเพาะสถานการณ์ภายในกลุ่มในสถานที่ เมื่อเผยแพร่ออกไปกว้าง อาจไม่เหมาะ ก็ตัดออกหรือขัดเกลาได้ ไม่เสียเรื่อง

ทีนี้ มาเข้าสู่เนื้อหา เอาในหนังสือ *ภัยแห่งพระพุทธศาสนาในประเทศไทย* นี่แหละ บอกแล้วว่า อาตมาใช้วิธีการแบบบอกเล่าข้อมูลเหตุการณ์ให้ความรู้

เมื่อใช้วิธีการแบบให้ข้อมูลความรู้ จุดตัดสินขั้นพื้นฐาน คือถามว่า เรื่องที่เล่าที่บอกนั้นเป็นความจริงหรือไม่ (ยังไม่พูดถึงส่วนประกอบ เช่น ความคิดเห็น) ถ้าถูกต้องเป็นความจริงตามนั้นก็ก้าวขึ้นสู่ขั้นต่อไป

Dr. McCargo บอกว่าอาตมาวิพากษ์วิจารณ์ศาสนาอื่น เราก็บอกว่าท่านคงเคยชินกับการคิดเห็นวิพากษ์วิจารณ์ จึงมองข้ามขั้นความรู้ไปหาขั้นความคิดเห็นเลย อันนั้นผิดลำดับ หรือมิฉะนั้นท่านก็มองรวมปนกันไปทั้งข้อมูลความรู้และความคิดเห็น จึงต้องขอให้แยกขั้นตอน แล้วดูหรือตรวจสอบข้อมูลความรู้ที่เป็นฐานก่อน

เมื่อท่านมองแบบปนเป แล้วมาเจอที่เราเล่าเรื่อง persecution (การกำจัดกวาดล้าง หรือห้ำหั่นบีฑา) เรื่อง Vatican Council II (สมัชชาวาติกัน ครั้งที่ ๒) เรื่องที่บาทหลวงฌอง เดอร์บูร์ ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ยกย่องเมืองสยามว่ามีเสรีภาพทางศาสนาไม่มีที่ไหนเท่า ฯลฯ ท่านก็คงมองว่า

เป็นการทำให้ชาวพุทธรังเกียจ ดูถูกศาสนาอื่น หรือโกรธแค้นเกลียดชังเขา และคลั่งชาติคลั่งศาสนาของตัว ดังนี้เป็นต้น คือเป็นเหตุให้ชาวพุทธขาดขันติธรรม (intolerance)

การมองแบบนี้ เราเรียกว่าเป็นการมองจากความเคยชินทางความคิด เหมือนอย่างนักการเมืองยกเอาเรื่องที่ไม่น่าสบายใจ ที่คนอื่นพวกอื่นเคยทำร้ายเราขึ้นมาพูดให้ชาวบ้านฟัง เพื่อปลุกปั่นให้เกิดความโกรธชิงชังเคียดแค้นแล้วจะได้ทำการที่รุนแรง วิธีการนี้ก็ใช้กันมาเรื่อยในประวัติศาสตร์ จนเกิดสงครามกันไปก็มาก

เมื่อเขาคิดตามที่ได้พบเห็นมีประสบการณ์กันมาอย่างนี้ ก็คิดต่อไปว่าจะต้องหลีกเลี่ยงความรู้ที่จะทำให้ไม่สบายใจอย่างนั้น ไม่ต้องพูดถึง เป็นต้น

แต่วิธีการนี้ นอกจากละเลยความรู้ และหลบหนีความจริงแล้ว ก็เป็นการละเลยการพัฒนาคน โดยปล่อยให้คนมีสภาพจิตจมอยู่อย่างเดิม ชาวบ้านก็คิดไปตามความเคยชินของความคิดอย่างเดิม คนที่จะแก้ปัญหาก็อยู่กับความเคยชินทางความคิดแบบเก่า

การหลีกเลี่ยงความรู้นั้นเป็นไปไม่ได้จริง ไม่ยั่งยืน ดังนั้นปัญหาความขัดแย้งระหว่างมนุษย์ ปัญหาการขาดสันติภาพของโลกจึงหมุนเวียนอยู่ในวังวนไม่รู้จบสิ้น แก้ปัญหาไม่ได้

เมื่อเรื่องเกี่ยวข้องที่เป็นความจริงมีอยู่ มนุษย์จะต้องรับความรู้และยอมรับความจริงได้ ข้อสำคัญอยู่ที่ท่าทีและการปฏิบัติต่อความรู้ คนไม่จำเป็นต้องเป็นไปตามความเคยชินทางความคิดนั้น คนเรานี้พัฒนาได้

ประเทศตะวันตกอย่างอเมริกานั้น เขารวบรวมความรู้เรื่อง persecution เป็นต้นมาไว้ให้พร้อมสำหรับคนของเขาและคนทั่วโลกจะได้เรียนรู้ และเขาย้ำนักให้คนของเขารู้และจำไว้ ไม่ใช่เพื่อให้ทำอย่างนั้นอีก แต่เพื่อรู้จักตัวเอง และได้บทเรียนจากอดีต

การที่เราหาความรู้ในเรื่องเหล่านี้ ก็เห็นอยู่ชัดๆ ว่าไม่ใช่เพื่อจะเอาอย่างหรือทำอย่างนั้นบ้าง แต่ตรงข้ามคือ เพื่อเห็นโทษภัยของความขาดขันติธรรม หรือโทษภัยของ intolerance จะได้ช่วยกันหลีกเลี่ยง พร้อมทั้งได้รู้จักเข้าใจเหตุปัจจัยในภูมิหลังของอารยธรรมที่เป็นไปในโลกบัดนี้ ไม่ใช่อยู่ในโลกแบบคนมืดบอด

อีกทั้งความรู้ที่บอกเล่านั้น ก็อย่างที่เคยว่าแล้ว ไม่เกี่ยวกับเนื้อตัวหลักศาสนาของเขา แต่เป็นเรื่องทางพฤติกรรมพฤติการณ์ของบุคคล สถาบัน และองค์กรศาสนา ซึ่งเป็นข้อเท็จจริงในประวัติศาสตร์ จึงเป็นเรื่องของความรู้อย่างชัดเจน ไม่ใช่เป็นการวิจารณ์ตัวศาสนา

ความเคยชินทางความคิดนั้นแหละ เป็นสิ่งที่จะต้องแก้ไข ไม่ใช่แก้ปัญหาด้วยการหลบความรู้หนีความจริง แต่ต้องแก้ด้วยการพัฒนาคน ตั้งแต่ล้างความเคยชินทางความคิดแบบเดิมนั้นออกไป ให้ปัญญาและเมตตาเข้ามา

จึงต้องฝึกให้คนหาความรู้ อยู่กับความรู้ และพูดความรู้กันได้อย่างเป็นธรรมดา เช่น เมื่อได้ยินได้ฟังความรู้เรื่องที่ร้ายต่อตนเอง ก็ไม่โกรธ หรือระงับความโกรธได้ ทำจิตเมตตาให้เกิดขึ้นได้ ให้เป็นความรู้เพื่อที่คนจะพัฒนาและใช้แก้ปัญหา

ในที่สุด คนแม้ที่เรียกว่าเป็นคนละฝ่าย จะต้องมาพบกันและพูดความจริง ฟังความจริงกันได้ อย่างจริงใจและเปิดใจ อย่างที่เคยพูดแล้วว่า พูดกันด้วยปัญญา มีเมตตากำกับใจ

มนุษย์จะต้องพัฒนาไปถึงระดับนี้ให้ได้ มิฉะนั้น ไม่มีทางแก้ปัญหาได้จริง ก็จะต้องเลี่ยงหลบความรู้ อยู่กันแค่ political correctness เรื่อยไป

เมื่ออยู่กันด้วยความรู้ เพิ่มให้ความรู้ที่เกี่ยวข้องไม่ต้องยั้ง พร้อมกับพัฒนาคนทั้งทางจิตใจและปัญญาตลอดเวลา โดยตระหนักต่อความมุ่งหมายเพื่อการแก้ปัญหา ความรู้ที่ไม่พึงใจนั่นแหละ แทนที่จะเพิ่ม intolerance ก็จะทวี tolerance

พูดสั้นๆ ว่า ไม่ปล่อยให้ความรู้เป็นเครื่องหล่อเลี้ยงความเคยชินทางความคิดที่เป็นทาสของความรู้สึก แต่ให้ความรู้มากับและมาเพื่อการพัฒนามนุษย์ให้มีปัญญาที่จะแก้ปัญหา

ให้คนฝึกที่จะรับรู้ข่าวสารข้อมูลด้วยท่าทีที่ถูกต้องและปฏิบัติต่อมันอย่างได้ผลดี เหมือนตัวอย่างที่เคยพูดถึงมาแล้ว ในคราวที่บริษัท Longman ทำพจนานุกรมออกมา ให้ความหมายของกรุงเทพฯ ว่าเป็นที่มีโสเภณีมาก

ถ้าว่าคนไทยพอได้ยินอย่างนี้ ก็โกรธ แล้วด่าว่าเขาต่างๆ แล้วก็ผ่านไป อย่างนี้ก็คือเป็นไปตามความเคยชินทางความคิด พอเรื่องอย่างนี้เกิดขึ้นอีก ก็เป็นอย่างเก่า ไม่ได้ประโยชน์ และอาจจะเกิดเป็นปัญหาขึ้นมาสักวันหนึ่ง

ทีนี้ เราฝึกให้คนมีท่าทีถูกต้องต่อข่าวสารข้อมูล และได้ประโยชน์จากสถานการณ์

พอรับฟังข่าวสารนั้น ไม่พอใจ แต่ระงับได้ไม่มัวโกรธ แล้วพิจารณาเรื่อง รู้ว่าเขาเขียนไม่ถูกต้อง ก็ดำเนินการเพื่อแก้ปัญหาด้วยวิธีการที่เป็นธรรม และให้ได้ประโยชน์ทีเดียวครบ ๒ ด้าน

ด้านต่อเขา ก็พูดชี้แจงออกไปว่า ที่เขาเขียนอย่างนั้นยังไม่ถูก ความหมายท่อนที่ว่า เป็นเมืองที่ระบือลือนามด้วยมีวัดวาอารามมาก อันนี้ถูกต้อง เพราะว่าเป็นสภาพปกติของกรุงเทพฯ ที่เป็นอย่างนั้นตลอดมาตั้งแต่ตั้งกรุงจนปัจจุบัน แต่ท่อนที่ว่า เป็นที่มีโสเภณีมากนั้นไม่ถูก เพราะการมีโสเภณีมาก เป็นสภาพชั่วคราวชั่วยุคชั่วสมัย มิใช่มีอยู่เป็นประจำ ก็ขอให้เขาแก้ไขให้ถูกต้อง

ด้านตัวเรา ก็เอาข่าวสารนั้นมาเตือนสติให้สำรวจตรวจสอบตัวเองว่า เวลานี้ คนข้างนอกเขามองเราอย่างนี้ เรามีสภาพเป็นจริงอย่างนี้หรือไม่ แล้วก็ตื่นตัวขึ้นมาแก้ไขปัญหาปรับปรุงตนเอง

ต่อไป ถ้าไปเจอคนข้างนอกบอกว่า เมืองไทยนี่มีโสเภณีมากเพราะผู้ชายไปบวชพระกันมาก ดูสิ จำนวนพระกับจำนวนโสเภณีใกล้กันเลย เหมือนกับให้คิดว่า ถ้าพระสึกหมด ก็จะแก้ปัญหาโสเภณีได้ อย่างนี้ก็ไม่ต้องถึงกับทะเลาะวิวาทกัน ก็ตอบชี้แจงแก่เขาไป ก็จะใช้ความรู้ข่าวสารนั้นเป็นเครื่องฝึกจิตพัฒนาปัญญาได้

ในระยะหนึ่ง นานหลายปีแล้ว มีคนงานไทยไปทำงานในซาอุดิอาระเบียกันมาก ก็มีข่าวจากคนที่ไปมาแล้วว่า เมื่อไปถึงสนามบิน จะผ่านด่านไปเข้าเมือง ใครมีพระห้อยคอ เจ้าหน้าที่จะ

ให้ปลดออก แล้วเขาก็เอาทิ้งไปทั้งหมด เวลาผ่านมาๆ เรื่องก็เป็นอยู่อย่างนี้ เคยถามท่านผู้ใหญ่ในราชการที่เกี่ยวข้อง ท่านก็ว่าเป็นความจริงอย่างนั้น แต่ทางการก็ไม่รู้ว่าจะทำอย่างไร

ที่จริง ทางราชการน่าจะติดต่อกับรัฐบาลของประเทศนั้นชี้แจงว่า นี่เป็นเรื่องความเชื่อถือส่วนบุคคลของเขา จะอนุญาตให้เขาเอาไปเป็นส่วนเฉพาะตัวได้ไหม ถ้าไม่ได้ เช่นเป็นเรื่องของกฎหมายบ้านเมืองของเขา เราก็ไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยวแทรกแซง แต่ทางการน่าจะบอกแจ้งแก่ประชาชนให้รู้ว่า ถ้าไปประเทศนี้ อย่าเอาพระติดเข้าไป เพราะจะสูญเสียเปล่า แต่นี่เมืองไทยก็ปล่อยให้เป็นอยู่อย่างนั้น เหมือนเป็นการกลัวความรู้ เกรงว่าจะเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ ไม่กล้าสู้หน้าความจริง เลยกลายเป็นปิดบังความรู้

ไม่แต่พระพุทธรูปบูชา พระเครื่อง หรือรูปภาพพระ พระภิกษุก็เข้าไปในบางประเทศไม่ได้ (เช่น ประเทศบรูไน) ซึ่งก็ต้องยอมรับความจริง ในเมื่อเขามีกฎหมายห้ามไว้ ก็ถือว่าเป็นกิจการของประเทศนั้น แต่ข้อสำคัญอยู่ที่ว่า ควรให้รู้กัน ไม่ใช่ปล่อยให้คนไปเจอปัญหาแล้วจึงรู้ เช่น ต้องทำตามกระบวนการวุ่นวายแล้วเข้าประเทศไม่ได้ ก็ลำบากยุ่งยาก เราก็ควรให้ท่านรู้แล้วจะได้ไม่ต้องไป

นี่เป็นตัวอย่างการปฏิบัติต่อความรู้ข่าวสารข้อมูล เหมือนกับกลัวความรู้ แล้วก็ปิดบังไม่ให้คนรับรู้ความจริง

คนควรอยู่กับความรู้ได้อย่างเป็นธรรมดา โดยมีท่าทีที่ถูกต้อง ไม่ใช่ได้ความรู้แล้วกระโดดไปอยู่กับความรู้สึก แต่จะได้ปฏิบัติตัวถูก คนก็จะพัฒนา และความรู้ก็จะเป็นประโยชน์

ก็ย้ำว่า ต้องให้คนรับความรู้ อยู่กับความจริงได้ ความรู้มา คนต้องพัฒนา และใช้ความรู้นั้นในการแก้และกันปัญหา

จริงอยู่ เมื่อให้ความรู้อย่างนี้ ก็ย่อมมีคนที่เป็นไปตามกระแสความเคยชินทางความคิดอย่างเดิมบ้าง อันนั้นเป็นธรรมดา ก็อย่าปลุกปั่นซ้ำเข้าไป แต่ให้ตั้งท่าทีที่ถูกต้องอย่างที่ว่า และนี่แหละก็คือการที่ต้องพัฒนาคนกันต่อไป

ข้อความทำนองนี้ ในหนังสือ *ภัยแห่งพระพุทธศาสนาในประเทศไทย* นั้น บอกความมุ่งหมายและกำกับทิศทางไว้แล้ว เช่น ที่หน้า ๒๑ ว่า

> แม้แต่ใกล้ๆ ปัจจุบันนี้เอง คนไทยเราก็ยังมีน้ำใจดีเหมือนเดิม อย่างทางใต้ของเรามีคนนับถือศาสนาอิสลาม มีชาวมุสลิมมาก เราก็อยู่กันมาด้วยดีไม่มีปัญหา เหมือนพี่เหมือนน้อง พระทางใต้ท่านเล่าให้ฟังว่า ในภาคใต้เราที่เป็นมาแต่ก่อน คนไทยพุทธและคนไทยมุสลิมอยู่ด้วยกัน เวลาคนมุสลิมสร้างมัสยิดคนไทยพุทธไปช่วยสร้าง เวลาชาวพุทธสร้างโบสถ์ชาวมุสลิมก็มาช่วยสร้างด้วย นี่เป็นสภาพที่หาได้ยาก ไม่มีที่ไหนอื่นในโลก

และหน้า ๘๗ ว่า

> พร้อมกับคุณธรรมความดีงามที่มีเมตตากรุณา อย่าลืมว่าจะต้องมีปัญญาด้วย ตั้งแต่รู้เข้าใจสถานการณ์ รู้ทันว่าอะไรเกิดขึ้น

เรามีความมั่นใจในคนไทยที่อยู่ด้วยกันมา ที่มีภูมิหลังชัดเจนในความมีขันติธรรม ว่าเมื่อได้รับฟังความรู้แม้ที่ไม่พึงใจแล้ว จะไม่กลายไปเป็นคนขาดขันติธรรม

โดยเฉพาะจุดหมาย พร้อมทั้งความตั้งใจของเราในการให้ความรู้นั้น จะไม่ทำให้เกิดผลร้าย มีแต่จะทำให้คนพัฒนาในทางที่จะปฏิบัติต่อความรู้ได้ดียิ่งขึ้น และเจริญขันติธรรมอย่างได้ผลมากขึ้น มิใช่มีขันติธรรมภายใต้โมหะ

อาจจะล้อ Dr. McCargo ว่าท่านนี่เป็นอนุรักษ์นิยม เป็น conservative ติดอยู่กับความเคยชินทางความคิดแบบเก่าที่กลัวความรู้ และมองความรู้ที่ไม่พึงใจว่าจะต้องทำให้เกิดปัญหา ไม่กล้าให้คนพูดความจริง ฟังความจริง

ถ้าท่านศึกษาอย่างเพียงพอให้ชัดให้ดี ก็จะรู้ว่าไม่ต้องกลัวหรอก ถ้ามีการพัฒนาคนคู่ไปกับการอยู่กับความรู้อย่างนี้ intolerance มาไม่ได้ ท่านเลิกกลัวได้แล้ว อย่ามัวอยู่กับความคิดเห็นเลย มาช่วยกันให้ความรู้แก่ประชาชนดีกว่า

อีกอย่างหนึ่งก็เป็นเรื่องของความเคยชินทางความคิดเหมือนกัน คนเดี๋ยวนี้ชอบบัญญัติศัพท์ขึ้นมาใหม่ๆ เพื่อสื่อความหมายบางอย่างให้จำกัดจำเพาะลงไป แต่ความหมายที่จะสื่อนั้น ก็เกิดจากความคิดความเข้าใจบางอย่างที่จับตัวในตนเอง ซึ่งเมื่อบัญญัติลงไปแล้ว บางทีคนนั้นเองก็กลายเป็นไปติดกับดักทางความคิดของตัว

อย่างคำว่า ethnonationalism ก็อาจจะมากับความคิดความเข้าใจที่ว่า เมื่อคนพวกหนึ่งมีความภูมิใจในชาติวัฒนธรรมของตนแล้ว ก็จะมีความยึดติดคับแคบถือว่าพวกตนเท่านั้นดี ดูถูกพวกอื่น เอาแต่ตัว เห็นแก่พวกของตัว อาจจะถึงกับกลายเป็นรุนแรงที่จะให้เหลืออยู่แต่พวกของตัว ทำนองฮิตเลอร์ก็ได้

แต่ในความจริง ไม่จำเป็นต้องเป็นอย่างนั้น กลับจะไปในทางตรงข้าม เมื่อจะพัฒนาคนให้ดียิ่งขึ้น เราสามารถเริ่มจากความดีที่เขามีอยู่

เมื่อความดีที่เกื้อกูลแก่ผู้อื่นนั้น เป็นที่ยอมรับชื่นชมทั่วไป เขามีสิทธิภูมิใจได้ ก็จะยิ่งเพิ่มความมั่นใจและความตั้งใจในการที่จะพัฒนาตนเอง และการพัฒนาในทางที่ถูกต้อง ย่อมเป็นไปในการสละจากตน พร้อมกับมีความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้อื่น หรือทำเพื่อผู้อื่นได้ดียิ่งขึ้น

ดังนั้น ความภูมิใจในความดีงามของชาติวัฒนธรรมที่ตนมีอยู่ เมื่อมีลักษณะที่ขยายความเกื้อกูลต่อผู้อื่นอยู่แล้ว และพัฒนาต่อไปอย่างถูกต้อง จะไม่เป็นเหตุให้เกิดความยึดติดคับแคบเอาแต่ตัว แต่ตรงข้ามจะยิ่งสละตัว ขยายกว้างออกไปมากขึ้นๆ ทั้งนี้อาศัยปัจจัยทางภูมิหลัง และแนวทางการพัฒนาที่ถูกต้องด้วย

คนที่มีความเคยชินทางความคิด คือจิตเคยชินที่จะคิดแบบนั้น ก็คิดว่า เมื่อคนได้รับความรู้เรื่องที่ไม่น่าพอใจ ก็จะโกรธแค้นจะขัดเคือง และอาจจะทำอะไรๆ ที่แสดงความโกรธออกมา และผู้ที่เอาความรู้เรื่องที่ไม่น่าพอใจมาเล่า ก็คือมาปลุกปั่นความรู้สึก

ส่อเสียด เสี้ยมสอน ยุยง จะให้คนเกลียดชังกัน จะให้เกิดความรุนแรง และที่พูดถึงลักษณะที่น่าภูมิใจของตน ก็เพื่อให้ดูถูกเหยียดหยามผู้อื่น ตลอดจนไปกำจัดพวกอื่น อะไรทำนองนี้

แต่คนไม่จำเป็นต้องอยู่ใต้การครอบงำของความเคยชินทางความคิดอย่างนั้น บางคนอาจมีความเคยชินทางความคิดมาแบบอื่นก็ได้ อย่างน้อย คนนั้นก็พัฒนาได้

ทีนี้ เรามีความมั่นใจในลักษณะที่มี tolerance ที่แปลกันว่าขันติธรรมของคนไทย คือคุณธรรมในจิตใจด้านเมตตานั่นเอง และเราแน่ใจในความมุ่งหมายของการให้ความรู้ ที่จะกระชับและเสริมแรงของ tolerance นั้น

การรับและการมีความรู้ เป็นด้านปัญญา ซึ่งจะต้องมีคู่กันกับเมตตา ไม่ใช่การรู้ที่จะปลุกปั่นเร่งเร้าความรู้สึก แต่เป็นความรู้ที่ทั้งเตือนความมั่นคงของขันติธรรม จะว่าเป็นการทดสอบหรือท้าทายการเจริญขันติธรรมนั้นก็ได้ และให้มีความเข้าใจ เช่น มองสถานการณ์ออก รู้ปัญหาที่พึงแก้ เป็นความรู้เพื่อการแก้ปัญหา

ถ้า Dr. McCargo มีความปรารถนาดี แทนที่จะด่วนหรือผลีผลามสรุปอย่างนั้น ก็มาช่วยดูความเป็นไป แล้วช่วยบอกว่าเออ ท่านนะ คนกลุ่มนี้ๆ ฟังความรู้แล้วมีความรู้สึกไม่ดี เขากลายเป็นโกรธเคือง ไม่เจริญขันติธรรม คนกลุ่มนี้ฟังแล้ว เอาไปเป็นข้ออ้างสนับสนุนการเรียกร้องศาสนาประจำชาติในเชิงจะก้าวร้าว อะไรทำนองนี้ ก็จะเป็นประโยชน์ในการแก้ไขปัญหา ที่จะไม่พากันเขว อย่างน้อยก็ช่วยส่งเสริมการแก้ปัญหา

ที่ว่านี้ ก็เท่ากับเป็นการย้ำ เป็นการเน้นกับชาวพุทธเองด้วย ที่จะตั้งตัวอยู่ในแนวทางอันจะให้เป็นไปเพื่อจุดหมายที่ถูกต้องดังว่าไว้

เท่าที่มองเห็นจากข้อเขียนของ Dr. McCargo นี้ พูดได้ว่า เรามองเราคิดเราเข้าใจในเรื่องเดียวกับเขา และแม้ในถ้อยคำเดียวกับเขาไปคนละมุมคนละทาง เขาไม่ควรคิดคาดเดาและขึ้นป้ายตีตราอะไรง่ายๆ

อย่างน้อยก็ชัดว่า ความคิดเห็นวิพากษ์วิจารณ์ของเขาขาดข้อมูลความรู้ ไม่ตรงตามความเป็นจริง เขาควรจะเข้าถึงข้อมูลที่แท้และศึกษาให้เพียงพอโดยถ่องแท้ชัดเจน

เขาใช้เพียงความคิดเห็นคาดเดาบนพื้นฐานความเคยชินของตน ไปเที่ยววัดตัดสินวิถีแห่งความคิดของคนที่มีพื้นภูมิทางจิตปัญญาต่างออกไป

ควรมาเปลี่ยนแนวคิดและวิธีการในการปฏิบัติต่อความรู้และกระบวนการในการแก้ปัญหากันเสียบ้าง

มาจัดตั้งวางสร้างเป็น tradition ใหม่ ให้มนุษย์อยู่กันด้วยความรู้ พูดกันด้วยความรู้ โดยใช้ปัญญา ที่มีเมตตากำกับใจ ให้พูดปัญหากันด้วยหน้าตาชื่นบาน และร่วมใจช่วยกันแก้ไข โลกจะได้ไม่ต้องหมุนวนอยู่ในวัฏสงสารแห่งการขัดแย้งวุ่นวายไร้สันติภาพอย่างที่เป็นอยู่นี้ ไม่ไปไหน

มิใช่ว่า ทีแรกก็บอกว่าต้องให้มีเสรีภาพในการพูด พอมีเสรีภาพนั้นแล้ว ก็เอาเสรีภาพนั้นไปใช้พูดอะไรๆ ระบายความรู้สึก

อย่างที่เล่าเรื่องหนุ่มนักศึกษาตะโกนใส่นักศึกษาหญิงผิวดำที่ ยู.ออฟเพนน์ ว่า "หุบปากเสียที นังควาย (ดำ)"

พอเจออย่างนี้ ก็บอกว่าไม่ได้แล้ว ด้านมืดของเขาอย่าไปพูดจะกระทบกระทั่งใจกัน แทนที่จะพัฒนาคน ก็เลยเถิดไปเข้าทางของ political correctness ได้แต่พูดคำเอาอกเอาใจ หลีกหลบระวังคำที่จะฟังแล้วไม่สบายใจหรือไม่พอใจ พูดให้หวานเข้าไว้

เสร็จแล้วไปๆ มาๆ ก็บอกว่า มัวแต่พูดหวานกันอยู่อย่างนี้ อะไรที่เป็นปัญหา เป็นความบกพร่อง เป็นเรื่องเสียหาย ก็เลยไม่ได้แก้ไข อย่างนี้ขัดหลักเสรีภาพในการพูด

แล้วพอให้พูด ก็ไปพูดแสดงความรู้สึกเหยียดหยามชิงชังอะไรกันอีก ก็เลยวนกันอยู่ที่สุดโต่ง ๒ ข้างนั่นแหละ ไม่ไปไหน ปัญหาก็ไม่ได้แก้ แต่ตัวคนกลับเป็นปัญหาเสียเองซ้ำซ้อนขึ้นไป

จึงได้บอกว่า ต้องพูดความรู้ ต้องอยู่กับความจริงได้ มีอะไรที่เกี่ยวข้องกับปัญหา หรือรู้แล้วจะเอื้อต่อการแก้ปัญหา ก็ต้องรู้

ยิ่งเรื่องที่ควรจะรู้แต่ไม่ค่อยรู้กัน ก็ยิ่งให้รู้กันให้มันโล่งไป นี่ไม่ใช่เรื่องส่วนตัว แต่เป็นการแก้ปัญหาของอารยธรรม คนต้องพูดความรู้กันได้ โดยมีความจริงใจ เปิดใจต่อกัน

สำคัญที่ท่าที่ต่อความรู้ และการแสดงออกซึ่งความรู้ ที่จะต้องพัฒนาคนให้รับฟังความรู้เรื่องที่ไม่น่าพอใจได้ โดยไม่เกิดความรู้สึกด้านร้าย และพูดความรู้ความจริงออกไปด้วยท่าทีของการที่มุ่งเพื่อแก้ปัญหาด้วยจิตใจที่มีเมตตา ถ้ามนุษย์ยังพัฒนาถึงขั้นนี้ไม่ได้ ปัญหาของโลกก็แก้ไขให้สำเร็จจริงไม่ได้

รู้ก็ผิด คิดก็ไม่เป็น ชอบแสดงความคิดเห็น จะได้อะไร

ที่ผ่านมา ได้พูดถึงนักวิชาการ ๔ ท่าน เริ่มด้วยท่านเมตตาฯ ต่อด้วยท่าน บก. แล้วก็ ดร.ช. และ Dr. McCargo

ทั้ง ๔ ท่านนี้แสดงความคิดเห็นวิพากษ์วิจารณ์ตัวบุคคล บอกว่าอาตมาคิดพูดทำเรื่องนั้นเรื่องนี้ และก็ได้เห็นชัดแล้วว่า ทั้ง ๔ ท่านนั้นพูดไม่ตรงตามความเป็นจริง แถมยังเลยไปกระทบ กระทั่งทำให้เสียหายแก่บุคคลที่ ๓ ที่ ๔ ที่ ๕ เป็นต้น อีกด้วย

การที่ความคิดเห็นวิพากษ์วิจารณ์ของนักวิชาการเหล่านี้ ผิดพลาด ก็มาจากสาเหตุเดียวกัน คือ ขาดความรู้ที่ถูกต้อง ไม่ได้รู้เห็นข้อมูลข้อเท็จจริงบ้าง ไม่ได้ตรวจสอบเรื่องราวให้แน่ชัดบ้าง

บางคนอ่านหนังสือพบข้อมูลนิดหน่อยยังไม่ชัดว่าอะไรเป็นอะไร เรื่องไปมาอย่างไร หรือได้ยินได้ฟังอะไรมาเป็นเค้า ยังไม่ได้ตรวจสอบดูให้ทั่วให้ชัด พอเห็นอะไรบางอย่างเข้ากับเรื่องที่ตนกำลังเพ่งจ้องอยู่ ก็คิดสรุปเอา หรือตัดสินว่าเป็นอย่างนั้นอย่างนี้

บางคนจับข้อมูลจากที่โน่นนิด จากที่นี่หน่อย แบบที่เรียกว่า จับโน่นชนนี่ แล้วก็ปรุงแต่งความคิดขึ้นมาว่าเป็นอย่างนั้นอย่างนี้

บางคนได้ข้อมูลส่วนหนึ่งจากการอ่านเรื่องราวด้านความรู้ แต่มองหรือตีความไปตามความเคยชินทางความคิดของตัวเอง โดยมิได้ซักไซ้ไต่ถามต้นเรื่องให้เห็นชัดในเจตนาของเขา เป็นต้น ก็สรุปตัดสินผู้อื่นลงไปว่าเขาคิดอย่างนั้นอย่างนี้ ทั้งที่เขาอาจจะ

ไม่ได้คิดอย่างที่ตนคิดนั้นเลย คือจัดให้เขาคิดตามความคิดของตน

ที่ร้ายกว่านั้น บางคนเลือกหยิบเลือกจับข้อมูลที่นั่นบ้างที่นี่บ้าง เฉพาะที่จะสนองข้อสรุปหรือคำตัดสินที่ตนเตรียมไว้แล้ว พอได้ตามประสงค์ ก็เอามาจัดเรียงเข้าให้ออกเป็นข้อสรุปหรือคำตัดสินที่ตนได้คิดเตรียมไว้นั้น

บางคนใช้วิธีง่ายๆ คือจับเอาความคิดเห็นตลอดจนข้อสรุปของนักวิชาการคนอื่นที่เขาทำไว้ โดยตนเองไม่ได้เข้าถึงข้อเท็จจริงหรือข้อมูลความรู้โดยตรงเลย แล้วก็มาคิดวิพากษ์วิจารณ์แตกแง่มุมขยายออกไป กลายเป็นการสันนิษฐานเชิงคิดเอาเดาเอง

ในกรณีแบบนี้ เมื่อความคิดเห็นข้อสรุปวินิจฉัยของคนอื่นที่ตนหยิบเอามานั้น ก็ไม่ได้เกิดจากความรู้อยู่แล้ว ก็กลายเป็นการคิดเห็นบนฐานของความผิดเพี้ยน (หรือเท็จ) ซึ่งหมดทางที่จะถูกต้องชอบธรรม คล้ายอย่างที่เคยเทียบว่าเหมือนแถวคนตาบอด

นี่เป็นตัวอย่างของความคิดที่ออกมาเป็นคำวิพากษ์วิจารณ์บ้าง เป็นข้อสันนิษฐาน เป็นข้อสรุปหรือคำตัดสินวินิจฉัยบ้าง ซึ่งผิดพลาด ไม่เที่ยงตรง อันเกิดโดยเจตนาหรือไม่ก็ตาม แต่ในที่สุดก็คือตั้งอยู่ลอยๆ ไม่มีฐานความรู้รองรับ

เรื่องนี้ ควรแยกดูให้ชัดเป็น ๒ ขั้น คือ *ขั้นของความรู้* ได้แก่พวกข้อเท็จจริง ข้อมูลข่าวสาร ที่แสดงความจริง กับ *ขั้นของความคิดเห็น* ที่ออกมาเป็นการวิพากษ์วิจารณ์ การสรุปตัดสินวินิจฉัยดังที่ว่าแล้ว

ความคิดเห็น อันเป็นขั้นที่ ๒ จะถูกต้อง สมเหตุสมผล เป็นธรรม ชอบธรรม ต่อเมื่อรับกันกับขั้นที่ ๑ คือมีความรู้ที่ถูกต้องตรงความจริงเป็นฐาน

อย่างกรณีนี้ ที่นักคิดเห็นทั้ง ๔ ท่านวิพากษ์วิจารณ์อาตมา ก็ชัดเจนว่า นี่แค่เรื่องตัวบุคคล ที่เป็นรูปธรรม มีความเป็นอยู่ เป็นไปในเหตุการณ์ที่รู้เห็นกันง่ายๆ ก็ยังไม่ใส่ใจหาความรู้ดูความจริง ไม่คำนึงถึงความรับผิดชอบ ได้แต่คิดเห็นเอาและพูดเอาง่ายๆ เขียนให้ผิดพลาดไปได้ถึงขนาดนี้ แล้วในเรื่องนามธรรมที่เป็นเนื้อหาทางวิชาการ สภาพรู้ผิดคิดเอาเองจะสำแดงฤทธิ์ขนาดไหน

ในสังคมเวลานี้ คนชอบแสดงความคิดเห็นกันมาก แต่มักไม่ใส่ใจที่จะหาความรู้ ไม่คิดเห็นบนฐานของความรู้ แต่คิดเห็นไปตามความรู้สึก ว่าไปตามความชอบใจหรือไม่ชอบใจ

หลายปีมาแล้ว มีการย้ำเน้นให้คน โดยเฉพาะให้เด็กชอบแสดงความคิดเห็น แล้วก็ว่าตามกันไปแบบตื่นกระแส ไม่ได้มองให้ชัดก่อนว่า ในกระบวนการของความคิด จะต้องมีอะไรประกอบหรือร่วม หรือแม้แต่นำอีกบ้าง

การตื่นกระแสแบบนี้ เป็นความเสี่ยงภัย และที่ร้ายแรง คือจะเสียหลักในการพัฒนาคน

สังคมไทยไม่ขาดแคลนคนแสดงความคิดเห็น แต่ขาดแคลนคนหาความรู้ เรามีนักแสดงความคิดเห็นสะพรั่งไปหมด แต่นักหาความรู้ดูจะยากไร้

สังคมนี้ขาดแคลนความรู้ แต่ไม่ขาดแคลนความคิดเห็น ถ้าจะว่าขาดแคลนความคิดเห็น ก็ใช่ในแง่หนึ่ง คือขาดแคลนความคิดเห็นบนฐานของความรู้จริง

ถ้าจะสนับสนุนให้ชอบแสดงความคิดเห็น ก็ต้องส่งเสริมให้ชอบค้นหาความรู้คู่กันไปด้วย เพื่อให้คิดบนฐานของความรู้ที่หนักแน่น ไม่ใช่ว่าอะไรๆ ก็แค่คิดเอา ซึ่งอยู่ในแถวเดียวกับเดาเอง

พร้อมกับคิดโดยมีความรู้ หรือคิดบนฐานของความรู้ ก็พัฒนาการคิดให้ถูกให้ดีด้วย เช่น ให้รู้จักวิธีคิดแยบคาย

การคิดที่ไม่ถูก ไม่ดี เสียเปล่าบ้าง เสียหายบ้าง ก่อทุกข์โทษภัย เป็นปัญหาทั้งแก่ชีวิตและสังคม ซึ่งแสดงถึงสภาพขาดการพัฒนาทางจิตปัญญา มีอยู่มากมาย เช่น

- ไม่หาความรู้ ไม่อยู่อย่างรู้เท่าทันตามเป็นจริง มักคิดเพ้อฝันฟุ้งซ่าน เพ้อเจ้อ คิดเรื่อยเปื่อย เลื่อนลอย มีเรื่องเกิดขึ้นหรือเกี่ยวข้อง แทนที่จะหาความรู้ ดูข้อเท็จจริงให้แน่ ก็นึกเอา คิดเอา
- อยู่แค่ความรู้สึก คิดเอาตามความชอบใจหรือไม่ชอบใจ เอาความถูกใจหรือไม่ถูกใจเป็นตัวตัดสิน
- รู้อะไรแค่ผ่านๆ เผินๆ ไม่ดูให้ทั่วตลอด ไม่ตรวจสอบให้แน่ชัด เห็นบางจุด จับได้บางแง่ ก็ทึกทักเป็นนั่นเป็นนี่ หรือคิดเอาเป็นเรื่องราวห่างไกลความจริง แบบฟังไม่ได้ศัพท์ จับไปกระเดียด หรือได้ภาพผีหลอก เหมือนยามมืดมัวแสงสลัว เห็นเชือกเป็นงู เห็นงูเป็นเชือก เห็นต้นอโศกอินเดียเป็นเปรตยืนโย่งน่ากลัว ฯลฯ
- ได้ข้อมูลความรู้มาเป็นเรื่องเป็นราว แต่คิดลวกๆ สรุปเอาง่ายๆ ผลุนผลันวินิจฉัย จับใส่ผิดที่ ผิดลำดับ สับสัมพันธ์ เอาโน่นชนนี่ เหมือนจับเรื่องโยนกชมพูทวีปมาใส่โยนกล้านนา
- ได้ข้อมูลนั่นบ้างนี่บ้าง จับอันโน้นนิดอันนี่หน่อย คิดปรุงแต่งเป็นเรื่องเป็นราวขึ้นมา

- มีภาพของสิ่งนั้นคนนั้นพวกนั้นอยู่ในใจแล้ว ด้วยอคติ พบข้อมูลข้อเท็จจริงอะไร ก็เลือกเก็บ จับแง่มุม หรือตีความ โดยคิดเอาเข้าเป็นส่วนของภาพอย่างนั้น
- ร้ายกว่านั้น มีเจตนาคิดตั้งเรื่อง ผูกเรื่อง หรือวางแผนไม่ดีไม่งามขึ้นมา แล้วจงใจหาเรื่องราวข้อมูลที่เข้ากันได้ หรือแม้แต่ปั้นแต่งเรื่องราวข้อมูลขึ้นมาสนับสนุน คิดผูกโยงให้เข้าทางที่จะสนองเจตนานั้น รวมทั้งวิธีการแบบหาเลศอ้างเลศ คิดแต่งเรื่องขึ้นกลั่นแกล้งใส่ความผู้อื่น
- ด้วยเจตนาแอบแฝงที่มุ่งเพื่อจุดหมายซ่อนเร้นหลากหลาย คนก็คิดการต่างๆ ไปตามแรงขับดันของตัณหา มานะ ทิฏฐิ เช่น คิดการเพื่อจะได้จะเอาจะกำอำนาจจะโกยลาภให้แก่ตนและพวกตัว เพื่อกีดกันกดข่มทำร้ายเบียดเบียนคนอื่น เพื่อยัดเยียดบีบบังคับหรือหลอกล่อคนให้ยอมรับนับถือตามหลักความเชื่อ ลัทธิ แนวคิด ทฤษฎี หรือข้อยึดถือของตน

นี้คือตัวอย่างของความคิดที่เสียหาย อย่างน้อยสูญเปล่า ซึ่งพูดสั้นๆ ว่า อยู่ใต้อำนาจของแรงจูงใจแห่งโลภะ โทสะ และโมหะ เป็นการคิดโดยไม่มีความรู้เป็นฐาน หรือไม่ก็เอาความรู้ไปใช้ในการคิดที่ไม่ถูกไม่ดี จะต้องแก้ไขด้วยการพัฒนาคน โดยพัฒนาความคิดของเขา

จุดที่จะแก้ไขก็คือ นอกจากมีความรู้ โดยไม่ถูกความรู้สึกครอบงำแล้ว ต้องคิดดี ต้องคิดเป็นด้วย

คิดดี คือคิดถูก คิดตรง คิดเพื่อแก้ปัญหา คิดในทางสร้างสรรค์ คิดด้วยแรงจูงใจที่มีคุณธรรม คิดไม่เบียดเบียนใคร แต่คิดด้วยความปรารถนาดี คิดช่วยเหลือร่วมมือส่งเสริมกัน

คิดเป็น คือ รู้จักคิดวิเคราะห์ คิดจำแนกแยกแยะ คิดจัดคิดโยงคิดสังเคราะห์ คิดสืบค้น คิดเป็นเหตุผล คิดเป็นลำดับ คิดสืบสาวเหตุปัจจัย คิดหยั่งทั่วถึงกันในระบบความสัมพันธ์ คิดทะลุทั่วตลอดรอบด้าน คิดชัด คิดครบถ้วน เช่น ทั้งข้อดี ข้อเสีย จุดเด่น จุดด้อย จุดออกไปสู่ความสมบูรณ์ คิดในแง่ในมุมและความเป็นไปได้ต่างๆ คิดพลิกผันได้ ให้เห็นทางสุขในที่ทุกข์ ให้เอาประโยชน์ได้ในความสูญเสีย ให้เห็นโชคในเคราะห์ ให้วิกฤตเป็นโอกาส เป็นต้น

แต่จะคิดอย่างไรก็ตาม ก็ให้มีความรู้ที่เข้าถึงความจริงเป็นฐาน ยิ่งมีความรู้กว้างไกลล้ำลึกเท่าไร ก็ยิ่งดี ความคิดเป็นก็จะใช้ความรู้นั้นขยายฐานในการคิดออกไป ทำให้ได้ผลดียิ่งขึ้นไปๆ

ความรู้นั้น อย่างที่ว่าแล้ว ต้องให้เข้าถึงความจริง จึงจะเป็นความรู้แท้ๆ จริงๆ ดังนั้น จึงต้องเป็นความรู้ที่ทั่วถึง ถูกต้อง ถ่องแท้ แน่ และชัด อย่างน้อยมีความเพียงพอ

เมื่อมีความรู้เป็นฐาน การคิดเป็นก็จะเป็นเครื่องมือที่จะใช้หาความรู้และเข้าถึงความจริงได้มากขึ้น เท่ากับขยายฐานความรู้ออกไป และทำให้การคิดได้ผลยิ่งขึ้น ความรู้กับการคิดก็จะเป็นปัจจัยของกันและกันในกระบวนการเข้าถึงความจริงและสร้างสรรค์ประโยชน์

ถ้ามีทั้งความรู้จริง แล้วคิดดีคิดเป็นอย่างนี้ละก็ มาแสดงความคิดเห็นเถิด คนก็ยิ่งพัฒนา สังคมก็สมประโยชน์ วัฒนธรรมอารยธรรมก็ยิ่งจำรูญ

แต่ถ้ารู้ก็ผิด คิดก็ไม่เป็น แล้วแสดงความคิดเห็น จะได้อะไรขึ้นมา

รู้จริงแท้ คิดถูกคิดดี
พูดก็จริงใจใช้ปัญญา ปัญหาของโลกแก้ได้แน่

คนเรานี้ ที่ว่าพัฒนาได้ ก็หมายความด้วยว่าต้องฝึกต้องพัฒนา เพราะมีศักยภาพที่จะเปลี่ยนแปลงไปต่างๆ ได้มาก ไปทางร้าย ก็รุนแรงมาก ไปทางดี ก็เลิศประเสริฐยิ่ง

ดังนั้น เมื่อจะรู้ ก็ต้องปฏิบัติต่อความรู้ ใช้ความรู้ให้ถูกต้องให้เป็นประโยชน์ เมื่อจะคิด ก็ต้องปฏิบัติต่อความคิด ใช้ความคิดให้ดีให้ถูกต้อง

โดยเฉพาะในตอนคิด ซึ่งมีความรู้เข้ามาประสาน มาเป็นอาหารหล่อเลี้ยง จึงได้พูดกำกับไว้ว่า ต้องคิดดี คิดเป็น บนฐานของความรู้ที่ถูกต้องเป็นจริง

ในสังคมปัจจุบัน ที่สะพรั่งด้วยกลุ่มชนที่ชอบแสดงความคิดเห็น คนก็คุ้นชินกับการรอฟังความคิดเห็น จนกระทั่งมาติดใจเพลิดเพลินอยู่กับการเติมแต่งรสชาติของการแสดงความคิดเห็น แล้วก็ไหลไปตามกระแสความรู้สึก เป็นทาสของความรู้สึกมากขึ้นๆ ในเวลาเดียวกัน นิสัยที่จะหาความรู้ ที่จะตรวจสอบให้ถึงความถูกต้องเป็นจริงด้วยความรู้ ก็ยิ่งเลือนลางจางหาย

สังคมอย่างนี้ มีแต่จะสะสมและทวีปัญหา ความแตกแยกเป็นฝักฝ่ายจะยิ่งมากมายรุนแรงขึ้น เพราะในความคิดเห็นซึ่งเป็นไปตามความรู้สึก เมื่อเป็นคนละฝ่าย ก็ย่อมแยกไปคนละทาง

ฝ่ายพวกเดียวกันก็พอใจให้เติมความรู้สึกในข้างของตน ฝ่ายอีกพวกหนึ่งก็ยิ่งระแวงและเสริมแรงความคิดเห็นของฝ่ายตน ยิ่งแตกยิ่งห่างยิ่งขัดแย้งกันยิ่งขึ้นไป

ตรงข้ามกับความรู้ ที่มุ่งไปหาและอยู่กับความจริง และความรู้ความจริงนั้น เป็นจุดคงตัวคงที่ ซึ่งทำให้เรื่องมาลงตัวถึงความยุติได้

ในสังคมที่ติดกับความคิดเห็นอย่างนี้ นักแสดงความคิดเห็นที่คิดไม่ดี คิดไม่ตรง จึงสามารถเลือกจับเอาข้อมูลข้อเท็จจริงบางจุดบางแง่ที่สนองหรือเข้ากับจุดหมายของตน ซึ่งมิได้เป็นความจริงตามเรื่องราวที่แท้ นำเอามาเป็นเชื้อความคิด ที่จะปรุงแต่งการแสดงความคิดเห็นของเขา ให้เป็นเครื่องปลุกปั่นปลุกระดมชักจูงฝูงชนให้เป็นไปตามปรารถนา

สังคมที่อยู่แค่ความคิดเห็นอย่างนี้ ก็จะแกว่งไกวถลากไถลวุ่นวาย อยู่ดีมีความสงบไม่ได้

การคิดเพื่อความรู้ และการเอาความรู้มาสนองการคิด เป็นการประสานการทำงานของจิตและปัญญา เมื่อดำเนินไปอย่างถูกต้อง ก็เป็นการพัฒนาทั้งจิตและปัญญานั้นไปด้วยกัน

จึงต้องมีสติตรวจตรา ให้เป็นการรู้ถูกต้อง (รู้จริง) และคิดถูกต้อง (คิดดี คิดเป็น)

ถ้ารู้ผิด ก็คิดเตลิด เช่น ปรุงแต่งไปต่างๆ อย่างคนเห็นวับๆ แวมๆ หรือเห็นมัวๆ สลัวๆ คิดเอาเชือกเป็นงู หรือเอางูเป็นเชือก

ถ้าคิดด้วยเจตนาอกุศล เอาความรู้มาสนองการคิดนั้น ก็ทำให้ปัญหาความชั่วร้ายในการแสวงหาผลประโยชน์ แย่งชิง ทำร้ายเบียดเบียนกัน ขยายกว้างขวาง ซับซ้อน และรุนแรง

ถ้าคิดด้วยเจตนาเป็นกุศล ก็นำไปสู่การแก้ปัญหา ทำให้คนช่วยเหลือเกื้อกูลร่วมมือกัน ทำการสร้างสรรค์ แผ่ขยายประโยชน์สุข ทั้งอารยธรรมก็พัฒนา และตัวคนก็พัฒนา

ที่จริง ความคิดนั้นเป็นเครื่องมือของการหาความรู้ที่จะไปให้ถึงความจริง ช่วยเปิด ช่วยขยาย ช่วยเบิกทาง และคืบเคลื่อนเข้าสู่การรู้ความจริงนั้น พร้อมทั้งเป็นตัวทำการในการนำเอาความรู้มาใช้ประโยชน์ จึงควรใช้ความคิดให้ได้ผลดีที่สุดตามคุณค่าของมัน

นี่คือจะต้องเน้นย้ำการศึกษาชนิดที่พัฒนาคนให้นิยมการแสวงหาความรู้ให้เข้าถึงความจริง ฝึกคนให้รู้จักคิดดีคิดเป็นบนฐานแห่งความรู้ที่ทั่วถึง ถูกต้อง ถ่องแท้ แน่ และชัด และให้อยู่กันเป็นสังคมที่มั่นคงในวิถีแห่งความรู้และมุ่งสู่ความจริง

ทั้งนี้ รวมทั้งให้คนผู้มั่นแน่วในความรู้ความจริงนั้น เท่าทันที่จะไม่เคลื่อนคล้อยลอยไหลไหวเอนแกว่งไกวไปตามกระแสการชักจูงของวาทกรรมแห่งความคิดเห็น และรู้จักใช้ความรู้ความจริงเป็นเครื่องควบคุมและตรวจสอบการแสดงความคิดเห็น

แล้วก็จะลงตัวให้ความรู้และความคิดสมค่าสมประโยชน์ของมันอย่างแท้จริง

ถึงตอนนี้ ก็ควรกล่าวต่อไปอีกว่า ความรู้และความคิดนั้นจะสมค่าสมประโยชน์ของมันจริงแท้ เมื่อเป็นภาษาที่สื่อกับเพื่อนมนุษย์ทางวาจาด้วยการพูดออกมา

ว่าที่จริง ภาษา ก็คือความคิดนั่นเอง (รวมทั้งความรู้และความรู้สึก) ที่กล่าวออกมาเป็นถ้อยคำด้วยการพูด หรือสื่อด้วยวาจา (ความรู้และความรู้สึกก็สื่อได้ด้วยการคิดออกเป็นถ้อยคำ)

การพูด หรือการสื่อสารถ่ายทอดแสดงความคิด ความรู้ และความรู้สึกออกมาแก่กันได้นี้ เป็นสมรรถนะอันพิเศษและวิเศษของมนุษย์ เป็นบ่อเกิดแห่งอารยธรรม

ดังที่ว่าแล้ว ความรู้และความคิดที่เป็นสมบัติอย่างเลิศของมนุษย์นั้น จะสมค่าสมประโยชน์ของมันจริงแท้ เมื่อสื่อกับเพื่อนมนุษย์ทางวาจาด้วยการพูดออกมา

ดังนั้น การพูดหรือการใช้วาจาสื่อภาษาให้ถูกให้ดี จึงมีความสำคัญที่บรรจบกันกับการคิดที่ถูกที่ดี

นี่ก็คือ มนุษย์จะต้องพัฒนาให้สามารถประสานทั้งด้านพูดและด้านคิด ๒ อย่างนี้ ให้สมค่าสมประโยชน์ของมันดังที่กล่าวมา

เพื่อรวบรัดในขั้นของวาจา ที่ว่าพูดถูกและพูดดี ขอยกคำที่กล่าวแล้วข้างต้นมาบอกซ้ำอีกที ว่าดังนี้

> ในที่สุด คนแม้ที่เรียกว่าเป็นคนละฝ่าย จะต้องมาพบกัน และพูดความจริง ฟังความจริงกันได้อย่างจริงใจและเปิดใจ อย่างที่เคยพูดแล้วว่า พูดกันด้วยปัญญา มีเมตตากำกับใจ

ในข้อความนี้ ขอสกัดแยกสาระออกมาจำแนกว่า คุณสมบัติที่ต้องการในการพูดหรือเจรจากันนี้ มี ๓ อย่าง คือ

๑. **มีเมตตากำกับใจ** คือ พูดด้วยความปรารถนาดี พูดกันอย่างมิตร มีความรักและไมตรีเป็นแรงจูงใจ ข้อนี้เป็นตัวตั้งเจตนากำหนดจุดหมาย ว่าพูดกันโดยมุ่งเพื่อแก้ปัญหา เพื่อสร้างสันติสุข คุณสมบัติข้อนี้ต้องมีเป็นฐานเป็นพื้นรองอยู่ในใจ

๒. **พูดกันด้วยปัญญา** คือ พูดกันด้วยความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง ตั้งแต่รู้ปัญหา รู้เรื่องราวความเป็นไปเป็นมา รู้ข้อมูลข้อเท็จจริง มีความรู้ถูกต้องแท้จริงที่จะใช้ในการคิดแก้ปัญหา นี่คือปัญญาเป็นตัวทำงาน ให้การพูดสนองจุดหมายในข้อแรก

๓. **ด้วยท่าทีที่จริงใจใสตรง** คือ มีความบริสุทธิ์ใจ เป็นอิสระจากความมุ่งหมายซ่อนเร้น สุจริต ไม่มีเงื่อนงำ พูดความจริง ฟังความจริงกันได้ อย่างจริงใจและเปิดใจ พูดปัญหากันได้อย่างเปิดเผย ตรงไปตรงมา

(ที่จริง ในที่นี้ "กรุณา" เป็นคำตรงเรื่องกว่าเมตตา เพราะกรุณาคือความปรารถนาที่จะปลดเปลื้องทุกข์ คือมุ่งแก้ปัญหา แต่ใช้คำว่าเมตตาตามที่เป็นคำนิยม)

การแก้ปัญหาของโลก เพื่อนำอารยธรรมให้ก้าวไปในการสถาปนาสันติสุขให้แก่มวลมนุษย์ จะสำเร็จได้ก็ต่อเมื่อมนุษย์พัฒนามาถึงขั้นมีความพร้อมที่จะใช้วาจากันได้อย่างนี้

คนที่รู้เรื่องมากกว่าเจ้าตัว มีตัวอย่าง ดูไว้ได้ความรู้

ในเรื่องราวข้างต้น ที่นำข้อเขียนของ Dr. McCargo มาให้ดูที่ท่านว่าอาตมาเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ ได้บอกว่า น่าแปลกใจที่ท่าน Dr. McCargo นี้ เหมือนว่าท่านรู้จักอาตมาใกล้ชิดเหลือเกิน คล้ายกับว่าท่านจะทราบเหตุการณ์ความเป็นไปในชีวิตของอาตมามากกว่าที่อาตมาเองรู้เสียอีก แต่ทำไมท่านจึงรู้ไม่เหมือนกับที่ตัวอาตมารู้และจำได้ ต่างกันไกลทีเดียว

ข้อเขียนของท่านผู้นี้ และของท่านอื่นๆ ที่ใช้แนววิธีเขียนอย่างนั้น เตือนให้นึกไปถึงเรื่องทำนองนี้ที่เคยเกิดขึ้นมาก่อนแล้ว

ย้อนไปปี ๒๕๔๒ ในระยะที่ข่าวปัญหาของวัดพระธรรมกายเรียกได้ว่าอึกทึกครึกโครมอยู่ในสังคม และหนังสือ *กรณีธรรมกาย* ได้ออกมาเพื่อให้ความรู้ความเข้าใจด้านหลักพระธรรมวินัย แล้วในช่วงนั้นเอง ก็ได้มีหนังสือเล่มหนาๆ ของผู้ใช้ชื่อว่า “ดร.เบญจ์ บาระกุล” ทยอยออกมาบอกว่า “เปิดโปงขบวนการล้มพุทธ”

หนังสือของ “ดร.เบญจ์ บาระกุล” ออกมาอย่างน้อย ๓ เล่มๆ ละประมาณ ๒๐๐-๓๐๐ หน้า เล่มหนึ่งชื่อว่า *เปิดโปงขบวนการล้มพุทธ* อีกเล่มหนึ่งชื่อ *พระพุทธศาสนา ชะตาของชาติ* ส่วนเล่มที่สาม (และอาจมีเล่มอื่นอีก) ยังไม่มีโอกาสย้อนไปหาชื่อ

ในบรรดาบุคคลที่ถูก “เปิดโปง” นั้น เห็นได้ชัดว่า อาตมาเป็นเป้าใหญ่ที่สุด

"ดร.เบญจ์ บาระกุล" เล่าว่า อาตมาได้ทำการร้ายต่างๆ มากมาย โดยมุ่งที่จะล้มล้างพระพุทธศาสนา เฉพาะอย่างยิ่ง ดร.เบญจ์ได้เล่าเหตุการณ์ต่างๆ

บางแห่งเขาบอกว่าอาตมาเป็นพวกคริสต์ มาดำเนินการตามแผนของคริสต์ บางแห่งก็บอกว่าอาตมาเป็นคอมมิวนิสต์ จึงทำงานตามคำสั่งหรือตามอะไรก็แล้วแต่ ของคอมมิวนิสต์นั้น

ขอยกตัวอย่างมาให้ดูว่า "ดร.เบญจ์ บาระกุล" รู้เรื่องราวความเป็นไปในชีวิตของอาตมามากกว่าที่เจ้าตัวอาตมารู้ และแปลกที่ว่ารู้ไม่ตรงกับที่เจ้าตัวรู้ อย่างไร

ในหนังสือ *พระพุทธศาสนา ชะตาของชาติ* (พิมพ์ครั้งที่ ๑ หน้า ๒๖) ดร.เบญจ์ บาระกุล เขียนบอกว่า (ใน พ.ศ. ๒๕๑๕)

> พระราชวรมุนี (ป. อ. ปยุตฺโต) (เลื่อนสมณศักดิ์จากพระศรีวิสุทธิโมลี) ซึ่งเป็นสมาชิกในมูลนิธินี้ ได้หลบหนีออกนอกประเทศ โดยความช่วยเหลือของสภาคริสตจักรแห่งประเทศไทย ไปอยู่ในรัฐเพ็นซิลวาเนีย ประเทศสหรัฐอเมริกา เช่นกัน (ข้อมูลรายละเอียดมีมากขอได้จากกองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายใน สภาความมั่นคงแห่งชาติ โดยอาศัย พรบ.ข่าวสารฯ)

สำหรับชื่อของมูลนิธินั้น ขอไม่ต้องบอกในที่นี้ เพื่อไม่ให้ต้องมารับเคราะห์ด้วย และอาตมาก็ไม่ได้เป็นสมาชิกอะไรที่ไหนอยู่แล้ว แต่น่าสังเกตว่า ดร.เบญจ์ บาระกุล นี่คงเก่งมาก ถึงกับสามารถอ้าง กอ.รมน. และ สมช. เป็นที่ยืนยันได้ทีเดียว จึงน่าเชื่ออย่างยิ่ง

ทีนี้ ที่ว่า ดร.เบญจ์ บาระกุล นี่รู้มาก แต่รู้ไม่ตรงกับที่เจ้าตัวอาตมารู้ เป็นอย่างไร

เรื่องก็คือ เวลานั้น อาตมาเป็นพระศรีวิสุทธิโมลีอย่างที่ ดร. เบญจ์ ออกชื่อมานั่นแหละ ได้ไปต่างประเทศใน พ.ศ. ๒๕๑๕ นั้น คือไปประเทศสหรัฐอเมริกา (ตลอดเวลา ๘ ปี ตั้งแต่ท้ายปี ๒๕๑๑ ถึงต้นปี ๒๕๑๙ อาตมาไปต่างประเทศเพียงครั้งเดียวนี้เท่านั้น) ในศาสนกิจเกี่ยวกับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

เรื่องเท่าที่อาตมารู้ก็คือ คราวนั้น เลขาธิการมหาจุฬาลงกรณ-ราชวิทยาลัย ได้แก่ พระเทพคุณาภรณ์ (ปัจจุบัน=สมเด็จพระพุฒาจารย์ วัดสระเกศ) ได้รับนิมนต์จากรัฐบาลอเมริกันให้เดินทางไปชมประเทศของเขา ก็นำคณะไปกัน ๓ รูป พร้อมด้วยพระราชเวที (ปัจจุบัน = สมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ วัดปากน้ำ) และพระศรีวิสุทธิโมลี (คืออาตมา)

ในการนี้ ได้ขอเลือกไปเยี่ยมเยือนมหาวิทยาลัยต่างๆ ในอเมริกา ที่มีการสอนวิชาพระพุทธศาสนา และวิชาเอเชียอาคเนย์ศึกษา เช่น มหาวิทยาลัยโคลัมเบีย เยล คอร์เนล มิชิแกน วิสคอนซิน และนอร์เธอร์นอิลลินอยส์ เป็นต้น โดยเฉพาะใน ๑ เดือนแรก พระศรีวิสุทธิโมลี ได้รับนิมนต์ให้บรรยายวิชาพระพุทธศาสนากับวัฒนธรรมไทย ที่มหาวิทยาลัยเพนซิลเวเนีย เรื่องที่อาตมารู้เป็นอย่างนี้

ขอคัดมาให้ดูอีกแห่งหนึ่งก็พอ ในหนังสือเล่มเดียวกันนั้น (*พระพุทธศาสนา ชะตาของชาติ*, พิมพ์ครั้งที่ ๑ หน้า ๒๘-๒๙) ดร. เบญจ์ บาระกุล บอกว่า

> วันที่ ๒๓ เมษายน พ.ศ. ๒๕๒๓ รัฐบาลพลเอก เปรม ติณสูลานนท์ ได้ออกประกาศอภัยโทษ เรียกว่า

ประกาศ ๖๖/๒๓ ให้ผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์เข้ามาเป็นผู้ร่วมพัฒนาชาติไทย โดยไม่มีความผิด ทำให้สมาชิกของมูลนิธิ... สามารถกลับเข้าสู่ประเทศไทยได้ ทั้งนี้รวมถึง พระราชวรมุนี (ป. อ. ปยุตฺโต) ก็กลับสู่ประเทศไทยด้วยเช่นกัน

คราวนี้ ดร.เบญจ์ ระบุชัดว่าอาตมาเป็นผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ ออกจากป่า (อเมริกา) มาได้เพราะประกาศของรัฐบาลพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ใน พ.ศ. ๒๕๒๓ เท่ากับว่าอาตมาหนีไปต่างประเทศ ๘ ปี แต่ที่ตัวอาตมาเองรู้ อาตมาก็กลับมาจากอเมริกาพร้อมกันทั้งคณะที่ไป ๓ รูปในปี ๒๕๑๕ นั้นแหละ แล้วต่อมาหลังจากนั้น ๔ ปี ไปใหม่ ก็กลับมาอยู่ที่วัดตามปกติตั้งแต่ปี ๒๕๒๑

ตอนที่รัฐบาลพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ออกประกาศใน พ.ศ. ๒๕๒๓ อาตมารู้แต่ว่าตนเองกำลังเร่งเขียน *พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ* อยู่ที่กุฏิ อย่างที่คนเกี่ยวข้องก็รู้กันตามปกติ

เป็นอันว่า ดร.เบญจ์ ให้อาตมาอยู่ในสายคริสต์ และเป็นคอมมิวนิสต์ มีเรื่องราวยืดยาว น่าตื่นเต้นมาก และหนังสือของ ดร.เบญจ์ บาระกุล เหล่านี้ กระจายไปทั่วประเทศ คงพิมพ์มากมายใช้ทุนมหาศาล

ที่รู้ได้ชัดว่าหนังสือของ ดร.เบญจ์ นั้นส่งไปทั่ว ก็เช่นว่า เมื่อ ๒–๓ ปีมานี้เอง วันหนึ่งมีพระจากชนบท ในภาคอีสาน (จำไม่ได้ว่าจังหวัดไหน ต้องขอรอค้นบันทึกดูก่อน) มาที่วัด

พอดีตอนนั้นอาตมาอยู่ที่วัด ไม่ได้ไปอยู่ในชนบท ท่านแจ้งเข้ามาว่าขอเข้ามาพบ ต้องขอพบให้ได้

เมื่อเข้ามาแล้ว ท่านเล่าให้ฟังว่า ท่านได้อ่านหนังสือของ ดร. เบญจ์ บาระกุล แล้วเชื่อว่าเป็นจริงอย่างนั้น ว่าอาตมาเป็นผู้ที่จะล้มล้างพระพุทธศาสนา ท่านจึงโกรธแค้นอาตมาเป็นอย่างยิ่ง และผูกใจโกรธอย่างนี้มาคงจะเกือบ ๑๐ ปี ต่อมา ได้รู้ชัดว่าอาตมาทำอะไร เป็นอย่างไร คือไม่ได้เป็นอย่างที่ ดร.เบญจ์ พูดเขียนออกมานั้นเลย ท่านรู้สึกไม่สบายใจมาก จึงต้องมาขอขมาให้ได้

เวลานั้น อาตมาก็อยู่ในสภาพอาพาธนี่แหละ จึงไม่ได้คุยกับท่านมาก ที่จริงน่าจะได้ซักถามให้ท่านเล่าเรื่องราวให้ละเอียดสักหน่อย จะได้เป็นความรู้ที่มีประโยชน์ เป็นเรื่องที่น่าสนใจ

ได้ยินว่า แม้แต่เณรในชนบท ได้อ่านหนังสือของ ดร.เบญจ์ แล้ว ก็โกรธแค้นอาตมามาก แสดงว่า ดร.เบญจ์ บาระกุล ทำงานได้ผลไม่น้อย

ที่จริง ถ้าใครมีเวลา ช่วยกันหาความรู้ คงจะดี ลองไปหา ดร. เบญจ์ บาระกุล (ตอนเริ่มเรื่องนี้ มีเค้าว่าอยู่ในอเมริกา) แล้วสัมภาษณ์มาเล่าสู่กันฟัง และก็น่าจะไปคุยกับพระรูปที่มาขอขมาอาตมาด้วย แต่ต้องขอค้นบันทึกเก่าๆ ดู

ข้อเขียน (หนังสือ) ของ ดร.เบญจ์ นี้ เผยแพร่ความรู้เข้าใจอย่างนั้นไปทั่วประเทศไทย แต่ของท่าน Dr. McCargo จะแพร่กระจายความคิดความเข้าใจของท่านไปได้ทั่วสากล คือทั้งโลก เมื่อเป็นอย่างนั้น จะถือว่าท่านเป็น Universalist ผู้หนึ่งก็คงได้ในความหมายใหม่อีกแบบหนึ่ง

สังคายนาคืออะไร ทำอย่างไร รู้ไว้แค่นี้ จะไม่เพี้ยนไปไกล

เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๔๖ *วารสารพุทธศาสน์ศึกษา* ได้ส่งแบบสอบถามความเห็นเกี่ยวกับคุณภาพของวารสารแนบไปกับวารสารที่จัดส่งให้แก่สมาชิก ถึงแม้อาตมาจะไม่ได้เป็นสมาชิกของวารสารฉบับนี้ แต่ก็มีผู้ส่งไปรษณีย์ไปให้เป็นประจำ

อาตมาได้เห็นแบบสอบถาม จะกาเครื่องหมาย ก็ได้ความไม่ชัด แต่จะเขียนแสดงความคิดเห็น ก็เป็นงานเป็นการ ไม่สะดวก เห็นว่าพูดแบบสบายๆ ดีกว่า จึงพูดใส่เทปส่งไปทางที่ปรึกษาของวารสารดังกล่าว ได้พูดแบบสบายๆ จนยืดยาวเป็นเทปถึงสองตลับ

ต่อมา ทางกองบรรณาธิการของวารสารดังกล่าว ได้ถอดเสียงจากเทปนั้นเป็นตัวหนังสือ นำไปพิมพ์ลงใน *วารสารพุทธศาสน์ศึกษา* ปีที่ ๑๑ ฉบับ ๑ มีความยาวมากทีเดียว แต่เพราะตัวหนังสือเล็กมาก อาตมาอ่านไม่ไหว อ่านไปบางส่วนแล้วก็วางไว้

ต่อมาอีกนาน พระที่วัดช่วยพิมพ์คัดจากวารสารออกมาเก็บไว้ เผื่อมีเวลาเมื่อไรนึกจะอ่าน ก็จะได้อ่าน แล้วเก็บทิ้งไว้อย่างนั้นจนบัดนี้ จะนำมารวมเข้าในปัญหาทางวิชาการที่นี่ จึงอ่านตลอด และเนื่องจากที่วารสารถอดเทปออกไปเป็นคำพูด ในที่นี้ จึงตรวจทาน ตัดส่วนที่ยืดยาวเกินไป จัดปรับเรียบเรียงให้ได้ความเรียบร้อยสมบูรณ์ขึ้น ดังนำมาลงต่อไปนี้

ความเห็นต่อวารสารพุทธศาสน์ศึกษา

“คุณภาพของวารสาร คุณภาพของนักวิชาการ”

ขอเจริญพร (นามที่ปรึกษาท่านหนึ่งของวารสาร)

อาตมาต้องขอประทานอภัยเป็นอย่างยิ่ง ที่ใช้วิธีพูดใส่เทปมา เพราะถ้าจะเขียนเป็นจดหมายหรือจะเขียนเป็นบันทึกอะไร ก็จะล่าช้าทำได้ยาก ขอพูดอย่างเรื่อยๆ สบายๆ

ทีนี้ ที่จะขอโอกาสพูดในวันนี้ ก็เกี่ยวกับเรื่อง ***วารสารพุทธศาสน์ศึกษา*** ซึ่งท่านอาจารย์เป็นที่ปรึกษาอยู่ อาตมาไม่ได้เป็นสมาชิกของ*วารสารพุทธศาสน์ศึกษา* แต่เมื่อสักปีเศษมาแล้ว มีผู้ซื้อส่งมาถวายแทบจะเป็นประจำ และต่อมายังมีการส่งไปรษณีย์ไปให้ เหมือนกับว่าเป็นสมาชิกอีก ไม่ทราบว่าใครไปลงชื่อเป็นสมาชิกให้หรืออย่างไร ก็เลยได้รับอยู่เรื่อยๆ แต่โดยมากก็ไม่มีเวลาได้อ่าน ได้รับมาก็เปิดพลิกๆ ผ่านๆ ดู

มาฉบับล่าสุดนี้ ได้มีแบบฟอร์มติดมาพิมพ์บอกว่า “แบบประเมินคุณภาพ และความพึงพอใจด้านบริการเกี่ยวกับวารสารพุทธศาสน์ศึกษา” อันนี้ก็แสดงว่า จะให้สมาชิกหรือผู้อ่านช่วยกรอกแบบสอบถาม อาตมาก็จะขอโอกาสไม่กรอกละ ขอใช้วิธีพูดใส่เทปเพราะมีบางอย่างที่น่าจะพูด ซึ่งจะกรอกเพียงเป็นขีดเป็นกาคงไม่พอ

ที่พูดมากับท่านอาจารย์นี้ก็คิดว่าน่าจะเหมาะ เพราะท่านอาจารย์เป็นที่ปรึกษาของวารสาร ที่ปรึกษาก็เป็นผู้ให้คำแนะนำโดยสถานะอยู่แล้ว จึงเหมือนกับว่าช่วยทำหน้าที่หรือบอกกล่าวแทนผู้อ่านหรือคนภายนอกได้

วารสารฉบับล่าสุดที่ส่งมา มีเรื่องหนึ่งที่อ้างอิงถึงอาตมาด้วย ก็เลยเป็นตัวอย่างที่จะเอามาพูด เพราะว่าเวลานี้ในวงการทางวิชาการนี้ ต้องขออภัยพูดตรงๆ ว่า น่าเป็นห่วงอยู่มากในเรื่องคุณภาพของวารสาร ซึ่งเกี่ยวโยงไปถึงประโยชน์ของประชาชน

ยิ่งประเทศไทยเรากำลังต้องการความเจริญก้าวหน้าทางวิชาการ และความเข้มแข็งทางปัญญา เราน่าจะทำเรื่องเหล่านี้ให้มีคุณภาพอย่างดี ถ้าทำไปไม่ดี มีความคลาดเคลื่อนผิดพลาด หรือแม้แต่ว่าทำลวกๆ หละหลวม สุกๆ ดิบๆ นอกจากว่าคุณภาพของวารสารเองจะไม่ดีแล้ว ก็จะไม่อำนวยประโยชน์แก่ประชาชน ไม่ช่วยสังคม บางทีทำให้เกิดความเข้าใจผิดพลาดระยะยาว ก็เสียหายแก้ได้ยาก จะกลายเป็นภาระในการแก้ปัญหากันไปอีก

ถ้าใช้ภาษาทางธรรมะ ก็คืออยากให้งานทางวิชาการนี้ไม่ทำกันโดยประมาท แต่ควรมีความรอบคอบ แม่นยำ รัดกุม ชัดเจน โดยเฉพาะในเรื่องข้อมูล

ทางวารสารอาจจะบอกว่าใครเขียนมาก็ลงไปให้ ผู้อ่านก็คิดเอาเอง ถ้าไม่เห็นด้วยหรืออะไร ก็พูดก็เขียนชี้แจงมา อันนี้คงต้องพูดกันเป็นระดับๆ คือ วารสารเอง ในฐานะเป็นสถาบันทางวิชาการก็ต้องมีความรับผิดชอบในระดับหนึ่ง อย่างน้อยในเรื่องความถูกต้องของข้อมูลและความรู้ความเข้าใจพื้นฐาน เพราะจะให้ผู้อ่านมาคอยตามชี้แจงกันอยู่เรื่อย ก็คงไม่มีเวลาที่จะทำ เราควรจะเอาเวลาไปใช้กับงานสร้างสรรค์ต่อออกไป คือ เมื่อข้อมูลพื้นฐาน หรือความรู้ความเข้าใจทั่วไปถูกต้องอยู่แล้ว ใครมีความคิด มีแง่มุมความเห็นอย่างไร ก็มาถกเถียงกันต่อไป

สิ่งที่อยากจะย้ำในวันนี้ก็คือ เรื่องพื้นฐาน ได้แก่ความถูกต้องของข้อมูล ความรู้ความเข้าใจเบื้องต้น อย่างที่กล่าวแล้ว โดยเฉพาะเมื่อเป็นวารสารทางพุทธศาสนา ก็จะต้องมีความแม่นยำในเรื่องหลักทางพระพุทธศาสนาพอสมควร

เรื่องที่ลงพิมพ์ โดยมีการอ้างอิงถึงอาตมา ก็มีตั้งแต่ฉบับที่ปีที่ ๙ ฉบับที่ ๒ พฤษภาคม ถึงสิงหาคม ๒๕๔๕ แต่เพิ่งได้รับ อันนี้ก็มีเรื่องความสำคัญของพระวินัยในประวัติศาสตร์พุทธเถรวาท เป็นข้อเขียนของ “ดร.ช.”

เรื่องนี้จำได้ว่าเคยผ่านตาในวารสารหรือเอกสารอันใดอันหนึ่งมาก่อน ตอนนั้นดูผ่านๆ ไป ก็เห็นว่าท่านผู้เขียนนี้ (ขอประทานอภัยว่า) น่าจะมีความรู้ความเข้าใจไม่ค่อยเพียงพอในเรื่องที่ตนเขียน ทีนี้ ก็ไม่ได้อ่านละเอียด เพราะคิดว่าคงไม่ใช่เป็นวารสารทางพุทธศาสนาโดยตรง ก็ปล่อยผ่านไป จำไม่ได้ว่าเป็นวารสารอะไร

คราวนี้มาเห็นใน ***วารสารพุทธศาสน์ศึกษา*** ซึ่งเป็นกิจการของสถาบันอุดมศึกษา และเป็นวารสารทางพุทธศาสนาโดยตรง ก็จึงนึกว่า ควรต้องพูดเสนอแนะบ้าง โดยเฉพาะในเมื่อมีการออกแบบประเมินคุณภาพมาอย่างนี้ มองในแง่ผลประโยชน์ต่อสังคมส่วนรวม ก็อย่างที่กล่าวแล้วว่าไม่อยากให้มีความเข้าใจผิดพลาด ซึ่งจะกลายเป็นปัญหาขึ้นมาในตัวเอง

ก็ขออภัยต่อเจ้าตัวด้วย ข้อเขียนของ ดร.ช. นี้ พอดีเป็นการพูดในแง่ที่เกี่ยวข้องกับอาตมา จึงรู้ได้ง่ายว่าเขียนไม่ตรงตามที่

อาตมาเขียนไว้ ดังจะอ่านตอนที่ ดร.ช.ได้เขียนลงไป ซึ่งทั้งสื่อความหมายของผู้เขียนเดิมคือตัวอาตมา ไม่ถูกต้องด้วย แล้วก็ผิดหลักของพุทธศาสนาด้วย

ในเมื่อผู้เขียนนั้นมีความเข้าใจพื้นๆ เบื้องต้นผิดไปแล้ว ก็พลอยทำให้มองอะไรต่ออะไรบนฐานที่ผิดไปหมด

ตอนแรก ดร.ช.เขียนถึงท่านพุทธทาสก่อน ดร.ช.ยกคำพูดของท่านพุทธทาสมาอ้างก่อนว่า ความคิดของท่านพุทธทาสก้าวล้ำเกินกว่าเถรวาทไทยจะยอมรับได้ ท่านจึงถูกกล่าวหาค่อนข้างรุนแรงว่าเป็นเดียรถีย์ ต่อจากนั้น ดร.ช.ก็ยกคำของอาตมาขึ้นมาอ้าง บอกว่า "การเป็นพุทธบริษัทที่ดีนั้น มีหน้าที่สำคัญอย่างหนึ่งคือ" แล้วก็คัดข้อความจากหนังสือของอาตมามาลงพิมพ์ว่า

> หน้าที่ของเราก็คือ ต้องพยายามรักษาสิ่งที่พระพุทธเจ้าได้ประกาศ ได้สั่งสอนไว้ให้ซื่อสัตย์ที่สุด ว่าพระองค์ได้สอนอะไร ไว้อย่างไร เพราะฉะนั้น คำสั่งสอนของพระองค์ที่สืบต่อถ่ายทอดมาถึงเรามีเท่าไร หาหลักฐานมาได้เท่าไร ก็นำมาแสดงเท่านั้น และพยายามรักษาให้คงอยู่ต่อไปอย่างครบถ้วนสมบูรณ์ และตรงตามเดิมที่สุด การกระทำอย่างนี้เราเรียกว่า "สังคายนา" สังคายนาคือการรวบรวมประมวลคำสอนของพระศาสดาไว้อย่างซื่อสัตย์ที่สุด ให้บริสุทธิ์ที่สุดเท่าที่รู้และสืบทราบได้ว่าเป็นคำสอนของพระองค์แท้ๆ ฉะนั้น ในการสังคายนานั้นหลักการจึงอยู่ที่การพยายามจะนำสิ่งนั้นเท่าที่สืบมาให้สืบต่อไปอย่างบริสุทธิ์ ให้ได้หลักฐานที่เป็นตัวคำพูดของพระพุทธเจ้าให้มากที่สุด ไม่ไปแทรกแซง และไม่ไปวินิจฉัย
> *(พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต), ๒๕๓๒ หน้า ๓๒๐-๓๒๑)*

จบแล้ว ต่อไปก็เป็นคำของ ดร.ช. ที่คล้ายๆ ว่า สรุปคำพูดของอาตมา แต่ที่จริงเป็นความคิดเห็นเข้าใจของ ดร.ช.เอง ซึ่งเห็นได้ชัดว่าไม่ตรงตามความหมายที่อาตมาพูดเลย ดังต่อไปนี้

> ความหมายของการสังคายนาในที่นี้ แสดงถึงความเชื่อมั่นต่อสิ่งที่พระเถระได้รวบรวมไว้เมื่อต้นยุคของประวัติศาสตร์พุทธศาสนา ซึ่งสะท้อนความเชื่อเกี่ยวกับพระสงฆ์ในยุคนั้นด้วย ถ้ามองจากฝ่ายที่ไม่ศรัทธา ก็เป็นไปได้ว่าความเชื่อเช่นนี้ออกจะอุดมคติเกินไป ดังนั้นด้วยการยึดถืออุดมคติดังกล่าวนี้ ข้อเสนอของท่านพุทธทาสที่ให้ฉีกพระไตรปิฎก จึงเท่ากับทำลายอุดมคติดังกล่าว

ข้อเขียนสรุปความเห็นของ ดร.ช.ตอนนี้ มีข้อที่ควรสังเกตไว้ ๒–๓ อย่าง

ประการที่ ๑ น่าจะเป็นได้ว่า (ขอใช้คำแค่นี้ก่อนว่า "น่าจะเป็นได้ว่า") ท่านผู้เขียนไม่เข้าใจความหมายของการสังคายนา

ประการที่ ๒ อาจจะสืบเนื่องจากการไม่เข้าใจหรือเข้าใจผิดนี้ ก็เลยทำให้จับความหมายของคำว่าสังคายนาที่อาตมาพูดนั้นไม่ได้ หรือเข้าใจผิดพลาดไป

ประการที่ ๓ ดร.ช. จับความหมายผิด โดยเอาความหมายที่อาตมาเขียนไปคิดตีความเป็นเรื่องความเชื่อ ซึ่งที่จริง ความหมายอยู่ที่ความซื่อตรง ไม่ใช่ความเชื่อหรือไม่เชื่อ

แล้วประการที่ ๔ คือ นำข้อมูลมาแสดงไม่เพียงพอ ความหมายที่อาตมาพูดไว้นั้น ถ้า ดร.ช.จะเอามาตีความและ

วินิจฉัย ก็ต้องนำข้อมูลที่อาตมาบอกไว้มาแสดงให้เพียงพอที่จะมองเห็นความหมายได้ชัดเจน ไม่ให้เข้าใจผิดพลาด

เรื่องสังคายนานี้ อาตมาก็เป็นผู้หนึ่งที่พยายามเน้นให้เข้าใจความหมายให้ถูกต้อง เพราะเวลานี้มีการเข้าใจคลาดเคลื่อนกันไปมาก เกิดเป็นความหมายงอกและความหมายที่เพี้ยนหลายระดับ

ขอทบทวนว่า ในที่นี้ ต้องการเน้นความหมายแท้ดั้งเดิมที่ใช้กับงานที่เรียกว่าการสังคายนา และเวลาทำงานพระศาสนา เราก็ใช้ในความหมายเดิมนั่นเอง

ตามความหมายแท้นั้น "สังคายนา" คือการรวบรวมข้อมูลเดิม หรือพูดง่ายๆ ว่าเป็นการรวบรวมหลักฐานมาเก็บไว้เพื่อใช้อ้างอิงและเป็นมาตรฐาน

ต่อมาก็มีความหมายสืบเนื่อง คือการตรวจทานหรือทบทวนข้อมูลเดิมหรือหลักฐานเดิมนั้นว่ายังอยู่ครบถ้วน แล้วเก็บรวบรวมรักษาไว้ให้ดีต่อไป

ต่อมาก็มีความหมายสืบเนื่องว่า เป็นการนำเอาข้อมูลเดิมโดยเฉพาะในที่นี้มุ่งไปที่พุทธพจน์เท่าที่รวบรวมไว้ได้ เอามาเป็นมาตรฐานในการตรวจสอบการประพฤติปฏิบัติและความเชื่อถือทางพุทธศาสนาของพุทธศาสนิกชน หรือของคนทั่วไปที่พูดถึงพุทธศาสนา

จากความหมายนี้ ต่อมาก็จับเฉพาะแง่ข้างเคียงและแคบลงกลายเป็นการชำระสะสางจัดการกับสิ่งที่ไม่ถูกต้องบนพื้นฐานของตัวข้อมูลเดิมที่รวบรวมไว้เป็นมาตรฐานนั้น

จนกระทั่งท้ายที่สุด ความหมายเหลือเพียงว่า เป็นการชำระสะสางกิจการต่างๆ ดังตัวอย่างที่ว่าเมื่อกี้ เช่น ถ้าพูดว่า ต้องสังคายนาวงการวิชาการกันเสียที นี่คือความหมายที่คลาดเคลื่อนไปแล้ว เป็นความหมายสืบเนื่อง ซึ่งแทบจะไม่เหลือเค้าของความหมายเดิม เพราะไม่ได้เกี่ยวข้องกับการรักษาข้อมูลเดิม หรือการที่จะเอาอะไรมาเป็นมาตรฐาน เหลือเพียงเป็นการจัดการชำระสะสางงานการกิจการ คือ ไม่มีความหมายเดิมเหลือเลยทั้งโดยพยัญชนะและอรรถะ นี่คือความหมายที่คลาดเคลื่อน แต่ก็นิยมใช้กันอยู่ในปัจจุบัน

ทีนี้ แรกเริ่มเดิมทีที่จะมีการสังคายนาขึ้นนั้น การที่ท่านนำเอาคำว่า "สังคายนา" มาใช้ ก็คือนำมาใช้ในความหมายที่ตรงไปตรงมาตามตัวศัพท์ คือความหมายโดยพยัญชนะ หรือตามตัวอักษรนั่นเอง

"สังคายนา" ก็มีความหมายง่ายๆ อย่างที่ว่า ตรงไปตรงมาตามศัพท์ (สํ + คายนา) คือแปลว่า "สวดพร้อมกัน"

ทำไมจึงสวดพร้อมกัน ก็ได้ความหมายกว้างออกไปว่า หลังจากที่รวบรวมคำตรัสสอนของพระพุทธเจ้ามาบอกให้ที่ประชุมฟังแล้ว เมื่อที่ประชุมตกลงยอมรับร่วมกัน ยุติลงตัวแล้ว ก็สวดพร้อมกันไว้ การสวดพร้อมกันนั้น นอกจากเป็นการยอมรับด้วยกันแล้ว ก็จะได้ถือได้จำรักษาไว้เป็นมาตรฐาน เป็นส่วนกลางร่วมกัน

ส่วนความหมายอื่นๆ ก็ค่อยๆ งอกขึ้นมา หรือว่าเพี้ยนไปคลาดเคลื่อนไป ขยายไป แต่ต้องเข้าใจความหมายเดิมเมื่อแรกเกิดขึ้นนี้เป็นฐานไว้ก่อน

ที่จริง ในวงการสากล ไม่ว่ามหายานหรือเถรวาทก็เข้าใจความหมายของคำว่าสังคายนานี้ตรงกันมาตั้งแต่เดิม คือเข้าใจอย่างเดียวกันนี้ เพราะมันเกิดขึ้นมาอย่างนั้น

แต่ที่เพี้ยนไป ก็เป็นเรื่องของเมืองไทยเอง ที่เอาคำนี้มาใช้จนกลายเป็นคำไทยคำหนึ่ง แล้วความหมายก็เพี้ยนไป เหมือนกับคำอื่นๆ อีกมากมาย ที่เพี้ยนมากบ้าง น้อยบ้าง

วิธีง่ายๆ ก็คือ แยกความหมายเดิม กับความหมายที่คนไทยชอบใช้ ออกไปจากกัน

จะเห็นได้จากความหมายเดิมนี้ว่า สังคายนาไม่ใช่เรื่องของความเชื่อ ประเด็นอยู่ที่ความซื่อตรง

จริงอยู่ คนที่มาทำงานสังคายนา ก็ย่อมเป็นคนที่มีความเชื่ออย่างใดอย่างหนึ่ง ถ้าเขาไม่เห็นคุณค่าของสิ่งที่จะเก็บเอามารักษา เขาจะมาทำงานนี้ทำไม เมื่อได้คนที่เชื่อว่านี้เป็นคำสอนที่ดีมีประโยชน์ ก็จะมีกำลังเข้มแข็งในการทำงาน แต่ความเชื่อนั้นไม่นำมาใช้ในการทำงาน คือ ไม่ใช้ความเชื่อไม่ว่าทางบวกหรือทางลบ สิ่งที่ต้องใช้ในเวลาทำงาน ก็คือความซื่อตรง

อย่างในรุ่นเรา ถ้ามีการสังคายนาก็คือ หลักฐานเอกสารข้อมูลเดิม หรือสิ่งที่รักษามาว่าเป็นพุทธพจน์มีมาถึงเราเท่าใด ก็พยายามเก็บรักษาไว้ให้อยู่ครบและตรงตามนั้น อย่างน้อยให้คนที่มาอ่านมาพบข้อมูลหรือข้อความนี้ในภายหน้า ก็จะได้พบข้อความนั้นเหมือนอย่างที่เราพบในปัจจุบัน จึงได้บอกว่า “ไม่เอามติหรือความคิดเห็นวินิจฉัยของเราใส่แทรกเข้าไป” นี้เป็นวิธีการทำสังคายนาซึ่งต้องถือปฏิบัติ

จริงอยู่ เราไม่สามารถไปรู้ว่าคนรุ่นก่อนเรา เมื่อมีการสังคายนา จะปฏิบัติตามหลักการนี้ได้เต็มที่ตลอดมาหรือไม่ ในยุคไหนได้มีคนทำผิดพลาดเล็ดลอดเข้ามาบ้างหรือเปล่า อันนี้สุดวิสัยที่เราจะรู้ แต่เท่าที่มาถึงเรา เราต้องรักษาไว้อย่างซื่อตรงที่สุด จึงต้องย้ำกันอยู่เรื่อยๆ อย่างที่บอกเมื่อกี้ว่าให้คนข้างหน้ามาพบอย่างที่เราพบเราเห็นอย่างนี้

เหมือนกับว่าเราพบโบราณสถานหรือโบราณวัตถุ เราก็พยายามเก็บรักษาไว้ในรูปลักษณะเดิม ให้ครบสมบูรณ์เท่าที่เราเห็น ให้คนข้างหน้ามาพบอย่างเรา ไม่ใช่ไปเที่ยวดัดแปลงแต่งเติม

ถ้าเราจะมีความคิดเห็นวินิจฉัยอย่างไร ก็เป็นเรื่องข้างนอก ไม่ใช่เอามติข้อวินิจฉัยของตัวนั้นแทรกใส่เข้าไป ซึ่งกลายเป็นว่าเราได้ผูกขาดตัดตอนไปเสีย ไม่ให้โอกาสแก่สติปัญญาของคนข้างหน้า เขาควรจะได้พบสิ่งนี้และใช้สติปัญญาต่อสิ่งนั้นเท่ากับเรา เขาควรมีโอกาสเท่าเรา เขาอาจจะมีปัญญาดีกว่าเราก็ได้ เขาจะได้พบสิ่งนั้นและวินิจฉัยข้างนอกได้เต็มที่ โดยไม่มีความคิดเห็นของเราเข้าไปแทรกแซงปะปน

อันนี้คือความต้องการ และเป็นจุดเน้นของการสังคายนา ไม่มีเรื่องความเชื่ออะไรเข้าไปเกี่ยวข้อง

ที่จริง ในข้อเขียนของอาตมานั้น ก็ไม่มีเรื่องความเชื่อ และความหมายของการสังคายนาเอง ก็ไม่ได้พูดถึงความเชื่อ แต่แปลกที่ ดร.ช.เอาไปสรุปเป็นความเชื่อ

ส่วนที่ว่า ก่อนมาถึงเราผ่านเวลาหลายยุคหลายสมัย สองพันกว่าปีนี้ ได้รักษากันไว้ดีตามหลักการของสังคายนาเต็มที่หรือเปล่า ก็เป็นอีกประเด็นหนึ่ง ที่ต้องไปว่ากัน จะไปหาหลักฐานมาแสดงว่ามีการแทรกแซงต่อเติมหรืออย่างไร ก็ว่ากันไป เป็นคนละประเด็น

รวมแล้ว งานสังคายนาก็ยังทำตามหลักการที่ว่ามานั้น แต่ดร.ช.นำเอาข้อมูลเกี่ยวกับการสังคายนาที่อาตมาพูดไว้มาไม่ครบก็ทำให้สรุปไม่ถูก แต่ทั้งนี้ ตัวท่านผู้สรุปนั้นเองก็ต้องขาดความเข้าใจในความหมายของคำว่าสังคายนานั้นอยู่ก่อนแล้ว จึงสามารถสรุปให้ผิดไปได้

สังคายนาในความหมายว่ารวบรวมรักษาคำสอนเดิมนั้นเทียบให้เข้าใจง่าย ก็เหมือนการเก็บรักษาเอกสารของเดิมไว้ คนที่เก็บรักษาเอกสารนั้น ต้องพยายามให้เอกสารคงอยู่ดังเดิมอย่างดีที่สุด

การที่เขารักษาเอกสาร ไม่ได้หมายความว่าเขาจะต้องเชื่อข้อความในเอกสารนั้นแต่อย่างใด แต่ใครก็ตามไปเขียนแก้เขียนเติมในเอกสารนั้นตามใจชอบ หรือตามความคิดเห็นของตัว เราเรียกได้ว่าเขาไม่ซื่อ หรือแม้แต่ต้องถือว่าทุจริต

ส่วนที่ว่าเอกสารที่รักษาไว้นั้น เป็นของเดิมแน่นอนจริงแค่ไหน ข้อความในนั้นเป็นของแท้มาแต่แรกแค่ไหน อันนั้นเป็นอีกประเด็นหนึ่ง ก็พิสูจน์กันเอา แต่คนที่เก็บก็ต้องรักษาไว้ให้ดีเท่าที่มีมาถึงตน จะเข้าไปแก้ไขตัดเติมตามใจตัวไม่ได้

เมื่อเห็นว่าพระไตรปิฎกน่าฉีกเสียบ้าง ถ้ามีเหตุผลดี ก็บอกเข้าไว้ในสังคายนาได้

ทีนี้ ในการสังคายนานั้น แม้แต่เรื่องความคิดเห็นและความเชื่อ ก็ไม่ใช่ว่าจะไม่มีช่องไม่มีโอกาสที่จะเข้าไป วิธีการมีได้อยู่แล้ว

งานด้านหลักของสังคายนา คือพยายามรักษาข้อมูลเท่าที่มาถึงเราไว้ให้ครบและตรงตามเดิม และในการรักษาข้อมูลนั้น งานสำคัญอย่างหนึ่งก็คือการบันทึกต่างๆ โดยเฉพาะเชิงอรรถ เช่น ต้องสอบทานพระไตรปิฎก เทียบกันระหว่างฉบับต่างๆ มีของไทย ของพม่า ฉบับสิงหฬ ฉบับอักษรโรมัน เป็นต้น

เมื่อเทียบกันแล้ว ก็ไม่ใช่ไปแทรกแซง ไม่ใช่ไปเที่ยวแก้เอาเอง เมื่อเห็นว่าอักษร ถ้อยคำ หรือข้อความอะไรผิดแปลกกัน ก็บันทึกทำเชิงอรรถไว้ เช่นว่า ตรงนี้ คำว่า “โข” (แปลว่า “แล”) ฉบับอักษรไทยมี แต่ฉบับพม่าไม่มี ฉบับอักษรโรมันก็ไม่มี เราก็ทำเชิงอรรถไว้ว่า คำว่า “โข” นี้ ในฉบับพม่าและฉบับอักษรโรมันไม่มี ก็บันทึกไว้ตามตรงอย่างนั้น ผู้ที่ศึกษาค้นคว้าก็จะมองเห็นความเป็นไปได้ต่างๆ ของข้อมูลชัดเจนกว้างขวางยิ่งขึ้น

ที่สำคัญไม่น้อยกว่านั้น ก็คือ ความเชื่อ ความคิด ความเห็นผู้ที่ทำสังคายนานั้น ถ้าตนเองอ่านแล้ว มีความเห็นอย่างไร หรืออยากจะวินิจฉัยว่าข้อความนี้น่าจะเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ ก็ให้ทำบันทึกขึ้น แล้วกำกับชื่อผู้ที่ทำบันทึกหรือผู้ที่ทำงานสังคายนาเอาไว้พร้อมทั้งวันเดือนปี

อันนี้ก็เป็นวิธีเสริมสติปัญญา โดยที่ความคิดเห็นของเราก็มีโอกาสเข้าไปในงาน แต่ไม่ไปปะปนแทรกแซงในตัวข้อมูลเดิม

นี่ก็โยงไปถึงเรื่องที่ท่านพุทธทาสว่าในพระไตรปิฎกเป็นพุทธวจนะคงจะเพียง ๔๐ เปอร์เซ็นต์ ซึ่ง ดร.ช.พูดเหมือนกับว่าเป็นเรื่องตรงข้าม หรือขัดแย้งกับความคิดเถรวาท หรือแม้แต่ขัดกับอาตมา ถึงกับเขียนบอกว่า "ข้อเสนอของท่านพุทธทาสที่ให้ฉีกพระไตรปิฎก จึงเท่ากับทำลายอุดมคติดังกล่าว"

ที่จริงนั้น จะมีอุดมคติอะไรที่ไหน เรื่องก็แค่ซื่อตรงในการรักษาข้อมูลเท่านั้นเอง ไม่ต้องไปพูดถึงอุดมคติอะไร แต่เพราะผู้เขียนข้อความนี้ขาดความรู้ความเข้าใจ จึงมองเรื่องสับสนไปเอง

เรื่องของท่านพุทธทาสนั้น ที่จริงสอดคล้องกับวิธีปฏิบัติที่ว่ามาแล้วนี้ คืออยู่ที่ใช้วิธีปฏิบัติให้ถูกต้อง ซึ่งจะทำให้เป็นความตรงไปตรงมา และพอดีกับความจริง

ถ้าเอาเรื่องนี้ไปเข้าที่สังคายนา ก็พิจารณาได้ชัดเจนว่า ที่ท่านพุทธทาสว่าพระไตรปิฎกเป็นพุทธวจนะคงจะเพียง ๔๐ เปอร์เซ็นต์นั้น ท่านก็ไม่ได้เห็นประจักษ์ และท่านก็ไม่ได้พิสูจน์ แล้วก็บอกไม่ได้ว่าตรงไหนแค่ไหนใช่หรือไม่ใช่ ดังนั้น คำของท่านจึงเป็นความคิดความเห็น เป็นความเชื่อ หรือเป็นมติส่วนตัวบุคคล

ทีนี้ ถ้าคณะผู้ทำงานสังคายนาเห็นว่า มติหรือความคิดความเห็น หรือความเชื่อของท่านพุทธทาสในเรื่องนี้ มีความสำคัญมีเหตุผลดี ก็สามารถทำบันทึกไว้

วิธีบันทึกก็ง่ายๆ ตรงไปตรงมา คือบอกว่า ในช่วงระยะ พ.ศ. เท่านั้น ใกล้สังคายนาครั้งนี้ มีพระมหาเถระท่านหนึ่ง นามว่า พุทธทาส ได้แสดงมติไว้ว่า พระไตรปิฎกที่รักษากันมานี้ มีส่วนที่ไม่ใช่ของเดิมอยู่ด้วย เป็นพุทธพจน์เพียงประมาณ ๔๐ เปอร์เซ็นต์

ในการบันทึกนั้น ถ้าจะให้ดี ก็ต้องหาหลักฐานมาแสดงด้วยว่าท่านพุทธทาสยกตัวอย่างข้อความไหนหรืออย่างไหนว่าไม่ใช่พุทธพจน์ แล้วก็มีเหตุผลอย่างไร รวมแล้วก็คืองานเอกสารข้อมูล ก็ทำไปตามตรง งานสังคายนาก็อย่างนี้ ไม่ได้มีการขัดข้องอะไร[๘]

ข้อสำคัญอยู่ที่ความซื่อตรง หรือตรงไปตรงมา ไม่ไปทำลายหลักฐานเดิม หรือไม่ไปทำให้คนหลงเข้าใจผิดโดยเอาความคิดเห็นของตัวเองเข้าไปแทรกไปเปลี่ยนของเดิมเขา เมื่อทำให้ถูกต้องอย่างนี้ คนก็แยกได้ว่า ตรงนี้เป็นความคิดเห็นของท่านพุทธทาสว่าไว้อย่างนี้ ส่วนข้อมูลของเดิมมีมาอย่างนั้นๆ ก็รักษาไว้ ก็เท่านี้เอง

การรักษาข้อมูลไม่ใช้ความเชื่อเลย แต่เมื่อท่านผู้เขียนนี้ไม่เข้าใจทั้งความหมายของการสังคายนา และไม่รู้จักวิธีการในการสังคายนา ก็จึงทำให้เป็นปัญหาขึ้นมา

แล้วที่ ดร.ช. บอกขึ้นมาว่า ความคิดของท่านพุทธทาสภิกขุก้าวล้ำเกินกว่าเถรวาทไทยจะยอมรับได้ ท่านจึงถูกกล่าวหาค่อนข้างรุนแรงว่าเป็นเดียรถีย์

คำพูดของ ดร.ช. อย่างนี้ เป็นการจับเอาบางแง่บางจุดมาคิดมาพูดสรุปแบบเหมารวม ที่จริง ก็เถรวาทไทยนั่นแหละพูด และที่ยอมรับยอมฟังก็เถรวาทไทยนั่นเองแทบทั้งนั้น ไม่มีอะไรหนักหนา

ที่ติว่าท่านพุทธทาสค่อนข้างรุนแรงว่าเป็นเดียรถีย์ ก็เป็นเพียงคำพูดของบุคคลคนหนึ่งหรือกลุ่มหนึ่ง

แล้วก็ดังที่ว่า ทั้งท่านพุทธทาสเอง และคนที่ว่าท่าน ก็คือเถรวาทไทย ก็เป็นการบอกอยู่ในตัวว่าเถรวาทไทยนี้มีความคิดเห็นแตกต่างกัน ก็ไม่เป็นไร ว่ากันได้ ขอให้จริงใจ และว่ากันไปตามซื่อก็แล้วกัน

ที่จริง ดูที่เจตนา ท่านพุทธทาสก็เพียงแต่ไม่ให้เราเชื่อง่ายๆ ให้มีการศึกษาโดยใช้สติปัญญา ไม่ใช่หมายความว่าท่านจะให้ฉีกพระไตรปิฎกจริงๆ ท่านเองก็บอกแล้วทำนองว่า ส่วนนั้นก็เอาไว้ให้ยายแก่ตาเฒ่าที่ตีกระป๋องไล่พระราหูได้ อะไรทำนองนั้น และเถรวาทก็เปิดโอกาสให้แก่คนอื่นที่ไม่เชื่อแบบท่านพุทธทาสก็ได้

ถ้าคนที่เห็นโลก รู้เรื่อง tolerance ในโลกนี้ดีสักหน่อย จะบอกว่า อ้อ นี่ ในเมืองไทยเถรวาทนี่ เรื่องขนาดแรงๆ อย่างนี้ ชาวพุทธว่ากันแค่นี้เอง เทียบไม่ได้เลยกับที่อื่นๆ ที่เอากันหนัก

เมื่อท่านพุทธทาสเชื่ออย่างมีเหตุผลว่าพระไตรปิฎกน่าจะเป็นส่วนที่เป็นพุทธวจนะเพียง ๔๐ เปอร์เซ็นต์ ท่านก็ว่าได้

แล้วบางคนบางกลุ่มจะว่าท่านรุนแรงเป็นเดียรถีย์อะไร ก็ควรยอมให้เขามีสิทธิ์ว่าของเขาไป ขอแค่ให้อยู่ในความซื่อความจริงไว้ แสดงว่าเราว่ากันได้ ก็ไม่ได้ไปเบียดเบียนทำร้ายกัน

ความจริงนั้น ถ้าว่าอย่างนี้ ที่อื่นเขารุนแรงมาก เอาเป็นเอาตายกัน ดังที่ก็เห็นกันอยู่

วิธีพูดของ ดร.ช.นี่ ต้องขออภัยว่าเป็นการสรุปง่ายเกินไป ถ้าให้เหมาะก็น่าจะพูดตรงไปตรงมา ตามที่พอดีกับความจริง

อันที่จริง ควรขอติง ดร.ช. ด้วยว่า ที่ท่านใช้คำพูดว่า "ข้อเสนอของท่านพุทธทาสที่ให้ฉีกพระไตรปิฎก..." นั้น ถ้าอ่านคำของท่านพุทธทาสเอง หลายคนก็อาจจะบอกว่า ท่านพุทธทาสไม่ได้เสนอให้ฉีกหรอก คำว่า "ข้อเสนอ...ให้ฉีกพระไตรปิฎก" นี้ก็เป็นการสรุปความโดย ดร.ช. เอง

หลายคนนั้นอ่านแล้ว อาจจะบอกว่า ท่านพุทธทาสบอกแค่ว่า สำหรับคนพวกนี้ขั้นนี้ ฉีกได้เท่านั้น สำหรับคนขั้นนั้นพวกนั้น ฉีกได้เท่านี้ แล้วในที่สุด ท่านก็บอกว่า (นี่เอาคำของท่านเองเลยนะ) "ถ้าสำหรับคนทั่วไปรวมทั้งยายแก่ตาแก่ที่สอนเด็กให้ตีกระป๋องช่วยพระจันทร์เมื่อราหูจับนั้น ไม่ต้องปลดอะไรออกเลย"

ตกลงหลายคนที่ว่านี้ ก็บอกว่า ในที่สุด ท่านพุทธทาสก็บอกไว้ชัดแล้วว่าไม่ต้องปลดต้องฉีกอะไรเลย

ว่ากันไป การอ่านท่านพุทธทาสแล้ว จะสรุปคำหรือความอะไรของท่าน ก็คงต้องช่วยกันระมัดระวังสักหน่อย (ถึงของคนอื่นก็ควรระวังทั้งนั้น) บางทีท่านพูดไว้ที่นี่อย่างนี้ ที่โน่นอย่างโน้นเหมือนขัดกันก็มี เป็นเรื่องที่ต่างคำ ต่างความ ไปตามความต่างของความหมาย ของความมุ่งหมาย ในต่างบริบท เป็นต้น

อย่างน้อยไม่ควรจับฉวยเอามาแค่ที่เจาะจงจะให้สนองเจตนาของตน โดยไม่ครบความ ไม่ตามเจตนารมณ์ที่แท้จริง

อย่างบางแห่ง ท่านพุทธทาสพูดว่า "พุทธศาสนาเดิมแท้นั้นไม่ใช่เถรวาทและไม่ใช่มหายาน" แต่อีกแห่งหนึ่งท่านว่า "พอหันมาถึงเถรวาทเป็นพุทธศาสนาแบบเดิม"

คำที่ท่านพุทธทาสพูดต่างเหมือนตรงข้ามกันอย่างนี้ มีเป็นอันมาก คิดว่า คนที่เข้าใจท่าน ก็คงบอกอย่างที่ว่าเมื่อกี้ แล้วก็ไม่ต้องเถียงกัน แก่นแท้ของทั้งหมดนั้น ก็คงอยู่ที่ว่า ท่านเป็นนักเตือนแรงๆ เตือนอะไร ก็เตือนไม่ให้ติดอยู่กับเปลือกหรือหลงแชเชือน แต่ให้เข้าไปถึงสาระที่แท้ของพระพุทธศาสนา

ถ้าจะถือว่าเสนอ ก็นี่แหละ และถ้าเห็นด้วย ปัญหาก็น่าจะหายไปได้ไม่ยาก

ทีนี้ ดร.ช.ก็ยังเขียนต่อไปอีกว่า "พระธรรมปิฎกท่านยืนยันหนักแน่นว่า พระไตรปิฎกภาษาบาลีของฝ่ายเถรวาทเป็นที่ยอมรับกันว่าเป็นคำสอนดั้งเดิมแท้ของพระพุทธเจ้า เก่าแก่ที่สุดเท่าที่จะสืบหาได้ และรักษามาอย่างเคร่งครัด ทั้งแม่นยำที่สุดและครบถ้วนที่สุด"

อันนี้ดูเหมือน ดร.ช.จะนำมาใช้เพื่อยืนยันว่าชาวพุทธเถรวาทอยู่ด้วยความเชื่อ หรือว่าใช้ความเชื่อเป็นสำคัญ แล้วก็มาย้ำเสริมกับประเด็นเรื่องสังคายนาที่พูดไปแล้ว ความจริงเป็นคนละประเด็นกันเลย

สังคายนาเป็นเรื่องของความหมายที่ต้องเข้าใจให้ถูกต้องเกี่ยวกับงานการในพระศาสนาอย่างหนึ่ง ซึ่งต้องทำไปตามหลักการและวิธีการนั้น ก็ไม่ใช่เรื่องของความเชื่อ แต่เป็นประเด็นในเรื่องความซื่อตรงอย่างที่ว่าไปแล้ว

ส่วนเรื่องที่ว่าพระไตรปิฎกบาลีฝ่ายเถรวาทเป็นที่ยอมรับกันว่าเป็นคำสอนดั้งเดิมแท้ของพระพุทธศาสนา เก่าแก่ที่สุดเท่าที่จะสืบหาได้ รักษากันมาอย่างเคร่งครัด ทั้งแม่นยำที่สุด ครบถ้วนที่สุด อันนี้เป็นอีกประเด็นหนึ่ง ซึ่งก็ไม่ใช่เป็นเรื่องของความเชื่อ

ถึงแม้ไม่ต้องมองลึกลงไป พระธรรมปิฎกก็ไม่ต้องไปย้ำไปยันที่ไหน เพราะเป็นเรื่องของความยอมรับกันในวงการพุทธศาสนาทั่วไป คนที่เล่าเรียนสักหน่อยก็ได้ยินไม่ยาก ทางมหายานก็ว่า คือถือกันไปทั่วว่า โดยการเปรียบเทียบ พระไตรปิฎกบาลีฝ่ายเถรวาทรักษาพุทธพจน์ไว้ตรงที่สุด แม่นยำที่สุด ครบถ้วนที่สุด ไม่ได้หมายความว่าครบถ้วนสมบูรณ์ร้อยเปอร์เซ็นต์ แต่เป็นการพูดโดยเปรียบเทียบ จึงใช้คำว่าครบถ้วนที่สุด

ในเมื่อพูดถึงพระไตรปิฎก ในเมื่อพูดถึงพุทธพจน์ นักปราชญ์ทั้งหลายทั่วโลก ทั้งฝ่ายเถรวาทและมหายาน พากันพูดออกมาเองว่า เมื่อเทียบกันแล้ว พระไตรปิฎกบาลีของเถรวาทเป็นคำสอนเดิมแท้ที่สุด คือ เท่าที่จะรักษาไว้ได้หรือว่ารู้ได้ ก็รักษากันมาเคร่งครัด แม่นยำที่สุด ครบถ้วนที่สุด พระธรรมปิฎกก็แค่เอามาบอกเล่าให้รู้ ว่าเขาถือกันอย่างนี้ ไม่ต้องไปยืนยันอะไร

เมื่อนักปราชญ์และผู้รู้ในวงการศึกษาพระพุทธศาสนาเขาว่ากันอย่างนี้ ถ้า ดร.ช.ไม่เห็นด้วย และมีหลักฐานอย่างอื่น ก็สามารถนำมาแสดงตามวิธีการทางการศึกษาหรือทางวิชาการ อันจะมิใช่เป็นการอยู่แค่ความเชื่อหรือคิดเอา

แล้วเมื่อกี้นี้ ดร.ช. อ้างว่าท่านพุทธทาสมีข้อเสนอให้ฉีกพระไตรปิฎกทิ้งเสียบ้าง ก็น่าจะดูอีกทีว่าท่านพุทธทาสมองพระไตรปิฎกที่ว่าท่านเสนอให้ฉีกเสียบ้างนั้นอย่างไร (อีก)

คราวนี้ มองในแง่ที่เป็นหลักพื้นฐาน หรือจะว่าเก่าแก่ เดิมแท้ หรือเคร่งครัด ก็สุดแต่ใช้ถ้อยคำสำนวน ท่านพุทธทาสได้พูดไว้ (*ก ข ก กา ของการศึกษาพุทธศาสนา*, หน้า ๑๐๑) ว่า

> แม้มหายานก็มีพระไตรปิฎก แต่เราถือว่ามันมีอะไรที่แปลกออกไป, แล้วก็มีความมุ่งหมายที่จะพูดจะสอนกันโดยวิธีการอย่างอื่น. เราก็เลิกสนใจ จะสนใจกันแต่พุทธศาสนา อย่างเถรวาทในพระคัมภีร์ที่เราถือกันอยู่ทุกวันนี้ คือพระไตรปิฎกบาลีอย่างเถรวาท

เมื่อโยงไปถึงเรื่องที่เนื่องกันแล้ว ก็ว่าต่อให้ได้ความชัดขึ้นอีกหน่อย (*ตุลาการิกธรรม*, หน้า ๒๔๘) ดังนี้

> สถาบันซึ่งยึดถือกันมั่นคงของฝ่ายเถรวาทนั้นก็คือการที่ไม่ยอมแก้ไขเปลี่ยนแปลงสิ่งใดๆ ที่พระพุทธเจ้าทรงวางไว้แล้ว. ข้อนี้ตรงกันข้ามจากฝ่ายมหายาน ที่นิยมแก้ไขเปลี่ยนแปลงทันทีที่รู้สึกว่าควรจะปรับให้เข้ากับสิ่งแวดล้อม. โดยเหตุนี้เองพุทธศาสนาอย่างเถรวาทจึงยังมีอะไรๆ คล้ายกับที่เป็นอยู่ในสมัยครั้งพุทธกาลเป็นอย่างมาก, แม้ที่สุดแต่การกินอยู่ นุ่งห่ม และการทำกิจประจำวันก็ยังเหมือนกับเมื่อสองพันกว่าปีมาแล้ว. ส่วนฝ่ายมหายานนั้น มีการปรับปรุงกันใหม่ทุกอย่างทุกประการ แม้กระทั่งตัวหลักลัทธิ ดังนี้เป็นต้น.

พออ่านนี่แล้ว หลายคนก็อาจจะพูดว่า ท่านพุทธทาสที่ดร.ช. ว่าท่านเสนอให้ฉีกพระไตรปิฎกนั้น ที่จริงท่านก็ยืนยันพระไตรปิฎกภาษาบาลีของเถรวาทแบบเดียวกับพระธรรมปิฎก

เรื่องง่าย ไม่ต้องทำให้ยาก ไม่จับจด ไม่ฟุ้งซ่าน ศึกษาไปเถิด

นอกจากท่านพุทธทาส ดร.ช. ก็ไปอ้างพระสมชายมาอีก ตามที่พระสมชายเขียนไว้ว่า

"คำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้รับการรวบรวมไว้ในคัมภีร์ชั้นพระไตรปิฎก ซึ่งพระไตรปิฎกบาลีของพุทธศาสนานิกายเถรวาทของเรา เป็นพระไตรปิฎกที่ได้รับการยอมรับว่าสามารถรวบรวมรักษาคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าไว้ได้มากที่สุด เป็นแหล่งอ้างอิงของคำสอนในพุทธศาสนายุคดั้งเดิมที่สำคัญที่สุด แต่นอกจากพระไตรปิฎกบาลีแล้ว ยังมีคำสอนดั้งเดิมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าอยู่ในคัมภีร์อื่นอีกหลายแห่ง เช่น พระไตรปิฎกทิเบต คัมภีร์สันสกฤต และคัมภีร์ในภาษาอื่นๆ การจะศึกษาพระพุทธศาสนาให้เข้าใจ เพื่อการปฏิบัติและการสั่งสอนประชาชนให้เป็นคนดี การศึกษาพระไตรปิฎกบาลีสามารถให้ความรู้กับเราได้ แต่การจะล่วงเลยไปถึงกล้าระบุว่าทัศนะทางอภิปรัชญาใดใช่ หรือไม่ใช่คำสอนของพระพุทธศาสนายุคดั้งเดิม เพราะได้ปฏิเสธทัศนะอื่นโดยเด็ดขาดนั้น ลำพังการศึกษาพระไตรปิฎกอย่างเดียวไม่เพียงพอ ผู้นั้นจะต้องอ้างอิงคำสอนพุทธศาสนายุคดั้งเดิมทุกแหล่งให้เจนจบ และเข้าใจสภาพภูมิหลังของสังคมอินเดียในครั้งพุทธกาลอย่างลึกซึ้งเสียก่อน"

คำพูดของพระสมชายนี้ ที่จริง ดร.ช.ควรจะพูดได้ดีกว่า เพราะจะเห็นได้เลยว่า คำพูดของพระสมชายนี้ไม่สอดคล้องกัน ตอนแรกท่านก็บอกว่าคำสอนในพระไตรปิฎกบาลีนี่ได้รับการยอมรับว่ารักษาไว้ได้มากที่สุด ดั้งเดิมที่สุด เราก็ควรตรงไปตรงมาตามนี้ ถ้าเราจะยืนยันคำสอนอะไร เราก็ว่าไปตามพระไตรปิฎกบาลี ซึ่งยอมรับกันว่าดั้งเดิมที่สุดว่าอย่างนี้ ส่วนที่จะไปหาหลักฐานอื่นมาประกอบหรือมาเทียบ ก็บอกไปตรงๆ ว่านี่ตามคัมภีร์นั้นว่าอย่างนั้นๆ

ทีนี้ เถรวาทนี่ใช้อะไรเป็นมาตรฐาน ใช้พระไตรปิฎกบาลีเป็นมาตรฐาน คำสอนอะไรเป็นเถรวาทหรือไม่ จะใช้อะไรวัด ก็ใช้พระไตรปิฎกบาลีวัด เราก็พูดไปได้ตรงๆ ว่าอันนี้เป็นคำสอนของพุทธศาสนาเถรวาท ส่วนอันอื่นเราก็ไม่ได้ปฏิเสธ ก็บอกไปตามตรงว่าอันนั้นเป็นคำสอนของพุทธศาสนานิกายนั้นนิกายนี้ แต่จะดั้งเดิมแค่ไหน ทางนี้ก็ยอมรับออกมาเองแล้วว่าบาลีนี้ดั้งเดิมที่สุด

ส่วนคัมภีร์อื่นๆ เช่น พระไตรปิฎกทิเบต สันสกฤต คัมภีร์ภาษาอื่นๆ ก็ระบุมาให้ชัด และบอกให้รู้กันว่าคัมภีร์ไหนเก่าแค่ไหน เมื่อไร ไปอย่างไรมาอย่างไร ซึ่งก็มีประวัติพอรู้กันได้ นักปราชญ์พอสืบกันได้ว่าเกิดขึ้นสมัยไหน จะใช้ยืนยันได้ในระดับใด ไม่ควรอ้างชื่อคลุมๆ มามากมาย จนกระทั่งว่าจะต้องอ้างอิงคำสอนพุทธศาสนายุคดั้งเดิมทุกแหล่งให้เจนจบ ซึ่งไม่รู้ว่าแหล่งไหนๆ อีก มีแต่ความไม่ชัดเจน แล้วก็วกวนไปมาปะปนกันนัวเนีย

ว่าไปว่ามา ก็กลายเป็นการพูดที่สับสนคลุมเครือ การไม่ให้

ยืนยันว่าทัศนะทางอภิปรัชญาใดใช่หรือไม่ใช่คำสอนของพระพุทธศาสนายุคดั้งเดิม พร้อมทั้งปฏิเสธทัศนะอื่นๆ โดยเด็ดขาดนั้น ก็ไม่ได้มีใครเขาไปปฏิเสธเด็ดขาด แต่เมื่อพูดจำกัดความให้ชัด ก็บอกได้ตรงๆ และเด็ดขาด และควรพูดให้เด็ดขาดด้วยว่า โดยมาตรฐานของเถรวาท อันนี้เป็นอย่างนี้ อันนี้ใช่หรือไม่ใช่ทัศนะของเถรวาท ก็บอกไปตามตรง

การพูดว่าเป็นหลักของเถรวาทหรือไม่ใช่ กับการพูดว่าเป็นความจริงหรือไม่ เป็นคนละเรื่อง ไม่ควรหลงประเด็นอย่างที่บางทีนักวิชาการบางท่านหลงไป

ขอยกตัวอย่าง เมื่อครั้งเกิดกรณีธรรมกาย มีหนังสือพิมพ์ลงข้อเขียนของนักวิชาการท่านหนึ่งพูดมาถึงอาตมา เขาบอกว่า พระธรรมปิฎกก็ไปติดอยู่กับพระไตรปิฎก นิพพานจะเป็นอัตตาหรือเป็นอนัตตา จะเป็นอย่างไรก็ได้ทำนองนี้ ทำให้เราได้รู้ว่านักวิชาการบางทีก็ขาดความรอบคอบ คือไม่ไตร่ตรอง ไม่ตรวจดูเรื่องราวให้ชัด

ตัวนักวิชาการนั้นเขียนมาโดยยังไม่ได้จับประเด็น ไม่รู้ว่าเขากำลังพูดกันเรื่องอะไร คำว่า ท่านมีความเห็นว่านิพพานเป็นอัตตาหรืออนัตตา กับคำว่า พุทธศาสนาเถรวาทถือว่านิพพานเป็นอัตตาหรืออนัตตา อันนี้เป็นคนละเรื่องกัน

ถ้าเขาเถียงกันว่า นิพพานเป็นอัตตา หรืออนัตตา อย่างนี้ก็ว่ากันไปตามความคิดเห็น และเราจะไม่ไปเสียเวลาพูดหรือถกเถียงด้วย และนักวิชาการคนนั้นอาจจะสนใจมากกว่าเราด้วยซ้ำ

แต่เวลานั้น ประเด็นที่ถกเถียงกันคือในแง่ที่ว่า ในพุทธศาสนาเถรวาท หรือตามหลักการของพุทธศาสนาเถรวาท หรือตามพระไตรปิฎกบาลี นิพพานเป็นอัตตาหรืออนัตตา ปัญหาเกิดขึ้นเมื่อมีผู้พูดไม่ตรง แต่เผยแพร่ความที่ไม่เป็นจริง แล้วแถมมีการอ้างหลักฐานไม่ตรงตามความจริงอีกด้วย

เมื่อพูดในแง่นี้ ก็มีข้อยุติที่ต้องว่าให้ตรง เมื่อมีหลักว่าใช้อะไรเป็นมาตรฐานหรือเป็นเกณฑ์ในการตัดสิน ก็ไปเอาหลักฐานนั้นมาแสดง และว่าไปตามเกณฑ์หรือตามมาตรฐานอย่างนั้น ไม่ให้มีการทำให้ประชาชนหลงผิดหรือไขว้เขวไป ส่วนใครจะมีทัศนะอย่างไรก็เป็นเรื่องของเขา

ทีนี้ ผู้เขียนนั้นจับประเด็นไม่ถูก ก็เอามาสับสนปนเปกัน เอาเรื่องความคิดเห็นของคน ไปสับสนกับปัญหาการอ้างหลักฐานหรือแสดงหลักการ

ดร.ช.คัดความจากข้อเขียนของ พระสมชาย ฐานวุฑโฒ มาอ้างว่า "ยังมีคำสอนดั้งเดิมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าอยู่ในคัมภีร์อื่นอีกหลายแห่ง เช่น พระไตรปิฎกทิเบต คัมภีร์สันสกฤต และคัมภีร์ในภาษาอื่นๆ ... แต่การจะล่วงเลยไปถึงกล้าระบุว่าทัศนะทางอภิปรัชญาใดใช่ หรือไม่ใช่คำสอนของพระพุทธศาสนายุคดั้งเดิม เพราะได้ปฏิเสธทัศนะอื่นโดยเด็ดขาดนั้น ลำพังการศึกษาพระไตรปิฎกอย่างเดียวไม่เพียงพอ ... ผู้นั้นจะต้องอ้างอิงคำสอนพุทธศาสนายุคดั้งเดิมทุกแหล่งให้เจนจบและเข้าใจสภาพภูมิหลังของสังคมอินเดียในครั้งพุทธกาลอย่างลึกซึ้งเสียก่อนแล้ว"

จากข้อความตอนนี้ ดร.ช.ก็ไปเขียนโยงไว้อีกแห่งหนึ่งว่า

> กรณีธรรมกายเรื่องนิพพานเป็นอัตตา อาจถือได้ว่าเป็นอีกเรื่องหนึ่งที่เกิดปัญหาเกี่ยวกับการตีความหลักธรรม และการออกมาปกป้องแนวคิดของธรรมกายของ พระสมชาย ฐานวุฑโฒ ก็เป็นความพยายามของพระสงฆ์ไทยที่จะก้าวข้ามการแบ่งแยกทางนิกายศาสนา โดยมองว่าพระไตรปิฎกของฝ่ายอื่นๆ เช่น ของจีน ทิเบต หรือภาษาสันสกฤต ก็สามารถใช้เป็นแหล่งข้อมูลสำหรับใช้ทำความเข้าใจคำสอนของพระพุทธเจ้าให้สมบูรณ์ขึ้นได้เช่นเดียวกัน

ที่จริง ความชัดเจนในเรื่องเหล่านี้มีอยู่ และทำให้ปรากฏได้อยู่แล้ว ถ้าตนเองไม่สับสน และไม่พยายามสร้างความสับสน ก็ว่าไปตามตรง ให้พอดีกับความจริง ตามที่มันเป็น เรื่องก็จะง่าย เช่นว่า

- ตนอยู่ โดยเฉพาะบวชอยู่ ในพระพุทธศาสนาแบบใด ก็ควรจะรู้เข้าใจหลักธรรมของพระพุทธศาสนาแบบนั้นให้ชัดพอสมควร เมื่อจะบอกจะตอบใคร ก็บอกหรือตอบไปได้ตรงๆ ตามนั้น (จำกัดขอบเขตของคำตอบให้ชัดไปเสีย) เช่นว่า ตนบวชเป็นพระภิกษุเถรวาท ถ้าถูกเขาถามว่า เรื่องนิพพานนี้ เรื่องพระโพธิสัตว์นี้ เรื่องนี้ๆ คืออะไร เป็นอย่างไร ก็ตอบไปได้ตรงๆ ชัดๆ ว่า เรื่องนี้ตามหลักพุทธศาสนาเถรวาท ว่าอย่างนี้ๆ ซึ่งเป็นการบอกหรือตอบที่พอดีกับความจริง ไม่ล่วงล้ำหรือไปก้าวก่ายใคร

ถ้าจะก้าวข้ามไปที่พุทธศาสนาแบบอื่น ก็บอกได้ตามตรงเช่นเดียวกันว่า ตามหลักของลัทธินั้น ของมหายานนิกายนั้นๆ ว่าอย่างนั้นๆ แต่ไม่ใช่บอกว่าก้าวข้ามความแบ่งแยกแล้ว เอามาพูดหรือตอบให้สับสนปนเปกัน กลายเป็นความคิดเห็นสรุปเอาของตนเอง ตัวเองก็สับสน คนฟังก็สับสน และเจ้าของลัทธินิกายที่ตัวก้าวข้ามไปเอามาอ้าง เขาก็จะไม่พอใจ ถ้าตัวทำไม่ชัด เขาอาจจะว่าไปตู่เขา

- เมื่ออธิบายหรือตอบชี้แจง ก็ไม่ต้องไปบอกว่านี่เป็นคำสอนของพุทธศาสนาดั้งเดิมหรือว่าไม่ดั้งเดิมอะไรทั้งนั้น ก็บอกไปตรงๆ อย่างที่ว่าเมื่อกี้ว่า นี่นะ เถรวาทว่าอย่างนี้ หรือนิกายชินว่าอย่างนี้ ฯลฯ ใครจะดั้งเดิม หรือไม่ดั้งเดิม ผู้รู้เขาพอจะทราบกันอยู่ หรือไปสืบสวนค้นคว้าต่างหาก ไม่ต้องเอาเข้ามายุ่งกับคำตอบแบบนี้ เป็นคนละขั้นตอนกัน

- ที่พูดว่า "... เป็นความพยายามของพระสงฆ์ไทยที่จะก้าวข้ามการแบ่งแยกทางนิกายศาสนา" นั้น ควรเข้าใจคำว่า "แบ่งแยก" ให้ชัด เช่นว่า แบ่งแยกในที่นี้ ไม่ใช่แตกแยก แต่หมายถึงจัดแบ่งหรือจำแนก คือความแตกแยกนั้นมันเสร็จไปแล้วในประวัติศาสตร์ เหลืออยู่แต่ความแตกต่าง แล้วก็มาจัดแบ่งหรือจำแนกออกไปด้วยความรู้ในความแตกต่างนั้นว่าอันนั้นเป็นอย่างนั้น อันนี้เป็นอย่างนี้ คือรู้ตามที่มันเป็น

ถ้าไม่รู้ไม่เข้าใจแล้วจะไปแก้ไขบอกว่าให้หายแบ่งแยก เลยกลายเป็นสับสนปนเป จะยิ่งยุ่ง แล้วก็แยกกันใหญ่

เพราะฉะนั้น สิ่งที่ควรทำก็คือ "พยายามศึกษา" แล้วจะก้าวข้ามหรือไม่ก้าวข้าม ก็เสร็จไปในตัว ไม่ต้องไปห่วง ไม่ต้องไปพูดว่า "พยายามก้าวข้ามการแบ่งแยกทางนิกายศาสนา" ซึ่งเป็นคำที่กำกวม ทั้งทางรูปธรรมและทางนามธรรม เช่น ทางรูปธรรม พระเถรวาทห่มจีวรอย่างนี้ พระเกาหลีนุ่งกางเกงใส่เสื้อสีเทาอย่างนั้น จะก้าวข้ามการแบ่งแยกทางนิกายศาสนา จะเอามาห่มหรือสวมใส่รวมกันอย่างไรดี ดังนี้เป็นต้น ไม่ต้องไปยุ่งอย่างนั้น

- เรื่องพระไตรปิฎกของฝ่ายอื่นๆ เช่น ของจีน ทิเบต หรือภาษาสันสกฤตอะไร ก็ทำนองเดียวกัน ผู้รู้เขาก็พอรู้กันอยู่ว่าอันไหนคือแค่ไหน เป็นอย่างไร นิกายไหนใช้อันไหน ก็อยู่ในเรื่องการศึกษานั่นแหละ ไม่ต้องไปก้าวข้ามด้วยวิธีอย่างอื่น และเวลาจะอ้าง ก็บอกไปตามตรงว่า เรื่องนี้ ตามพระไตรปิฎกจีน ส่วนนั้นว่าอย่างนั้น สูตรนี้ว่าอย่างนี้ ของทิเบตว่าอย่างนั้นๆ อันนี้ยังมีในสันสกฤต อันนี้สันสกฤตหายสูญไปแล้ว ก็ว่ากันตรงไปตรงมา ให้พอดีกับความจริง ตามที่มันเป็น ไม่ได้เป็นปัญหา และไม่มีความซับซ้อนยากเย็นอะไร

- แล้วที่ว่า "... แต่การจะล่วงเลยไปถึงกล้าระบุว่าทัศนะทางอภิปรัชญาใดใช่ หรือไม่ใช่คำสอนของพระพุทธศาสนายุคดั้งเดิม เพราะได้ปฏิเสธทัศนะอื่นโดยเด็ดขาดนั้น" ที่จริง ไม่ได้มีปัญหาอะไรที่จะต้องมาพูดอย่างนี้ เมื่อตอบตามตรง ให้พอดีกับความจริง หรือพอดีตามที่มันเป็น อย่างที่ได้บอกเมื่อกี้ ก็ตัดปัญหาทุกอย่างเสร็จไปในตัวแล้ว

ย้ำอีกทีว่า ตอบไปตรงๆ พอดีๆ ว่า "เรื่องนี้ ตามหลักพุทธเถรวาทว่าอย่างนี้" ก็เป็นอันสบายใจได้ทุกฝ่าย ตัวเองก็ซื่อตรง ชัดในตัว แล้วก็ไม่ได้ว่าใคร ไม่ได้ปฏิเสธใคร ไม่ได้รุกราน ล่วงล้ำ หรือละเมิดใครๆ จะดั้งเดิมหรือไม่ดั้งเดิม ฉันก็ไม่ได้ว่า คนฟังที่มีความรู้ ก็เข้าใจไปตามภูมิของเขาอยู่แล้ว

ถ้าใครยังสงสัยจะถามต่อไปอีกว่า เถรวาทนี่เป็นพระพุทธศาสนายุคดั้งเดิมหรือเปล่า ใครดั้งเดิมไม่ดั้งเดิม ก็ไปว่ากันอีกต่างหาก เป็นอีกประเด็นหนึ่ง ตรงนี้ไม่ต้องเถียงกันในแง่นั้น

แต่ที่น่าจะพูดสักนิด ก็คือ คำว่า "ทัศนะทางอภิปรัชญา" คำนี้ต้องบอกว่ากำกวม ถ้าใช้อย่างที่พูดกันบ่อยๆ เช่นว่าหมายถึงคำถามจำพวกว่า โลกแห่งสรรพสิ่งยั่งยืนอยู่ตลอดไป หรือว่าขาดสูญ ฯลฯ คำถามทางอภิปรัชญาแบบนี้ พุทธศาสนา โดยเฉพาะเถรวาท จัดว่าเป็นอัพยากตปัญหา พระพุทธเจ้าว่าไม่มีประโยชน์ ไม่ทรงตอบ เพราะฉะนั้น จึงไม่มีการที่จะไปพูดว่า "... ทัศนะทางอภิปรัชญาใดใช่หรือไม่ใช่คำสอนของพระพุทธศาสนายุคดั้งเดิม" เพราะไม่อยู่ในข่ายที่จะพูดถึงอยู่แล้ว จึงไม่ต้องห่วง ไม่เป็นปัญหา

แต่เห็นได้ว่า บางทีท่านที่ถามอย่างนี้ เอาเรื่องนิพพานไปเป็นทัศนะทางอภิปรัชญาด้วย ตรงนี้ควรจะปฏิเสธ เพราะนิพพานเป็นเรื่องของประสบการณ์ที่ประจักษ์กับตัว เขาถามว่านิพพานเป็นอย่างไร? ก็ถามกลับไปว่า คุณยังมีโลภะ โทสะ โมหะไหม? ถ้าไม่มีเลย โปร่งโล่งเบิกบานสดใสสมบูรณ์แล้ว นั่นแหละนิพพานละ แค่นี้ก็พอ ไม่ต้องถกเถียงกันเป็นอภิปรัชญายืดยาวไม่รู้จักจบ

ไหนๆ ดร.ช.ก็ได้พูดถึงความแบ่งแยกนิกายและอะไรๆ อย่างนี้แล้ว ก็ควรจะเล่าเรื่องราวเป็นเกร็ดความรู้ประกอบกันไว้บ้างเล็กน้อย

ว่าถึงประวัติศาสตร์ความเป็นมาในอดีตนั้น ในพุทธศาสนามหายานนั้นมีการแบ่งแยกกันมาก แตกกันไปเป็นหลายนิกายย่อย อย่างในญี่ปุ่น นิกายใหญ่สี่ห้านิกาย นิกายย่อยก็เป็นร้อยๆ ญี่ปุ่นนับเองว่าประมาณ ๒๐๐ นิกาย มีการทะเลาะเบาะแว้งกันต่างๆ แล้วนิกายย่อยของมหายานเหล่านี้ ก็นับถือคำสอนต่างๆ กัน แม้แต่พระสูตรที่เอามาเป็นหลักของนิกายก็ต่างกัน

นึกง่ายๆ เอาแค่ในประเทศญี่ปุ่นนั่นแหละ ในยุคนาราเป็นราชธานี ทางบ้านเมืองต้องเบื่อหน่ายกับเรื่องสภาพการพระศาสนา อยากจะหนีให้พ้นจากอิทธิพลของพระที่เข้าไปครอบงำกิจการบ้านเมือง จึงเป็นเหตุให้สิ้นยุคนารานั้น โดยทางการไปสร้างเมืองหลวงใหม่ คือเฮอัน (ได้แก่เกียวโต)

แล้วที่นั่นก็สร้างวัดในเมืองหลวงแค่ ๒ วัดเท่านั้น ทางตะวันออกสุด กับตะวันตกสุด แล้วก็นิมนต์พระที่ใกล้ชิดหรือเป็นญาติกับพระจักรพรรดิมา เอาพระที่ไม่เห็นด้วยกับพุทธศาสนาในยุคนารามาสนับสนุน ได้พระไซโจ กับพระกุไก

จากนั้น พระสององค์นี้ก็เดินทางไปเมืองจีนด้วยกัน ไปศึกษาพุทธศาสนาในจีนด้วยกัน กลับตามหลังกันมา แต่แล้วพระสององค์นี้ก็มาแตกกันอีก ทำให้มีการเริ่มต้นนิกายแยกกันระหว่างท่านไซโจ เป็นนิกายเทนได และท่านกุไก เป็นนิกายเคงอน

นี่แค่เริ่มต้นยุคเฮอัน ก็มาแยกกันเป็น ๒ นิกาย ทางนิกายเทนไดนับถือสัทธรรมปุณฑริกสูตร ส่วนทางนิกายเคงอนนับถืออวตังสกสูตร ทางเทนไดก็ถือว่าอวตังสกสูตรนั้นเป็นสูตรยุคแรกที่พระพุทธเจ้าสอน เป็นสูตรที่ไม่สมบูรณ์ จึงไม่ค่อยได้ผล อะไรทำนองนี้

ที่ว่านี้เป็นตัวอย่าง ในญี่ปุ่นมีการขัดแย้งกันมาก บางวัดบางนิกายในบางยุคถึงกับตั้งกองทัพไว้ต่อสู้กับทางบ้านเมือง และทางพระเอง นิกายทั้งหลายก็ทั้งแตกและทั้งต่างกันมากมาย

เรื่องเป็นดังที่ว่านั้น จนกระทั่งนักปราชญ์มหายานของญี่ปุ่นเองเสียอีก เมื่อได้มาศึกษาพุทธศาสนาเถรวาท ก็ยังมีความหวังว่าพระไตรปิฎกของเถรวาทจะช่วยในการที่จะสมานนิกายต่างๆ ของญี่ปุ่นเอง หรือทำให้เกิดเอกภาพของพุทธศาสนาในญี่ปุ่น

อย่างเช่น โปรเฟสเซอร์มิตซูโน่แห่งมหาวิทยาลัยโกมาซาว่าก็มีความหวังอย่างนั้น ก็จึงสนับสนุนกันว่าให้พระมหายาน โดยเฉพาะพระญี่ปุ่น ศึกษาพุทธศาสนาจากพระไตรปิฎกบาลีของเถรวาทด้วย หรือไว้เป็นทุนกลาง โดยที่เขาหวังว่า คำสอนเถรวาทนี่แหละจะเป็นฐานที่จะช่วยประสานให้เกิดเอกภาพของพุทธศาสนาทั้งหมด

ส่วนทางพุทธศาสนาเถรวาทนี้ ไม่ได้รังเกียจเดียดฉันท์ใครๆ อยู่แล้ว จะศึกษานิกายไหน ก็ได้ทั้งหมด หาปัญหามิได้เลย เกรงอยู่แต่ว่า พระไทยบางทีก็มัวติดสบายกัน ก็เลยไม่สนใจใฝ่ที่จะศึกษา

พระไตรปิฎกของนิกายต่างๆ นี่ ต้องรู้เข้าใจตามความเป็นจริง ไม่ใช่มาอ้างกันไปเรื่อยๆ เฉื่อยๆ ว่าพระไตรปิฎกสันสกฤต พระไตรปิฎกจีน พระไตรปิฎกทิเบตอะไรๆ แต่ควรศึกษาให้รู้จักแล้วก็ให้รู้ตามเป็นจริง

นักปราชญ์มหายานเขาก็ศึกษากันมาก ให้รู้เข้าใจตั้งแต่ว่าพระไตรปิฎกบาลีเกิดขึ้นเมื่อไร เป็นมาอย่างไร พระไตรปิฎกสันสกฤตเป็นที่มาของพระไตรปิฎกจีน คือจีนแปลจากสันสกฤต แต่พระไตรปิฎกสันสกฤตที่เป็นต้นฉบับนั้น แทบจะไม่มีแล้ว เหลืออยู่แค่นิดๆ หน่อยๆ เพราะไม่ได้รักษาเอาไว้ จึงสูญหายสลายไป

แล้วพระไตรปิฎกจีนนี่ ก็ต้องรู้จักแยกอีกเป็นยุคเป็นสมัย เช่นว่าเป็นฉบับที่แปลจากของเดิมในสันสกฤต ครั้งพระกุมารชีวะบ้าง ครั้งพระถังซำจั๋งบ้าง เป็นต้น หรือเป็นของแต่งขึ้นในประเทศจีนเอง

พระสูตรของจีนนั้น มีบางสูตรถึงกับเล่าเป็นเรื่องว่าเล่าจื๊อได้เกิดเป็นพระศากยมุนีพระพุทธเจ้าในอินเดียโน่น กลายเป็นอย่างนั้น ก็หมายความว่า คงจะเป็นเพราะฝ่ายเล่าจื๊อ หรือลัทธิเต๋านี่แหละ พยายามจะกลืนพุทธศาสนา หรือจะข่มพุทธศาสนาลง ก็จึงมีผู้แต่งพระสูตรขึ้นมาใหม่ในจีนแบบนี้

ทีนี้ ในเถรวาท พระสูตรแบบนี้เข้ามาไม่ได้ เพราะปิดรายการไปเรียบร้อยนานนักแล้ว ก็มีแต่ข้างนอก อย่างฮินดูนิกายไวษณวะที่นับถือพระวิษณุ คือพระนารายณ์ ก็ได้แต่งคัมภีร์วิษณุปุราณะขึ้นมาเอาพระพุทธเจ้าเป็นนารายณ์อวตารปางที่ ๙ เรียกว่าพุทธาวตาร ก็คือเพื่อจะกลืนพุทธศาสนา หรือเพื่อทำลายพุทธศาสนา

ของฮินดูที่ว่านี้เป็นคัมภีร์นอกศาสนา แต่ของจีนนั้นเข้ามาเป็นพระสูตรในพุทธศาสนาเองเลย บอกว่าเล่าจื๊อเกิดมาเป็นพระศากยมุนี เป็นต้น

เรื่องราวพวกนี้ เราต้องรู้เข้าใจ จึงควรศึกษาได้ทั้งนั้น ไม่เป็นปัญหา แต่ต้องรู้เข้าใจตามเป็นจริงว่าอะไรเป็นอะไร

คำว่าแบ่งแยกทางศาสนา กับการรู้จักจัดแบ่งจำแนกนี่ไม่เหมือนกัน การศึกษาต้องว่าไปตามเป็นจริง ไม่ใช่เพื่อจะแบ่งแยกทะเลาะกัน แต่ที่มีการจัดแบ่ง ก็เพื่อเข้าใจอะไรต่ออะไรให้ถูกต้องตามที่มันเป็น ให้รู้ตรงตามความเป็นจริง รู้ตรงตามที่มันเป็น

ไม่ว่าจะศึกษาพุทธศาสนา หรือจะศึกษาเรื่องอะไรก็ตาม ก็ว่าไปตามที่มันเป็น ไม่ใช่จะเอามาผสมปนเปกันไป หรืออย่างที่ชาวบ้านเขาเรียกว่ามั่ว ทำอย่างนั้นไม่ถูกต้อง

ย้ำว่า การศึกษานี่เพื่อรู้เข้าใจ ไม่ได้ศึกษาเพื่อความแตกแยกที่ไหนๆ ความรู้ว่าอะไรเป็นอะไร และรู้เข้าใจกันนี่แหละสำคัญ ถึงแม้จะมีความเห็นไม่ตรงกัน ก็ถกเถียงกันได้ ไม่เป็นปัญหา แต่ต้องระวังตรงที่บอกว่าก้าวข้ามการแบ่งแยกนิกายศาสนา บางทีกลายเป็นเอาหลักธรรมคำสอนมาผสมปนเป แล้วก็มั่วกันไป

การศึกษาอะไรก็ตามจะให้ได้ผล เบื้องต้นก็ต้องให้รู้ตรงตามที่มันเป็น ไม่ใช่ว่าจะก้าวข้ามเส้นแบ่ง ทั้งที่ว่าเส้นแบ่งอยู่ที่ไหนเป็นอย่างไรก็ไม่รู้ เรียนเถรวาทและมหายานเสร็จแล้ว เถรวาทก็รู้แต่ไม่ได้เป็นหลักฐาน มหายานก็รู้แต่ไม่เป็นชิ้นเป็นอัน

เพราะฉะนั้นก็ต้องให้ชัดในการศึกษา ซึ่งทางพุทธศาสนาสนับสนุนอยู่แล้ว แต่ศึกษาเสียให้ถูกต้อง

จะอย่างไรก็ตาม ที่ดร.ช.ว่า และไปอ้างพระสมชายมาว่าทั้งหมดนั้น ไม่ใช่ประเด็น ตัวประเด็นอยู่ที่ความซื่อตรง คือ ถ้าจะไปเอาพระไตรปิฎกสันสกฤต หรือทิเบต หรือจีนมา ก็ว่าไปตรงๆ ตามนั้น

อย่างเรื่องนิพพานเป็นอัตตา หรือเป็นอนัตตา ตอนนี้เรากำลังพูดถึงว่าหลักการของเถรวาท ว่านิพพานเป็นอัตตาหรืออนัตตา แล้วต้องการหลักฐาน ก็ว่าไปสิ หลักฐานที่ไหนว่าอย่างไร

ทีนี้ เมื่อจะบอกถึงมหายานนิกายไหนว่านิพพานเป็นอัตตา ก็ไปยกหลักฐานจากพระไตรปิฎกหรือพระสูตรนั้นของจีนของมหายานนิกายนั้น หรือในสันสกฤต หรือทิเบตก็ตาม ก็เอามาบอกไปตามตรง แม้แต่บอกแค่ว่า มหายานนิกายนั้นว่าเป็นอัตตา ก็ว่าไป ก็ไม่ได้เป็นอะไร

แต่ที่เป็นปัญหาก็คือ ไปอ้างว่าพระไตรปิฎกบาลีว่านิพพานเป็นอัตตา ทั้งที่ไม่เป็นจริง อย่างนี้ก็คือเป็นเรื่องความไม่ซื่อตรง

รวมแล้ว ปัญหาอยู่ที่นี่ อยู่ที่เรื่องของความซื่อตรง เช่นว่าให้ตรงตามหลักฐาน เป็นต้น ไม่ได้เป็นปัญหาว่าจะใจแคบหรือว่าไม่ยอมรับฟังอะไรอื่น เป็นคนละประเด็นกัน ต้องจับประเด็นให้ถูก ให้แม่น ให้ชัด

แล้วต้องเข้าใจว่า เรื่องทางอภิปรัชญากับเรื่องของการตรัสรู้ก็ไม่ใช่อันเดียวกัน ใครจะเถียงทางอภิปรัชญาก็เถียงไป แต่ถ้าจะปฏิบัติเพื่อตรัสรู้ ก็ไม่ควรมัวถกเถียงอยู่กับเรื่องอภิปรัชญา แล้วที่ไปอ้างคำพูดของท่านพุทธทาสมานั้น ถ้าจะปฏิบัติตามท่านพุทธทาส ก็ไม่ต้องไปยุ่งกับอภิปรัชญา

อาจจะย้อนไปยกเอาคำพูดของท่านพุทธทาสขึ้นมาพูดใหม่ โดยใช้อีกสำนวนหนึ่ง ก็บอกได้ว่า ตามทัศนะของท่านพุทธทาสนั้น ถ้าจะเอาเรื่องตรัสรู้แล้ว แม้แต่ฉีกพระไตรปิฎกไปเหลือแค่ ๔๐ เปอร์เซ็นต์ ก็พอที่จะตรัสรู้แล้ว ไม่ต้องไปสนใจอภิปรัชญา อย่างนี้เป็นต้น นี่ก็พูดได้

ดังนั้น ใครอยากศึกษาเพื่อการตรัสรู้ หรือใครอยากจะไปศึกษาเพื่อโต้เถียงทางอภิปรัชญา ก็แยกกันไปได้ ไม่มีใครว่าอะไร จะศึกษาไปในแง่ไหน ก็ว่าตรงไปตรงมา ไม่มีปัญหา ขออย่างเดียวว่าให้ตรงประเด็น ให้พอดีกับความเป็นจริง จึงบอกว่า ประเด็นอยู่ที่ความซื่อตรง

เรื่องบางอย่างเป็นประเด็นใหญ่ ต้องพิจารณาหลายแง่ ถ้าจะสรุป ก็ต้องไปหาไปรวบรวมข้อมูลมาให้พร้อม ให้ทั่วถึง บางทีก็ต้องไปสอบถามเจ้าของความคิดเห็นด้วย มิฉะนั้นก็จะสรุปความเห็นของเขาผิดพลาด เช่น ทึกทักสรุปเอาตามความเชื่อของตน

อย่างเรื่องภิกษุณี ดร.ช.ได้เขียนถึงปัญหาโสเภณี โดยโยงมาถึงอาตมา แล้วก็ทำให้น่าพิจารณาว่า ท่านผู้นี้สรุปและวินิจฉัยอะไรง่ายเกินไป เช่น เอาหนังสืออาตมาไปอ้างบางส่วน แล้วก็สรุปว่า “เรื่องนี้พระธรรมปิฎกชี้ว่าการไม่มีภิกษุณีกับปัญหาโสเภณีไม่เกี่ยวข้องกันแต่ประการใด” (***วารสารพุทธศาสน์ศึกษา***, (ปีที่ ๑๑ ฉบับที่ ๒ พฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๔๗, หน้า ๙๒) และดูเหมือนจะหมายความด้วยว่า อาตมาให้มองปัญหาโสเภณีว่าไม่อยู่ในความรับผิดชอบของคณะสงฆ์ไทย รวมแล้วก็คือการที่ ดร.ช. คิดเอา แล้วสรุปเองง่ายๆ

ปัญหาโสเภณีนั้นเป็นประเด็นใหญ่ ต้องพิจารณากันเป็นอีกเรื่องหนึ่ง ในที่นี้กำลังพูดกันเรื่องภิกษุณี ไม่ใช่พูดกันถึงเรื่องปัญหาโสเภณี แต่เมื่อถามแทรกเข้ามา ก็พูดไปแง่หนึ่ง

เมื่อมีผู้ถามแทรกเข้ามา อาตมาก็พูดตอบเป็นเรื่องผ่านไป เช่นว่า "ทีนี้เรื่องที่ว่าผู้หญิงมาเป็นโสเภณีนั้น มันก็ไม่ใช่เรื่องเดียวกับการที่ผู้ชายมาบวช การที่ผู้ชายบวชได้ ก็ไม่ได้หมายความว่าผู้หญิงเหล่านั้นจะต้องไปเป็นโสเภณี..." และว่า "แล้วที่จริงมันก็ไม่จำเป็นอะไรที่ผู้ชายมาบวชแล้วผู้หญิงจะต้องไปเป็นโสเภณี..."

อย่างนี้ ถ้า ดร.ช. จะสรุปท่านองนั้น ก็พูดได้แค่ว่า พระธรรมปิฎกเห็นว่า การไม่มีภิกษุณีไม่เกี่ยวข้องโดยตรงกับปัญหาโสเภณี หรือไม่เป็นเหตุปัจจัยของกันโดยตรง ก็ได้แค่นั้น แต่จะบอกว่าอาตมาชี้ว่าไม่เกี่ยวข้องกันแต่ประการใดนี่ เป็นการสรุปที่เกินเลยไปไม่ถูกต้อง

การไม่มีภิกษุณีกับปัญหาโสเภณีไม่เป็นเหตุปัจจัยของกันและกันโดยตรง จะเป็นได้ก็เพียงปัจจัยข้างเคียง ที่โยงเข้ามากับเงื่อนไขภายนอกบางอย่าง

ถ้าถือเอาเป็นเหตุปัจจัยโดยตรงว่า เพราะไม่มีภิกษุณี จึงทำให้ผู้หญิงไปเป็นโสเภณี อย่างนี้ก็กลายเป็นเรื่องขำไป อย่างน้อย ผู้หญิงที่จะมาบวชเป็นภิกษุณี ก็ไม่จำเป็นต้องเป็นผู้หญิงที่จะไปเป็นโสเภณี

ถ้าสรุปกันง่ายๆ อย่างนี้ เดี๋ยวก็จะบอกว่า ประเทศมากมายในโลกที่มีโสเภณี ก็เพราะไม่มีภิกษุณี แล้วประเทศเหล่านั้นก็ไม่มีทางแก้ปัญหา เพราะจะต้องมีภิกษุณี จึงจะไม่มีโสเภณี หรือว่าถ้ามีภิกษุณี ก็ไม่มีปัญหาโสเภณี แต่เขาไม่ได้นับถือพุทธศาสนา เขาจึงไม่มีโอกาสมีภิกษุณี แล้วเขาก็จะต้องมีปัญหาโสเภณีตลอดไป

ถ้าอย่างนั้น ในพุทธกาลซึ่งมีภิกษุณี ชมพูทวีปก็ต้องไม่มีปัญหาโสเภณี แต่นี่ก็ไม่จริง ปรากฏว่าครั้งพุทธกาล ทั้งๆ ที่มีภิกษุณี โสเภณีก็มีอยู่ตามปกติของเขา แล้วก็ไม่ถือเป็นปัญหา

อีกอย่างหนึ่งก็เหมือนกับคนที่พูดว่า เมืองไทยมีโสเภณีมาก เพราะมีพระสงฆ์มาก ดูสิ จำนวนพระ กับจำนวนโสเภณีนี่ใกล้กันเลย ถ้าอย่างนี้ จะให้หมดปัญหาโสเภณี ก็ต้องให้พระสึกให้หมด อะไรทำนองนี้ ซึ่งเห็นได้ว่าไม่เป็นความจริง

เรื่องโสเภณีเป็นปัญหาใหญ่อย่างหนึ่ง ซึ่งมีเหตุปัจจัยทางสังคมซับซ้อน การคิดหาเหตุผลโยงไปจนเหมือนจะให้เป็นว่า เพราะไม่มีภิกษุณี แล้วจะมีปัญหาโสเภณีอะไรนี่ เป็นการคิดแคบๆ เขวๆ จนน่าขำ

บางทีก็น่าสงสัยซ้ำไปว่า นักวิชาการที่เขียนวิจารณ์นั้นมีความคิดความตั้งใจอะไรบ้างหรือเปล่าในการที่จะแก้ปัญหาเหล่านี้ หรือว่ายกเอามาวิจารณ์กันไปอย่างนั้นเอง

เวลานี้อาจจะวุ่นหรือครุ่นอยู่กับเรื่องความคิดเห็นกันมากเกินไป ไม่ควรปล่อยให้คนอยู่กับความคิดเห็นแบบลอยๆ ควรจะเน้นให้เข้าถึงหลักการ ข้อมูล ข้อเท็จจริง เพื่อจะได้มีความรู้เป็นฐานที่แน่นหนามั่นคง เมื่อความคิดเห็นไม่มีฐานความรู้ความจริงรองรับ ก็จะได้ตัดสินหรือตัดไปเสียได้ ไม่มัวเลื่อนลอยกันไปเลื่อนลอยกันมา ถ้าจะเอาในแง่ว่าสำรวจความคิดเห็น ถ้าไม่ไปถามจากตัวเขาเอง ก็ต้องทำให้มั่นใจแน่ว่าถ่ายทอดแสดงตัวเขาได้แม่นตรงจริงๆ

เอาละ กรณีอย่างนี้ไม่ถือว่าเป็นเรื่องหนักหนา เพราะเป็นการทำให้เข้าใจผิดต่ออาตมาที่เป็นบุคคล แต่ทีนี้ ถ้าเป็นเรื่องธรรม เรื่องวินัย เรื่องหลักการ เรื่องที่เป็นเนื้อหาสาระสำคัญ การทำให้เกิดความเข้าใจผิดพลาด ก็เป็นเรื่องเสียหายทำลายประโยชน์มาก

การผลิตข้อเขียน หรือทำงานอะไรต่างๆ ทางวิชาการนี้ จึงขอย้ำว่า ขั้นแรก ต้องมีความรู้เรื่องที่พูดที่เขียนให้ถูกต้อง และมีข้อมูลข้อเท็จจริงเพียงพอ

ถ้าแม้ยังทำให้เป็นวิชาการไม่ได้เต็มขั้น แต่ได้ข้อมูลความรู้ที่เป็นความจริง ก็เป็นประโยชน์และยังมีความชอบธรรม

จึงควรให้ความสำคัญแก่การพยายามรวบรวมหาข้อมูลข้อเท็จจริง ให้มากพอและให้ชัดเจนที่สุด ถ้าจะแสดงความคิดเห็นวิพากษ์วิจารณ์อะไร ก็ยิ่งต้องให้มั่นใจว่า ได้ทำอย่างชอบธรรม บนฐานของข้อมูลความรู้ที่ถูกต้อง ถ่องแท้ แน่ และชัด

วงวิชาการควรเป็นแบบอย่างแก่สังคมในเรื่องนี้ และควรเป็นแหล่งประเทืองปัญญาและผดุงธรรม

ความอ่อนแอขาดพร่องทางปัญญา ต้องถือว่าเป็นปัญหาใหญ่ของสังคมไทยเวลานี้ และอาการเด่นของปัญหานี้ ก็คือ การชอบให้ความเห็น แต่ไม่หาความรู้

ต้องย้ำเรื่องนี้กันให้มาก การหาความรู้เป็นปัจจัยใหญ่ต้นทางของการพัฒนาปัญญา คนไทยยังขาดความใฝ่รู้ และขาดนิสัยในการแสวงหาความรู้เป็นอย่างมาก โดยเฉพาะความจริงจังในการเข้าให้ถึงความรู้ที่ถูกต้อง ถ่องแท้ แน่ และชัด อย่างทั่วตลอดให้เพียงพอ

จึงต้องช่วยกระตุ้นเตือนกันในเรื่องการหาความรู้ และให้การแสดงความคิดเห็นเป็นไปด้วยการที่ได้หาความรู้อย่างถึงความจริง ทั้งหาความรู้ให้ทั่วถึง ถูกต้อง ถ่องแท้ แม่นยำ ชัดเจน และให้ความเห็นอย่างมีความรับผิดชอบ

เวลานี้ได้พบเห็นบ่อยขึ้น ในเรื่องความผิดพลาดตั้งแต่ขั้นข้อมูลข้อเท็จจริง ซึ่งไม่ค้นคว้าหาให้ถูกให้ชัด และไม่ตรวจสอบ

จนถึงขั้นความเห็น ก็ให้ความเห็น โดยไม่มีความรู้ หรือไม่หาข้อมูลให้เพียงพอที่จะให้ความเห็นอย่างสมเหตุผลถูกตรงเป็นธรรม

สถาบันใหญ่ๆ ก็ต้องไม่ประมาท เวลาเขียนบทความลงในหนังสือพิมพ์ มีตราของสถาบันรองรับ ซึ่งเท่ากับเขียนในนามสถาบัน บางทีก็หลุดออกมา เช่น ครั้งหนึ่ง เขียนเรื่องเกี่ยวกับประเทศอินเดีย พูดถึงคนในอินเดียจำพวกหนึ่งเรียกว่า "ชุดารา" อะไรทำนองนี้ ทำให้สงสัยว่าอะไรกันแน่ เมื่อไปอ่านภาษาอังกฤษจึงรู้ว่า อ๋อ... ที่จริงก็คือคำว่า "ศูทระ" คือคนวรรณะศูทรนั่นเอง อันนี้ก็เป็นตัวอย่างของความผิดพลาดในขั้นข้อมูล ซึ่งทำให้รู้ผิดเข้าใจพลาด อย่างน้อยก็ไม่ได้ความรู้ในเรื่องที่ต้องการจะให้รู้ ถึงจะยอมให้ในแง่ที่ไม่มีเจตนาร้าย ก็เกิดความบกพร่อง

อย่างเรื่องภิกษุณี ที่เกิดเป็นปัญหาขึ้นมาเวลานี้ ก็เป็นเรื่องของการที่มีความเห็นมากกว่าความรู้ คือไม่หาความรู้กันให้ชัดเจนก่อน ก็แสดงความเห็นกันเรื่อยไป

ความเห็นนั้น ถ้ายังไม่มีข้อมูลความรู้ชัดเจน ก็แสดงได้ในระดับหนึ่ง คือพูดได้ในแง่ความต้องการ ว่าฉันต้องการอย่างนี้

ทีนี้ในขั้นต่อไป ความต้องการนั้นจะได้สมหรือไม่ ก็ต้องดูข้อมูลความรู้และความเป็นไปได้ต่างๆ ตั้งแต่ดูหลักการให้ชัดเจน

บางทีข้อมูลความรู้ก็แค่พูดตามกันไป พร่ำๆ มั่วๆ อย่างที่บางท่านเขียนเป็นบทความทางวิชาการลงหนังสือพิมพ์ แต่ตนเองไม่มีความรู้ ได้แค่ว่าไปตามผู้อื่น โดยไม่ได้ตรวจสอบความรู้ให้แน่ชัด

ดังเช่น บางคนพูดเหมือนกับว่าพระไตรปิฎกเพิ่งจะมีเมื่อจารึกเขียนในช่วง พ.ศ. ๔-๕๐๐ หรือแม้กระทั่งไปหยิบยกเอาความเชื่อถือของบางถิ่นขึ้นมา อย่างที่บอกว่าผู้หญิงบรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์ไม่ได้ อะไรทำนองนี้ ซึ่งไม่ถูกต้อง หรือไม่เป็นความรู้ที่ชัดเจน หรือบางทีไม่นำเอาบริบทของเรื่องมาบอกไว้ด้วย จึงอาจจะทำให้รู้สึกรุนแรง หรือน่าตื่นเต้นนักหนา เกินควร เกินจริง

ถ้าจะเขียน ต้องสามารถแยกแยะออกไปได้ ว่าอะไรเป็นตัวหลักพระศาสนา อะไรเป็นเพียงความเชื่อของคน ซึ่งอาจจะมีปัจจัยอย่างอื่นเข้ามาปะปน อันเป็นเรื่องซับซ้อน

แม้แต่เรื่องในภูมิหลังทางวัฒนธรรมของสังคมไทย อย่างอิทธิพลของศาสนาพราหมณ์ ที่มาทางขอมเข้าสู่อยุธยา กับเรื่องของพุทธศาสนาอย่างเถรวาทที่สืบสายลังกาเข้ามาทางสุโขทัย เรื่องไตรภูมิพระร่วง กับเรื่องมนูธรรมศาสตร์ บางทีก็เอามาปะปนกันวุ่นวายไปหมด

เรื่องเหล่านี้ เวลาเขียน ถ้ายังไม่ชัดเจน ก็ควรจะเขียนแบบสงวน โดยมีข้อแม้อะไรบางอย่างไว้ คือก็เขียนได้อยู่ แต่บอกให้รู้ว่าเขียนเท่าที่พอทราบในขอบเขตอย่างนี้ๆ เมื่อบอกข้อแม้เงื่อนไขออกไป แทนที่จะทำให้คนหลงเข้าใจผิด ก็จะช่วยให้การศึกษาเจริญพัฒนา ก้าวหน้ายิ่งขึ้นได้ โดยส่งสัญญาณให้คนที่รู้อย่างนี้แล้ว จะได้ไปค้นคว้าหาความแน่ชัดกันต่อไป

เรื่องที่พูดตามๆ กันไป บางทีก็เป็นอาการของความตื่นเต้นในตัวคนที่พูด ดังเช่นที่เรียกว่าตื่นปริญญาเมืองนอกอะไรทำนองนี้

ตาฝาด มีเรื่องเล่าน่าตื่นเต้น
ถ้าฟังไม่เป็น ก็พากันวุ่นวาย

พอดีว่า ดร.ช.ได้พูดถึงเรื่องของพระเมตตาด้วย ซึ่งนับว่าเป็นกรณีตัวอย่างอันหนึ่งของอาการตื่นเต้นที่ว่านั้น และถ้าพูดถึงเรื่องของพระเมตตา ก็อาจจะช่วยผ่อนเรื่องของ ดร.ช.ให้เบาลงไปบ้าง

ท่านเมตตานี้ ดูจะเป็นนักสังเกตที่เก่ง เห็นอะไรแล้วก็มองแง่มองมุมแตกออกไป (พอดูจริงๆ เห็นงานของท่านชัดขึ้น กลายเป็นน่าสงสัยว่าสังเกตเก่ง หรือตาฝาดง่ายกันแน่) แต่จุดที่ต้องติงอย่างสำคัญก็คือ จะต้องใส่ใจสืบค้นหาความรู้รายละเอียดมาทำความชัดเจน โดยมีข้อมูลที่ถูกต้องแม่นยำ

ถ้าได้ทั้งสองขั้นนี้ ก็จะดีเด่นเป็นประโยชน์

แต่ถ้าเป็นนักตั้งแง่สังเกต ครั้นสังเกตได้แง่ขึ้นมาแล้ว ไม่ตรวจสอบดูให้ดี กลายเป็นว่าตัวเองมองผิด เข้าใจผิด แค่นั้นไม่พอ เอามาบอกเล่าเผยแพร่ คราวนี้ นอกจากตัวเองเข้าใจผิดแล้ว ยังทำให้คนอื่นเข้าใจพลาดไปด้วย แทนที่จะเผยแพร่ความรู้ เลยกลายเป็นแผ่ขยายความเข้าใจผิด

ก็จะเหมือนคนเดินไปในที่มืด มองเห็นอะไรเป็นเงาตะคุ่มๆ เช่นเห็นต้นอโศกอินเดียสูงๆ มองไม่ชัด เห็นเป็นเปรตไป อะไรอย่างนี้ กลายเป็นเรื่องของความเข้าใจผิด คือรู้ไม่จริง จึงคิดเห็นเพี้ยนไป

ทีนี้ เรื่องของท่านเมตตาก็เข้าลักษณะที่ว่ามานี้ คือเหมือนว่าสังเกตเก่ง แต่ผลออกมากลายเป็นผิดพลาดไป

ความผิดพลาดนั้นอาจจะเกิดจากการดูการเห็นแค่ผิวเผินบ้าง ความรู้ของตัวเองไม่ถึงไม่พอบ้าง เข้าไม่ถึงต้นแหล่งข้อมูล และไม่ได้ตรวจสอบให้ถ่องแท้ชัดแจ้งลงไปบ้าง

แม้แต่ในขั้นของข้อมูลความรู้นี้ เมื่อเกิดความผิดพลาด คลาดเคลื่อน บกพร่อง อะไรต่างๆ ขึ้น แล้วออกมาเป็นสาธารณะ ถึงคนที่อ่าน ซึ่งย่อมคาดหมายว่า ข้อมูลที่ท่านเมตตานำมาแสดงนั้นถูกต้อง พลอยรู้พลาดเข้าใจผิด ก็เป็นความเสียหาย

ต่อจากขั้นของความรู้นั้น ท่านก็ก้าวเลยไปสู่ขั้นของความคิด โดยทำการวิเคราะห์และวิจารณ์ กับทั้งสันนิษฐานแล้วก็สรุปต่อไป

ทีนี้ ถ้าสิ่งที่ท่านนำมาบอกมาอ้าง ที่เป็นข้อมูลนั้น ถูกต้อง เป็นความจริง การวิเคราะห์วิจารณ์สันนิษฐานของท่าน ก็มีทางสมเหตุสมผลและเป็นความจริงได้มาก คือมีความรู้จริงเป็นฐานแล้ว ก็อยู่ที่สติปัญญาของท่านจะใช้ความคิดให้สำเร็จออกมา

แต่แล้วปรากฏว่า ปัญหาได้เกิดขึ้นกับท่านเมตตา เนื่องจากข้อมูลที่ท่านนำมาแสดงนั้นผิดพลาด พูดง่ายๆ ก็คือท่านเอาข้อมูลที่ผิดที่ไม่ตรงหรือไม่จริงมาแสดง ท่านอาจจะไม่รู้ไม่เข้าใจชัดในข้อมูลที่ได้พบเห็นนั้น และเพราะการที่ไม่รู้ไม่เข้าใจชัด ก็เลยจับเอามาผิดๆ พลาดๆ เช่นทึกทักว่าเป็นอย่างนั้นอย่างนี้

นี่คือเป็นความผิดพลาดในขั้นของความรู้ที่เป็นฐาน จุดสำคัญอยู่ที่นี่ เมื่อความรู้ไม่ถูกต้อง คือฐานเสียไปแล้ว ก็มองเรื่องผิด แล้วก็คิดเห็นพลาดตามไป ทั้งตีความตามข้อมูลที่ผิด ทั้งสรุป วิจารณ์ สันนิษฐาน วินิจฉัย เลยผิดตามกันไปหมด

ตัวประเด็นปัญหาก็คือข้อมูลและความรู้เข้าใจที่ผิดพลาด และตรงนี้ คนทั่วไปไม่รู้ ไม่ทัน

เรื่องของท่านเมตตา อยู่ที่จุดนี้ขั้นนี้แทบทั้งหมด คือข้อมูลผิดพลาด ไม่ถูกต้อง ไม่เพียงพอ และขาดความรู้ความเข้าใจในตัวข้อมูล มองไม่ถึงความจริง นี่ต้องพูดอย่างขออภัยกัน เพื่อรักษาส่วนรวม ให้คนได้สติที่จะหาความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง

ดังตัวอย่างเช่น ผลที่ออกมาส่อว่า การคิดวินิจฉัยที่ไขว้เขวเกิดจากการขาดความรู้เข้าใจภาษาบาลีที่เพียงพอ เข้าไม่ค่อยถึง primary sources บางทีไปได้ความรู้ข้อมูลนั้นจากแหล่งอื่นที่ไม่ถูกต้อง เช่น ได้คำแปลที่ผิดหรือดูผิดมา หรือขาดความรอบคอบด่วนวินิจฉัยลงไป ในขณะที่ตัวเองยังรู้เข้าใจไม่ชัด หรือข้อมูลตรงนั้นยังไม่ชัดพอ อย่างที่ว่าเหมือนเป็นนักวิชาการที่ตาฝาด หรือถูกผีหลอก คือคิดเอา แล้วถูกความคิดเห็นของตนนั่นเองหลอกเอา

ในเมื่อปมปัญหาอยู่ที่ข้อมูลความรู้ผิดพลาด บกพร่อง แต่เมื่อคนไม่รู้ จับจุดไม่ได้ ก็หลงไปเถียงกันที่ข้อสรุป หรือการวินิจฉัยสืบเนื่อง ที่เป็นเรื่องของความคิดเห็น ก็กลายเป็นว่าไปเถียงกันไม่เข้าเรื่อง หรือนอกเรื่องนอกราว

ทีนี้ มาดูตัวอย่างการใช้ข้อมูลที่ผิดพลาดในหนังสือของท่านเมตตากันสักหน่อย พอให้เห็นว่าทำให้เกิดความเสียหายอย่างไร ทำไมจึงต้องมาบอกกันและชี้แจงให้รู้ทัน เพื่อป้องกันแก้ไขความเข้าใจผิด

เรื่องการตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับพระมหากัสสปะอะไรเหล่านี้ พอนึกได้ว่าเมื่อ ๑๐-๒๐ กว่าปีมาแล้ว เคยเจอในหนังสือของชาวต่างชาติ ก็เห็นว่า นี่เขาตั้งข้อสังเกตไว้ ควรจะศึกษา แต่มีงานหลายเรื่องที่ต้องทำ จึงข้ามไปก่อน เวลาผ่านมานานเข้าก็เลยนึกไม่ออกว่าเป็นหนังสืออะไร

ไม่ทราบว่าท่านเมตตาจะได้อ่านหนังสือเล่มนี้หรือเปล่า แต่ก็คิดไว้ก่อนว่าเขาคงไม่ได้ผิดพลาดอะไรมากมาย หรือว่าบางทีจะเหมือนอย่างท่านเมตตานี้ ฝรั่งจะเผลอไผลแปลผิดไป หรืออย่างไร ถ้ามีเวลา น่าจะตามหาหนังสือของฝรั่งนั้นมาดู

ทีนี้ ที่ว่าท่านเมตตามีความผิดพลาดในขั้นข้อมูล จึงทำให้การวินิจฉัยสันนิษฐานสรุปอะไรต่างๆ พลอยผิดพลาดไปด้วย ก็ขอยกตัวอย่างง่ายๆ ในหนังสือ *เหตุเกิดพ.ศ. 1* ท่านพูดถึงการกดขี่ภิกษุณีภายหลังพุทธปรินิพพาน เริ่มเรื่องก็ว่า....

> นอกจากพระมหากัสสปะจะเรียกพระอานนท์ว่าเป็นเด็กแล้วยังเรียกด้วยคำอื่นๆ ที่ไม่ไพเราะอย่างมากอีก และในทั้งสองสถานการณ์ดังกล่าวนี้ มีภิกษุณีสองรูปเข้ามาปกป้องพระอานนท์ คือ ภิกษุณีถุลลนันทา กับภิกษุณีถุลลติสสา ชื่อจริงของภิกษุณีทั้งคู่น่าจะเป็นนันทาและติสสา “ถุลละ” แปลว่าหยาบช้า ย่อมไม่มีผู้ใดจะตั้งชื่อหญิงด้วยคำศัพท์ที่ไม่เป็นมงคล โดยเฉพาะกฎหมายพระธรรมศาสตร์ได้กำหนดการตั้งชื่อสตรีไว้แล้วว่าต้องเป็นชื่อที่เป็นมงคล สร้อยถุลละที่นำหน้าชื่อจริงนี้จึงเป็นสร้อยที่เติมให้ภายหลัง ...

ข้อเขียนของพระเมตตาตอนนี้ เพียงแค่นี้ คนที่ไม่รู้เรื่องอ่านก็รู้สึกเป็นเรื่องเป็นราวเข้าที แต่คนที่รู้เรื่องอ่านดูก็จะเห็นว่า ท่านพูดอะไรเอาง่ายๆ

ในที่นี้ มีเรื่องที่ต้องถือว่าเป็นความผิดพลาดชนิดที่ไม่ควรจะเกิดขึ้นมากมายหลายอย่าง

๑. คำบาลีว่า "ถุลฺล" ที่ท่านว่าหยาบช้านี้ ก็เป็นคำแปลที่ไม่เพียงพอ บกพร่อง ทำให้เขว

๒. ท่านไม่ได้ตรวจสอบหลักฐานค้นหาข้อมูลเกี่ยวกับเรื่องของภิกษุณีที่ท่านไปพูดเอาว่าน่าจะชื่อว่านันทา และติสสา ว่าเขามีประวัติเป็นมาอย่างไร ก็ไปยุติแค่คิดเอา

๓. การอ้างกฎหมายพระธรรมศาสตร์ ก็ไม่เข้ากับเรื่อง เพราะกฎหมายพระธรรมศาสตร์เกิดหลังพุทธกาลนาน แม้ว่าจะสืบเนื่องกับตัวต้นเดิมที่เป็นเรื่องเก่า ก็ไม่เข้ากับกรณี

คำว่า "ถุลละ" นี้ ไม่ควรแปลว่าหยาบช้า ความจริง แปลได้หลายนัย แม้ในแง่ที่แปลว่าหยาบ ก็แค่ "หยาบ" เท่านั้น คำว่าหยาบมีความหมายได้หลายอย่าง ซึ่งไม่ถึงกับว่าหยาบช้าหรือเลวทราม เช่น หมายความว่าของหยาบ ไม่ละเอียด ก็ได้

แต่ความหมายทั่วไปของ "ถุลละ" ก็คือ อ้วน ใหญ่ โต บางทีก็หมายถึงใหญ่โดยวัย ดังคำที่ใช้เป็นศัพท์สามัญว่า "ถุลลกุมารี" หรือ "ถุลลกุมาริกา" ที่แปลกันว่า สาวเทื้อ คือ สาวแก่

คนมีร่างกายอ้วนใหญ่ ก็เป็นคำบาลีว่า "ถุลลสรีระ" ("ถูลสรีระ" ก็เขียน) อย่างพระติสสะร่างอ้วน ที่ต่อมาเป็นพระอรหันต์

จริงอยู่คำว่า "ถุลละ" เมื่อแปลว่าอ้วน มักมีนัยในเชิงไม่ค่อยจะดีนัก เช่น ให้ความรู้สึกที่จะมองไปในทางเกียจคร้าน หรือกินจุ หรือว่าไม่ประณีต ที่แปลว่าหยาบ แต่ก็ไม่ใช่เรื่องร้ายแรงอะไร

ฝนเม็ดใหญ่ (คือฝนตกหนัก) ก็เรียกว่า "ถุลลผุสิตก์" ชื่อท้องถิ่นบางแห่งมีคำว่า "ถุลละ" นำหน้า ได้แก่ถิ่นที่พระรัฐบาลเกิดเป็นนิคมมีชื่อว่า "ถุลลโกฏฐิก" แปลว่า (นิคม) ที่มียุ้งฉางใหญ่ หรือยุ้งฉางโต โดยนัยว่ามีพืชพันธุ์ธัญญาหารอุดม ยุ้งฉางเต็มอยู่เสมอ

"ถุลล" ก็เป็นอันว่าใช้ได้ทั้งยุ้งโตและพุงโต นี่ว่าในแง่ความหมายของถ้อยคำ

ในแง่ที่สอง ท่านเมตตานี่เหมือนกับเดา คืออยู่ๆ ก็คิดเอาเองว่า ภิกษุณีถุลลติสสา ถุลลนันทา นี่ ชื่อเดิมคงจะเป็นติสสา เป็นนันทาเฉยๆ แล้วเติมคำว่า "ถุลล" เข้ามา เพื่อเรียกให้เสียคน นี่คือเรื่องที่ควรค้น ก็ไม่ค้น ไม่ตรวจสอบข้อมูลให้ชัด

ที่จริง เมื่อตัวอ้างพระไตรปิฎก ก็ควรค้นเสียให้ทั่วว่า ภิกษุณีนั้นท่านมาอย่างไร ก็จะพบประวัติในภิกขุนีวิภังค์ ในพระไตรปิฎกนั่นแหละ *(วินย.๓/๑/๑)* ดังมีเรื่องมาว่า พี่น้องหญิง ๔ คน คือ นันทา นันทวดี สุนทรีนันทา และถุลลนันทา ได้ออกบวชพร้อมกัน นี่ก็แสดงว่าท่านมีชื่อของท่านเป็นอย่างนั้นอยู่แล้ว

ส่วนที่อ้างกฎหมายพระธรรมศาสตร์ว่า ถ้าชื่อไม่ดี กฎหมายพระธรรมศาสตร์ไม่ให้ตั้ง ก็ไม่ใช่พระมหากัสสปะตั้ง แต่เป็นเรื่องของพ่อแม่ท่านตั้งมา ก็ต้องไปถามว่า พ่อแม่ของท่านถุลลนันทาคิดตั้งมาอย่างไร[๙]

ความจริง ถ้าพระมหากัสสปะหรือใครจะเรียกให้มีชื่อนั้นขึ้นมา กฎหมายพระธรรมศาสตร์ก็ไม่ได้มาเกี่ยวข้อง เพราะอย่างที่บอกแล้วว่าเป็นคัมภีร์ของพราหมณ์ที่เกิดยุคหลัง กว่าจะได้เขียนก็ ค.ศ. ถึง ๑๐๐ – ๒๐๐ แล้ว คือหลังพุทธกาลตั้ง ๖๐๐ – ๗๐๐ ปี

เอาละ ปัญหาอย่างคำว่า "ฤุลละ" นี้ ซึ่งมีแง่มุมที่ชวนให้พลั้งง่าย และไม่สำคัญอะไรนัก ก็ยังน่าเห็นใจท่านเมตตา

ทีนี้ ในเรื่องที่สำคัญและชัดอยู่แล้ว ท่านไม่น่าจะพลาด มาดูท่านเมตตาอ้างถึงคาถาของพระนางมหาปชาบดีโคตมี ที่ไปทูลลาพระพุทธเจ้าปรินิพพาน คือในโคตมีเถริยาปทาน

ปัญหาก็ทำนองเดิม คือ ข้อมูลทั้งหลายที่ท่านนำมาอ้าง เมื่อคนอ่านเข้าใจว่าถูกต้อง ก็ตามไปดูข้อสรุปข้อสันนิษฐานของท่าน

ทีนี้ เมื่อข้อมูลความรู้ที่เอามาตั้งเป็นฐานนั้นผิดพลาด ตัวท่านเองคิดไปตามข้อมูลนั้น ก็มองก็เห็นก็สันนิษฐานสรุปวินิจฉัยผิดพลาดไปตามความรู้ที่ผิดนั้น

ฝ่ายคนอ่านคนฟัง เมื่อเชื่อตามข้อมูลที่ผิด ก็เข้าใจผิดเห็นผิดไปตามความคิดเห็นและข้อสันนิษฐานสรุปวินิจฉัยที่ผิดพลาดนั้นด้วย จึงคล้อยไปตาม แล้วก็พาหลงไปด้วยกัน

ตัวสาเหตุก็คือข้อมูลความรู้ที่ผิด ที่ไม่เป็นจริง ซึ่งเป็นฐานเป็นที่ตั้งต้น

จึงต้องย้ำให้คนที่บอกเล่าหรือนำเสนอเรื่องนั้น เอาใจใส่ระมัดระวังในการค้นหาเก็บรวบรวมข้อมูลความรู้ ให้ได้ของจริงที่ถูกต้อง ถ่องแท้ แน่ และชัด

ทั้งคนบอกเล่าหรือนำเสนอ และคนอ่านคนฟัง จะต้องเอาใจใส่ในการตรวจสอบข้อมูลความรู้ให้แน่ใจว่าถูกต้อง โดยตระหนักว่า ถ้าข้อมูลความรู้ไม่ถูกต้อง เท่ากับว่าฐานเสียแล้ว ตั้งต้นผิดแล้วก็จะหลงทิศหลงทางกันไปหมด

ข้อมูลที่ท่านเมตตายกเอาโคตมีเถริยาปทานมาอ้าง ก็ไม่เป็นความจริง คือตัวคาถาเองไม่ได้ว่าอย่างนั้น เช่น ท่านบอกว่า

> เนื้อความในพระคาถาประพันธ์นี้ เอ่ยชื่อพระเถระหลายรูป โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระอานนท์ และพระราหุล แต่ในขณะเดียวกันไม่เอ่ยชื่อพระมหากัสสปะเลย ทั้งที่ระยะเวลาที่พระคาถานี้เกิดขึ้น น่าจะเป็นช่วงเวลาที่พระมหากัสสปะเป็นพระเถระผู้ใหญ่บริหารคณะสงฆ์ทั้งหมดอยู่

ที่จริงก็ไม่ยากที่จะมองเห็นว่า คำบอกเล่าแบบสรุปของท่านเมตตานี้ผิด ไม่มีความจริงอย่างใดเลย

เริ่มตั้งแต่ที่ว่า เอ่ยชื่อพระเถระหลายรูป แต่ไม่เอ่ยชื่อพระมหากัสสปะ ก็ทำให้เกิดความรู้สึกสงสัยขึ้นมา ในทำนองว่าพระมหาปชาบดีคงจะไม่พอใจพระมหากัสสปะ

แต่ที่จริงนั้น พระมหาปชาบดีได้เอ่ยชื่อพระเถระรูปใดบ้างหลายรูปจริงไหม ใครบ้าง ว่ากันให้ชัดไป

พระเถระที่ออกนามในคราวที่พระมหาปชาบดีโคตมีมาทูลลาไปปรินิพพานนั้น แน่นอนว่ามีพระอานนท์เป็นธรรมดา (ทั้งเป็นพุทธอุปัฏฐากอยู่ที่นั่น และเป็นหลานของท่านเองด้วย) แล้วก็พระราหุลซึ่งเป็นหลาน และพระนันทะซึ่งเป็นโอรสของท่านเอง ที่ออกนามจริงตอนนั้นก็มีเฉพาะโอรสนัดดาภาติยะ ๓ องค์นี้เท่านั้น

นอกนั้น ในคาถาทั้งหมดที่เล่าเรื่อง ก็มีนามพระเถระอีกเพียงสององค์ คือ พระโกณฑัญญะซึ่งเป็นปฐมสาวก และพระสารีบุตร ผู้อัครสาวก แต่ไม่ได้กล่าวถึงในที่ทูลลา

เพื่อให้ชัดเจน ไม่ต้องงุนงง ขอเล่าความให้ตลอดว่า พระมหาปชาบดีโคตมีเถรีอยู่ในที่สงัด ทรงปรารภว่า องค์ท่านเองจะไม่มีโอกาสได้เห็นการปรินิพพานของพระพุทธเจ้า ของคู่พระอัครสาวก ของพระราหุล พระอานนท์และพระนันทะ โดยที่ว่าองค์ท่านจะทรงไปทูลลาพระพุทธเจ้าเพื่อจะปรินิพพานเองเสียก่อน

จากนั้น ระหว่างทางที่เสด็จไป พวกอุบาสิกาทราบเรื่องพากันมาแสดงอาการโศกเศร้า พระนางก็ตรัสว่า "ลูกทั้งหลายอย่าได้เศร้าโศกถึงฉันเลย พระโกณฑัญญะ พระอานนท์ และพระนันทะเป็นต้น กับทั้งพระราหุลพุทธชิโนรสก็ยังมีชนมชีพอยู่"

แล้วก็เสด็จต่อไปเฝ้าพระพุทธเจ้า ทรงประกาศในหมู่ภิกษุสงฆ์ (ไม่ออกนามท่านใดๆ) แล้ว ทรงไหว้พระราหุล พระอานนท์และพระนันทะ แล้วตรัสคาถาทูลลาพระพุทธเจ้า แล้วปรินิพพาน

หลังจากพระมหาปชาบดีโคตมีเถรีปรินิพพานแล้ว ท่านผู้เล่าเรื่องบรรยายต่อไปว่า "ในเวลาที่พระพุทธเจ้าเสด็จนิพพาน ไม่มีพระพุทธเจ้า และภิกษุทั้งหลาย มีพระสารีบุตรเป็นต้น เหมือนในเวลาพระโคตมีเถรีเจ้านิพพาน ซึ่งมีทั้งพระพุทธเจ้า และภิกษุทั้งหลาย มีพระสารีบุตรเป็นต้น"

ดูแล้ว เรื่องราวและบรรยากาศต่างจากคำเล่าของท่านเมตตา ห่างกันไกล และไม่มีอะไรจะไปโยงกับพระมหากัสสปะ

สรุปว่า พระมหาปชาบดีโคตมีเอ่ยถึงเฉพาะพระเถระที่เป็นลูกเป็นหลานของท่านเอง ซึ่งท่านเจาะจงไปลา พร้อมกับทูลลาพระพุทธเจ้า และลาภิกษุสงฆ์ทั้งหมดอย่างรวมๆ

แค่นี้ก็ชัดแล้วว่า ท่านเมตตาทำอะไร

ถ้าคิดเพิ่มจากนี้ ก็มองได้ตั้งหลายอย่าง เช่นว่า ที่จริง ในที่นั้น มีพระทั้งผู้ใหญ่ผู้น้อยมากมายมาพร้อมกันอยู่ รวมทั้งพระมหากัสสปะด้วย แต่ไม่มีข้อเกี่ยวข้องอะไรที่พระมหาปชาบดีโคตมีจะกล่าวถึงองค์ไหน นอกจากลูกหลานของท่านเอง

ยิ่งกว่านั้น ถ้าสงสัยว่าทำไมไม่เอ่ยนามพระมหากัสสปะ ก็ทำไมไม่สงสัยว่าเหตุใดจึงไม่เอ่ยนามองค์อื่นที่เหนือขึ้นไป ตั้งแต่พระมหาโมคคัลลานะ อัครสาวกที่สอง ซึ่งก็เป็นผู้ใหญ่กว่าพระมหากัสสปะ

ท่านเมตตาบอกว่า เป็นช่วงเวลาที่มหากัสสปะเป็นพระเถระผู้ใหญ่บริหารการคณะสงฆ์ทั้งหมด ก็ยิ่งเห็นชัดว่าเป็นไปไม่ได้เลย พระพุทธเจ้าก็ยังอยู่ ยังทรงบริหารคณะสงฆ์อยู่ และกำลังประทับอยู่ตรงนั้น อีกทั้งพระสารีบุตรอัครสาวกก็ยังอยู่ เป็นธรรมเสนาบดีอยู่ แล้วยังมีพระมหาโมคคัลลานะช่วยรองลงไปอีก

ส่วนพระมหากัสสปะ เราก็รู้อยู่แล้วว่า ท่านเป็นพระที่ถืออยู่ป่าตลอดชีวิต เป็นธุดงค์ประจำตัว ไม่ว่าเวลานั้นท่านจะอยู่ในป่าหรือมานั่งอยู่ด้วย ก็ไม่มีเหตุอะไรที่จะต้องเอ่ยชื่อของท่าน เป็นเรื่องแสนจะธรรมดาสามัญ ไม่น่าจะทำให้เกิดข้อสงสัยระแวงขึ้นมา นอกจากว่าท่านเมตตาจะมีเจตนาจงใจจะทำให้คนตั้งข้อสงสัยโดยไม่มีเหตุผล

รู้ผิด คิดเอา
เล่าได้เป็นนิยาย

ท่านเมตตายังวิเคราะห์วิจารณ์จุดอื่นๆ อีกหลายเรื่อง รวมทั้งสร้างข้อมูลผิดๆ ขึ้นใหม่ เช่น เกี่ยวกับคำศัพท์ ดังตัวอย่าง "ติตถิกาจารย์" "บท" "เก่าแก่" (ปุราณะ) ซึ่งคนที่มีพื้นความรู้ พออ่าน ก็มองเห็นได้ชัดเจนว่า เป็นปัญหาที่เกิดจากความผิดพลาดตั้งแต่เริ่มต้นในขั้นข้อมูล แล้วก็พาให้ขั้นความคิดเห็น เช่น สรุปวินิจฉัย ผิดตามไปด้วย จนรวนเตลิดไปหมดทั้งกระบวน

ก็เลยนำมาให้ดูเป็นตัวอย่างอีกนิด ดังคาถาหนึ่งของพระมหาปชาบดีโคตมี ที่ท่านเมตตาถือเป็นสำคัญทีเดียว ต่อไปนี้

ยํ น ทิฏฺจํ <u>ปุราเณหิ</u> <u>ติตฺถิกาจริเยหิ</u> จ
ตํ <u>ปทํ</u> สุกุมารีหิ สตฺตวสฺสาหิ เวทิตํ ฯ

ท่านเมตตายกคำแปลจากพระไตรปิฎกแปลภาษาไทย มาให้ดูว่า:

"ก็<u>บท</u>ใดที่<u>ติตถิกาจารย์</u>ทั้งหลายผู้<u>เก่าแก่</u>ไม่เห็น บทนั้นอันเด็กหญิงซึ่งมีอายุ ๗ ขวบรู้แจ้งประจักษ์แล้ว"

ที่จริง ความหมายก็ง่ายๆ ว่า: ก็<u>บท</u> (คือ<u>นิพพาน</u> อันเรียกว่าสันตบทหรืออัจจุตบท) ใด ที่เหล่า<u>อาจารย์เดียรถีย์</u> <u>แต่โบราณ</u> ไม่เห็น บทคือนิพพานนั้น อันเด็กหญิงอายุแค่ ๗ ขวบ ก็ได้รู้แจ้งแล้ว

แต่อันนี้ท่านเมตตาแปลความหมายมาเป็นข้อมูลของท่าน ตามที่ท่านเข้าใจว่า:

การหยิบยกความสามารถในการมองเห็น หรือสติปัญญาของพระเถระผู้เป็นอาจารย์ (และน่าจะหมายถึงผู้เป็นใหญ่ในสงฆ์ขณะนั้น) เปรียบเทียบกับสติปัญญาของเด็กหญิงอายุเพียง ๗ ขวบนี้ ในสังคมอินเดียโบราณ เป็นการแสดงความไม่เคารพอย่างยิ่งต่อพระเถระทั้งหลายเหล่านั้น ซึ่งคงไม่ใช่พระมหากัสสปะแต่เพียงรูปเดียว แต่เป็นคณะพระภิกษุจากวรรณะพราหมณ์ซึ่งมีจำนวนกว่าร้อยละ ๔๐ ในยุคนั้น

ความผิดพลาดของท่านเมตตาที่นี่ เห็นได้ง่าย เริ่มจากไม่รู้ไม่เข้าใจคำว่า "ติตฺถิกาจริเยหิ" คือ อาจารย์เดียรถีย์ ท่านก็แปลไปว่า พระเถระผู้เป็นอาจารย์ อย่างนี้ ใครจะเรียกว่าแปลส่งๆ แปลเรื่อยเปื่อยไปก็ได้ เพราะไม่มีถ้อยคำ เช่น "เถระ" ที่จะให้แปลอย่างนั้นได้

แล้วก็แสดงว่าตัวท่านเมตตานี้ ไม่รู้ไม่เข้าใจคำว่า "ติตฺถิก" ว่าแปลว่า เดียรถีย์ เพราะท่านคงรู้เพียงว่าเดียรถีย์มาจาก "ติตฺถิย" แต่ที่จริง "ติตฺถิก" กับ "ติตฺถิย" ใช้แทนกันได้ (ในทางหลักภาษา พูดได้ว่า ติตฺถิก เป็นรูปศัพท์เดิมของ ติตฺถิย) โดยเฉพาะในที่นี้เป็นคาถา คือคำประพันธ์ร้อยกรอง ถ้าเป็น "ติตฺถิยาจริเยหิ" จะเห็นว่ามี "ย" ใกล้กันซ้ำซ้อน ๒ ตัว ท่านก็ใช้ "ติตฺถิกาจริเยหิ" ที่เหมาะกว่า

ตรงนี้ ท่านเมตตาเอาอาจารย์เดียรถีย์ ไปเป็นพระเถระผู้เป็นอาจารย์ โดยไม่มีความถูกต้องอะไรเลย

แล้วท่านก็ไม่ใส่ใจคำว่า "ปุราเณหิ" ที่จะช่วยกำกับความหมายให้ชัดขึ้นอีก (คำนี้ พระไตรปิฎกฉบับแปล ได้แปลว่า "เก่าแก่")

"ปุราณ" คือโบราณ หรือเก่าแก่นี้ ไม่ใช่คนแก่ แต่หมายถึงเป็นหรือมีในกาลก่อน เป็นไปในกาลเวลายุคสมัยเก่าแก่ หรือเก่าก่อน คือในอดีต ก็หมายความว่า พวกอาจารย์เดียรถีย์ตั้งแต่โบราณมา ไม่ได้พบเห็นรู้จักนิพพาน แต่เมื่อใครมาบวชอยู่กับพระพุทธเจ้า แม้แต่เด็กหญิงอายุ ๗ ขวบ ก็ได้รู้แจ้งบรรลุนิพพาน

พร้อมกันนี้ ท่านเมตตาก็ไม่เอาใจใส่คำว่า "<u>บท</u>" (สภาวะอันพึงลุถึง) ซึ่งเป็นคำสำคัญที่สุดในที่นี้ หมายถึงนิพพาน (เรียกบ่อยครั้งว่าสันตบทบ้าง อมตบทบ้าง อัจจุตบทบ้าง) ท่านเมตตาอาจจะคิดว่า "<u>บท</u>" นี้คือข้อความหรือถ้อยคำ ก็เป็นได้ จึงยิ่งทำให้ท่านจับสาระของคาถานี้ไม่ได้

นอกจากนั้น จะเอาเนื้อความในคาถานี้มาโยงจับพระมหากัสสปะใส่รวมเข้าไป ก็เป็นไปไม่ได้ เพราะพระมหากัสสปะออกบวชจากวรรณะพราหมณ์โดยตรง ไม่เคยไปเข้าสำนักเดียรถีย์แห่งใด คำว่า "เดียรถีย์" ไม่ใช้เรียกพราหมณ์

แค่นี้ก็เห็นได้จะแจ้งชัดเจนว่า เนื่องจากไม่รู้ไม่เข้าใจภาษาบาลี รวมทั้งคำศัพท์ทั้งหลายให้เพียงพอ ท่านเมตตาจึงเข้าใจความหมายของข้อความที่ตนเองยกมาอ้างผิดๆ พลาดๆ แล้วก็คิดแปลความหมายไปตามความคิดนึกหรือสมมติฐานที่ตนวางไว้ แล้วก็เขียนขึ้นมาเป็นข้อมูลของตนเองที่ผิดพลาดห่างไกลจากความจริง

เมื่อในขั้นความรู้ที่เป็นฐาน ได้ข้อมูลมาผิดพลาดชนิดเอางูเป็นค้างคาว หรือเอาหัวเสาเป็นลิงเสียแล้ว ต่อไปในขั้นความ

คิดเห็น ก็ย่อมเตลิดเพริดไปจนไม่เหลือแม้แต่เงาของข้อมูลความรู้ตัวจริงของเดิมเลย เหมือนอย่างที่ว่า รู้ผิด แล้วคิดเอา เลยเดาเป็นนิยาย ดังเห็นได้ในข้อความของท่านเมตตา ที่เอามาเทียบให้ดูข้างบน

แต่ที่น่าตำหนิอย่างมาก ก็คือนักวิชาการผู้ใหญ่ ที่ทั้งไม่รู้เข้าใจ โดนหลอกง่ายๆ แล้วตื่นเต้นตามไป แถมยังมัวสับสน จนไม่รู้ถูกรู้ผิด ถึงขนาดนี้ยังมองไม่เห็นความเสียหายทางวิชาการ[๑๐]

เป็นอันว่า การทำงานของท่านเมตตา ที่ขาดความรู้เข้าใจและทำความไม่ถูกต้องขึ้นนี้ ปรากฏชัด แม้ใช้ข้อพิจารณาในเรื่องข้างบนตรงนี้มาตรวจสอบทีเดียว ท่านก็ทำตัวท่านเองให้สิ้นภูมิและหมดความชอบธรรม เหมือนกับว่า ท่านคิดเอาง่ายๆ พูดเอาง่ายๆ เที่ยวเดาเอาด้วยอคติของตน แล้วก็เขียนบรรยายสร้างเรื่องสร้างภาพผิดๆ ขึ้นมา ว่าไปเป็นคุ้งเป็นแคว แต่ไม่มีความถูกต้อง

นี่เป็นตัวอย่างงานวิชาการที่เหมือนกับคนฟุ้งซ่านหรือตาฝาด เห็นอะไรไม่ชัดไม่เจน ไม่ได้ตรวจสอบให้แน่ลงไป ก็คิดวาดภาพให้เป็นผีเป็นปีศาจ แถมเที่ยวบอกคนอื่น พาให้ตื่นตระหนกกันไป แต่แล้วก็กลายเป็นเรื่องเหลวไหล เลื่อยลอย ไม่มีความหมาย

ในการทำงานวิชาการนั้น แม้แต่ข้อมูลทั่วไปก็ต้องถือเป็นสำคัญที่จะให้ได้ของที่ถูกต้องตรงความจริง ยิ่งเมื่อเป็นส่วนสำคัญที่จะนำมาใช้ในการวินิจฉัย จะต้องค้นคว้าตรวจสอบหลักฐาน ทำความเข้าใจให้จะแจ้งชัดเจน ถ้าใช้วิธีแค่พูดเอาง่ายๆ ก็เป็นเรื่องที่น่าเป็นห่วง ถ้านักวิชาการเป็นกันอย่างนี้ ก็ไม่ควรเป็นที่เชื่อถือหรือไว้วางใจของสังคม

ความหละหลวมที่ก่อความเสียหายร้ายแรงอีกกรณีหนึ่งของท่านเมตตา ที่ควรพูดไว้ คือ ท่านพูดทำนองว่า พระมหากัสสปะเป็นเหมือนลูกคนโตของวงศ์ตระกูล ที่เป็นทายาทจะปกครองตระกูลวงศ์ต่อไป คือจะเป็นผู้ปกครองคณะสงฆ์แทนพระพุทธเจ้า โดยท่านหาคำและความในพระไตรปิฎกมายืนยันสนับสนุนความคิดนั้น

เรื่องที่ว่านั้น พอดูให้ชัด ก็จะรู้ว่า ถ้าท่านไม่ได้มีเจตนาไม่สะอาดซ่อนแฝง ก็เป็นเพียงความเหลวไหลเพ้อเจ้อ หรือใช้คำแบบชาวบ้านว่าโมเม หลอกทั้งตนเอง และหลอกคนอื่นที่ไม่รู้เท่าทัน

ท่านเมตตาเขียนขึ้นมาดังนี้...

> “พุทธทายาท” เป็นคำสมาสในบาลี ที่ใช้เรียกพระมหากัสสปะว่าเป็นทายาทที่ประเสริฐที่สุดของพระพุทธเจ้า...

คำว่า “พุทธทายาท” นั้น ในพระไตรปิฎก ใช้เป็นคำเชิงอุปมาประเภท metaphor (ศัพท์วรรณกรรมของราชบัณฑิตยสถานใช้ว่า “อุปลักษณ์”) และใช้ในคำประพันธ์ เพราะฉะนั้นจึงพบในคัมภีร์ที่เป็นคาถาล้วนๆ และเฉพาะในคัมภีร์ “เถรคาถา” “เถรีคาถา” และ “อปทาน” ซึ่งบันทึกคำกล่าวด้วยปีติปราโมทย์ของพระอรหันต์ ทั้งพระเถระและพระเถรี และเล่าประวัติของท่านเหล่านั้นจำนวนหนึ่ง

“พุทธทายาท” เป็นคำที่พระอรหันต์มักใช้เพื่อกล่าวชื่นชมยกย่องพระเถระรูปอื่น เช่น พระวังคีสะ ซึ่งเป็นกวีใหญ่ กล่าวชื่นชมยกย่องพระอัญญาโกณฑัญญะ ผู้เป็นปฐมสาวก ว่าเป็นพุทธทายาท อันนี้ใช้คำตรงในรูปคำสมาสว่า “พุทธทายาโท” คือพุทธทายาท ส่วนนอกนั้นก็มีใช้ในรูปที่แยกศัพท์เป็น “พุทธสฺส ทายาโท”

พุทธทายาทนี้ เป็นคำกลางๆ บางทีก็ใช้พูดถึงตนเอง อย่างพระมหากัสสปะก็กล่าวถึงตัวท่านเองว่าท่านได้บรรลุธรรม ท่านได้เป็นพุทธทายาทแล้ว (คล้ายคำว่าพุทธชิโนรส และพุทธบุตร ซึ่งมีความหมายใกล้เคียงในทำนองเดียวกัน)

อย่างพระสิงคาลปิตาก็กล่าวเป็นกลางๆ ว่า ผู้ที่ปฏิบัติในแนวทางอย่างนั้นๆ รวมทั้งตัวท่านด้วย ก็จะได้เป็นพุทธทายาท

ตามที่ท่านใช้คำนี้กัน ก็หมายความว่า ผู้ใดปฏิบัติถูกทางจนถึงจุดหมาย ก็ชื่อว่าได้รับมรดกของพระพุทธเจ้า มรดกของพระพุทธเจ้าในที่นี้ก็คือ โลกุตรธรรม หรือการบรรลุธรรมนั่นเอง ดังนั้น ผู้ใดก็ตามได้เป็นพระอรหันต์ ก็ได้เป็นทายาทของพระพุทธเจ้าทุกท่าน เหมือนกันหมดทั้งสิ้น

โดยนัยนี้ จึงเป็นธรรมดาอยู่เองที่ว่า "พุทธทายาท" ก็ต้องรวมทั้งพระมหากัสสปะด้วย ดังที่พระมหากัสสปะก็กล่าวถึงตัวท่านเองว่าเป็นพุทธทายาท พระภัททกาปิลานี ซึ่งเป็นอดีตภรรยาของท่าน ก็กล่าวถึงพระมหากัสสปะว่าเป็นพุทธทายาท พระมหาโมคคัลลานะก็เรียกทั้งตัวท่านเองและพระมหากัสสปะ ว่าเป็นพุทธทายาท พระคยากัสสปะก็กล่าวว่าตัวท่านเองได้เป็นพุทธทายาท

รวมความก็คือ คำว่า "พุทธทายาท" นี้เป็นคำไพเราะเชิงกวี หมายถึงพระอรหันต์ ซึ่งได้บรรลุโลกุตตรธรรม อันเป็นเหมือนได้รับมรดกของพระพุทธเจ้าแล้ว

ดังนั้น "พุทธทายาท" *หนึ่ง* จึงมิได้ใช้เฉพาะกับพระมหากัสสปะ แต่ใช้ได้กับพระอรหันต์ทุกองค์ แล้วก็ *สอง* ไม่ได้แสดงฐานะพิเศษอะไร ใครบรรลุธรรมอย่างนี้ ก็เป็นพุทธทายาททั้งนั้น

แต่ท่านเมตตาบอกมาให้เข้าใจกันผิดๆ ว่า พระมหากัสสปะองค์เดียวเท่านั้นเป็นพุทธทายาท

แล้วร้ายที่สุดก็ตรงที่ว่า ท่านเมตตาให้พระมหากัสสปะเป็นพุทธทายาทในความหมายที่แตกต่างผิดไปจากความจริง โดยให้เป็นผู้สืบทอดตำแหน่งที่จะเป็นผู้ปกครองคณะสงฆ์แทนพระพุทธเจ้า เหมือนอย่างที่ชาวบ้านเขาทำกัน ซึ่งเป็นการให้ออกไปนอกความหมายของพระพุทธศาสนา

เรื่องของพระเมตตานี่ชัดเจนนัก ท่านทำความเสียหายมากในเรื่องข้อมูลความรู้ ที่ผิดพลาดหรือไม่เพียงพอ ตลอดจนจับข้อมูลมาหลุดๆ หล่นๆ

หนังสือของท่านเมตตา เรื่อง *เหตุเกิด พ.ศ. 1* อ่านเอาแค่ติดต่อกัน ๑๒ หน้า ซึ่งมีเรื่องต่างๆ เกิน ๑๐ ประเด็น ทุกประเด็นเป็นเพียงเรื่องของการเข้าใจข้อมูลผิด (ถ้าไม่เจตนากล่าวให้ผิด) หรือผลีผลามทึกทักจับเอาไปผิดๆ

เป็นธรรมดาว่า ความผิดพลาดย่อมเกิดขึ้นได้ โดยพลั้งเผลอบ้าง หลุดลอดไปบ้าง แต่ตามปกติจะเป็นความผิดพลาดในเรื่องเล็กๆ น้อยๆ ถ้าผิดพลาดในเรื่องปลีกย่อยที่เป็นส่วนประกอบ ก็ยอมรับกันได้ว่า ในการทำงานมากๆ ก็ย่อมมีพลาดไปบ้าง

แต่ส่วนใดที่จะใช้ในการวินิจฉัยตัดสินอะไร จะต้องตรวจสอบข้อมูลให้แน่ใจชัดเจน

ในกรณีของท่านเมตตานี้ ส่วนที่เป็นหัวใจของเรื่องที่ตัวจะวินิจฉัย กลับไม่ดูแลให้ดี จับโน่นฉวยนี่มา แล้วก็วินิจฉัยเอาง่ายๆ ผลร้ายก็ไปตกแก่ผู้อ่านที่เข้าใจเรื่องราวผิดเพี้ยน

จึงควรเตือนผู้อ่านให้รู้ตัว ให้ตระหนักว่า ข้อสันนิษฐานสรุปตัดสินวินิจฉัยต่างๆ ของนักวิชาการอย่างที่ท่านเมตตาว่าอย่างนั้นอย่างนี้ พึงรู้เท่าทันว่า ตั้งอยู่บนฐานของข้อมูลความรู้แบบรู้ผิดคิดเอา เดาเป็นนิยาย ในลักษณะดังที่ให้เห็นตัวอย่างมานั้น

งานวิชาการเป็นเรื่องที่ต้องการความถูกต้องชัดเจน วงวิชาการควรจะมีการศึกษากันด้วยความระมัดระวัง ให้เป็นวิชาการที่บริสุทธิ์ เป็นเรื่องของปัญญาที่ซื่อตรง ให้ความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องแก่ประชาชน เพื่อช่วยให้สังคมมีความเจริญงอกงามและเข้มแข็งทางปัญญา ให้เป็นวิชาการที่ทำด้วยความไม่ประมาท

ถ้าค้นหาเต็มที่แล้ว ยังไม่ชัดพอ ก็บอกให้รู้กัน หรือตั้งเป็นข้อสงสัยไว้ก่อน ไม่ใช่จับโน่นนิดจับนี่หน่อย ดูจุดนั้นทีจุดนี้ที ข้อมูลยังคลุมเครือ ก็วินิจฉัยเหมารวมคลุมไปเลย หรือตั้งใจพูดให้คลุมเครือให้เกิดความไขว้เขวสับสนยิ่งขึ้น

เท่าที่พูดมานี้ ก็มิใช่หมายความว่า ***วารสารพุทธศาสน์ศึกษา*** จะต้องรับผิดชอบไปทั้งหมด บางเรื่องก็เป็นความรับผิดชอบของผู้เขียนเอง แต่เมื่อพูดรวมๆ วารสารในฐานะเป็นงานใหญ่ เป็นกิจการ หรือเป็นเรื่องของสถาบันทางวิชาการ อย่างน้อยก็น่าจะรับผิดชอบในเรื่องของข้อมูล และความรู้ความเข้าใจพื้นฐาน โดยถือเป็นความรับผิดชอบต่อผู้อ่านและต่อสังคมส่วนรวม

นอกเหนือจากนี้ หรือเหนือขึ้นไปจากนี้ ก็เป็นเรื่องของความรับผิดชอบต่อคุณภาพของตัวเอง ซึ่งสามารถเลือกได้ว่าจะรับผิดชอบแค่ไหน

ลองเทียบกับเรื่องอย่างของพระเมตตานี้ ถ้ามีคนเขียนบทความไปลงวารสารทางดาราศาสตร์ บอกว่า “ดูซิ แสงจันทร์นี่สว่างมาก เพราะพระจันทร์เป็นดาวฤกษ์ที่ใหญ่กว่าดาวอื่นทั้งหมดเว้นแต่ดวงอาทิตย์” เมื่อชัดอยู่ว่าบทความผิดพลาดในข้อมูลพื้นฐาน ทางวารสารควรระงับ ไม่เผยแพร่ หรือจะลงพิมพ์ โดยบอกว่าไม่เป็นความรับผิดชอบของวารสาร ให้ผู้อ่านพิจารณาเอาเอง

เท่าที่พูดมา ก็ขออภัยด้วย ทั้งต่อท่านเมตตา ดร.ช.และท่านอื่นๆ ที่อาจจะมีเรื่องพาดพิงเกี่ยวข้อง ก็ขอให้ช่วยกันพิจารณาในแง่ที่ว่าจริงไหมว่า ได้มีการกระทำด้วยความประมาท แสดงถึงการขาดความรับผิดชอบ ซึ่งอาจจะเป็นโทษเสียหายต่อส่วนรวม เริ่มตั้งแต่ทำให้ผู้อ่านสับสนไขว้เขวเข้าใจผิด เสียประโยชน์ทางปัญญา

ถ้าเราจะช่วยกันทำให้งานวิชาการรัดกุมรอบคอบ มีความชัดเจนแม่นยำถูกต้อง เริ่มตั้งแต่ข้อมูลเป็นต้นไป ก็จะทำให้เกิดการพัฒนาในทางปัญญาได้โดยมั่นใจ เป็นประโยชน์อย่างแท้จริง

ข้างบนนี้ คือความเห็นเกี่ยวกับคุณภาพของวารสาร ที่ได้ส่งไปทางท่านที่ปรึกษาตามที่ *วารสารพุทธศาสน์ศึกษา* ได้ขอหรือบอกให้โอกาสไว้ โดยพูดใส่เทปแทนกรอกแบบสอบถาม ที่จริงยาวกว่านี้มาก เพราะพูดสบายๆ แต่ขอตัดออกให้กะทัดรัดและทำให้ชัดอีกบ้าง

เนื่องจากเป็นการใช้ข้อมูลที่พระพิมพ์คัดมาจากวารสารอีกต่อหนึ่ง ยังไม่มีโอกาสตรวจทาน เพราะพักอยู่ในที่ห่างไกล จึงขออภัยด้วยว่า ในส่วนข้อความซึ่งท่านผู้อื่นเขียน อาจได้พยัญชนะมาไม่ครบถ้วน อาจตกหล่นคลาดไปบ้าง แต่มั่นใจว่าคงอรรถะไว้ได้

สงสัย ก็บอกตรง ๆ ว่าสงสัย
ไม่พึงวินิจฉัยโดยใช้ความไม่ถูกต้อง

ทีนี้ ท่าน บก. นอกจากนำคำพูดของอาตมา ที่ทางวารสารถอดเทป ไปพิมพ์ลงแล้ว ก็ได้เขียนแสดงความคิดเห็นเชิงวิจารณ์คำพูดของอาตมาซ้อนขึ้นมาอีกชั้นหนึ่ง ขอนำความส่วนนั้นของท่าน บก. มาแสดงไว้ที่นี่ด้วย ดังนี้

> ผมยังรู้สึกว่าทิศทางหลัก ๆ หรือ Arguments หลัก ๆ ที่ท่านเมตตาเสนอในข้อเขียนของท่านยังไม่ถูกกระทบในระดับเสียหายจากการวิจารณ์ของท่านเจ้าคุณ ส่วนที่ถูกกระทบนั้นแม้จะแรง แต่ก็น่าจะเป็นเพียงตัวอย่างสนับสนุน Arguments เท่านั้น ไม่ใช่ตัว Arguments สิ่งที่ผมยังเห็นว่าเป็น "น้ำหนัก" ของงานเขียนท่านเมตตานันโทก็คือ ยังไม่มีฝ่ายที่วิจารณ์ท่านคนใดสามารถตอบโจทย์ที่ท่านได้ตั้งไว้ เพื่อหาคำตอบในหนังสือของท่านได้ ผู้ที่วิจารณ์เพียงแต่ชี้ให้เห็นว่าท่านทำงานบกพร่องอย่างไรเท่านั้น
>
> สำหรับผมโจทย์เหล่านั้น เช่น ทำไมวงศ์ภิกษุณีฝ่ายเถรวาทจึงสูญสิ้น ทำไมจึงดูเหมือนมีการปฏิบัติที่ไม่เท่าเทียมกันในทางพระวินัยแก่ภิกษุณี ทำไมการสังคายนาครั้งแรกจึงไม่มีภิกษุณีสงฆ์เข้าร่วมด้วย ทั้งที่วินัยส่วนหนึ่งเกี่ยวข้องกับภิกษุณี ทำไมจึงมีการลงมติว่าจะไม่เพิ่มไม่ถอนสิกขาบทเล็กน้อยอย่างเป็นการปิดประตูสนิท สำหรับการปรับปรุงพระวินัยเพื่อให้

เอื้อแก่สถานการณ์ในอนาคตที่เปลี่ยนไปทั้งที่พระพุทธองค์ทรงอนุญาตไว้ แล้วการยึดถือมติที่ว่านี้เองที่ส่งผลให้เกิดความขัดแย้งในสังคมพุทธเถรวาทในเวลาต่อมา เช่น เรื่องบวชภิกษุณีเวลานี้ โจทย์เหล่านี้ถ้ามีผู้วิจารณ์ท่านเมตตาจะลองตอบบ้างก็จะเป็นการดี ยิ่งหากว่าคำตอบนั้นสามารถโยงกลับไปหาหลักฐานในพระไตรปิฎกได้อย่างหนักแน่น ก็จะยิ่งเป็นการวิจารณ์งานของท่านเมตตาที่มีประสิทธิภาพที่สุด

อาตมาเข้าใจว่า ท่าน บก. ทราบตระหนักที่จะแยกออกได้ว่า ความเห็นของอาตมาที่ส่งไปนี้ ไม่ได้พูดถึง ไม่ได้วิจารณ์ข้อถกเถียง หรือ arguments ที่ท่านเมตตายกขึ้นมา แต่พูดถึงการปฏิบัติและกระบวนวิธี รวมทั้งพฤติกรรมของท่านเมตตาในการนำเสนอและยืนยันข้อถกเถียงหรือ arguments ของท่านว่า ได้กระทำความผิดพลาด โดยเฉพาะในเรื่องหลักฐานข้อเท็จจริงและข้อมูลความรู้ที่ไม่ตรงตามความเป็นจริง และทำให้ผู้อ่านเข้าใจผิด

นี่คือ เป็นคนละประเด็นกับการวิจารณ์ตัว arguments

พูดง่ายๆ ถ้าถือว่าการนำเสนอข้อถกเถียงของท่านเมตตาเป็นความเก่ง อาตมาไม่ได้ถกเถียงคัดค้านหรือยุ่งเกี่ยวอะไรกับเรื่องความเก่งนั้น แต่อาตมาพูดถึงปัญหาเรื่องความถูกต้อง เป็นคนละประเด็นกัน (ที่จริง ในความเก่ง ควรจะมีความถูกต้องอยู่ด้วยเป็นส่วนสำคัญ)

พร้อมกันนั้น ประเด็นด้านความถูกต้อง-ไม่ถูกต้องนี้ ก็เป็นปัญหาเกี่ยวกับจริยธรรมทางวิชาการ

ท่าน บก. คงจะกำลังสนใจและให้ความสำคัญกับประเด็นด้านตัวข้อถกเถียง arguments นั้นมาก ก็เลยไม่ใส่ใจในประเด็นเรื่องความถูกต้อง และเอาความเห็นด้านจริยธรรมที่อาตมาพูดไปปะปนกับประเด็นด้านข้อถกเถียง ดังที่ ท่าน บก. เขียนออกมาว่า “Arguments หลักๆ ที่ท่านเมตตาเสนอในข้อเขียนของท่านยังไม่ถูกกระทบในระดับเสียหายจากการวิจารณ์ของท่านเจ้าคุณ ส่วนที่ถูกกระทบนั้นแม้จะแรง แต่ก็น่าจะเป็นเพียงตัวอย่างสนับสนุน Arguments เท่านั้น ไม่ใช่ตัว Arguments”

เพื่อไม่ให้สับสนปนเป และไม่ให้หลงประเด็น จึงขอโอกาสพูดย้ำเพื่อแยกให้ชัดว่า การวิจารณ์ข้อถกเถียงหรือ arguments เพื่อตอบโจทย์ของพระเมตตา ใครจะทำ ก็เป็นเรื่องอีกด้านหนึ่ง แต่เรื่องที่อาตมาพูดใส่เทปส่งไปให้นี้ เป็นการบอกแจ้งการกระทำที่ไม่ถูกต้อง ที่แสดงถึงการขาดความรับผิดชอบทางวิชาการ เป็นเรื่องอีกด้านหนึ่ง เป็นคนละประเด็นกัน

ฉะนั้น จึงไม่ควรยกไปประเมินหรือตัดสินว่า คำพูดความเห็นของอาตมากระทบหรือไม่กระทบต่อข้อถกเถียงหรือ arguments ที่พระเมตตาเสนอเป็นโจทย์ขึ้นมา แต่ควรเป็นเครื่องเตือนหรือสะกิดให้ทบทวนตรวจตรากว้างออกไปในเรื่องความถูกต้องต่างๆ ว่า ถ้าเป็นอย่างที่ว่า ควรจะช่วยกันระมัดระวังและแก้ไขอย่างไร

ที่อาตมาได้บอกแจ้งไปนั้น ชัดเจนว่าเป็นเรื่องของปัญหาความบกพร่องผิดพลาดด้านหลักฐานข้อมูล ซึ่งได้บอกได้ย้ำแล้ว

ว่าเกินกว่าที่จะเป็นเพียงความพลั้งเผลอทั่วไป ควรถือเป็นเรื่องสำคัญ อย่างที่บอกแล้วว่าเข้าข่ายเป็นปัญหาจริยธรรมทางวิชาการ เมื่อทางวารสารยังไม่เห็น ก็น่าจะได้จุดจับที่จะช่วยกันดูแล ไม่ใช่มองข้ามประเด็นด้านความถูกต้องไป และจับไปใส่เข้าในประเด็นข้อถกเถียงเสียหมด

ในเรื่องนี้ ท่าน บก. จะยกเอาการพบข้อบกพร่องบางอย่างในงานที่ตนเองเขียนจบ มาอ้างเพื่อกลบปัญหาความผิดพลาดของหลักฐานข้อมูลในระดับของการขาดความรับผิดชอบนี้ ก็ไม่ถูกต้อง เพราะได้บอกไว้ชัดแล้วว่าอย่างใดเป็นความพลั้งเผลอที่อาจมีได้ทั่วไป และขนาดไหนแสดงถึงการขาดความรับผิดชอบนั้น ท่าน บก.เมื่อตนเองยังไม่ได้ตรวจสอบ หรือไม่ใส่ใจที่จะตรวจสอบ ก็ไม่ควรพูดโดยไม่ได้เห็นความจริง

แม้ที่ท่าน บก.อ้างว่าอ่าน *พุทธธรรม* ก็ยังเห็นจุดที่สามารถตั้งคำถามในเชิงวิพากษ์วิจารณ์ได้มากมายหลายแห่ง นี่ก็เป็นคนละเรื่องคนละปัญหา ผู้อ่านพูดถึงปัญหาความผิดพลาดของการอ้างหลักฐานข้อมูล แต่ท่าน บก.กลับไปพูดถึงการวิจารณ์เนื้อหา

จึงควรทำความชัดเจนไว้แต่ต้น ไม่ควรให้มีการจับประเด็นไม่ได้ หรือจับประเด็นได้ แต่เบี่ยงเบนไปเสียจากประเด็น

ที่จริงนั้น ถ้าใครคนหนึ่งไม่ได้พูดถึง ไม่ได้วิจารณ์ข้อถกเถียงหรือ arguments ของท่านเมตตาในที่นี้ เขาอาจจะไปตอบไว้ที่อื่นแล้วก็ได้ หรือเขาอาจจะไม่สนใจข้อถกเถียงเหล่านั้นเลยก็ได้ แต่ขณะนี้ ปัญหาจริยธรรมเป็นด้านที่เขาต้องการจะพูด

หรือแม้แต่ว่า ถึงเขาจะเห็นด้วยกับข้อถกเถียงของท่านเมตตา แต่เขาไม่เห็นด้วยกับพฤติกรรมที่ส่อถึงการขาดความรับผิดชอบทางวิชาการ เขาเห็นความสำคัญของปัญหาด้านความถูกต้องนี้ และต้องการพูดเฉพาะในประเด็นนี้ เขาก็ควรจะทำได้ โดยทางวารสารไม่ควรจะเบนประเด็นของเขา

ดังนั้น ถ้าทางวารสารจะให้โอกาสแก่ผู้พูดในประเด็นความถูกต้อง ที่จะแสดงความเห็นของเขาให้ปรากฏตรงตามประเด็นที่เขาต้องการ ก็จะเป็นความชอบธรรม ในการทำความถูกต้องของตน และมีความเป็นธรรมต่อผู้อ่าน ที่บอกแจ้งหรือส่งความคิดเห็นมา

โดยเฉพาะในฐานะที่เป็นวารสารทางศาสนา ถ้าจะช่วยส่งเสริมเรื่องจริยธรรมไปด้วย หรืออย่างน้อยให้ความสำคัญแก่จริยธรรมทางวิชาการตามสมควร ก็น่าจะดี

ทีนี้ หันกลับไปดูในประเด็นตัวข้อถกเถียงที่ว่าเป็นโจทย์ แม้ว่าในที่นี้ไม่ได้ต้องการพูด แต่ท่าน บก. บอกว่าข้อถกเถียงเหล่านั้นของท่านเมตตา "<u>ยังไม่ถูกกระทบในระดับเสียหายจากการวิจารณ์</u>" ของอาตมา

อันนี้ มองในแง่หนึ่ง ก็อย่างที่ว่าแล้ว อาตมาไม่ได้พูดในประเด็นนี้ แต่อาตมาพูดในประเด็นความถูกต้อง จึงเป็นธรรมดาว่าจะไม่เกี่ยวข้องกัน

แต่ถ้ามองให้ดี จะเห็นว่า เพราะความโยงกันเองตามธรรมดา ระหว่างข้อมูลความรู้ที่เป็นฐาน กับความคิดเห็นที่เอาข้อมูลนั้นมาใช้ปรุงแต่งเหตุผล เมื่อพูดในประเด็นความถูกต้องของข้อมูลความรู้ จึงกระทบถึงประเด็นข้อถกเถียงที่นำเสนอเหตุผล

นั้นๆ อย่างตรงและเต็มที่

นี่ก็คือว่า ถ้าข้อมูลความรู้ที่เป็นฐานนั้นผิดพลาดแล้ว ความคิดเห็น การนำเสนอเหตุผล ข้อสันนิษฐาน คำสรุปตัดสินวินิจฉัยทั้งหลาย ก็เลื่อนลอย และจะทลายพังครืนลงไปทั้งหมด

เมื่อท่าน บก.โยงเรื่องมาแล้ว ก็ขอพูดไปถึงประเด็นข้อถกเถียงไว้สักเล็กน้อย

๑. ดังที่ได้บอกว่า ถ้าข้อมูลความรู้ไม่ถูกต้องเสียแล้ว ข้อถกเถียงแสดงความคิดเห็นและเหตุผลเป็นต้นที่นำเสนอ ก็พลอยผิดพลาด เชื่อถือหรือเอาเป็นสาระไม่ได้ไปด้วย เอาตัวอย่างง่ายๆ จากที่พูดไปแล้วข้างบน

คาถามีเนื้อความแค่ประโยคเดียวที่พระมหาปชาบดีโคตมีกล่าว ท่านแสดงความชื่นชมในพระพุทธคุณว่า เหล่าเดียรถีย์ทั้งหลาย แม้แต่ชั้นอาจารย์เก่าก่อนสืบมาแต่โบราณ ไม่เคยได้รู้จักพระนิพพาน แต่เมื่อพระพุทธเจ้าอุบัติแล้ว แม้แต่เด็กหญิงอายุ ๗ ขวบ ก็ได้ประจักษ์แจ้งนิพพานนั้น

ท่านเมตตายกเอาคาถานี้มาอ้าง แต่ท่านเข้าใจคำแปลผิด คือแปลผิด กลายเป็นมีข้อมูลความรู้ที่ผิด นอกจากแปลผิดแล้ว ยังแถมพรรณนาเสริมความเข้าไปอีก กลายเป็นว่า พระมหาปชาบดีโคตมีระบายความคับแค้นใจ ที่พระเถระผู้ใหญ่ทั้งหลาย ซึ่งมาบวชจากวรรณะพราหมณ์ มีพระมหากัสสปะเป็นต้น กดขี่สตรี

(บรรดาพระเถระที่ว่านี้ ก็ต้องรวมทั้งพระสารีบุตร และพระมหาโมคคัลลานะ อัครสาวกด้วย เพราะทั้งสองท่านนี้เป็นพราหมณ์มาก่อน แถมเคยเป็นเดียรถีย์ปริพาชกด้วย ยิ่งกว่าพระ

มหากัสสปะที่เคยเป็นแค่พราหมณ์ ไม่เคยเป็นเดียรถีย์)

ยิ่งกว่านั้น ท่านเมตตายังบอกด้วยว่า "...ระยะเวลาที่พระคาถานี้เกิดขึ้น น่าจะเป็นช่วงเวลาที่พระมหากัสสปะเป็นพระเถระผู้ใหญ่ผู้บริหารคณะสงฆ์ทั้งหมดอยู่"

ที่จริง เรื่องก็ชัดอยู่แล้วว่า พระมหาปชาบดีโคตมีทรงกล่าวคาถานี้ถวายในที่ต่อพระพักตร์พระพุทธเจ้า คือพระพุทธเจ้าก็ทรงบริหารคณะสงฆ์อยู่ จะว่าทรงมอบอำนาจให้แก่พระมหากัสสปะ ก็ไม่มีทางเป็นไปได้ ถ้าจะทรงมอบ ก็ย่อมมอบแก่พระอัครสาวก ดังที่เคยตรัสไว้ชัดว่า ถ้าพระองค์ไม่ทรงบริหารเอง ผู้จะบริหารก็คือพระสารีบุตรหรือพระโมคคัลลานะ

หรือจะว่าพระมหากัสสปะยึดอำนาจบัญชาการคณะสงฆ์จากพระพุทธเจ้าแล้ว ก็ไม่มีวี่แววอะไร จะทำได้ก็ไปบริหารต้นไม้อยู่ในป่า ซึ่งก็ไม่เห็นจำเป็นต้องบริหารอะไร เพราะต้นไม้ในป่า ก็บริหารตัวมันไปกับดินน้ำลมไฟได้อยู่แล้ว

เมื่อท่านเมตตาแปลผิด มีข้อมูลความรู้ที่ผิด คาถาชื่นชมพระพุทธคุณ ก็กลายเป็นคาถาระบายความคับแค้นใจ แล้วยังขยายความหมายไปกระทบพระเถระทั้งหลาย จนกระทั่งเอาไปหนุนสมมติฐานของท่านในเรื่องการกดขี่สตรี เหมือนเตลิดจากทางรถเข้ารกเข้าพงไป เข้ากับความที่ว่า รู้ผิด แล้วคิดเอา เลยเดาออกมาเป็นนิยาย

เมื่อความรู้ที่เป็นฐานไม่ถูกต้อง ความคิดเห็นที่ก่อขึ้นบนฐานนั้นก็พลอยไม่ถูกต้องไปตาม คือ คิดผิด เห็นผิด แล้วไม่ใช่แค่นั้น ไม่ใช่แค่เป็นความผิดพลาดเสียหายทางวิชาการ แต่เลยต่อไปเป็น

การสร้างความไม่ชอบธรรมด้วย

ไม่ชอบธรรมอย่างไร เริ่มจากโดยตรง ก็เท่ากับท่านเมตตาบอกว่า พระมหาปชาบดีโคตมีที่ทรงกล่าวคาถานั้น ไหนว่าเป็นพระอรหันต์ ทำไมจึงยังมีกิเลสถึงกับคับแค้นพระทัยระบายทุกข์ออกมา หรือมิฉะนั้น ก็เท่ากับบอกว่า หลักคำสอนของพระพุทธศาสนานี่ไม่จริง บอกว่าพระอรหันต์หมดกิเลสหมดทุกข์ นี่เห็นไหม พระอรหันต์ก็ยังถูกกิเลสบีบคั้นจนคับแค้นใจถึงกับต้องระบายออกมา

สำหรับพระเถระทั้งหลาย ก็เช่นเดียวกัน เท่ากับท่านเมตตาบอกว่า ท่านเหล่านั้นไม่ได้เป็นพระอรหันต์จริง หรือถ้าเป็น ก็คือบอกว่าพุทธศาสนาสอนผิด ที่ว่าพระอรหันต์หมดกิเลสหมดทุกข์นั้น ท่านเมตตาบอกว่าไม่จริง

ทีนี้ เมื่อท่านเหล่านั้นก็เป็นพระอรหันต์ และถ้าหลักพุทธที่ว่าพระอรหันต์หมดกิเลสไร้ทุกข์เป็นความจริง แต่ท่านเมตตารู้ผิดเข้าใจผิด แล้วพูดผิดเขียนผิดเอง ถ้าอย่างนี้ ท่านเมตตาก็ทำความไม่ชอบธรรมต่อท่านเหล่านั้น และต่อพระพุทธศาสนาด้วย พร้อมกับที่ท่านเมตตาเองก็สูญเสียความชอบธรรม

เมื่อท่านทำถึงขนาดนี้ ที่อาตมาเขียนว่าแรงๆ ในหนังสือ *ตื่นกันเสียที จากความเท็จ ของหนังสือ เหตุเกิด พ.ศ. ๑* (สิ้นปี ๒๕๔๖) นั้น ถ้าท่านเมตตารู้เข้าใจเรื่องจริง และท่านตื่นขึ้นมาด้วย ท่านอาจจะหรือน่าจะพูดเองด้วยซ้ำว่า ที่ว่ากล่าวผมนั้นเบาไปครับ น่าจะว่าให้แรงกว่านี้มากๆ

ที่จริง อาตมาเขียนไว้ชัดเจนแล้วในหนังสือนั้นว่า ขออภัย

ด้วยนะ ท่านเมตตา นี่ตั้งใจว่าให้แรง

แต่ไม่ได้มุ่งไปที่ท่านเมตตาเป็นสำคัญ ที่แท้นั้นต้องการติงท่านผู้ใหญ่ๆ ที่ไม่รู้เท่าทันเรื่อง แล้วกลายเป็นหนุนให้ความรู้ผิดเข้าใจผิดขยายออกไป

ทีนี้ ในแง่ของท่านเมตตาเอง ความรู้เข้าใจผิด และความไม่ชอบธรรมของท่านในกรณีข้างบนนี้ ก็กระทบข้อถกเถียงหรือ arguments ของท่านไปได้ทั่วหมด อย่างน้อยก็พาให้ระแวงสงสัยว่า arguments เหล่านั้นท่านอาจจะหรือน่าจะปรุงแต่งขึ้นมาบนฐานของความรู้เข้าใจผิดและคิดเห็นผิดอย่างนี้เอง

คนก็จะพูดว่า นี่ แม้แต่ประโยค “ติตถิกาจารย์” ที่ไม่ได้ยากเย็นซับซ้อนอะไรเลย ท่านก็ยังไม่รู้ไม่เข้าใจ แปลความหมายผิด และคิดเตลิดหลงไปได้ไกลขนาดนั้น แล้วข้อมูลคำแปลที่อื่นๆ จะไว้ใจได้อย่างไร

แล้วถ้าจับตรงไหนมาดูก็ผิดๆ ก็เป็นตัวบ่งชี้ส่อว่าต้องตรวจสอบทั่วทั้งหมด ไปๆ มาๆ ถ้าพบแต่แบบนี้ ข้อถกเถียงของท่านเมตตาก็จะหมดฐานแห่งความถูกต้อง

นี่แหละ จึงควรต้องตรวจสอบข้อมูลความรู้กันให้แน่ให้ชัด แล้วอะไรๆ ก็จะกระจ่างขึ้นมา

แล้วกรณีนี้ก็ขยายต่อไปถึงนักวิชาการ ตลอดจนชาวพุทธทั้งหลาย ว่าเมื่อมีเรื่องอย่างของท่านเมตตานี้เกิดขึ้น ทำไมแค่นี้ ก็ไม่รู้เท่าทัน พลอยตื่นตามบ้าง ตื่นตะลึงบ้าง อย่างนี้จะไว้ใจได้

อย่างไรว่ามีทุนพอที่จะรักษาความจริงความถูกต้องไว้ให้แก่สังคมได้

จึงสมควรแก่การเตือนอย่างแรงด้วยหนังสือแบบที่ว่านั้น เผื่อจะดึงกันให้มาเข้าลู่เข้าทางได้บ้าง

๒. ที่ท่าน บก. ว่าไม่กระทบตัวข้อถกเถียงหลักๆ ของท่านเมตตาถึงขั้นเสียหายนั้น ที่จริง ปัญหาความไม่ถูกต้องนั้น มิใช่เพียงกระทบข้อถกเถียงถึงขั้นให้กลายเป็นเรื่องเลื่อนลอยไร้ฐาน และเป็นความไม่ชอบธรรมอย่างที่ว่าแล้วเท่านั้น

ไม่ใช่แค่นั้น ข้อถกเถียงหรือ arguments หลักๆ มิใช่มีแค่ที่ท่าน บก. ยกขึ้นมาเท่านั้น ยังมีข้อสำคัญอื่นอีก ซึ่งบางอย่างสำคัญยิ่งกว่าบางข้อในกลุ่มที่ยกมานั้นเสียอีก เช่น เรื่อง "พุทธทายาท" ที่ยกมาวิเคราะห์เป็นตัวอย่างข้างบนนั้นแล้ว

ข้อมูลที่ผิดในเรื่องพุทธทายาท มิใช่แค่ทำให้เข้าใจผิดต่อพระมหากัสสปะ และต่อความหมายของความเป็นพระอรหันต์เท่านั้น แต่ทำให้เข้าใจผิดต่อหลักการของพุทธศาสนาด้วย เพราะถ้าเป็นอย่างที่ท่านเมตตาเขียนไว้ ก็แสดงว่า ในพุทธศาสนามีการสืบทอดตำแหน่งอย่างชาวบ้าน อย่างทางบ้านเมือง หรืออย่างพราหมณ์ เป็นต้น

แต่ตามความจริง เมื่อตรวจสอบข้อมูลของท่านเมตตา ก็ชัดแล้วว่า มิได้เป็นอย่างที่ท่านเมตตาว่า แต่เป็นเรื่องของความไม่รู้และได้ข้อมูลไม่เพียงพอ แล้วตัวท่านก็เข้าใจข้อมูลผิดไปเท่านั้นเอง

ทีนี้ ถ้าพระมหากัสสปะเป็นพุทธทายาทในความหมายว่าเป็นผู้บริหารคณะสงฆ์ต่อจากพระพุทธเจ้าจริงอย่างที่ท่านเมตตา

ว่า ก็จะไปหนุนข้อถกเถียงประเด็นหลักข้ออื่นของท่านเมตตา

โดยเฉพาะก็จะหนุนข้อที่ว่าทำไมภิกษุณีสงฆ์จึงไม่ได้เข้าร่วมในการสังคายนา คือ ให้เข้าใจอย่างที่ท่านเมตตาว่าพระมหากัสสปะมีอำนาจนี้ แล้วก็กดและกันภิกษุณีออกไป ดังนี้เป็นต้น

แต่เมื่อตรวจสอบแล้วพบว่า ความเป็นพุทธทายาทไม่ได้มีความหมายอะไรอย่างที่ท่านเมตตาพูด การไม่มีภิกษุณีสงฆ์เข้าร่วมการสังคายนา ก็ไม่ใช่มาจากเหตุนี้ หากจะต้องมองไปที่เหตุผลอย่างอื่น ซึ่งจะมีความหมายเกี่ยวโยงต่างๆ เปลี่ยนตามไปด้วย

เมื่อเรื่องมาถึงจุดนี้ ข้อถกเถียงหรือ arguments หลักๆ ของท่านเมตตาหลายเรื่องก็ตกไปเลย ขณะที่ทั่วทุกเรื่องหมดน้ำหนักไป หรือไม่ก็พึงระแวง

พร้อมกันนั้น ข้อพิจารณาก็วกกลับมาที่วารสารของท่าน บก. โดยชวนให้คำนึงว่า ทางวารสาร นอกจากจับแยกประเด็นไม่ได้ระหว่างประเด็นวิจารณ์ข้อถกเถียง กับประเด็นความชอบธรรมรวมทั้งจริยธรรมทางวิชาการ หรือตั้งใจเบี่ยงเบนไปจากประเด็นแล้ว

ยิ่งกว่านั้น ยังมีทีท่าว่า ทางวารสารนั้น มิได้ใส่ใจที่จะมองเห็นว่า ปัญหาความไม่ถูกต้องของหลักฐานข้อมูลในประเด็นความชอบธรรมนั่นแหละ หลายอย่างมีความสำคัญยิ่งต่อประเด็นข้อถกเถียง ที่จะหักล้างข้อถกเถียง ทำ arguments หลักๆ ที่ยกมาพูดนั้น ให้หมดความหมาย ถึงขั้นกลายเป็นเรื่องเหลวไหลไปเลยทีเดียว

๓. ท่าน บก. ยกข้อถกเถียง (ท่านใช้คำว่า Arguments) ของท่านเมตตาเป็นโจทย์ขึ้นมาอีก ให้เข้าใจทำนองว่า โจทย์เหล่านี้ยังไม่มีผู้ตอบ และถ้าใครตอบได้ จะเป็นการวิจารณ์งานของท่านเมตตาที่มีประสิทธิภาพที่สุด

ในข้อความตอนนี้ ท่อนแรก ท่าน บก. บอกว่า "Arguments หลักๆ ที่ท่านเมตตาเสนอ...ยังไม่ถูกกระทบในระดับเสียหาย" แล้วท่อนหลัง ท่านพูดด้วยถ้อยคำใหม่ว่า "ยังไม่มีฝ่ายที่วิจารณ์ท่านคนใดสามารถตอบโจทย์ที่ท่าน(เมตตา)ได้ตั้งไว้"

ตรงนี้ ขอให้ผู้อ่านผู้ฟังแยกให้ชัด ต้องระวังที่จะไม่สับสนระหว่างคำว่า ข้อถกเถียงหรือ arguments กับคำว่า โจทย์ คือคำตั้งข้อสงสัย หรือข้อกล่าวหา ท่าน บก. อาจไม่ได้ตั้งใจ แต่คำพูดของท่านอาจพาให้ผู้อ่านสับสนได้

สองคำนี้ต่างกัน เป็นคนละคำ คนละความหมาย ขอทวนว่า

โจทย์ คือคำตั้งข้อสงสัย เช่นตัวอย่างที่ท่าน บก. ยกมาบอกว่า "ทำไมวงศ์ภิกษุณีฝ่ายเถรวาทจึงสูญสิ้น"

ส่วน arguments หรือข้อถกเถียง หมายถึง ข้อมูล ข้อเท็จจริง และเหตุผล ที่นำเสนอในการถกเถียง เพื่อตอบโจทย์นั้น หรือเพื่อจะวินิจฉัยหรือบอกให้เห็นว่าเป็นอย่างนี้ ไม่เป็นอย่างนั้น หรือเป็นอย่างนั้น ไม่เป็นอย่างนี้

ในหนังสือของท่านเมตตาที่ว่านั้น ท่านเมตตาจะตั้งโจทย์ถามหรือแสดงความสงสัยต่างๆ ขึ้นมาก่อน แล้วจึงนำเสนอ arguments หรือทำข้อถกเถียงขึ้นมาชี้ บ่งบอก หรือวินิจฉัยว่าเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ ก็ทำได้

ถ้าไม่อย่างนั้น ท่านเมตตาจะนำเสนอทั้งโจทย์ และ arguments พร้อมไปด้วยกัน หรือแม้แต่ไม่ต้องตั้งโจทย์เด่นชัด แต่ให้ arguments หรือข้อถกเถียงของท่านส่องส่อ บ่งชี้ไปถึงโจทย์เอง ก็ได้ทั้งนั้น

แต่ทั้งหมดนี้ ไม่ว่าท่านเมตตาจะใช้วิธีไหน ผู้ฟังหรือผู้อ่านก็แยกได้อยู่นั่นเองว่า ตรงไหนอันใดเป็นโจทย์ ตรงไหนอันไหนเป็นข้อถกเถียง หรือ arguments

ทีนี้ เนื้อหาสาระสำคัญของท่านเมตตานั้น อยู่ที่ arguments ถ้าเราเห็นชัดว่า หลักฐาน ข้อมูล เหตุผลที่ท่านเมตตานำเสนอเป็น arguments ของท่านนั้น ผิดพลาด เหลวไหล ไม่จริง ไม่สมเหตุ ไม่สมผล เราก็ยก arguments ของท่านเมตตาทิ้งไปได้เลย (ขออภัยที่ใช้คำนี้เพื่อให้ชัดเข้าใจง่าย) คือมิใช่แค่ว่า arguments ของท่านเมตตาจะถูกกระทบในระดับเสียหายเท่านั้น แต่ arguments หรือข้อถกเถียงของท่านเมตตานั้น หมดความหมาย หรือตกไปเลย

ในขั้นต่อไป เมื่อยก arguments ของท่านเมตตาทิ้งไปแล้ว ตัวโจทย์ก็อาจจะยังอยู่ จะทำอย่างไร

อันนี้ก็แยกไปเป็นอีกเรื่องหนึ่ง เอาเป็นประเด็นต่างหากได้ ใครสนใจจะตอบโจทย์นั้น ก็ว่าไป หรือใครไม่สนใจ จะไม่ตอบ ก็ได้ บางทีอาจเป็นความชอบธรรมที่จะไม่มีใครตอบโจทย์นั้นได้เลยด้วยซ้ำ หรือแม้แต่ว่า มันอาจจะเป็นโจทย์ที่ตั้งขึ้นโดยไม่ชอบธรรม ก็ได้

แล้วยิ่งกว่านั้น ว่ากันไป ตัวโจทย์นั้นเอง ก็อาจจะไม่ใช่ท่านเมตตามาตั้งขึ้น เช่น อาจจะเป็นโจทย์ที่มีที่รู้กันอยู่แล้ว คนเพียงแต่ได้เห็นท่านเมตตามาเอาจริงเอาจังที่จะตอบ (ในทางลบ)

ดังนั้น ถ้าใครตอบโจทย์นั้น ก็ไม่ใช่ตอบโจทย์ของท่านเมตตา หรือตอบโจทย์ที่ท่านเมตตาตั้ง แต่ตอบโจทย์ที่อาจไม่รู้ว่าใครตั้ง

ตัวอย่างก็เช่นที่ท่าน บก. ยกมานั่นแหละ ที่ว่า "ทำไมวงศ์ภิกษุณีฝ่ายเถรวาทจึงสูญสิ้น"

คำถามหรือข้อสงสัยแบบนี้ จะเรียกว่าโจทย์หรือไม่ก็ตาม ก็พูดก็ว่ากันมานานแล้ว

แต่อาจจะถามไม่ตรงกับที่ท่าน บก. ว่านี้ทุกคำ คือ ตามปกติจะถามว่า "วงศ์ภิกษุณีฝ่ายเถรวาทสูญสิ้นไปเมื่อใด" ซึ่งยังไม่มีใครตอบให้แน่ชัดลงไปได้ แล้วก็อาจจะตอบไม่ได้ตลอดไป ก็ได้ เพราะเป็นเรื่องราวในอดีต ในประวัติศาสตร์ ที่มีเรื่องราวมากมายเป็นข้อสงสัยที่ตอบกันไม่ได้ ไม่ว่าในประเทศถิ่นดินแดน หรือทวีปใดๆ

ทีนี้ ผู้ที่ถือโจทย์อย่างหลังที่ว่า "สูญเมื่อใด" ก็อาจจะมาเถียงกับท่านเมตตา หรือเถียงกับท่าน บก. ที่ถามว่า "ทำไมสูญ" หรือ "สูญเพราะเหตุใด" ทีนี้ก็ต้องหา arguments มาว่ากัน

คนนั้นก็อาจจะบอกง่ายๆ ว่า นี่ท่านครับ จะรู้ว่าทำไมจึงสูญ ก็ต้องรู้ก่อนซิว่าสูญเมื่อไร ถ้าไม่รู้ว่าสูญเมื่อไร แล้วจะไปรู้ได้อย่างไรว่าสูญเพราะเหตุใด พอเขาเถียงกันอย่างนี้ เราก็อาจจะปล่อยให้เขาเถียงกันไป โดยที่เราเองไม่จำเป็นต้องไปเถียงด้วย

บางคนก็อาจจะทำเรื่องให้ง่ายขึ้น เช่น บอกว่า เรื่องภิกษุณีเถรวาททำไมจึงสูญ และสูญเมื่อไรนี้ ค้นคำตอบในศรีลังกาอย่างเดียวก็พอ เพราะภิกษุณีเถรวาทไม่ปรากฏว่าเคยมีในที่อื่น

ที่จริง ภิกษุณีเถรวาทก็มิใช่ว่าจะสิ้นสูญไปง่ายๆ และมิใช่จะสูญไปไวนัก ตามประวัติของบ้านเมืองศรีลังกา พบว่า เมื่อใกล้ พ.ศ. ๑๔๕๐ ก็ยังมีพระเจ้าแผ่นดินสิงหฬสร้างวัดถวายเป็นสำนักพระภิกษุณีในเมืองหลวงอนุราธปุระ ก่อนที่เมืองนั้นจะกลายเป็นเมืองร้าง โดยคงถูกทิ้งไปเพราะภัยทมิฬรุกรานและการสงคราม

แล้วไม่เฉพาะภิกษุณีเถรวาท ภิกษุเถรวาทในศรีลังกาก็เคยสูญ ซึ่งรู้ได้ค่อนข้างชัดว่าเพราะถูกกำจัดโดยภัยการเมือง ด้วยการฆ่าฟัน แล้วคนนี้ก็อาจจะพูดว่า แม้แต่ภิกษุเถรวาทก็สูญเพราะถูกฆ่าฟันได้ แล้วทำไมภิกษุณีเถรวาทจะถูกภัยการรบราเข่นฆ่ากำจัดให้สูญไปไม่ได้ ต่างกันเพียงว่า ภิกษุเถรวาทในศรีลังกา เมื่อสูญแล้ว ยังส่งทูตไปขอจากไทยและมาจากพม่าได้ แต่ภิกษุณีเถรวาทในศรีลังกา เมื่อสูญแล้ว ไม่มีในที่อื่น จึงฟื้นไม่ได้

นี่ก็เช่นกัน เมื่อเข้าเถียงกันอย่างนี้ เราจะร่วมวงตอบโจทย์หรือไม่ ก็ว่าไปตามความสนใจ ไม่ต้องว่ากัน

ที่จริง โจทย์หรือข้อสงสัยต่อเรื่องราวที่เป็นอดีต เป็นเชิงประวัติศาสตร์ ทำนองนี้ ที่ไม่มีเรื่องมาถึงให้รู้กันชัดเจนนั้น ตั้งได้อีกมากมาย มิใช่มีแค่ที่ท่าน บก. ยกที่ท่านเมตตาว่ามาเท่านี้

เมื่อสงสัย และเป็นเรื่องน่าศึกษา คนใจซื่อและใฝ่ปัญญา ก็ตั้งเป็นโจทย์ขึ้นมา ถ้าสนใจ มีเวลา ก็ศึกษาสืบค้นตรวจสอบกันไป จะก้าวหน้าแค่ไหน จะตอบได้หรือไม่ได้ ก็ไม่ยั่น ขอเพียงทำกันไปโดยซื่อตรง จะพิสูจน์ด้วยหลักฐาน หรือจะใช้ arguments ก็ให้เป็นไปโดยถูกต้อง ด้วยของแท้ของจริง และตามความเป็นจริง

ว่ามาเสียยาว ขอทวนความอีกที อย่างที่บอกแล้วว่า การวิจารณ์งานของท่านเมตตาในที่นี้ เป็นการพูดในประเด็นความถูกต้อง จึงไม่เกี่ยวกับการที่จะต้องมาตอบข้อสงสัยหรือคำถามที่เป็นโจทย์เหล่านั้น ซึ่งทางวารสารเองจะต้องแยกประเด็นให้ได้เอง (แต่เมื่อวิจารณ์ให้เห็นความไม่ถูกต้องของข้อถกเถียงแล้ว ก็สามารถทำให้โจทย์บางข้อถูกตอบไปในตัวด้วย)

อีกอย่างหนึ่ง ก็ดังที่กล่าวแล้ว ผู้ที่วิจารณ์ในประเด็นเรื่องความถูกต้อง แม้ว่าเขาจะไม่พูดถึงโจทย์ที่ฝังอยู่ในข้อถกเถียงเหล่านั้น ก็มิใช่ว่าเขาจะเลี่ยงหลบไม่ยอมตอบโจทย์

บางครั้ง ข้อถกเถียงที่คนหนึ่งสงสัยสนใจคิดระแวงไปต่างๆ มากมาย แต่อีกคนหนึ่งเห็นว่ามีเหตุผลที่มองเห็นอยู่ในระดับหนึ่งแล้ว ไม่เป็นเรื่องที่มีแง่สงสัยน่าสนใจอะไร เขาก็ไม่จำเป็นต้องมาใส่ใจด้วย เขาสนใจแต่ว่าที่ทำอะไรๆ นั้น เป็นการสุจริตดีหรือเปล่า นั่นก็เป็นสิทธิของเขา เราไม่สมควรไปคาดคั้น

อย่างไรก็ตาม แง่ที่สำคัญ คือ จะต้องแยกประเด็นข้อสงสัยทั้งหลาย ออกจากข้อถกเถียงนำเสนอเหตุผล หรือ arguments ของท่านเมตตา และผู้ที่วิจารณ์งานของท่านเมตตา ก็ไม่จำเป็นต้องตอบประเด็นข้อสงสัยเหล่านั้นได้ หรือแม้แต่จะต้องสนใจที่จะตอบ

เรื่องราวต่างๆ เฉพาะอย่างยิ่งเรื่องราวในประวัติศาสตร์ หรือความเป็นไปในอดีต มีมากมายที่เรารู้เพียงผลหรือปรากฏการณ์ เมื่อใครมีความสงสัยอะไร ก็มีสิทธิ์และควรทีเดียว ที่จะตั้งเป็นข้อสงสัยขึ้น เพื่อให้ช่วยกันศึกษาค้นคว้าหาคำตอบ

แต่ก็ต้องยอมรับความจริงว่า บางเรื่องหรือหลายอย่างอาจจะตอบไม่ได้เลย เพราะไม่มีร่องรอยหลักฐานอะไรเหลืออยู่ให้สืบสาวไปถึงต้นเรื่องได้

บางเรื่องอาจจะต้องทิ้งฝากให้ค้นคว้ากันต่อไปยาวนานไม่มีกำหนด โดยหวังว่าวันหนึ่งอาจได้เค้าเงื่อน ในขณะที่บางเรื่องก็อาจจะได้คำตอบในบางส่วนหรือบางแง่บางมุม

ทีนี้ ถ้ามีบุคคลบางคนจับเอาประเด็นข้อสงสัยเหล่านี้ มาตั้งเป็นข้อถกเถียง ทำเป็น arguments ขึ้นมา ก็คือเป็นการบอกว่าเขาจะตอบหรือพยายามตอบข้อสงสัยเหล่านั้น แล้วเขาก็ให้ความคิดเห็นแสดงเหตุผลต่างๆ ตลอดจนวินิจฉัยเหมือนบอกว่าคำตอบเป็นอย่างนั้นอย่างนี้

ในกรณีอย่างนี้ ถ้าเราพบว่า ข้อถกเถียง หรือ arguments ของเขามีอะไรไม่ชอบมาพากล เราก็ควรวิจารณ์ข้อถกเถียง หรือ arguments ของเขานั้น

ไม่ใช่ไปตกหลุมมัวจมวนอยู่กับข้อถกเถียงของเขา แต่ควรมีความเป็นอิสระของตนเองในการพิจารณาประเด็นข้อสงสัยเหล่านั้น

ยิ่งถ้าชัดเจนว่า ข้อถกเถียง หรือ arguments ของเขานั้นไม่ถูกต้อง หรือมีความไม่ชอบธรรม เราก็ควรเปิดเผยบอกแจ้งความผิดพลาดบกพร่องนั้นๆ ให้เป็นที่รู้กัน และให้คนรู้ทัน เพราะข้อถกเถียง หรือ arguments อย่างนี้เป็นอันตราย เช่น อาจจะมาบิดเบนบดบังหนทางของการหาคำตอบต่อไป

เหมือนอย่างว่า ได้มีการค้นพบร่องรอยที่ให้รู้ว่าในโลกนี้ เมื่อร้อยกว่าล้านปีมาแล้ว เคยมีสัตว์มหึมาเรียกว่าไดโนเสาร์ แต่ได้สูญพันธุ์ไปนานนักแล้ว ก็จึงมีการตั้งข้อสงสัยหรือโจทย์ขึ้นมาว่า เพราะเหตุใดไดโนเสาร์จึงได้สูญพันธุ์ไปเสีย ซึ่งเป็นข้อที่ควรแก่การค้นคว้าหาความรู้มาตอบ เป็นเครื่องเจริญปัญญา

แต่ทั้งนี้ ก็ตระหนักกันดีว่า ตอบให้ถูกต้องได้แสนยาก อาจจะตอบให้แน่ชัดไม่สำเร็จเลยก็ได้

ทีนี้ก็มีบุคคลผู้หนึ่ง ทำข้อเสนอถกเถียงเป็น argument ขึ้นมาว่า ไดโนเสาร์ได้สูญพันธุ์ไปเมื่อ ๑ ล้านปีมานี้เอง คือ คราวนั้น มีดาวหางใหญ่ดวงหนึ่งผ่านมาใกล้โลก แล้วดูดเอาไดโนเสาร์ไปหมดสิ้น แต่มีไดโนเสาร์จำนวนหนึ่งหนีลงทะเลไปทัน จึงรอดมาได้ แล้วกลายเป็นปลาวาฬมาจนทุกวันนี้

อย่างนี้ เมื่อใครมีความรู้พอที่จะจับได้ว่าเป็นการกุเรื่อง จะทำให้การหาคำตอบยิ่งสับสน ก็ควรวิจารณ์ข้อเสนอถกเถียงหรือ argument นั้น ชี้แจงหรือเปิดเผยความไม่ถูกต้องได้ทันที

ไม่ต้องเอาไปเกี่ยวข้องกับการที่จะตอบคำถามข้อสงสัยนั้นหรือไม่ตอบ และจะตอบได้หรือตอบไม่ได้ เป็นเรื่องต่างหากกันเลย

นี่ก็หมายความว่า การวิจารณ์หรือเปิดเผยความเท็จเป็นต้นนี้ พึงกระทำต่อข้อถกเถียง หรือ arguments นั้นได้ทันที โดยไม่เกี่ยวกับการที่จะตอบหรือไม่ตอบคำถามหรือข้อสงสัยนั้นแต่ประการใด

ทั้งนี้ก็เพราะว่า อย่างน้อย เราควรช่วยให้คำถามหรือข้อสงสัยนั้นตั้งอยู่อย่างบริสุทธิ์ของมัน เพื่อให้มันอยู่ในสภาพตามที่มันเป็นขณะรอการหาความรู้ที่ถูกต้องมาตอบ ไม่ให้มีสิ่งแปลกปลอมมาพอกเคลือบหรือปกคลุมหุ้มบัง

เป็นอันว่า การตอบคำถามหรือตอบประเด็นข้อสงสัย กับการวิจารณ์ข้อถกเถียง หรือ arguments นั้น เป็นคนละเรื่องต่างหากกัน

ย้ำว่า ถ้าพบว่าข้อถกเถียงหรือ arguments นั้นมีเงื่อนงำความไม่ถูกต้อง จะต้องรีบวิจารณ์เปิดเผยความจริง เพื่อให้คำถามหรือประเด็นข้อสงสัยทั้งหลายยังคงอยู่ในสภาพที่บริสุทธิ์เป็นตัวของมัน ที่จะรอคำตอบอันถูกต้องต่อไป

ในแง่นี้ ประเด็นความถูกต้องกลายเป็นประเด็นหลัก ซึ่งควรวิจารณ์ข้อถกเถียงหรือ arguments โดยไม่ต้องคำนึงว่าจะตอบโจทย์หรือไม่

การวิจารณ์ให้รู้ทันความไร้มูลฐานในข้อถกเถียงหรือ arguments ของท่านเมตตา ไม่เกี่ยวกันกับการตอบโจทย์ที่ตั้งขึ้นมา เป็นคนละเรื่องต่างหากกัน

ดังนั้น ประเด็นข้อสงสัยทั้งหลายที่ท่าน บก. เรียกว่าเป็นโจทย์นั้น ท่านเมตตาหรือใครก็ตาม เมื่อสงสัย ก็ทำการแค่ที่เป็นความตรงไปตรงมา คือตั้งเป็นข้อสงสัยขึ้น นั่นคือความพอดีตามขั้นตอน

ส่วนคำตอบจะมีได้หรือไม่ ย่อมไม่จำเป็นที่จะต้องไปรับรอง เพราะดังที่ว่าแล้ว เรื่องในอดีตมากมาย ไม่เหลือหลักฐานหรือร่องรอยที่จะทำความกระจ่างให้เกิดขึ้นได้

ความเปิดเผย จริงใจ และตรงไปตรงมาที่จะบอกว่าตอบได้ หรือตอบไม่ได้ หรือตอบได้แค่ไหนก็ตาม เป็นความถูกต้องดีงาม แต่การทำข้อถกเถียงหรือ arguments ที่ไม่บริสุทธิ์ต่างหาก เป็นสิ่งที่พึงรังเกียจ

ดังเช่นประเด็นข้อสงสัยที่ว่า **"ทำไมการสังคายนาครั้งแรกจึงไม่มีภิกษุณีสงฆ์เข้าร่วมด้วย"** ก็อาจจะเป็นคำถามหนึ่งที่ไม่มีทางตอบให้ชัดเจนได้ เพราะเป็นเรื่องนานไกลที่เรารู้ได้เพียงเท่าที่มีเอกสารบอกไว้ บอกเท่าไร ก็รู้ได้เท่านั้น และเราก็หวังว่าอาจจะได้ข้อมูลปลีกย่อยด้านอื่น หรือในเรื่องอื่นที่เกี่ยวข้องมาเชื่อมโยงประกอบให้สว่างมากขึ้น เท่าไรก็เท่านั้น

ดังนั้น ถ้าจะตอบ เราก็ตอบตรงไปตรงมา เท่าที่รู้ เช่นบอกว่า อ้อ คุณถามว่า **"ทำไมการสังคายนาครั้งแรกจึงไม่มีภิกษุณีสงฆ์เข้าร่วมด้วย"** สงสัยก็ดีแล้ว

แต่อันนี้ไม่แน่ว่าจะเป็นคำถามที่ถูกต้อง อาจจะเป็นคำถามที่เกิดจากความคิดรวบรัดเกินไปก็ได้

แท้จริงนั้น เรายังไม่รู้แน่ว่า ภิกษุณีสงฆ์ได้เข้าร่วมในปฐมสังคายนาหรือเปล่า เนื่องจากเอกสารที่มีคือพระไตรปิฎกตอนนี้ เล่าความไว้สั้นเหลือเกิน

ในเนื้อตัวแท้ๆ ของการสังคายนา เอกสารพูดถึงสังฆกรรมในการสังคายนาและตัวอย่างคำถามคำตอบเพียง ๒ หน้า

เรารู้ชัดเพียงแค่ว่า ในส่วนที่เป็นสังฆกรรมของการสังคายนานั้นไม่มีภิกษุณีสงฆ์

เป็นธรรมดาของสังฆกรรมอยู่แล้ว ตั้งแต่ในพุทธกาล ซึ่งผู้รู้วินัยสงฆ์ก็ย่อมทราบว่า ในสังฆกรรมของภิกษุสงฆ์ ย่อมไม่มีภิกษุณี และในสังฆกรรมของภิกษุณีสงฆ์ ก็ไม่มีภิกษุ

แต่กระบวนการของงานสังคายนาทั้งหมดที่ว่าทำอยู่ ๗ เดือนนั้น มีอย่างไร เราไม่รู้รายละเอียด เช่นว่า ถ้าสังฆกรรมนั้นเป็นแกนของงาน แล้วจะมีระบบการจัดเตรียมส่งงานกันอย่างไรบ้าง ภิกษุณี ตลอดจนอุบาสก และอุบาสิกา มีส่วนร่วมในขั้นตอนไหนหรือไม่

เมื่อไม่สามารถรู้ขั้นตอนรายละเอียดของงานสังคายนานั้น เราก็มาดูที่ผลผลิตของงานสังคายนา คือพระธรรมวินัยที่ได้รวบรวมไว้ ที่มาจัดออกในรูปลักษณ์ดังปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎก

นี่คือสิ่งที่จะพึงศึกษา ข้อมูลมีอย่างไร ก็ดูให้ชัด จับมาให้ตรง บอกเล่าตามที่มีที่เป็น แล้วมาวิเคราะห์กันดู

รวมแล้ว เรื่องวิชาการนั้นสำคัญ ควรให้เที่ยงตรง ชัดเจน จริงจัง และไม่ควรทำการโดยประมาท ที่จะให้ใครเอาไปพูดได้ว่า ทำงานก็ผลีผลาม ความรู้ก็ผิวเผิน

ไม่ตรวจสอบข้อมูลหลักฐาน ความคิดเห็น เลยกลายเป็นความคิดเอา

นักแทรก: ท่าน บก.นี้ ตามล่าท่านอาจารย์มานานแล้ว

พระพรหมคุณาภรณ์: อะไร ใช้คำนั่น ไม่หนักไปหรือ?

นักแทรก: เปล่า สงสัยมีเบื้องหลังเบื้องลึกไหม มันชอบกลนะ ใน *วารสารพุทธศาสน์ศึกษา* นั่นน่ะ ท่าน บก.นี่ แทบทุกฉบับหรือเปล่า ทำท่าหาทางตีท่านอาจารย์เรื่อย เป็น ๑๐ ปีแล้ว ที่ท่านอาจารย์เคยท้วงว่าเอาคำของท่านอาจารย์ไปอ้างไม่ตรง คนอ่านจะเข้าใจผิด

พระพรหมคุณาภรณ์: อันนั้นก็เรื่องอัตตา-อนัตตา ที่พูดกันระยะปัญหาวัดพระธรรมกายกำลังครึกโครม คือ ในหนังสือ *กรณีธรรมกาย* เมื่อปี ๒๕๔๒ อ้างถึงพระไตรปิฎก เล่ม ๘ ชื่อว่าคัมภีร์ปริวาร ท่านบอกไว้ชัดว่า *(วินย.๘/๘๒๖/๒๒๔)*

> สังขารทั้งปวง อันปัจจัยปรุงแต่ง ไม่เที่ยง เป็นทุกข์
> เป็นอนัตตา นิพพานและบัญญัติเป็นอนัตตา วินิจฉัยมีดังนี้

ทีนี้ ใน *วารสารพุทธศาสน์ศึกษา* นี่แหละ (ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๑ มกราคม–เมษายน ๒๕๔๒) ท่าน บก. นี้ ก็เขียนเรื่องเกี่ยวกับธรรมกาย ในหน้า "จากบรรณาธิการ" และตอนหนึ่งเขียนว่า "(ท่านเจ้าคุณพระธรรมปิฎกก็ยอมรับว่าคัมภีร์ปริวารเป็นของแต่งใหม่หลังพุทธกาล และข้อความตรงที่บอกว่า นิพพานเป็นอนัตตานี้ ก็เป็นของพระเถระรุ่นหลังพุทธกาลแต่งใส่เข้าไป)"

ที่จริง คำพูดนี้ไม่ตรงตามที่อาตมาว่าไว้ การที่ท่าน บก.ใช้วิธีพูดอย่างนี้ จะจงใจหรือไม่ก็ตาม จะทำให้ผู้อ่านเข้าใจผิดพลาดไปจากความหมายเดิม ขอให้ดูคำของอาตมาเอง (*พุทธธรรม*, พ.ศ. ๒๕๒๙, หน้า ๓๘๓)

“แม้จะมีหลักฐานแสดงว่าปริวารเป็นคัมภีร์รุ่นหลังในชั้นพระไตรปิฎกด้วยกัน แต่ก็ยังต้องยอมรับว่าเป็นทัศนะของพระพุทธศาสนายุคต้นๆ คือก่อนยุคอรรถกถา”

คนทั่วไป อ่านข้อความทั้งสองนี้เทียบกัน ย่อมมองเห็นได้ไม่ยากว่า คำกล่าวที่แท้จริงของพระธรรมปิฎก กับข้อความที่ท่าน บก.ยกมาเล่าทำนองอ้าง มีถ้อยคำและกระแสเสียงที่ส่อนัยให้เข้าใจต่างกัน และมีทางทำให้เข้าใจเพี้ยนไปได้มาก

- คำของพระธรรมปิฎกว่า “ปริวารเป็นคัมภีร์รุ่นหลังในชั้นพระไตรปิฎกด้วยกัน” กับคำที่ ท่าน บก. เขียนว่าพระธรรมปิฎกยอมรับว่า “คัมภีร์ปริวารเป็นของแต่งใหม่หลังพุทธกาล” มีความหมายต่างกัน ผู้อ่านอาจจะเข้าใจผิดไปได้ไกล

ถ้าพูดอย่างท่าน บก. พระไตรปิฎกทั้งหมดก็เกิดหลังพุทธกาลทั้งนั้น อย่างเก่าที่สุด เริ่มสังคายนาก็หลังพุทธกาล ๓ เดือน ท่าน บก. ก็อาจจะบอกว่า พระไตรปิฎกเป็นของแต่งใหม่หลังพุทธกาลทั้งนั้น คำของท่าน บก. จึงเหมือนส่อนัยว่า ส่วนไหนตนต้องการให้คนไม่เชื่อถือ ก็ใช้ถ้อยคำสำนวนอย่างนี้ลงไป[๑๑]

คำของพระธรรมปิฎกมีข้อความจำกัดอยู่แล้วที่จะให้รู้ว่า ไม่ว่าจะหลังพุทธกาล ๓ เดือน หรือ ๔๐๐ กว่าปี ก็อยู่ในชั้นพระไตรปิฎกด้วยกัน และใส่คำจำกัดไว้ด้วยว่าก่อนยุคอรรถกถา

- ยิ่งกว่านั้น ท่าน บก.เอง เขียนให้ผู้อ่านเข้าใจต่อไปได้ว่าพระธรรมปิฎกบอกด้วยว่า ข้อความว่านิพพานเป็นอนัตตานี้พระเถระรุ่นหลังพุทธกาลแต่งใส่เข้าไป ซึ่งที่จริงเป็นคำของท่าน บก.เอง (ข้อความที่เขียนตรงนี้มีน้ำเสียงของสำนวนที่ให้เกิดความรู้สึกในเชิงลบต่อคัมภีร์ปริวารและต่อคำวินิจฉัยที่ว่านิพพานเป็นอนัตตา ซึ่งคงจะเป็นความรู้สึกที่ต้องการให้เป็น ของผู้ที่เขียนคือท่าน บก.นั้นเอง)

ในเรื่องคัมภีร์หรือหลักฐานต่างๆ คำว่า "แต่งใส่เข้าไป" ย่อมสื่อนัยที่ไม่ดี เช่น เหมือนลอบเขียนใส่เข้าไป อย่างน้อยก็เหมือนเอามาเพิ่มเติมใส่เข้าไปอย่างไม่เป็นหลักเป็นฐาน แต่ความจริงหาเป็นอย่างนั้นไม่

เมื่อว่ากันตรงไปตรงมา คำวินิจฉัยในคัมภีร์ปริวารนั้น ก็คือมติในชั้นพระไตรปิฎก และเป็นมติที่ท่านรับรองกันรักษาไว้เป็นหลักในรูปของหลักฐานลงตัวที่เรียกว่าพระไตรปิฎกนั้น และก็ถือว่าเป็นมติของพระพุทธศาสนาเถรวาท

ในแง่ของการอ้างอิง การอ้างพุทธพจน์ กับการอ้างพระไตรปิฎก มีขอบเขตไม่เท่ากัน เมื่อจะจำกัดเอาพุทธพจน์ ก็อ้างไปว่านี่ว่าตามพุทธพจน์ เมื่อจะอ้างกว้างๆ ว่าเอาทั้งพระไตรปิฎกก็พูดตรงไปตรงมาว่า พระไตรปิฎกตรงนี้ หรือมติของเถรวาทที่ยุติตามพระไตรปิฎกบาลีว่าดังนี้ ข้อความนั้นเมื่อบอกชัดเจนอยู่แล้วตรงตามหลักฐานที่มา ก็ไม่ใช่เป็นการตีความ เพราะบอกขอบเขตไว้ชัดอยู่แล้วว่าเอาแค่ไหน ระดับไหน และถ้อยคำก็มีพยัญชนะและอรรถะบอกอยู่ต่อหน้าชัดเจนว่าอะไรเป็นอย่างไร

ตามหลักที่ควรจะทำคือ ถ้าไม่ยกคำพูดหรือข้อความที่อ้างมาลงพิมพ์ให้ตรงตามของจริง ก็ควรเขียนเล่าด้วยความระมัดระวังที่จะให้ผู้อ่านเข้าใจความหมายไม่คลาดเคลื่อน

ที่จริง ก็มีการทำแบบนี้อีก ในระยะไม่ไกลกันนัก ท่าน บก. ยกเอาข้อความที่อาตมาเขียนไว้ในหนังสือ ***พุทธธรรมฯ*** ตอนหนึ่งไปอ้าง แล้วก็เขียนคัดค้านในหนังสือของท่าน

แท้จริงนั้น ข้อความนั้นเป็นหลักการอย่างหนึ่งในอภิธรรม ซึ่งแสดงไว้ในพระอภิธรรมปิฎก อาตมาก็เขียนบอกไว้ชัดเจน ใส่เชิงอรรถไว้ด้วยว่ามาในพระไตรปิฎกเล่มนั้น ข้อนั้น หน้านั้น แต่ท่านจะไม่ได้ดูให้ชัดหรืออย่างไรก็ไม่ทราบ เอาไปเขียนว่าเป็นความเห็นของอาตมา เลยแทนที่จะเถียงกับหลักอภิธรรม ท่านก็นึกว่าท่านคัดค้านอาตมา

เรื่องนี้อาตมาก็ไม่รู้ จนกระทั่งคราวหนึ่ง ศิษย์เก่าที่วัดคนหนึ่งฝากหนังสือเล่มนั้นมาถามว่าอะไรกันแน่ อาตมาดูแล้ว ก็จึงเขียนจดหมายไปอธิบายให้เข้าใจ ว่านั่นท่าน บก.เถียงกับหลักธรรม ไม่ใช่เถียงกับอาตมา ได้ข่าวว่า ศิษย์เก่านั้นก็เอาไปบอกเพื่อนๆ ต่อๆ กันไป จะแค่ไหนก็ไม่ทราบ

ที่จริงนั้น เรื่องความคิดเห็นอะไรต่างๆ จะว่าอย่างไรก็ว่าไป เราไม่ไปยุ่งด้วย แต่ขอให้แยกให้ถูก คือแยกเป็นอีกด้านหนึ่ง ส่วนอีกด้านหนึ่งคือ ข้อมูลข้อเท็จจริงและหลักฐานอ้างอิงต่างๆ อันนี้อยากให้ระมัดระวัง ตรวจสอบให้แน่ ว่าข้อมูลถูกต้อง หลักฐานเที่ยงตรง เพราะอันนี้เป็นฐานของวิชาการเลยทีเดียว

จึงต้องย้ำความสำคัญที่ว่า ให้มีความตรงไปตรงมา ให้พอดีกับความจริง ตามที่มันเป็น

นักแทรก: จดหมายนั่นน่ามาพิมพ์ที่นี่ด้วย

พระพรหมคุณาภรณ์: เอาไว้ก่อนเถอะ มาถึงนี่ยืดยาวเยอะแล้ว ก็เป็นเรื่องของความรู้ ชี้แจงความจริง ไม่ได้ว่าอะไรใคร ถ้าอยากอ่าน ก็มาอ่านได้ จะค้นให้

นักแทรก: คุณ .ศ เอาข้อเขียนของ บก.นี้หน้า "จากบรรณาธิการ" มาถวายหลายปีแล้ว ตั้งเรื่องว่า "อนาคตของพระพุทธศาสนาในสังคมไทย" ว่าท่านอาจารย์แรง เพื่อนของเขาอ่านพบ ว่าไม่เห็นด้วยที่ บก.เขียนอย่างนั้น ก็ส่งมาให้

พระพรหมคุณาภรณ์: ยังอยู่ ก็วางซ้อนกันไว้กับหนังสือในพวกเดียวกัน ไม่มีเวลายุ่งด้วย (ฉบับ ก.ย.-ธ.ค. ๒๕๔๙, หน้า ๓-๔)

นักแทรก: เข้ากับเรื่องที่กำลังพูดนะนี่ ขออ่านเลยครับ ท่าน บก. เขียนอย่างนี้นะครับ

"... เมื่อไม่นานมานี้ ผมมีโอกาสได้อ่านหนังสือเล่มเล็กๆ เล่มหนึ่ง จัดพิมพ์โดยมูลนิธิสาธารณสุขแห่งชาติ เนื้อหาของหนังสือเป็นบทสนทนาระหว่างท่านเจ้าคุณพระพรหมคุณาภรณ์ (ประยุทธ์ ปยุตฺโต) กับคณะแพทย์จำนวนหนึ่ง ในการสนทนานี้ บรรดาแพทย์ทั้งหลายได้ตั้งคำถามเกี่ยวกับทัศนะของพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับปัญหาทางจริยธรรมที่เกิดจากความก้าวหน้าทางการแพทย์และ

ชีววิทยาเช่นปัญหาเรื่องการโคลนมนุษย์ ปัญหาการใช้เซลล์ต้นแบบจากตัวอ่อนมนุษย์ เป็นต้น ท่านเจ้าคุณนั้นเวลาที่ให้ความเห็นเกี่ยวกับคำสอนของพระพุทธศาสนาในเรื่องต่างๆ ท่านมักองอาจดังพญาราชสีห์ แต่ความองอาจที่เคยเห็นนั้นหายไปมากในหนังสือเล่มนี้ สิ่งที่ผมพยายามคิดหลังจากที่อ่านหนังสือเล่มนี้จบคือ "เกิดอะไรขึ้นกับท่านเจ้าคุณ" เท่าที่ผมพออธิบายให้กับตัวเองได้เวลานี้ก็คือ นี่อาจเป็นสัญญาณแรกๆ ของการที่พระพุทธศาสนาแบบเดิมที่เราคุ้นเคยไม่สามารถตอบสนองความต้องการใหม่ๆ ในสังคมสมัยใหม่ได้แล้ว ท่านเจ้าคุณนั้นเป็นปราชญ์ทางพระพุทธศาสนาในความหมายของผู้ที่ "แม่นทางปริยัติ" แต่ปัญหาทางจริยธรรมในโลกสมัยใหม่ไม่ต้องการเพียงความแม่นยำในปริยัติเท่านั้น หากแต่ต้องการความเป็นผู้มีสติปัญญาอันกว้างขวางที่จะให้ทางออกอันประกอบด้วยความลึกซึ้ง กินใจ ชวนคิด มีเมตตาแก่ทุกฝ่ายเป็นต้นด้วย การศึกษาพระปริยัติธรรมแบบดั้งเดิมที่คณะสงฆ์ดำเนินการอยู่นั้นดูท่าจะไม่พอเสียแล้ว สำหรับการตอบสนองความต้องการเช่นนี้ หากว่าสิ่งที่ผมคิดถูกต้อง ก็แปลว่าเกิดลางในทางไม่ดีต่ออนาคตของพระพุทธศาสนาอย่างที่อยู่ภายใต้การนำของคณะสงฆ์ไทยในบางด้านเสียแล้ว"

นี่เขาด่าคณะสงฆ์ แต่ผมว่าไม่ใช่ เขาด่ามหาจุฬาฯ ท่านอาจารย์อยู่ในสายมหาจุฬาฯ ตลอดเลย

พระพรหมคุณาภรณ์: ท่าน บก. จะด่าคณะสงฆ์ หรือด่ามหาจุฬาฯ ก็คงต้องไปถามตัวท่านเอง แต่ก็คือด่าพระไทย เป้าก็อยู่ที่

อาตมานี่แหละ ท่าน บก. จะว่าอาตมาองอาจอย่างพญาราชสีห์ หรือไม่องอาจอย่างไร ก็แล้วแต่ท่านจะว่า แต่อาตมาก็เป็นแค่พระภิกษุรูปหนึ่ง และเมื่อเป็นพระ ก็คิดว่าน่าจะเป็นอย่างธรรมดาเรียบๆ ง่ายๆ นี้

แล้วว่ากันไป ที่จริง น่าจะช่วยกันทำให้วงการแพทย์ทั่วไปในนานาประเทศ มีความองอาจขึ้นมา เพราะเมื่อเจอปัญหาจริยธรรมแบบนี้ ก็พากันอึดอัด ลังเล งงๆ งันๆ ถูกติง ถูกค้าน ขัดแย้งกันอยู่

ถ้ารู้ชัดมั่นใจแล้ว ก็จะองอาจ จะพูดออกมาได้อย่างหนักแน่นว่าจะทำอะไรหรือไม่ทำ ด้วยเหตุผลอย่างไรๆ แล้วก็จะได้แก้ปัญหาเดินหน้าเรื่องนี้ต่อไปได้ในสังคม

เรื่องท่าน บก.ว่าอย่างไร ก็เป็นอันไม่ต้องไปว่าอะไร แต่ควรจะพูดในเรื่องเนื้อหาสาระกันสักหน่อย เพราะเป็นเรื่องเกี่ยวกับหลักธรรมที่ควรเข้าใจเหตุเข้าใจผลกัน

คำสนทนากับคณะแพทย์ ที่ท่าน บก. พูดถึงนั้น คือเรื่อง “ชีวิต จริยธรรม กับการวิจัยทางการแพทย์” พูดกันเมื่อวันที่ ๗ มิถุนายน ๒๕๔๗

ในการสนทนานั้น คณะคุณหมอปรารภเรื่องโคลนนิ่ง และเรื่องการใช้เซลล์ต้นตอหรือสเตมเซลล์ ที่มาเกี่ยวโยงกับปัญหาจริยธรรม จุดสำคัญของเรื่องก็คือ สงสัยกันว่า ในการปฏิบัติเกี่ยวกับเรื่องที่ว่านั้น ตรงไหน ตอนใดจะเป็นการทำปาณาติบาต คือเป็นการฆ่า ซึ่งจะเป็นการผิดศีลหรือไม่

แต่เนื่องจากเรื่องในเทือกเถาเหล่านี้ คณะคุณหมอได้ไปสนทนามาก่อนแล้วเป็นครั้งคราวแบบสบายๆ ตามโอกาส ไม่ใช่เฉพาะครั้งที่ท่าน บก.ยกขึ้นมาว่าเท่านั้น ดังนั้น จึงขอสรุปความแบบกว้างๆ คลุมๆ ว่า ในการพิจารณาเรื่องดังกล่าว พึงรู้เข้าใจตระหนักถึงหลักพื้นฐานดังต่อไปนี้

๑. หลักธรรมในพุทธศาสนานั้น สอนไว้ วางไว้ หรือถือตามความจริงในธรรมชาติ เช่นเรื่องว่า คนเกิดเมื่อใด ก็มีหลักว่าเมื่อประชุมพร้อมองค์ ๓ คือ องค์ฝ่ายบิดา องค์ฝ่ายมารดา และองค์ฝ่ายสัตว์ที่เกิด ถ้าทำลายชีวิตตั้งแต่จุดนี้ไป ก็เป็นการฆ่าคน

๒. เมื่อหลักที่จะใช้พิจารณาวินิจฉัยเป็นความจริงตามธรรมดาของธรรมชาติ พอรู้ความจริงนั้นแล้ว ทุกคน หรือถ้าพูดในวงชาวพุทธ ก็บอกว่า ชาวพุทธทุกคนก็พิจารณาวินิจฉัยปัญหานั้นๆ ได้เอง โดยธรรมชาติยืนยันตัวมันเอง ไม่ต้องให้มีใครมีอำนาจมารับรองให้

ตามหลักพื้นฐานนี้ จึงมีหลักข้อย่อยตามมาว่า

ก) หลักการและข้อปฏิบัติ ข้อพิจารณาวินิจฉัยเหล่านั้น มิใช่เป็นข้อกำหนดให้ต้องเชื่อ ข้อจำต้องยึดถือ หรือข้อบังคับความคิด คือไม่ใช่เป็น dogma ที่ขึ้นต่ออำนาจศักดิ์สิทธิ์ซึ่งได้กำหนดให้ไว้และจะตัดสินโทษ

ข) เนื่องกับข้อ ก) พระภิกษุมิใช่เป็นเจ้าหน้าที่ของศาสนา มิใช่ผู้มาทำหน้าที่เป็นสื่อแทนสิ่งศักดิ์สิทธิ์อะไร ที่จะมาใช้อำนาจบังคับ ยืนยัน รับรองข้อกำหนดอย่างที่ว่านั้น

แต่พระภิกษุก็เช่นเดียวกับพุทธศาสนิกชน หรือคนทั่วไปทุกคน ซึ่งมีศักยภาพเช่นเดียวกัน ที่จะรู้เข้าใจ ที่จะพิจารณา วินิจฉัย ได้รับผลจากการปฏิบัติตามกฎแห่งธรรมดา หรือตามความจริงของธรรมชาตินั้น

๓. เมื่อเป็นดังว่าในข้อก่อนแล้ว คณะผู้สอบถามที่มาสนทนานั้น เมื่อเจอปัญหา จะมาพบมาหาพระทำไม หรือว่าพระจะทำหน้าที่มีประโยชน์อะไรแก่ประชาชน

คำถามนี้ ก็ตอบได้ง่าย คือเป็นเรื่องตามธรรมดานี่แหละว่าพระภิกษุมีสถานภาพที่ทำให้ได้อยู่ใกล้ชิดแหล่งของหลักธรรมคำสอน มีโอกาสคุ้นชินกับข้อมูลความรู้ทางธรรมวินัย และตามปกติก็ตั้งใจศึกษาเล่าเรียนมีประสบการณ์ในเรื่องด้านนี้มากกว่าคนทั่วไป ว่ากันง่ายๆ ก็คือ คณะคุณหมอผู้สอบถามไปหาแหล่งข้อมูลด้านนี้

เมื่อไปหาแหล่งข้อมูลนั้นแล้ว ถ้าคณะผู้สอบถามยังไม่รู้หลักความจริงที่สอนบอกไว้ในเรื่องนี้ พอสอบถาม และพระบอกข้อมูลความรู้หลักความจริงนั้นให้แล้ว ก็จบ คณะผู้สอบถามก็เอาความรู้หลักความจริงนั้นไปใช้พิจารณาวินิจฉัยเอง พระภิกษุนั้น เมื่อจะเอื้อเฟื้อ ก็บอกข้อมูลความรู้ให้ดังที่ว่า ไม่มีอำนาจตัดสินอะไร

การที่พระภิกษุนั้นตอบคำถาม บอกข้อมูลความรู้ให้ เมื่อทำด้วยความมีน้ำใจ ก็เรียกให้งามว่า ช่วยเป็นกัลยาณมิตรให้

๔. หันมาว่าเฉพาะเรื่อง เฉพาะกรณีนี้ คือ คณะคุณหมอมาสอบถามเอาหลักความรู้ทางธรรมนั้น เพื่อเอาไปใช้พิจารณาวินิจฉัยตอบปัญหาการทำโคลนนิ่งและการใช้สเตมเซลล์

ทีนี้ หลักความรู้ทางธรรมนั้นบอกไว้ชัดอยู่แล้ว ถ้าเรื่องที่พิจารณา คือ กระบวนการโคลนนิ่ง และกระบวนการเป็นไปของสเตมเซลล์ ก็ชัดด้วย ก็เหมือนกับเอาหลักทางธรรมที่บอกไว้ตามธรรมชาติอย่างกลางๆ กว้างๆ นั้น มาทาบกับกระบวนการของธรรมชาติที่กำลังพิจารณาเฉพาะกรณี ก็ได้คำตอบชัดออกมาเลย

แต่ปัญหาเกิดขึ้นตรงที่ว่า นักวิทยาศาสตร์และทางการแพทย์ก็ยังรู้เข้าใจกระบวนการของธรรมชาติในเรื่องที่ว่านี้ ไม่ทั่วตลอดจริงและไม่ละเอียดชัดเจนเพียงพอ ดังนั้น เมื่อเอาหลักมาทาบ ก็จับจุดจับที่ไม่ถูก หรือไม่แน่ใจ เช่นว่า ตอนนี้ หรือ ณ จุดที่พิจารณานี้ องค์ประกอบฝ่ายสัตว์ที่เกิดมีหรือยัง นักวิทยาศาสตร์ก็ตอบไม่ได้ หรือไม่แน่ใจ

ขอแทรกหน่อยหนึ่งว่า วิทยาศาสตร์เจริญก้าวหน้ามาก ล่วงรู้ความลับของธรรมชาติ และเอาความรู้นั้นมาใช้ประโยชน์สนองความต้องการของมนุษย์ได้มากมายแล้ว ก็จริง แต่ดังว่าแล้วในเรื่องมากมาย วิทยาศาสตร์รู้ไม่ทั่วตลอดจริงและไม่ละเอียดชัดเจนเพียงพอ แต่รู้แค่ระดับปรากฏการณ์และบางทีแค่พอที่จะทำการให้สำเร็จในทางปฏิบัติเพื่อการใช้ประโยชน์ของมนุษย์

อย่างเหตุปัจจัยในเรื่องส่วนมาก นักวิทยาศาสตร์รู้เหตุปัจจัยของธรรมชาติในระดับปรากฏการณ์ได้ดี แต่พอดูละเอียดลึกเข้าไปในระดับกระบวนการของธรรมชาติ นักวิทยาศาสตร์ก็ยังรู้ไม่ชัดพอไม่ละเอียด ไม่ตลอด เช่น ในการเกิดของคน หรือในการทำให้คนเกิดขึ้น เรารู้เข้าใจสามารถทำปรากฏการณ์ที่เป็นเหตุ ซึ่งทำให้

ได้ผลเป็นปรากฏการณ์ที่มีคนเกิดขึ้น แต่กระบวนการของชีวิตในการเกิดนั้น แม้นักวิทยาศาสตร์จะรู้ก้าวมามาก แต่ก็ยังไม่ชัดตลอด

เอาตัวอย่างที่ง่ายกว่านั้น แค่กินยาขนานหนึ่งเป็นเหตุปัจจัยซึ่งทำให้เกิดผลคือหายโรค คุณหมอรู้เหตุปัจจัยและผลในระดับปรากฏการณ์นี้ แต่กระบวนการออกฤทธิ์ของยาที่ไปส่งผลสัมพันธ์กับกระบวนการทำงานของร่างกายหรือของชีวิตจนกระทั่งเกิดผลเป็นการหายโรคนั้น ยังมีส่วนมีช่วงที่เป็นความลับ ความไม่รู้ ความไม่ชัด ความนอกเหนือ ความไม่ทั่วถึง สำหรับวิทยาศาสตร์ที่จะต้องศึกษาวิจัยต่อไปอีกมาก และอาจจะอีกนาน

เอาเป็นว่า การที่ตอบปัญหาไม่ได้ หรือไม่ยุติ เป็นเพราะปัญหาทางด้านวิทยาศาสตร์ ที่ยังรู้กระบวนการธรรมชาติของการโคลนนิ่งและการทำงานของสเตมเซลล์ไม่ชัดไม่พอ

๕. เมื่อทางแพทย์รู้ธรรมชาติในกระบวนการโคลนนิ่งและการทำงานของชีวิตในการปลูกถ่ายสเตมเซลล์ ยังไม่ละเอียดและไม่แน่ชัดเพียงพอที่จะทาบกับหลักทางธรรมที่ว่านั้น พระภิกษุผู้อยู่ที่แหล่งข้อมูลความรู้ เมื่อช่วยบอกหลักธรรมนั้นให้แล้ว ก็อาจจะพูดว่าคุณหมอก็ไปศึกษาวิจัยเรื่องที่เป็นปัญหานั้นต่อไป จนกว่าจะชัดพอที่จะทาบกับหลักธรรมที่บอกไปแล้ว งานของพระจบแค่นี้

แต่ถ้าพระภิกษุนั้นเป็นกัลยาณมิตรที่เอื้อเฟื้อยิ่งขึ้นไปอีก ก็อาจจะช่วยดูเรื่องไปด้วยกัน เพื่อพิจารณาลงไปในรายละเอียดเท่าที่รู้ ว่าอันนั้นอันนี้ ตรงนั้นตรงนี้ จะตรง จะถึง หรือใกล้เคียงหลักหรือไม่ ใช่ไหม

แต่พระนั้น กัลยาณมิตรนั้น เมื่อตนเองยังไม่สนใจ หรือยังไม่มีเวลาจะใส่ใจ ก็ไม่มีความรับผิดชอบที่จะต้องไปรู้หรือไปเรียนเรื่องโคลนนิ่งหรือเรื่องสเตมเซลล์ด้วย ก็ให้เจ้าของเรื่องว่ากันไป และอาจจะไปช่วยเทียบช่วยทาบ ถ้าเมื่อไรตนเองสนใจ และมีเวลาใส่ใจ ก็อาจจะข้ามเขตไปค้นคว้าเรื่องเหล่านั้นด้วย เพื่อช่วยให้เกิดความก้าวหน้าในการพิจารณาดียิ่งขึ้น อันนั้นก็สุดแต่

รวมแล้ว ด้วยเมตตา ก็ช่วยเป็นกัลยาณมิตรได้อย่างนี้ แต่ไม่ว่าจะเมตตาแค่ไหน ถ้าปัญญายังไม่รู้ ยังไม่ถึงความจริงแท้ เมตตาก็ตัน พาให้ลุล่วงไปไม่ได้

๖. ที่จริง ในเรื่องลึกทางวิชาการอย่างนี้ พูดถึงเมตตาก็ยังคลุมเครือเกินไป แล้วก็ไม่พอด้วย ควรเน้นเรื่องความไม่ประมาทให้มาก โดยเฉพาะความไม่ประมาทในการศึกษา (คือในการศึกษาวิจัยให้เข้าถึงความจริงแท้อย่างแท้จริงนั่นแหละ) และไม่ประมาทในปฏิบัติการที่เกินหรือล่วงหน้ากว่าการรู้ความจริงที่เพียงพอ

อย่างที่พูดแล้วว่า วิทยาศาสตร์รู้ความจริงของธรรมชาติก้าวหน้ามามาก แต่ก็รู้ได้มากแค่เหตุปัจจัยในระดับปรากฏการณ์ พอถึงความจริงของธรรมชาติในระดับกระบวนการทั่วทั้งระบบความสัมพันธ์ ความรู้นั้นก็ไม่ทั่วตลอด ไม่จะแจ้งชัดเจน ไม่เพียงพอ

ดังเช่นเรื่องผลหลากหลายจากปัจจัยอเนก หรือผลเดียวจากปัจจัยหลากหลาย และปัจจัยหนึ่งนำไปสู่ผลอเนก แค่เรื่องนิดเดียว มนุษย์ที่พัฒนาวิทยาศาสตร์มาได้ขนาดนี้ ก็ไล่ตามดูความเป็นไปที่

สืบเนื่องไม่หวาดไหว และเมื่อทำอะไรขึ้นมาอย่างหนึ่ง ก็ตามตรวจสอบผลตรง ผลข้างเคียง ผลพ่วง ผลพวง ผลพลอย ผลสะท้อน ฯลฯ ไม่ทั่วถึง

ดังสารเคมีบางอย่างที่เคยปล่อยให้นิยมใช้เป็นของสามัญประจำวัน กว่าจะรู้พิษภัยที่ร้ายแรงก็แสนนาน เช่น ดีดีที และ CFC

ยาบางอย่าง ก่อนผลิตออกจำหน่าย ก็ใช้เวลาวิจัยตรวจสอบกันนานนักหนาด้วยทุนมหาศาล จนตกลงแน่ใจว่าปลอดภัยเด็ดขาดแล้ว แต่ขายกันไปใช้กันมา ๑๐-๒๐ ปี จึงปรากฏผลข้างเคียงร้ายแรง จนต้องหันหลังกลับทำตรงข้าม คือ ห้ามใช้ ห้ามจำหน่าย เช่น ยา Thalidomide ที่โด่งดังในช่วงใกล้ พ.ศ. ๒๕๐๐

ยิ่งกว่านั้น ยังมีปมค้างระหว่างรูปธรรม กับนามธรรม เรื่องจิต กับวัตถุ อย่างไหนมีจริงหรือไม่มีจริง และความสัมพันธ์ระหว่าง ๒ อย่างนั้น ความโน้มเอียงที่จะมองจิตเป็นอาการของวัตถุก็ยังหนักอยู่มาก แต่ก็ได้แค่เชื่อ เมื่อยังไม่แน่ชัดที่จุดนี้ ก็ทะลุไปไม่ได้

เรื่องโคลนนิ่ง เรื่องสเตมเซลล์ เป็นต้นนี้ เป็นความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์อย่างยิ่งแน่นอน แต่พร้อมกันนั้น เราก็พูดได้แน่นอนด้วยว่า มนุษย์ยังไม่รู้ธรรมชาติมากมายที่เกี่ยวโยงกับเรื่องนี้ พอเรารู้หยั่งเข้าไปได้บ้าง ทำการเลียนแบบ แทรกเสริมหรือแทรกแซงกระบวนการของธรรมชาติบางส่วนได้ เราก็หวังในแง่ประโยชน์ที่เราจะได้ ซึ่งเป็นการมองเจาะในวงแคบ แต่ไม่เห็นทั่วระบบที่กว้างครอบคลุมของธรรมชาติ

พอทำเจาะไปได้ผลที่ต้องการมา บางทีอีกนานจึงเจอผลอย่างอื่นที่ไม่คาดคิดตีผกเอา ซึ่งอาจจะร้ายแรงจนไม่คุ้มที่ได้ จึงได้บอกว่าต้องเน้นมากในแง่การเตือนให้ไม่ประมาท

อย่างผลดีที่จะเลือกลูกได้ ถ้าพูดเป็นรายๆ เป็นกรณีไป ก็มองผลดีได้ชัด แต่เมื่อมองกว้างทั่วทั้งระบบของธรรมชาติ วิทยาศาสตร์ของมนุษย์ก็ยังมืดๆ มัวๆ

แค่ขั้นง่ายหน่อยที่ให้เลือกลูกหญิงลูกชายได้ พอดูกว้างออกไป วิทยาศาสตร์ก็ยังไม่รู้ระบบของธรรมชาติที่เหมือนจัดสมดุลของจำนวนหญิงชาย แล้วการเลือกตามใจแต่ละคนในวงกว้างระยะยาว จะเกิดผลกระทบสัมพันธ์กับระบบของธรรมชาตินั้นอย่างไร และจะก่อผลแก่โลกมนุษย์เองให้เป็นอย่างไร

๗. ระหว่างที่มีความรู้เข้าใจธรรมชาติเกี่ยวกับเรื่องเหล่านี้ยังไม่ทั่วชัดแน่นอนเพียงพอ ก็มิใช่จะต้องอยู่และทำอะไรกันเปะปะเคว้งคว้าง แต่ในขอบเขตของความรู้เท่าที่แน่ชัดแล้ว พึงตกลงกันวางข้อปฏิบัติกันพลาด ที่สมวัตถุประสงค์ แบบใช้ไปพลางก่อน

เหมือนบริเวณทางเดินบนหน้าผา เมื่อยังไม่รู้แน่ว่าจะเดินไปได้ถึงแค่ไหน ก็เอาแค่ที่รู้แน่ โดยขีดเส้นบอกเขตห้ามผ่านให้ปฏิบัติกันไปก่อน พร้อมกับวิจัยค้นหาให้ถึงความรู้จริงที่แน่ชัดกันต่อไป

เพียงเท่านี้ เรื่องที่พิจารณากันมา ก็มีข้อยุติได้ แต่ก็พึงอยู่กันด้วยความรู้เท่าทันว่า นี่เป็นข้อปฏิบัติกันพลาดพลางก่อนดังที่ว่ามิใช่เป็นข้อสมอ้างทางอำนาจ ที่จะกลายเป็นข้อกำหนดให้ต้องเชื่อหรือข้อจำต้องยึดถือ คือไม่ให้กลายเป็น dogma อย่างที่ว่าข้างต้น

นี่ก็คือ แทนที่จะให้ทำด้วยความยึดถือหรือเชื่อว่า เพราะท่านสั่งไว้อย่างนี้ จึงต้องทำอย่างนี้ ก็ฝึกคนให้ทำด้วยความรู้ว่าเพราะความจริงเป็นอย่างนี้ จึงต้องทำอย่างนี้

เมื่อไม่ตั้งข้อจำต้องยึดถือขึ้นมาบังคับตายตัว ก็เปิดโอกาสให้มีการศึกษาค้นคว้าหาความจริงกันต่อไป โดยที่ทางฝ่ายวิทยาศาสตร์ ก็สืบค้นความจริงด้านรูปธรรมต่อไป และฝ่ายนาม-ธรรมก็ช่วยประสานในการตรวจสอบกับความจริงด้านนามธรรม ในแง่นี้ก็เป็นการเปิดโอกาสแก่การศึกษาค้นคว้าได้มากที่สุด

พร้อมกับการไม่ตั้งข้อจำต้องยึดถือ ข้อกำหนดความคิด หรือข้อบังคับศรัทธา เป็น dogma ขึ้นมา และการศึกษาค้นคว้าหาความจริงก็ดำเนินไปด้วยดีได้นั้น ก็ต้องมีการพัฒนาคนให้มีความสามารถในการที่จะรู้จักใช้ปัญญาตัดสินใจด้วยเจตนาที่เกื้อกูล

ในแง่นี้ก็หมายความว่า ในโลกที่เจริญก้าวหน้าต่อๆ ไปนั้น จะยิ่งไม่มีสูตรสำเร็จ จริยธรรมเป็นต้น จึงอยู่ที่การพัฒนามนุษย์ให้มีความสามารถในการตัดสินใจบนฐานของความจริงอย่างที่ว่ามานี้ และข้อนี้เป็นหลักการสำคัญของพุทธศาสนาเถรวาท ที่สอนคนให้พัฒนาเป็นอิสระในทางจิตปัญญามากขึ้น โดยไม่ต้องขึ้นต่อข้อบังคับศรัทธาของบุคลากรหรือองค์กรศาสนา

จึงได้เน้นในเรื่องการไม่ใช้ข้อจำต้องยึดถือหรือ dogma เพราะถ้าติดหรือคุ้นชินกับระบบอำนาจหรือระบบศรัทธาก็ตาม ที่มีผู้กำหนดหรือตัดสินให้ ก็จะจับจุดในเรื่องนี้ไม่ได้

นักวิชาการมา
ครูอาจารย์อย่าหายไป

นักแทรก: เยอะแยะเลยนี่ ปัญหามากมาย เป็นเรื่องนักวิชาการทั้งนั้น อย่างนี้แล้วจะมองนักวิชาการอย่างไร

พระพรหมคุณาภรณ์: ก็มองไปตามหลักสิ คือนึกถึงความหมายและความมุ่งหมาย ซึ่งเป็นเรื่องที่ดี ว่าเรามีนักวิชาการ เพื่อจะได้เกิดได้มีความเจริญงอกงามของวิชาความรู้ เป็นทางเจริญปัญญา อันนี้ว่าง่ายๆ ตามหลักการก็เป็นอย่างนั้น

ถ้าไปถามบางคน ก็จะตอบแบบที่นิยมพูดกัน คือเหมือนกับมองอะไรๆ ทั่วๆ ไป แล้วก็บอกว่า ก็เป็นธรรมดาอย่างนี้แหละ ทุกวงการทั้งนั้น อย่างตำรวจ หรือแม้แต่พระ ก็มีทั้งคนดี และคนไม่ดี ถ้าพูดจำเพาะทางวิชาการ ก็มีทั้งคนที่เป็นหลักเป็นฐาน มั่นคงแน่นแน่ว และคนที่หละหลวม งอกแงก ง่อนแง่น

บางคนก็อาจจะตอบทำนองเดียวกันนี้ แต่ไปอีกทางหนึ่งว่า ก็เป็นธรรมดา อะไรๆ ก็มีเสื่อมมีเจริญ ทุกวงการแหละ เจริญแล้วก็เสื่อม เมื่อเสื่อมไปแล้ว ก็เจริญอีกได้

การมองและตอบแบบนี้ เหมือนกับเป็นการให้รู้ทันธรรมดา หรือปลง แต่ต้องระวัง เดี๋ยวจะกลายเป็นปล่อย คือปล่อยปละละเลย แล้วก็เรื่อยเปื่อย เลยกลายเป็นประมาท การจะมองจะตอบอะไรในเรื่องอย่างนี้ ควรให้เป็นไปในทางที่จะดำรงรักษาส่วนดี แก้ไขข้อบกพร่อง และปรับปรุงส่งเสริมให้ยิ่งดีงามงอกเงย โดยไม่ประมาท

ถ้าพูดสั้นๆ ก็อาจจะบอกว่า จะมองอย่างไรก็มองไป แต่รวมแล้ว ขอให้มองในทางที่จะทำให้เกิดผลตามความหมายและความมุ่งหมาย (ถ้าความหมายและความมุ่งหมายยังไม่ชัดไม่ดีเป็นที่น่าพอใจ ก็ตกลงกันจัดปรับให้สมบูรณ์ลงตัว)

ที่จริง นักวิชาการนี้ ก็มีความหมายแท้ที่เป็นหลักอยู่ ทำนองว่าเป็นชาวสถาบันการศึกษาเล่าเรียนที่มุ่งแสวงหาพัฒนาวิชาความรู้ แต่เมื่อใช้กันไป ก็เกิดมีความหมายในสายตาของชาวบ้านหรือความหมายในความรู้สึกของคนทั่วๆ ไป ที่เป็นแง่หรือเป็นนัยที่เด่นหรืองอกออกไป เช่น ทำนองเป็นนักตำรับตำรา เป็นเจ้าความคิด เป็นนักทฤษฎี เอาแต่ทฤษฎี ขลุกอยู่กับตำรา ถือมั่นหลักเกณฑ์ ไม่ค่อยมองไม่ค่อยอยู่กับความเป็นจริง ไม่ค่อยคำนึงถึงการใช้ประโยชน์

เมื่อมองในแง่ดี มีความหมายสองแบบนี้ ก็ดีเหมือนกัน จะได้ใช้เตือนสติและตรวจสอบให้อยู่ในความพอดี ไม่คับไม่หลวม ไม่ตึงไม่หย่อนจนเกินไป แต่จะอย่างไร ก็อย่าให้เสียหลัก ซึ่งจะทำให้กลายไปๆ จนอาจจะหมดรูปหมดลักษณ์เลยก็ได้

ถ้าโยงเรื่องนี้มาที่สังคมไทย “นักวิชาการ” ก็เป็นคำสมัยใหม่เกิดขึ้นในยุคที่มีการศึกษาแบบตะวันตก จึงต้องเทียบกับคำฝรั่งซึ่งน่าจะตรงกับ academic บางท่านบางแห่งว่าคือ scholar (แต่ scholar ยังอาจใช้หมายถึงผู้มีความรู้ลึกซึ้ง หรือปราชญ์)

scholar มาจากรากศัพท์เดียวกับ school คือโรงเรียน ส่วน academic ก็มาจากรากศัพท์เดียวกับ academy คือสถานศึกษา

สถาบัน หรือสำนักวิชาการ เท่ากับว่าสองคำนี้ไปกันได้ แต่ในที่นี้ ขอถือเอานักวิชาการเป็น academic

ทีนี้ สมัยก่อนเมื่อยังไม่มีคำว่า "นักวิชาการ" แล้วสังคมไทยไม่มีคนอย่างนักวิชาการหรือ หรือว่ามี แต่เป็นคำอื่น คือคำอะไร

เท่าที่นึกได้ สมัยก่อน เรามีคำว่า ครูอาจารย์ ที่บางทีเอาคำไทยแทรกเรียกให้คล่องปากว่าครูบาอาจารย์ ซึ่งเดี๋ยวนี้ก็ยังใช้อยู่

เพราะฉะนั้น ในเมืองไทยเวลานี้ เราก็เลยมีใช้ทั้งสองคำ คือทั้งนักวิชาการ และครูอาจารย์ แล้วก็ทำให้มองได้ว่าเป็นการประสาน หรือไม่ก็ปะทะกันระหว่างวัฒนธรรมที่ต่างกันสองสาย ถ้าไม่ชัด ไม่จัดให้ดี ก็อาจจะเสียประโยชน์ทั้งสองสาย แต่ถ้าชัดและจัดให้ดี ก็อาจจะได้คุณประโยชน์เพิ่มทวี

จะเห็นว่า เวลานี้ บางท่านก็เป็นทั้งนักวิชาการ และเป็นครูอาจารย์ แต่เมื่อใช้ทั้งสองคำ บางทีก็กลายเป็นว่า คำหนึ่งเป็นคำใหญ่ อีกคำหนึ่งเป็นคำเล็ก อย่างในกรณีนี้ นักวิชาการอาจเป็นคำใหญ่ โดยให้ครูอาจารย์เป็นส่วนหนึ่งของนักวิชาการ เหมือนอย่างที่ professor ก็รวมอยู่ในคำว่า academic (แต่ครูอาจารย์บางทีก็ใหญ่กว้างกว่านักวิชาการ เพราะไม่อยู่ในโรงเรียนหรือสถานศึกษา แต่ไปเป็นผู้สอนอยู่ในป่าดงก็ได้)

อย่างที่ว่าแล้ว สองคำนี้มาในวัฒนธรรมต่างสายกัน แม้จะมีแง่เหมือน มีความคล้าย แต่ความหมายก็ย่อมไม่ตรงกันแท้

นัยที่ต่างก็เช่นว่า นักวิชาการจะเป็นผู้เรียนเป็นนักศึกษา หรือเป็นผู้สอนคือครูอาจารย์ก็ได้ แต่ครูอาจารย์หมายถึงผู้สอน

ฝ่ายเดียว อีกอย่างหนึ่ง นักวิชาการมุ่งเอาผู้อยู่ในสถานหรือสำนักศึกษาระดับสูง ปัจจุบันก็คือขั้นที่เรียกว่าอุดมศึกษา แต่ครูอาจารย์ใช้ได้กับผู้สอนทุกระดับชั้นและระดับวัย

อย่างไรก็ตาม ควรสังเกตด้วยว่า ในสังคมไทยยุคที่จัดการศึกษาสมัยใหม่แบบตะวันตกนี้ ดูเหมือนจะเกิดเป็นประเพณีใหม่ให้แยกใช้คำว่า "ครู" กับ "อาจารย์" ในความหมายที่ต่างกัน โดยให้ผู้สอนที่มีวุฒิต่ำกว่าหรือสอนในระดับต่ำกว่าเป็นครู ผู้สอนที่มีวุฒิสูงกว่าหรือสอนในระดับสูงกว่าเป็นอาจารย์

หันไปดูความหมายเดิม "ครู" นี้มิใช่เล็กน้อย ใช้กับพระพุทธเจ้าก็ได้ (ดังในคำว่า "บรมครู") และในวัฒนธรรมของชาวภารตะ คืออินเดีย ที่สืบมาจนบัดนี้ "ครู" ที่มีรูปสันสกฤตเป็น "คุรุ" หมายถึงบุคคลผู้ทรงภูมิธรรมภูมิปัญญา อย่างน้อยมีภูมิรู้ ที่สูงส่งเป็นที่เคารพนับถือหรือบูชา เป็นหลัก หรือเป็นผู้นำของลัทธิ ของสายความคิด หรือของวงการ ดังที่เข้าไปเป็นคำภาษาอังกฤษว่า "guru" อันเป็นที่นิยมใช้แพร่หลาย จนคนไทยนำมาเรียกตามแต่เพี้ยนไปว่า "กูรู" ซึ่งก็คือคุณ "ครู" นั่นเอง

นัยต่างระหว่างนักวิชาการกับครูอาจารย์อีกอย่างหนึ่ง ซึ่งน่าสังเกตมาก คือ ความเป็น "นักวิชาการ" มุ่งที่เนื้อหาวิชา อย่างที่บัดนี้นิยมเรียกว่าองค์ความรู้ ถ้าสอน ก็เน้นสิ่งที่จะนำไปสอน แต่ความเป็น "ครูอาจารย์" มุ่งไปที่คนผู้รับคำสอน หรือชีวิตของผู้เรียน โดยเน้นความเป็นอยู่ประพฤติปฏิบัติตัว ที่บัดนี้เรียกว่าจริยธรรม

ความหมายของคำว่า "อาจารย์" (รูปคำบาลีเป็น "อาจริย") ตามวิเคราะห์ศัพท์ที่นิยมแสดงกันมา บ่งบอกนัยที่เน้นใน

วัฒนธรรมสายนี้ ความหมายที่พบบ่อยคือ "อาจาเร สิกฺขาปโก" (ผู้ให้ศึกษาในอาจาระ) บางแห่งว่า "สิสฺสานํ หิตํ อาจรตีติ อาจริโย" (ชื่อว่าอาจารย์ เพราะประพฤติการที่เป็นประโยชน์เกื้อกูลแก่เหล่าศิษย์)

ตามหลักการใหญ่ของพระพุทธศาสนา ถือการ "**ศึกษา**" (ไตรสิกขา) เป็นชีวิต หรือเป็นหน้าที่แห่งชีวิตของทุกบุคคล และการ "**ให้ศึกษา**" (เวลานี้ มักเรียกว่าการ "**ให้การศึกษา**") เป็นแกนงานของชุมชน หรือเป็นศูนย์รวมแห่งกิจการของสังคม

หลักการนี้ทำให้เกิดเป็นวัฒนธรรมที่หัวหน้าหมู่ชน หรือผู้นำชุมชน ได้แก่ผู้สอนหรือผู้ให้ศึกษา และในวัฒนธรรมสายนี้ การปกครองรวมอยู่เป็นเพียงส่วนประกอบของกระบวนการในการให้ศึกษา

ดังนั้น เหมือนกับที่ผู้นำสูงสุด คือองค์พระศาสดา ก็เป็นผู้สอน ในระดับต่อลงมา จนกระทั่งเจ้าสำนัก หัวหน้าวัด เจ้าอาวาส ก็เรียกว่าอาจารย์ นี่คือในความเป็นผู้สอน มีความเป็นผู้ปกครองเป็นองค์ประกอบรวมอยู่ด้วยในตัว

แล้วน่าจะโดยไม่รู้ตัว อย่างค่อยเป็นค่อยไป ในประเทศไทยนี้ ได้ยกงานปกครองที่อิงอำนาจขึ้นเป็นประธาน ความเป็นหัวหน้าหมู่คณะหรือเป็นผู้นำชุมชน แยกออกไปจากหน้าที่ในการให้ศึกษา จนไปๆ มาๆ เจ้าวัดเจ้าอาวาสในบัดนี้ คือผู้เป็นใหญ่ในวัด ในฐานะที่มีอำนาจปกครอง ทั้งที่ถ้อยคำก็ยังเรียกกันติดมาตามสายวัฒนธรรมว่า "อาจารย์" แต่อาจจะไม่นึกถึงงานให้ศึกษาอย่างใดเลย

ถ้ามองว่าสภาพอย่างนี้เป็นความเสื่อม ก็คือเสื่อมในสายวัฒนธรรมที่ถือการให้ศึกษาเป็นหลักในการจัดระบบและสืบสังคม

ทีนี้ ในสายวัฒนธรรมของนักวิชาการ ดังกล่าวแล้วว่ามุ่งที่เนื้อหาวิชา หรือองค์ความรู้ นักวิชาการอาจจะไม่เป็นผู้สอนก็ได้ เช่น เป็นนักวิจัย ก็เอาจริงเอาจังเต็มที่กับเนื้อหาวิชา หรือองค์ความรู้อย่างที่ว่านั้น แทนที่จะเอาใจใส่ต่อคน ต่อความสัมพันธ์ทางสังคม และจริยธรรม ก็มุ่งที่ข้อมูลความรู้ อยู่กับการค้นคว้า แสวงหา พัฒนาความรู้ความคิด ในสายวัฒนธรรมจากแดนอัสดงนี้ จุดเด่นที่น่านิยมคือความใฝ่รู้ พร้อมทั้งการสืบค้นแสวงหาความรู้อย่างเป็นชีวิต

ในสายวัฒนธรรมทางพุทธศาสนา ก็มีการเอาจริงเอาจังด้านเนื้อหาวิชา มีการค้นคว้า การรวบรวมเรียบเรียงตำราอย่างมากมาย เป็นอย่างนี้สืบมายาวนาน แม้ในประเทศไทย จนกระทั่งในช่วง พ.ศ. ๒๐๐๐ ก็มีตำราเกิดขึ้นจำนวนมากในล้านนา

ท่านที่เป็นเจ้าตำราเหล่านี้ แม้จะเป็นผู้นำในด้านคันถธุระคือด้านตำรานั้น ก็ยังคงความเป็นอาจารย์ ดังที่มีคำว่าอาจารย์ต่อท้ายทั้งนั้น ไม่ว่าจะเป็นชื่อเรียกรวมๆ เช่น พระอรรถกถาจารย์ พระฎีกาจารย์ หรือนามส่วนตัว เช่น พระพุทธโฆสาจารย์ พระสิริมังคลาจารย์ นี่ก็คือมีจุดเน้นที่การให้ผู้อื่นศึกษา

ถ้าถือว่าความเลือนลางไปของการทำหน้าที่ให้ศึกษา ซึ่งเน้นจริยธรรมนั้น เป็นความเสื่อมในสายวัฒนธรรมแบบครูอาจารย์ ก็ควรถือว่า ความลดด้อยถอยลงของความใฝ่รู้ ความอ่อนแอในการสืบค้นแสวงหาความรู้ และการขาดความเข้มแข็งจริงจังในการรักษาตรวจสอบความถูกต้องเที่ยงตรงของความรู้ความคิด เป็นความเสื่อมในสายวัฒนธรรมแบบนักวิชาการ

มองในแง่ดีที่จะประสานประโยชน์ การมีวัฒนธรรมทางจิต

ปัญญาสองสายนั้นมาบรรจบกัน นับว่าเป็นโอกาสที่จะได้ส่วนดีจากทั้งสองสายมาหนุนเสริมมาเติมกัน แต่ถ้ากลายเป็นตรงข้าม คือเสื่อมลงทั้งสองฝ่าย ก็น่าเสียดาย ควรตื่นขึ้นมาเร่งแก้ไขโดยเร็วพลัน

เป็นอันว่า เมื่อจัดคร่าวๆ ในวัฒนธรรมสายตะวันตก ครูอาจารย์เป็นคำเล็ก รวมอยู่ในคำใหญ่คือนักวิชาการ แต่ในวัฒนธรรมสายเดิมของไทย ครูอาจารย์เป็นคำใหญ่ คลุมไปถึงความเป็นนักวิชาการได้ด้วย

มองกว้างออกไปอีกชั้นหนึ่ง งานของนักวิชาการก็ตาม ของครูอาจารย์ก็ตาม เป็นส่วนสำคัญของการสะสมสืบต่อวัฒนธรรมและอารยธรรม

มนุษย์นี้ โดยสภาวะและสถานะที่เป็นสัตว์ผู้ต้องศึกษา ซึ่งอาศัยสัญชาตญาณได้น้อยนัก แต่ละบุคคล เมื่อเกิดมา ถ้าไม่มีมนุษย์อื่นแนะนำถ่ายทอดความรู้ให้ แม้แต่แค่จะกินอะไรได้หรือไม่ได้ และจะกินอย่างไร ก็รู้ไม่ได้ทำไม่ได้ จะเดินจะพูดก็ไม่ได้ จะเป็นอยู่ดำเนินชีวิตแค่ในระดับของคนป่าหรือสัตว์ป่า ก็ยังไปไม่ถึง

แต่ด้วยความเป็นสัตว์ที่ฝึกได้ ศึกษาได้ อาศัยการถ่ายทอดความรู้สื่อสารความคิด จากคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง มีการสะสมสืบต่อความรู้ความคิดออกสู่วิถีชีวิตและระบบการต่างๆ ในสังคม มนุษย์จึงก้าวขึ้นมาเป็นสัตว์ประเสริฐ ผู้เจริญเหนือกว่าสัตว์อื่นใด

ถ้าเป็นเรื่องการเข้าถึงธรรมดาที่เป็นของมันอยู่อย่างนั้น ที่

เรียกว่าตรัสรู้ ก็ยกแยกไป แต่นี่คือความมีวัฒนธรรมและอารยะ-ธรรม ที่เป็นเรื่องของการถ่ายทอดสะสมและสืบต่ออย่างที่กล่าวมา

การถ่ายทอดสะสมสืบต่อของอารยธรรมที่เป็นไปในขอบเขตกว้างใหญ่นั้น ก็คือผลรวมการถ่ายทอดสะสมสืบต่อของหน่วยย่อยทั้งหลาย ตั้งแต่ปัจเจกบุคคลขยายออกไปนั่นเอง

ถึงตรงนี้ ก็บอกได้ว่า ครูอาจารย์ และนักวิชาการ เป็นหน่วยย่อยที่เป็นองค์ประกอบสำคัญของระบบการถ่ายทอดสะสมสืบต่อแห่งอารยธรรมนี้

มองลึกลงไปในการถ่ายทอดสะสมสืบต่อแห่งอารยธรรมนี้ จะเห็นความจริงว่า เป็นกระบวนการย่นเวลาและย่อแรงงานอย่างยิ่งด้วย การสืบต่อของอารยธรรมจึงสำเร็จได้

วิชาความรู้ต่างๆ นั้น หลายเรื่องหลายอย่างครูอาจารย์กว่าจะค้นคว้ากว่าจะคิดขึ้นมาได้ ต้องใช้เวลานาน และใช้แรงงานมาก บางเรื่องบางทีน้อยนิด บางท่านต้องทุ่มเทเวลาและแรงงานให้ตลอดทั้งชีวิต จึงสำเร็จหรือได้พบ แต่พอเอามาสอนลูกศิษย์ เพียงใช้เวลาสั้นๆ บางทีชั่วโมงเดียวก็จบ นี่คือผลแห่งหยาดเหงื่อแรงงานและเวลาของอาจารย์ทั้งชีวิต ลูกศิษย์ใช้เวลาและแรงงานนิดเดียว ก็ได้ไปหมด

คุณค่าแห่งชีวิตของอาจารย์หมดทั้งสิ้น มารวมอยู่ที่วิชาการและความคิดที่ให้แก่ลูกศิษย์

ต่อจากนั้น ลูกศิษย์ก็มีเวลาและมีโอกาสที่จะไปเสริมขยาย

ความรู้ความคิดให้กว้างขวางออกไป

ในการถ่ายทอดความรู้ความคิดนี้ ถ้าผู้รับต้องใช้เวลาและแรงงานเท่ากันกับผู้ให้ การสืบต่ออารยธรรมก็เป็นไปไม่ได้

เพราะฉะนั้น ลูกศิษย์ก็เป็นผู้รับผลสำเร็จรวบยอดจากอาจารย์ แล้วก็ไปเพิ่มเติมต่อยอดขึ้นไป

จึงเป็นธรรมดาโดยเหตุผลอย่างสามัญที่ลูกศิษย์จะพึงดีขึ้นไปกว่าชั้นอาจารย์ คือควรจะมีความรู้และความคิดที่เจริญงอกงามยิ่งกว่าอาจารย์ การสืบต่ออารยธรรมจึงดำเนินไป

ในแง่นี้ก็เหมือนกับว่า ครูอาจารย์เป็นฐานให้ โดยเต็มใจเอาศีรษะยื่นมาให้ลูกศิษย์ขึ้นไปเหยียบยืน ลูกศิษย์ก็สูงเลยขึ้นเหนือและก้าวต่อไปข้างหน้าได้ในฉับพลัน ไม่ต้องไปเที่ยวหาจุดเริ่มและเสียเวลาเสียแรงปีนป่ายเองใหม่ตั้งแต่ต้น

ถึงแม้คนอื่น แหล่งอื่นอีกมากมาย ก็อำนวยหรือเปิดโอกาสแก่การหาความรู้ความเข้าใจ เหมือนหยิบยื่นก้อนอิฐชิ้นไม้มาให้เราใช้ทำเป็นขั้นบันไดที่เหยียบยืนค่อยๆ ก้าวขึ้นไป

เมื่อคนมองเห็นความจริงอย่างนี้ ด้านหนึ่งก็จะไม่เหิมใจคะนองลำพองตน อีกด้านหนึ่งก็จะเกิดเป็นคุณธรรมของอารยชนที่มีความซาบซึ้งในคุณค่าของผู้สืบทอดส่งต่ออารยธรรม

อย่างไรก็ดี การมองเห็นคุณค่านี้ มิใช่หมายถึงการที่จะต้องยึดติดในความรู้ความคิดของครูอาจารย์ จนถือเป็นทิฏฐิไปว่าจะต้องเป็นอย่างนี้ ไม่ผิดเพี้ยนไปได้

ตัวเราเองที่สืบต่อจากครูอาจารย์นั้น ในแง่หนึ่งก็เหมือนว่า

ตัวท่านอยู่ต่อมา เมื่อตอนส่งต่อครั้งนั้น ท่านพบไว้เท่านี้ ถ้าท่านอยู่ต่อมา ในเรื่องข้อมูลข้อเท็จจริงเป็นต้น ท่านก็จะพบอย่างที่เราพบ และท่านเองก็จะปรับเปลี่ยนข้อมูลความรู้ที่บอกไว้เก่านั้นเช่นกัน

การไม่ปรับแก้ตามที่แน่ชัดว่าเป็นอย่างไร อาจกลายเป็นการไม่ร่วมใจเอื้อเฟื้อต่อท่าน

การสืบต่อจึงรวมถึงการช่วยปรับเสริมเพิ่มพูนให้เกิดความเจริญงอกงามต่อออกไป โดยมีวิธีการบันทึกหลักฐานเป็นต้น ที่จะช่วยให้สืบค้นตรวจสอบถึงกันไม่ให้ความผิดพลาดโดยไม่รู้เกิดขึ้นได้

อย่างนี้จึงเป็นความพอดีที่จะให้อารยธรรมสะสมสืบต่อไปด้วยดี

เรื่องนักวิชาการ เรื่องครูอาจารย์ เป็นเรื่องใหญ่ ถ้าพูดแตกแง่ออกไปมาก ก็จะยืดยาวอีกไกล แค่ที่พูดกันมาก็เยอะแยะจะเกินไปแล้ว เอาเป็นว่ามองไว้เท่านี้ ยังมีเรื่องบางอย่างที่ควรจะพูดให้เข้าใจกันชัดเพื่อจะได้ยิ่งสว่างสบายปลอดโปร่งใจ จึงขอจบเรื่องนี้ไว้เท่านี้

คัมภีร์มิใช่อ้างให้ขลัง แต่ให้รู้หลักฐานที่ไปที่มา ทั้งค้นหาต่อได้ และถูกต้องเป็นธรรมแก่ทุกฝ่าย

ที่ผ่านมาสักครู่ก่อนนี้ ตอนที่อาตมาพูดเรื่องท่านเมตตาทำให้เกิดความเข้าใจผิดต่อพระมหาปชาบดีโคตมี และต่อพระมหากัสสปะ เป็นต้น เนื่องจากท่านเมตตาแปลคำบาลีไม่ถูก เลยเข้าใจผิดไปนั้น ท่าน บก. ได้บอกในกรณีนั้นว่า ท่านอ่าน *พุทธธรรม* ก็ยังเห็นจุดที่สามารถตั้งคำถามในเชิงวิพากษ์วิจารณ์ได้มากมายหลายแห่ง

นี่ก็ควรมีความชัดเจนที่จะแยกได้ระหว่างข้อมูลความรู้ข้อเท็จจริง กับความคิดเห็น

จะเห็นไม่ยากว่า ที่อาตมาพูดเรื่องท่านเมตตานั้น เราไม่ได้ไปวิพากษ์วิจารณ์ความคิดเห็นอะไรของท่านเมตตา ท่านจะมีความคิดเห็น เช่น สงสัยอะไร ก็ให้ท่านว่าไป แต่อาตมาบอกให้รู้กันว่าท่านแปลคำนั้นๆ ผิด ท่านใช้ข้อมูลอันนั้นๆ ซึ่งผิด

อย่างนี้ เมื่อพูดให้ตรงแท้ ไม่ใช่การวิพากษ์วิจารณ์ แต่เป็นการชี้ความผิด เป็นการเปิดเผยความจริง และเราก็สามารถหรือมีสิทธิ และสมควรที่จะพูดได้เลย (ไม่ต้องวิพากษ์วิจารณ์) ว่า เมื่อท่านรู้ผิดเข้าใจผิดอย่างนี้แล้ว ความคิดเห็นของท่านก็ย่อมผิดด้วย

เป็นอันว่า อาตมาทั้งไม่ไปยุ่งกับความคิดเห็นของท่านเมตตา และไม่ได้ใช้วิธีวิพากษ์วิจารณ์

ส่วนท่าน บก. นี้ เมื่ออาตมาพูดเรื่องท่านเมตตาทำผิดนั้น ท่านเข้าใจไปทำนองว่าอาตมาวิพากษ์วิจารณ์ความคิดเห็นของท่านเมตตา

จึงควรทำความเข้าใจกันให้ถูกต้อง

นี่ก็เหมือนอย่างที่อาจารย์ท่านหนึ่ง เมื่อทราบเรื่องนี้ ได้พูดถึงหลักซึ่งบอกว่า ให้รู้ถึงความแตกต่างระหว่างความคิดเห็นที่อิงความสมเหตุผล กับความจริงที่อิงหลักฐานอันสามารถตรวจสอบยืนยันได้ ถ้าแยกได้อย่างนี้ ปัญหาก็ไม่เกิด

ทีนี้ ที่ท่าน บก. บอกว่า ท่านอ่าน *พุทธธรรม* ก็ยังเห็นจุดที่สามารถตั้งคำถามในเชิงวิพากษ์วิจารณ์ได้มากมายหลายแห่ง ท่านก็คงมองว่าจะวิพากษ์วิจารณ์ความคิดเห็นของอาตมาในหนังสือ *พุทธธรรม* นั้น

แต่ก็อย่างที่พูดถึงกรณีศิษย์เก่าที่วัด เอาหนังสือของท่าน บก. ให้ดู ในนั้น ท่าน บก. วิจารณ์เนื้อความใน *พุทธธรรม* โดยท่าน บก. คิดว่าเนื้อความนั้นเป็นความคิดเห็นของอาตมา แล้วท่านก็วิจารณ์ว่าความคิดเห็นของอาตมานั้นไม่ถูกต้อง ท่านไม่เห็นด้วย

แต่ที่จริง เนื้อความในหนังสือ *พุทธธรรม* ที่ท่านวิจารณ์นั้นไม่ใช่ความคิดเห็นของอาตมา แต่เป็นหลักพระพุทธศาสนาที่แสดงไว้ในพระอภิธรรมปิฎก (ในหนังสือก็บอกหลักฐานที่มาในพระไตรปิฎกกำกับไว้ชัดเจนว่าจากพระไตรปิฎกเล่มใด ข้อเท่าไร และหน้าไหน) กลายเป็นว่า ท่านวิจารณ์หลักธรรมในพระไตรปิฎก วิจารณ์พระไตรปิฎก โดยเข้าใจว่าท่านวิจารณ์ความคิดเห็นของอาตมา

นี่ก็คือ อยากให้ในทางวิชาการมีความระมัดระวังตรวจตราให้แน่ว่าอะไรเป็นอะไร ไม่ให้เกิดความสับสนปนเป

ขอบอกไว้หน่อยพอไม่ให้งง หลักธรรมที่ท่าน บก. เข้าใจว่าเป็นความคิดเห็นของอาตมานั้น ก็คือหลักที่ว่า "กุศลเป็นปัจจัยแก่กุศล ก็มี กุศลเป็นปัจจัยแก่อกุศล ก็มี, อกุศลเป็นปัจจัยแก่อกุศล ก็มี อกุศลเป็นปัจจัยแก่กุศล ก็มี" ซึ่งแสดงไว้ในคัมภีร์ปัฏฐานโดยท่านแยกอธิบายทีละอย่าง เช่นว่า "กุสโล ธมฺโม อกุสลสฺส ธมฺมสฺส อารมฺมณปจฺจเยน ปจฺจโย" (**"กุศลธรรม เป็นปัจจัยแก่อกุศลธรรมโดยอารัมมณปัจจัย**, *อภิ.ป.๔๐/๔๘๘/๑๕๕*) ดังนี้ เป็นต้น

อาตมานำหลักมาแสดงให้ดู เป็นเรื่องของหลักพุทธศาสนา ไม่ใช่เรื่องของอาตมา แต่ท่าน บก. เอาเป็นความคิดเห็นหรือมติของอาตมา แล้วท่านก็บอกว่าอาตมาไม่ถูก ผิดจากพุทธพจน์อย่างนั้นอย่างนี้ ซึ่งที่จริงย่อมไม่ผิดแต่ประการใด ผู้ศึกษาเองพึงเรียนรู้ให้เข้าใจ แต่ในที่นี้ไม่ใช่โอกาสที่จะอธิบาย บอกเพียงให้รู้เฉพาะในกรณีว่าอะไรเป็นอะไร และเรื่องราวเป็นมาอย่างไร

เมื่อ ท่าน บก. พูดถึงหนังสือ ***พุทธธรรม*** ก็เลยถือโอกาสทำความเข้าใจเพิ่มเติมอีกเล็กน้อย เพื่อเป็นความรู้ความเข้าใจด้วย

นอกจากความเข้าใจปนเปเอาข้อมูลความรู้หลักการเป็นความคิดเห็นไปแล้ว บางท่านอ่านหนังสือ ***พุทธธรรม*** แล้ว เห็นหนังสือธรรมะมีการแสดงหลักฐานที่มาของข้อมูล บอกชื่อคัมภีร์ต่างๆ มากมายเต็มไปทั่ว ก็พูดว่า อาตมายึดติดคัมภีร์ อะไรทำนองนี้ (เสียงมาถึงอาตมา) คราวนี้ก็เลยถือโอกาสพูดเป็นความรู้

หนังสือ ***พุทธธรรม*** นี้ บอกไว้ชัดในหนังสือนั้นเองแล้วว่า เป็นหนังสือที่มุ่งประมวลหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า พร้อมทั้งระบบคำสอนคำอธิบายในสายคำสอนที่สืบตรงมาถึงเรา ซึ่งรักษาไว้ในพระไตรปิฎก และอรรถกถา ฎีกา เป็นต้น โดยวิธีที่เหมือนกับให้พระไตรปิฎก เป็นต้นนั้น แสดงคำสอนคำอธิบายของท่านเองออกมา (ให้ท่านพูดของท่านเอง) หรือเหมือนกับอาตมาพาผู้อ่านเข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้า และพาไปเข้าถึงข้อมูลในคัมภีร์ทั้งหลายด้วยตนเอง

โดยวิธีนี้ ทั้งหนังสือและผู้อ่านผู้ศึกษาก็จะเป็นอิสระจากผู้เขียน และผู้เขียนเองก็จะเป็นอิสระจากหนังสือและจากผู้อ่านได้มากที่สุด เหมือนจะบอกว่า ฉันค้นหารวมรวมหลักคำสอนข้อมูลความรู้มาให้แล้ว จากที่ไหนๆ ก็บอกไว้ให้หมดแล้ว คุณไปอ่านไปค้นไปศึกษาเองเถิด

ด้วยเหตุนี้ ในหนังสือนี้ จึงมีแต่พุทธพจน์ หลักธรรมจากพระไตรปิฎก และคำชี้แจงอธิบายจากคัมภีร์ทั้งหลาย เป็นข้อมูลความรู้ หลักการและหลักฐานต่างๆ ไม่ให้ความสำคัญแก่ความคิดเห็น ซึ่งให้มีเพียงเป็นส่วนน้อย หรือเป็นส่วนประกอบ

ความคิดเห็นในหนังสือนี้ มีเพียงความคิดเห็นเพื่อสื่อหลักธรรมด้วยการจัดวิธีนำเสนอข้อมูลคำสอนนั้น กับความคิดเห็นที่สืบจากข้อมูลคำสอน เพื่อช่วยความเข้าใจ ซึ่งผู้อ่านผู้ศึกษาสามารถแยกออกไปจากข้อมูลคำสอนได้ โดยไม่เสียความเป็นอิสระของตน

ทั้งนี้ การนำเสนอข้อมูลคำสอนหรือหลักธรรมทั้งหลาย เป็นไปตามหลักการพื้นฐานที่ว่า หลักธรรมคำสอนและคัมภีร์ทั้งหลายในพุทธศาสนานั้น เป็นข้อมูลเพื่อให้รู้ หรือข้อมูลเพื่อให้ศึกษา ไม่ใช่ข้อมูลเพื่อให้เชื่อ

เมื่อหนังสือพุทธธรรมมีลักษณะและวิธีการนำเสนออย่างที่ว่ามานี้ การบอกหลักฐานที่มาที่อ้างอิงพระไตรปิฎกและคัมภีร์ทั้งหลาย จึงเป็นส่วนประกอบหลักอย่างหนึ่งของหนังสือ

ดังที่หนังสือนี้มีเชิงอรรถ เต็มไปด้วยอักษรย่อชื่อคัมภีร์ตั้งแต่พระไตรปิฎกเป็นต้นไป ซึ่งเป็นแหล่งที่มาและเป็นที่จะค้นคว้าหาข้อมูลความรู้ธรรมได้ต่อไป

การบอกหลักฐานที่มาที่อ้างอิงเหล่านี้ให้ครบให้เพียงพอ มีความสำคัญที่เป็นเหตุเป็นผลทั้ง ๓ ด้าน คือ

๑. ผู้เขียนหนังสือคืออาตมาเอง ก็ได้ทำความถูกต้องให้แก่ตนเอง เริ่มตั้งแต่ว่า เนื้อความในหนังสือ ***พุทธธรรม*** นี้ ไม่ใช่ว่าเอาเอง มิใช่เลื่อยลอย และไม่ได้ตู่พระพุทธเจ้า ไม่ได้ตู่หลักธรรม ไม่ได้บิดเบือน เป็นต้น โดยมีหลักฐานยืนยัน และผู้อ่านพิสูจน์ความจริงได้ กับทั้งได้ให้ความเป็นธรรมแก่ผู้ที่เกี่ยวข้อง ดังจะว่าในข้อต่อไป

๒. ให้ความเป็นธรรมแก่ต้นแหล่งคำสอนคำอธิบาย เช่น คัมภีร์ทั้งหลาย มีอรรถกถา เป็นต้น ที่ท่านจะได้มีโอกาสแสดงตัวแสดงธรรมาธิบายของท่านอย่างถูกตรงและเพียงพอ โดยเฉพาะในเมื่อท่านล่วงลับไปก่อนนานแล้ว ไม่มีโอกาสจะมาทวงมาเถียงหรือ

แม้แต่มาชี้แจง แต่เราเองควรนำข้อมูลจากแหล่งของท่านมาแสดงให้ครบถ้วนเพียงพอ ที่จะพูดได้โดยชอบธรรมว่านี่เป็นมติของท่านตรงตามเจตนารมณ์ของท่าน เป็นต้น (ไม่ได้ปิดบัง ไม่ได้ตู่หรือบิดเบือนมติของท่าน)

๓. ให้ความเป็นธรรมแก่ผู้อ่านผู้ศึกษา ในการที่เขาจะเข้าถึงข้อมูลทั้งหลายที่เขาควรมีโอกาสได้ศึกษา อย่างเข้าถึงแหล่งโดยตรงได้ด้วยตนเอง และตามที่มันเป็น ตลอดจนสามารถตรวจสอบข้อมูล พิสูจน์ของจริงได้

แม้แต่ถ้าเราถือหรือเห็นอย่างที่บางคนว่า คัมภีร์อย่างอรรถกถาเป็นต้น ไม่น่าเชื่อถือ เรามีสิทธิบอกความเห็นและเหตุผลของเราได้ แต่เราไม่มีสิทธิที่จะปิดกั้นหรือปิดบังผู้อ่านผู้ศึกษาจากการมีโอกาสรู้ข้อมูลของอรรถกถาเป็นต้นนั้น เพราะผู้อ่านผู้ศึกษาควรมีสิทธิเข้าถึงข้อมูลนั้น และพิจารณาด้วยสติปัญญาของตัวเขาเองเช่นเดียวกับเรา คือเราไม่มีสิทธิที่จะเอาความคิดเห็นของตัวเราไปปิดกั้นคนอื่นจากข้อมูลเหล่านั้น และที่จะปิดกั้นแหล่งข้อมูลนั้นไม่ให้มีโอกาสแสดงตัวแก่ผู้อ่านผู้ศึกษา

นี่คือ ความเป็นมา ความมุ่งหมาย และเหตุผล ที่ทำให้หนังสือ *พุทธธรรม* มีรูปลักษณ์อย่างที่ปรากฏ[๑๒]

เรื่องใครๆ ว่าอะไรๆ จบที่รู้เข้าใจ ไม่ต้องไปถือสา ถ้าทำคนให้มีปัญญา–มาถึงธรรมได้ ก็กลายเป็นดี

รวมแล้ว สำหรับนักวิชาการเหล่านี้ ก็ให้เป็นเรื่องของท่านเองที่จะไปตรวจสอบหลักฐานข้อเท็จจริงว่าเรื่องราวที่ได้ยกมาพูดไปแล้วนั้น เป็นอะไรอย่างไรกันแน่ เมื่อท่านได้ความรู้ที่ถูกต้องแล้ว ถ้าท่านไม่มีเจตนาพิเศษออกไป ท่านก็จะรู้เข้าใจเองว่าที่แท้นั้นอะไรเป็นอะไร

พร้อมกันนั้นก็ไม่อยากให้ท่านคิดเอาว่า เมื่ออาตมาพูดถึงความรู้อันนั้นๆ แล้ว จะหมายความว่าอาตมาคิดอย่างนี้ๆ เพราะคนที่พูดถึงข้อมูลความรู้หรือเรื่องราวเดียวกัน ไม่จำเป็นต้องคิดอย่างเดียวกัน หรือแม้แต่พูดด้วยวัตถุประสงค์อย่างเดียวกัน

เมื่อมองเห็นคนมีทรัพย์มียศนั่งรับประทานของเอร็ดอร่อยหรูหรา คนหนึ่งคิดว่า เราจะหาทางร่ำรวยมีเงินมาซื้อกินให้โก้อย่างนี้บ้าง อีกคนหนึ่งคิดว่า คนเหล่านี้ตามปกติเขาอาจจะไม่ได้กินอย่างนี้ เมื่อถึงคราวเหมาะก็ให้เขามีโอกาสกินอย่างนี้สักที อีกคนหนึ่งคิดว่า พวกนี้กินอยู่เกินหน้าเอาเปรียบเรานัก ต้องกำจัดให้หมด อีกคนหนึ่งคิดว่า จะต้องพัฒนาคนให้รู้จักกินอยู่พอดีพร้อมกับมีระบบจัดการไม่ให้มีคนยากไร้มีไม่พอกิน ดังนี้เป็นต้น

น่าจะช่วยกันระวัง ไม่ทำให้ประชาชนเข้าใจผิดและมีท่าทีที่ผิดต่อความรู้ บางคนแยกก็ไม่ออก มองความรู้เกี่ยวกับเรื่องที่เลวร้าย เป็นการบอกความรู้สึกเกลียดชัง หรือถ้าพูดถึงเรื่องเลวร้าย ก็กลายเป็นการแสดงความเกลียดชัง

ต้องฝึกคนให้แยกได้ระหว่างความรู้กับความรู้สึก เพราะถ้าจะแก้ปัญหา ก็หลีกเลี่ยงไม่ได้ว่าจะต้องมีความรู้ ไม่ว่าจะเป็นความรู้ในเรื่องดีหรือเรื่องร้าย (ยิ่งเรื่องร้ายนั่นแหละ จะต้องรู้ให้ดี)

ถ้าฝึกคนให้รักความรู้และใช้ความรู้ในการแก้ปัญหาไม่ได้ กลายเป็นทำให้คนเหมือนเกลียดกลัวความรู้ ปิดหูปิดตา หรือแม้แต่ห่างเหินความรู้ ก็น่าเสียดายและเป็นสัญญาณอันตราย

สำหรับนักวิชาการนั้น ก็ให้เป็นเรื่องของท่าน แต่ที่เราควรเอาใจใส่ก็คือประชาชนคนทั่วไป นอกจากไม่ควรปล่อยให้เกิดความเข้าใจเรื่องราวผิดพลาดไปแล้ว ก็ควรให้ได้ประโยชน์จากเรื่องราวที่เกิดขึ้นนั้นด้วย

เท่าที่ดูมา เห็นได้ว่า นักวิชาการทั้งสามท่านนั้นพูดดูจะมุ่งจุดใหญ่ไปที่เรื่องหนึ่งที่ตรงกัน คือ บอกว่าอาตมาออกมาเรียกร้องหรืออยู่เบื้องหลัง หรือเป็นสาเหตุของการมีขบวนการเรียกร้องให้เขียนในรัฐธรรมนูญว่าพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ

ไม่ว่าท่านเหล่านี้จะพูดโดยต่างก็ว่าของตนๆ ไป หรือจะโดยฟังต่อๆ และว่าตามๆ กันไป ก็ตาม รวมแล้วก็คือไม่ตรงตามข้อเท็จจริง หรือไม่เป็นความจริงนั่นเอง

แต่ก็อย่างที่ว่าแล้ว เรื่องจริงเป็นอย่างไร นอกจากที่เล่าไปคร่าวๆ แล้ว ก็ให้เป็นเรื่องของนักวิชาการทั้งสามหรือหลายท่านนั้นจะไปสืบสาวตรวจสอบต่อไป ความจริงก็เป็นอยู่ของมันอย่างนั้น ท่านหาข้อมูลความรู้ให้จริงจังแล้ว ท่านก็จะเจอด้วยตัวท่านเอง

ขอแทรกนิดหนึ่งว่า ความจริงจะเป็นเครื่องพิสูจน์การหาความรู้ของคน เพราะความจริงย่อมเป็นของมันอย่างนั้น แต่ผู้หา

ความรู้บางทีไม่เจอความจริง ด้วยเหตุต่างๆ เช่นแม้แต่ว่า ยังไม่ทันถึงความจริง ก็คิดเอาให้เป็นความจริงเสียก่อน ก็จึงได้เพียงความจริงในความคิด ไม่ใช่ความจริงที่เป็นเรื่องจริงหรือเป็นของจริง

เห็นได้ง่าย อย่างหนังสือของอาตมาเรื่อง *พระพุทธศาสนา ในฐานะเป็นศาสนาประจำชาติ* ที่บางคนบางท่านรู้แค่เห็นผ่าน ก็คิดเอาว่าเป็นเอกสารในจำพวกเรียกร้องให้เขียน (หรือเขียนในการเรียกร้อง) ศาสนาประจำชาติในรัฐธรรมนูญ

แต่ที่จริง ดังได้เล่าแล้วข้างต้นว่า หนังสือนี้ คณะกรรมการทางพุทธมณฑลจะจัดพิมพ์หนังสืออนุสรณ์เล่มใหญ่ *พุทธมณฑลเฉลิมพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชฯ มหาราช เนื่องในวโรกาสมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๕ รอบ* พ.ศ. ๒๕๓๐ ได้ตั้งชื่อเรื่องนี้ขึ้น แล้วก็นิมนต์อาตมาให้เขียนเป็นบทความแรกในหนังสือเล่มใหญ่นั้น

งานใหญ่อย่างนี้ ตระเตรียมกันนาน เพื่อให้ทันปี ๒๕๓๐ อาตมาได้รับแจ้งนิมนต์และเขียนจนเสร็จไม่เกิน พ.ศ. ๒๕๒๙

เวลานั้น ประเทศไทยมีรัฐธรรมนูญอยู่ตามปกติ ในคณะกรรมการก็คงไม่มีใครคิดได้ว่า อีกราว ๑๐ ปีต่อมาจะมีการเปลี่ยนแปลงในเมืองไทย ที่ทำให้มีการแก้ไขหรือร่างรัฐธรรมนูญกันใหม่ แถมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการร่างอีกด้วย

ทางคณะผู้นิมนต์คงมองไปตามความหมายทางวัฒนธรรมประเพณีและบรรยากาศของบ้านเมือง ก็ถือว่า พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ แล้วก็กำหนดชื่อเรื่องที่นิมนต์ให้เขียนมา

อย่างนั้น เรื่องนี้ก็นึกได้คร่าวๆ แค่นี้ รายละเอียดก็ไม่ได้จำ แต่ถึงอย่างไรๆ ก็เป็นคนละเรื่องละราวกับการเรียกร้องที่ว่านั้น

ครั้นเมื่อเขามีการเรียกร้อง ก็มีบางแห่งบางท่านเอาหนังสือนี้ไปพิมพ์แจกบ้าง หนังสือทุกเล่มที่นี่ใครๆ ก็พิมพ์แจกกันตามสบายอยู่แล้ว เราจะไปว่าอะไร แต่เราก็ไม่ไปยุ่งเกี่ยวอะไรด้วย และก็อย่างที่รู้กันอยู่ ในสังคมไทยนี้ คนอ่านหนังสือกันน้อย หนังสือยังไม่เป็นของนิยม และก็ไม่ได้ยินว่ามีการพิมพ์กันมากมายอะไร

แต่ที่จริง ถ้าพิมพ์ถ้าอ่านกันมากๆ ก็ดีน่ะสิ คิดให้ดีเถิด เราก็ไม่รู้ว่าที่มีการเรียกร้อง และมีการคัดค้านกันนั้น เรื่องจะไปอย่างไร

ถ้าเกิดว่าผู้ที่เรียกร้องนี้ทำการสำเร็จ อย่างที่เรียกว่าเป็นฝ่ายชนะ แล้วเวลาบริหารประเทศที่มีศาสนาประจำชาติ ถ้าคนได้อ่านหนังสืออย่างนี้ มีความรู้เรื่องวัฒนธรรมประเพณีและอดีตที่ดีงามเป็นภูมิไว้ (อย่างที่ศาลอเมริกันเล่าย้ำเตือนคนของเขาให้รู้ให้ระลึกบทเรียนจากภูมิหลังของชาติตนเองในอดีต) แล้วถ้าเขาปฏิบัติตามแนวทางที่เขียนไว้ในหนังสือนี้ ก็มองเห็นได้ว่าจะมีแต่ดี ใช่ไหม

ถึงแม้อาตมาจะไม่ได้เขียนหนังสือนี้ให้แก่ผู้เรียกร้องหรือให้แก่พวกใดฝ่ายไหน แต่ถ้าใครจะวิจารณ์หนังสือนี้ในแง่เนื้อหาที่จะเอาไปใช้ประโยชน์ได้ ก็น่าจะเข้าเรื่องเข้าราวดีกว่า

ยิ่งกว่านั้น การที่เน้นเรื่องการหาความรู้และทำการด้วยความรู้นั้น ความรู้ก็ไม่ใช่จำกัดแค่หนังสือเล่มนี้ ความรู้ยังมีต่อขึ้นไป ขยายออกไปอีก

พอรู้เข้าใจเห็นอะไรกว้างไกลทั่วตลอดมากขึ้น บางท่าน ไม่ว่าผู้ที่เรียกร้อง หรือคนที่ค้าน ก็อาจจะเกิดความคิดใหม่ๆ ที่ดีๆ ที่แก้ปัญหาและสนองความมุ่งหมายที่เป็นกุศลได้ ซึ่งอาจจะขึ้นไปเหนือกว่าเรื่องศาสนาประจำชาติ ก็เป็นไปได้

แต่ไม่ว่าจะก้าวไปอย่างนั้นได้หรือไม่ การมีความรู้ เมื่อรู้จริงชัดเจน ตรงเรื่องแล้ว ก็บอกได้ทันทีว่าดีแน่ ดีกว่าเอาแต่รู้สึก เอาแต่คิดเห็น และเอาแต่เถียงกันอยู่ ไม่ไปไหน

ทีนี้ ดังที่พูดแล้วว่า เราควรเอาใจใส่ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับประโยชน์ของมหาชน พอนักวิชาการท่านเหล่านี้พูดเรื่องศาสนาประจำชาติขึ้นมา ตอนนี้ไม่ต้องพูดถึงเรื่องที่ท่านเหล่านั้นวิพากษ์วิจารณ์อะไรอาตมาละ อันนั้นไม่ต้องสนใจแล้ว

แต่กลายเป็นว่า เรื่องนี้เป็นข้อปรารภให้ได้โอกาสที่จะพูดกันถึงเรื่องที่สำคัญต่อการแก้ปัญหาของมนุษย์ หรือแก้ปัญหาใหญ่ของโลก ซึ่งถึงเวลาแล้วที่จะเอาใจใส่กันให้จริงจัง

เรื่องศาสนาที่เป็นเรื่องของความดีงามโดยตรงนี้ ได้กลายเป็นสาเหตุใหญ่แห่งปัญหาของโลก ทำให้เกิดความขัดแย้งน้อยใหญ่มากมายระหว่างมนุษย์ เป็นอย่างนี้มานานนักหนา และดูท่าว่า ต่อนี้ไปจะหนักหน่วงยิ่งขึ้นไปอีก อาจจะเป็นปัญหาเอกอันดับแรกในด้านความขัดแย้งระหว่างมนุษย์ก็ได้

เมื่อปัญหาเกิดขึ้น เราจะแก้ไข ก็ต้องสู้หน้าเผชิญปัญหา ไม่ใช่ไปหลบหน้าหรือไม่พูดจา ได้แต่รอให้คนไปตีกัน

ที่จริงใครๆ ก็ยอมรับว่าศาสนาสอนความดี เพราะฉะนั้นจะพูดเชิงขำง่ายๆ ก็ได้ว่า ศาสนาสอนให้คนดีกัน ไม่ใช่สอนให้คนตีกัน

รธน.จะเขียนศาสนาประจำชาติไหม ไม่ห่วงหา ดูแต่ว่า ที่เขียน–ที่ค้าน ขอให้มีความรู้ที่จะพูดจะทำ

คนที่สงสัย ถ้าได้ศึกษาสักหน่อย ก็จะรู้ว่า อาตมาไม่ได้เอาใจใส่ และไม่มีเวลาที่จะไปใส่ใจว่า จะมีการเขียนบัญญัติในรัฐธรรมนูญไทย ให้พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติหรือไม่

แต่อาตมาเอาใจใส่ในแง่ว่า คนที่เรียกร้องให้เขียนก็ตาม คนที่ค้านก็ตาม มีความรู้เรื่องศาสนาประจำชาติหรือไม่ และพูดกันด้วยความรู้หรือไม่

แล้วอีกขั้นหนึ่งก็มองไปโน่นว่า เขาแข่งคะแนนเสียงกันแล้ว เมื่อฝ่ายที่ชนะเข้าไปบริหาร จะทำการด้วยความรู้เข้าใจแค่ไหน

เมื่อพระใหม่ถาม จึงได้บอกไปอย่างที่ว่าแล้วแต่ต้น คือ ไม่ว่าฝ่ายไหนชนะ จะได้เขียนใน รธน. หรือไม่ได้เขียน ถ้าไม่มีความรู้ ไม่ทำด้วยความรู้ อยู่แค่รู้สึก แค่นึก แค่คิดเอา ก็ไม่ได้เรื่องทั้งนั้น

ในแง่ความรู้เรื่องนี้ ถึงจะไม่มีเวลาเอาใจใส่ แต่เมื่อบางครั้งจะต้องพูด (เช่นพระใหม่ถามในเวลาคุยธรรมะ) ก็จึงพูดจึงเล่าเรื่องที่เป็นความรู้ ถ้ามีเวลา ยังมีเรื่องพึงรู้ที่ควรเอามาเล่าให้เข้าใจกันไว้อีกมากมาย และผู้ที่จะทำจะเถียงกันนั้น ก็ควรให้มั่นใจตัวเองว่าได้พูดได้เถียงได้ค้านด้วยความรู้ทั่วถึงเพียงพอ มีความเข้าใจจริง

ส่วนคนที่ฟังเขาเถียงกัน ก็ไม่ควรแค่สนุกหรือตื่นเต้นกับการแสดงความคิดเห็นหรือดูแค่ทัศนะ แต่ควรพิจารณาว่าเขามีความรู้ พูดจาเป็นเหตุเป็นผลด้วยความรู้หรือไม่ และส่อถึงเจตนาอย่างไร ในเรื่องอย่างนี้ ทุกคนจะต้องไม่ประมาทในการศึกษา

แล้วก็อย่างที่เคยว่าอีกนั่นแหละ เมื่อกรณีนี้เกิดขึ้นมาแล้ว เราไม่รู้ ยังบอกไม่ได้แน่ว่าฝ่ายไหนจะชนะ แต่น่าเป็นห่วงว่า ถ้าฝ่ายไหนก็ตามชนะขึ้นมาแล้ว เขามีความรู้ที่จะไปจัดการเรื่องนั้นให้เกิดผลดีหรือไม่ มีหลักอะไรที่อย่างน้อยก็พอจะช่วยให้หวังได้ว่าจะไม่ถึงกับเคว้งคว้างหรือเฉเชือนไปเสีย

ถ้าฝ่ายเอาได้ชนะ ศาสนาประจำชาติโผล่ขึ้นมาแล้ว ไม่ทันตั้งตัว ทำอย่างไรจะไม่เคว้งคว้าง ก็ให้มีหลักไว้ โดยอย่างน้อยรู้เข้าใจวัฒนธรรมประเพณีว่าคนไทยที่ถือกันมาว่ามีพระพุทธศาสนาประจำชาติแบบดั้งเดิมนั้น มีวิธีปฏิบัติทางศาสนาสืบกันมาอย่างไร ต้อนรับและอยู่ร่วมกับชาวต่างศาสนาด้วยไมตรีมีสันติสุขกันมาอย่างไร อย่างน้อยให้เริ่มต้นบนฐานที่ดีนี้ แล้วจะพัฒนาต่อไปอย่างไร ก็ว่ากันไป

ทีนี้ ถ้าฝ่ายไม่เอาหรือฝ่ายคัดค้านชนะ จะว่าอย่างไร นักการเมืองเป็นต้น ก็คงจะบอกว่า อ๋อ ก็เหมือนอย่างเก่า ที่อยู่กันมา รัฐธรรมนูญไทยก็ไม่เคยบัญญัติเรื่องศาสนาประจำชาติ สบายละ เราก็ทำกันไปตามเดิม

แต่ที่จริง ไม่ใช่อย่างนั้นเลย คิดให้ดี หรือคนที่มีความคิด ก็จะรู้ว่า นี่เราได้เครื่องเตือนสติแล้ว ตื่นขึ้นมาดูทิศดูทางเสียที

นักการเมือง และคนชั้นนำของสังคมไทยนี้ คงต้องยอมรับความจริง และโดยไม่ถือกัน ควรจะพูดเล่นๆ กับตนเองว่า “เออ เรานี่ เรื่องศาสนาน่ะ ไม่ได้รู้เรื่องรู้ราวอะไรเลยนะ” ไม่เฉพาะพระพุทธศาสนาเท่านั้น ไม่ว่าศาสนาอะไร ก็ไม่รู้เรื่องทั้งนั้น

จะเห็นได้ง่ายๆ ท่านผู้ใหญ่ทางการเมือง พอเข้ารับตำแหน่ง ก็เคว้งคว้าง รีรอหรือลังเล จับฉวยอะไรไม่มั่นไม่ชัด พอเข้าสำนักงานขึ้นที่ทำการ ก็ เอ จะไหว้พระพุทธ พระพรหม พระภูมิ พระพิฆเนศ ฯลฯ หรือพระอะไร เอาละ ไหว้...หมดทั้งนั้นแหละ

เรียกว่าขาดความชัดเจน ไม่มีความมั่นใจตั้งแต่เริ่มต้นไปเลย อย่างนี้ก็ต้องบอกว่า คนหัวแถวของบ้านเมืองเลื่อนลอยแล้ว ก็หวังได้ว่าบ้านเมืองก็คงจะเคว้งคว้างกันต่อไป

นี่ไม่ใช่เป็นการตำหนิติเตียนผู้ใหญ่ หรือนักการเมืองท่านไหน แต่หมายถึงคนไทยทั้งหมด แทบจะคนไหนคนนั้น ถ้าขึ้นมาถึงและมาเจอสถานการณ์แบบนี้ ก็จะเป็นอย่างนั้น

ในแง่หนึ่งจึงน่าเห็นใจด้วยซ้ำ ที่เรา (แทบ) ทั้งชาติ ไม่มีหลัก ไม่ได้ฝึกกันมา

อย่างที่ว่าแล้ว จึงไม่ใช่เรื่องที่จะมาติเตียนด่าว่ากัน แต่เป็นเรื่องที่จะมาช่วยกัน คือ เป็นข้อสังเกตให้ได้สติ เป็นข้อพิจารณา ที่ควรยกขึ้นมาช่วยกันคิด ช่วยกันแก้ไขพัฒนา ตั้งหลักวางแนวทางให้คนมีความมั่นใจ และให้สังคมมีความมั่นคง เพื่อความดีงามความเจริญของประเทศชาติโดยส่วนรวม

ขอแต่ว่า อย่ามัวเพลินประมาท พอถูกเตือน ก็เหมือนตื่นกันที แต่พอผ่านเหตุการณ์ไปแล้ว ก็เหมือนลืม แล้วก็หลับกันต่อไป

คนชอบพูดกันจนชักจะจืดว่า ยุคนี้เป็นโลกาภิวัตน์ ทั้งโลกถึงกันทั่วหมดในฉับพลัน แต่เรื่องจริงที่ไม่จืดแน่ก็อย่างที่ว่าเมื่อกี้ ต่อไปนี้ ปัญหาเรื่องศาสนาในโลกนั้น จะยิ่งใหญ่สำคัญเด่นนำขึ้นมา

ต่อไปนักการเมืองไทย และไม่ว่านักการเมืองที่ไหน ก็จะหลบเรื่องนี้ไม่ได้ จะงึมงำกันอยู่ไม่ได้ จะต้องเตรียมจิตเตรียมปัญญาให้พร้อมที่จะรับมือกับปัญหาเรื่องศาสนาที่ใหญ่เด่นขึ้นมาเรื่อยๆ ซึ่งจัดการได้ยากที่สุดนี้

ถึงเวลาที่จะต้องมีแนวทางใหม่ในการแก้ปัญหา ให้เป็นวิธีที่ถูกต้องตรงจุดไม่แสลงใจแท้จริง

ปัญหาเรื่องศาสนาที่ว่านี้ ไม่ใช่เรื่องศาสนาประจำชาติ แต่เป็นเรื่องกว้างขวางออกไป ถ้าใช้คำเลียนศัพท์ ก็คงต้องบอกว่าปัญหาศาสนาประจำโลก (ปัญหาประจำโลกในเรื่องศาสนา)

ก่อนจะผ่านตรงนี้ไป แทรกนิดหนึ่ง ขอชวนให้สังเกตว่า การเรียกร้องเรื่องศาสนาประจำชาติในรัฐธรรมนูญนี้ เป็นข้อที่ทำให้นักการเมืองและคนชั้นนำ กระอักกระอ่วนหรืออลักเอลื่อมาก และชักจะคร้ามๆ กัน

อันนี้แหละ บางทีจะเป็นตัวยับยั้งให้พากันหลบเลี่ยงไม่กล้าคิดจะแก้รัฐธรรมนูญทั้งฉบับกันอย่างพร่ำเพรื่อ เพราะกลัวจะมาเจอการเรียกร้องเรื่องศาสนาประจำชาตินี้โผล่ขึ้นมาด้วย เรื่องนี้ก็เลยจะเป็นคล้ายๆ deterrent

ถ้าเป็นอย่างนี้จริง ในแง่หนึ่งก็ชวนขำ แต่มองรวมๆ ก็เป็นประโยชน์อย่างหนึ่งเหมือนกัน

ไม่ต้องวุ่นวายแก้ปัญหาศาสนา มาพัฒนาพฤติกรรมของคนในการนับถือศาสนาให้ดี

ถ้าเรามีเจตนาดี ต้องการแก้ปัญหาให้โลกนี้อยู่กันอย่างมีสันติสุข ก็ต้องรู้เข้าใจเรื่องราวและปัญหาเกี่ยวกับศาสนาที่ได้เกิดได้มีตลอดมาในประวัติศาสตร์ของโลก ซึ่งได้เป็นปัจจัยใหญ่ที่กำหนดวิถีของอารยธรรมมนุษย์อย่างที่ปรากฏจนปัจจุบัน

ดังที่พูดข้างต้น ถ้าถามคนอเมริกันว่า ทำไมชนชาติของคุณจึงเชิดชูบูชาหลักการแห่งอิสรเสรีภาพ (freedom, liberty) กันนักหนา สืบกันมายาวไกลยิ่งกว่าที่ได้ตั้งอนุสาวรีย์เทพีแห่งเสรีภาพ (Statue of Liberty) ในคราวได้เอกราชจากอังกฤษ

ถ้าเป็นคนอเมริกันที่มีความรู้สักหน่อย ก็จะพูดเหมือนอย่างที่ศาลสูงสุดอเมริกันเตือนความจำคนของเขาให้ระลึกไว้ถึงภูมิหลังตั้งแต่ครั้งบรรพบุรุษอยู่ในยุโรป อย่างที่ได้ยกมาให้ดูข้างต้น

เอาง่ายๆ สารานุกรมอเมริกันที่แพร่หลายฉบับหนึ่ง (*Encarta Premium DVD 2009*) เมื่ออธิบายคำว่า “Liberty (freedom)” ก็บอกตอนหนึ่งว่า

> The Declaration of Independence issued by the American revolutionists reflected centuries of struggle for freedom in England.

แปลเอาความว่า “คำประกาศเอกราช ที่พวกนักปฏิวัติอเมริกันทำออกมานั้น สะท้อนให้เห็นการดิ้นรนต่อสู้เพื่ออิสรเสรีภาพเป็นเวลาหลายศตวรรษ<u>ใน</u>ประเทศอังกฤษ”

ประกาศอิสรภาพของอเมริกันนี่ ก็น่าจะแค่ที่ต่อสู้ในอเมริกา เพื่อให้พ้นจากการปกครองของอังกฤษ แต่ทำไมเขาบอกว่าต่อสู้มาในอังกฤษ แล้วก็หลายร้อยปีอีกด้วย คนอเมริกันยังไม่เกิด แล้วไปต่อสู้มาแล้วอย่างไรนานนักหนาในอังกฤษ

ถ้าเราไม่รู้เรื่องการห้ำหั่นบีฑาทางศาสนาและการเมือง (religious and political persecution) ในอังกฤษ และสงครามศาสนา (religious wars) กว้างออกไปในยุโรป ตลอดจนการหนีภัยเหล่านั้นของฝรั่ง แล้วเราจะรู้เข้าใจเรื่องที่เขาบอก คืออารยธรรมวัฒนธรรมของเขาได้อย่างไร

กว้างยาวลึกไกลกว่านั้น คือประวัติศาสตร์โลกทั้งหมด และอารยธรรมมนุษย์ที่เป็นมาถึงปัจจุบัน มีเรื่องราวทั้งด้านดีด้านร้าย ปัญหา ความขัดแย้ง จนถึงสงครามศาสนา เป็นองค์ประกอบและเป็นปัจจัยหล่อหลอมที่สำคัญ

ถ้าจะเข้าใจอารยธรรมของโลกให้ชัด และจะแก้ปัญหาของสังคมมนุษย์ให้ได้ผล หนีไม่พ้นที่จะต้องรู้เรื่องราวและปัญหาที่เป็นมาในภูมิหลังเหล่านี้ ยิ่งรู้เข้าใจทั่วตลอดชัดเจนเท่าไร ก็ยิ่งดี

แต่ในการแก้ปัญหานั้น ข้อสำคัญจะต้องรู้จักแยก คือใช้คำพูดที่จำกัดความแยกความหมายให้ชัด

ในประวัติศาสตร์ มีการรบราฆ่าฟันทำสงครามกันมากมายด้วยเรื่องศาสนา แล้วก็เรียกกันว่าสงครามศาสนาบ้าง สงครามระหว่างศาสนาบ้าง

เมื่อใช้คำพูดอย่างนี้แล้ว ก็จะตามมาด้วยการว่ากัน เถียงกันว่า ศาสนานี้ดี ศาสนานั้นไม่ดี ศาสนาของเราดี ศาสนาของพวกโน้นร้าย ฯลฯ แล้วความขัดแย้งก็ขยายต่อไป

แต่แท้จริงนั้น ตัวศาสนาเองไม่ได้มารบกับใคร ไม่ได้มาทำสงครามกัน ศาสนาก็อยู่เป็นศาสนาเป็นหลักเป็นคำสอนอย่างนั้นๆ แต่ที่มารบกัน มาทำสงครามกัน ก็คือคนที่นับถือศาสนา

ถ้าให้ถูก ให้ตรง ให้ชัด จึงไม่ควรพูดว่าสงครามระหว่างศาสนา แต่เป็นสงครามระหว่างคนที่นับถือศาสนา

อย่างที่ว่าแล้ว ประวัติศาสตร์สงครามเกี่ยวกับศาสนานั้น ที่จริงเป็นประวัติศาสตร์การทำสงครามระหว่างคนผู้นับถือศาสนา

แม้แต่ที่เรียกว่าประวัติศาสตร์แห่งศาสนา หรือประวัติศาสนา ที่แท้ก็คือประวัติศาสตร์การนับถือศาสนา หรือประวัติการนับถือศาสนาของมนุษย์ หรือให้ชัดลงไปอีกว่า ประวัติศาสตร์แห่งพฤติกรรมของคนในการนับถือศาสนา

ตกลงว่า เรื่องที่เราจะต้องเกี่ยวข้อง หรือจะต้องแก้ไข ก็คือพฤติกรรมของคนในการนับถือศาสนา

ปัญหาความขัดแย้งต่างๆ ตลอดจนที่เรียกกันมาว่าสงครามศาสนานั้น ก็คือปัญหาพฤติกรรมของคนในการนับถือศาสนา

ถึงตรงนี้ เมื่อจะแก้ปัญหา เราไม่ต้องพูดถึงศาสนา ไม่ต้องพูดว่าศาสนานั้นนี่ดีหรือไม่ดี ศาสนานั้นนี่เป็นอย่างนั้นอย่างนี้

เราไม่พูดถึงตัวศาสนาเลย แต่เรามาพูดกันถึงพฤติกรรมของคนในการนับถือศาสนา

ใครจะนับถือศาสนาอะไร ก็ไม่ว่าอะไร ก็นับถือของตัวไป แต่ขอให้มีพฤติกรรมในการนับถือ ที่ไม่เบียดเบียน ไม่ก่อความเดือดร้อนเสียหาย เราว่ากันที่พฤติกรรมของคน ไม่ยุ่งกับศาสนา

เป็นอันว่า สิ่งที่พึงแก้ไข ได้แก่พฤติกรรมของคนในการนับถือศาสนา และในระยะยาว เราก็มีภารกิจของอารยธรรมที่ควรเอาจริงเอาจัง เป็นการศึกษาส่วนหนึ่ง เป็นเรื่องของการพัฒนาคน คือการพัฒนาพฤติกรรมของคนในการนับถือศาสนา

ย้ำว่า ปัญหาทางศาสนา เป็นปัญหาพฤติกรรมของคนในการนับถือศาสนา ดังนั้น เมื่อจะแก้ปัญหา เราไม่ต้องพูดถึงศาสนา แต่เราพูดถึงพฤติกรรมของคนในการนับถือศาสนา

จะมีพฤติกรรมอะไร ตามปกติก็ไม่ว่าอะไร แต่ขอให้เป็นพฤติกรรมที่ไม่เบียดเบียน ไม่ละเมิดต่อกัน ไม่ทำให้ใครเดือดร้อน ไม่ทำอะไรให้เสียหาย ถ้าให้ดีขึ้นไปอีก ก็เป็นพฤติกรรมในการร่วมมือ ช่วยเหลือ เอื้อเฟื้อ เกื้อกูลกัน

พอเข้าทางนี้ได้ องค์การโลกจะจัดทำกฎบัตร ทำ charter ทำคำประกาศ หรือทำข้อตกลงว่าด้วยพฤติกรรมของมนุษยชนในการนับถือศาสนา ให้เป็นมาตรฐานที่ยึดถือกันทั่วทั้งโลก ก็ทำได้ ให้คล้ายหรือในทำนองที่มีปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (Universal Declaration of Human Rights)

ทีนี้ก็ไม่ต้องมายุ่งมายากลำบากใจอะไรแล้ว ว่าจะเป็นการตำหนิหรือวิจารณ์ศาสนานั้นศาสนานี้ หรือว่าศาสนานั้นดีหรือไม่ดี เป็นอย่างนั้นเป็นอย่างนี้ ไม่ต้องพูดถึงเลย เราพูดถึงแต่คน กับพฤติกรรมในการนับถือศาสนาของเขา

แม้แต่เมื่อถึงโอกาส หรือเป็นกรณีที่จะพึงพูดถึงศาสนา หรือเนื้อตัวของศาสนา ในที่ทั่วไป ก็ไม่ต้องไปวิจารณ์ ไม่ต้องสรุปตัดสินวินิจฉัยหรือแม้แต่แสดงความเห็นว่า ศาสนานั้นนี้หรือศาสนาไหนๆ ดีหรือไม่ดี ก็พูดแค่ตรงไปตรงมาตามเนื้อหาว่าศาสนานั้นสอนหลักการและการปฏิบัติว่าอย่างนี้ๆ

เมื่อเนื้อหา หลัก หรือคำสอนของศาสนานั้นๆ เป็นอย่างนั้นๆ ใครจะชื่นชอบ จะชูชมหรือไม่ ก็เป็นเรื่องของบุคคลนั้นๆ เป็นส่วนตัวของเขาไป

ถ้ามีใครพูดขึ้นมาว่าทุกศาสนามีดี อย่างนี้ทุกคนก็คงสบายใจ แต่ถ้าเกิดมีใครบอกว่า ศาสนาไหนๆ ก็ดีเหมือนกันทั้งนั้น อย่างนี้ ก็จะถูกมองว่าเป็นการพูดแบบขอไปที หรือเอาอกเอาใจ เข้าทำนอง political correctness ที่เคยเป็นปัญหาว่ากันเกร่อ แล้วก็นุงนังน่าเบื่อในอเมริกาอย่างที่เล่ามาแล้ว

จะพูดจาก้าวร้าว เหยียดหยาม ติเตียน วิพากษ์วิจารณ์ด้วยอารมณ์ แสดงความรู้สึกชอบ-ชัง หรือจะพูดเอาอกเอาใจแบบ political correctness ก็เป็นสุดโต่ง ทำให้เสรีภาพในการพูด หรือในการแสดงออก กลายเป็นเสียผล ไม่สัมฤทธิ์ความมุ่งหมาย

ทางที่ถูกที่ดี ที่บอกได้ว่าเป็นทางเดียว ไม่มีทางอื่นให้เลือก ก็อย่างที่ว่า ต้องจับที่พฤติกรรมของคนในการนับถือศาสนา ยกมาพูดกันด้วยวิธีการแห่งปัญญา

ทีนี้ละก็จะย้ำได้ว่า ในการนับถือศาสนานั้น เรื่องพฤติกรรมของคนต้องเอามาพูดกันได้เต็มที่

ในการนับถือศาสนา คนควรมีพฤติกรรมในทางเกื้อกูลและสร้างสรรค์ ถ้ามีการทำร้ายเบียดเบียนกัน ก็ไม่ถูกต้อง ควรแก้ไขปรับปรุง จะทำอย่างไร ก็ให้พูดกันอย่างเปิดเผย จริงใจ และเปิดใจตรงไปตรงมา แต่พูดด้วยความรู้ และด้วยความปรารถนาดี มิใช่จะขู่เข็ญคุกคามเหยียดหยามด่าว่า แต่มุ่งเพื่อร่วมกันแก้ปัญหา

ถ้ามนุษย์บอกว่าตนเจริญแล้ว ก็ต้องเอาปัญหา ยกเรื่องความขัดแย้งขึ้นมาพูดกันได้ ด้วยปัญญาและเมตตาอย่างที่ว่านี้

ถึงแม้พูดไปเกิดความโกรธถึงกับระงับอาการเกรี้ยวกราดไม่ไหว จะตะโกนด่ากันที่โต๊ะเจรจา ก็ยังดีกว่าไปวิ่งไล่ฆ่ากันบนถนน

เมื่อทำกันอย่างนี้ คนก็จะได้ฝึกตนให้พัฒนา อารยธรรมก็จะมีทิศทางให้เจริญเดินหน้า อย่างน้อยก็คลายปมไปได้อีกเปลาะ

เวลานี้ ต้องปลุกประชาชนให้มองกว้างออกไป และร่วมคิดแก้ไขปัญหาอารยธรรมของโลก ไม่ใช่มองกันอยู่แค่ในเข่งหรือในเล้าของตัว ต้องเร่งเร้าตื่นให้ทัน เพราะนับวันทุกอย่างจะถึงกันไปทั่ว

พูดกันนักว่ามนุษย์เจริญด้วยอารยธรรม แต่พอทั่วโลกถึงกัน มนุษย์ยิ่งขยายความขัดแย้งไปทั่ว โลกาภิวัตน์จึงฟ้องว่า อารยธรรมก้าวมาในวิถีที่มืดมัว เพราะคนไม่พัฒนา ว่ายวนกันอยู่แค่ในความเห็นแก่ตัว

จึงต้องพัฒนาอารยธรรม ให้นำโลกก้าวสู่สันติสุขให้ได้ แต่ทำอย่างไรจะสำเร็จ ก็ต้องให้คนพัฒนาจิตปัญญา ตั้งแต่หาความรู้ไม่ยั้น คิดแต่การสร้างสรรค์ และอยู่กันด้วยไมตรีมีน้ำใจ สดใสเบิกบาน

ก็เลยเอาเรื่องนี้มาพูดแถมไว้ เผื่อจะได้ประโยชน์ทางธรรม และขอทิ้งไว้แค่นี้เพื่อช่วยกันสืบสารต่อไป โดยไม่ต้องสรุปอะไรที่นี่

ภาคผนวก

ข้อคิดและความเห็น

จากอาจารย์สมศีล ฌานวังศะ

ดังที่ท่านเจ้าคุณได้ชี้แจงไปแล้วในตอนต้น เนื่องจากโอกาสที่จะนัดพบกันเพื่อสนทนาหรือสัมภาษณ์เกิดขึ้นได้ยาก แต่เมื่อทราบเรื่องที่จะถามหรือข้อที่น่าจะชี้แจงแล้ว ท่านเจ้าคุณจึงเลือกใช้วิธีเขียนตอบเขียนอธิบาย–ส่งให้อ่าน–สอบถามกัน ในที่นี้จึงใช้วิธีเดียวกัน แต่ขอแยกข้อคิดและความเห็นของผู้ขอสัมภาษณ์ออกมาต่างหาก ด้วยเหตุผล ๒ ประการ คือ

• เนื้อหาหลักของหนังสือเล่มนี้ได้แก่ส่วนที่เป็นคำอธิบายของท่านเจ้าคุณ ซึ่งมีความสมบูรณ์ในตัวอยู่แล้ว จึงไม่สมควรมีข้อความอื่นใด (โดยเฉพาะข้อความยาวๆ) มาคั่นโดยไม่จำเป็น เพราะอาจทำให้การอ่านเนื้อหาหลักต้องสะดุดไม่กลมกลืนต่อเนื่องกัน

• ข้อคิดและความเห็นในภาคผนวกนี้เป็นเพียงข้อมูลเพื่อเสริมรายละเอียดเท่าที่จำเป็น การแยกออกมาอยู่ในส่วนนี้ไว้ต่างหาก นอกจากจะช่วยให้เห็นชัดว่าเป็นข้อคิดและความเห็นของอีกบุคคลหนึ่งแล้ว ยังเปิดโอกาสให้ผู้อ่านได้เลือกว่าควรจะอ่านข้อมูลส่วนนี้ด้วยหรือไม่ และถ้าจะอ่าน ก็อาจอ่านต่อจากเนื้อหาหลักได้

อย่างไรก็ดี แม้เป็นข้อมูลเพิ่มเติม ก็มีส่วนเกี่ยวเนื่องกับเนื้อหาหลัก จึงขอนำเสนอเป็นเชิงอรรถขยายความท้ายเล่ม (endnote) กล่าวคือ ในเนื้อหาหลัก เมื่อถึงตอนที่มองเห็นว่าสมควรจะต้องชี้แจงหรือให้ข้อมูลเพิ่ม

(เช่น เพื่อตอบคำถามของท่านเจ้าคุณ) ก็จะใส่ตัวเลขเชิงอรรถกำกับไว้ก่อน ส่วนในภาคผนวกนี้ นอกเหนือจากตัวเลขเชิงอรรถที่โยงกลับไปถึงเนื้อหาหลักตอนนั้นๆ (พร้อมทั้งเลขหน้า) แล้ว ก็ยังได้เพิ่มข้อความสั้นๆ เป็นหัวข้อย่อย เพื่อสรุปประเด็นที่นำเสนอไว้ด้วย

เชิงอรรถ ๑ [หน้า ๕]

ทำไม "ต้อง" รู้พระไตรปิฎก

ความเป็นมาของหนังสือสองพากย์ คือ ***พระไตรปิฎก: สิ่งที่ชาวพุทธต้องรู้*** /*The Pali Canon: What a Buddhist Must Know* ท่านเจ้าคุณก็ได้เล่าไปแล้ว ตรงนี้ขอให้ข้อมูลเพิ่มเติมว่า มูลเหตุสำคัญที่แปลงานชิ้นนี้ก็สืบเนื่องมาจากมีข้อสังเกตว่า ในวงการพระพุทธศาสนาปัจจุบัน ชาวพุทธส่วนใหญ่ยังไม่รู้จักพระไตรปิฎก ไม่สนใจและไม่เห็นความสำคัญของพระไตรปิฎก ชาวพุทธบางส่วนที่ไปปฏิบัติธรรมตามสำนักต่างๆ ก็จะใส่ใจเฉพาะคำสอนของเจ้าสำนักที่ตนศรัทธา โดยเชื่อตามอาจารย์ว่าไม่ต้องศึกษาพระไตรปิฎกก็ได้ ในที่สุดก็กลายเป็นว่าคนส่วนนี้จะเชื่อถือเจ้าสำนักยิ่งกว่าเชื่อถือพระพุทธเจ้าเสียอีก เพราะถ้าอาจารย์เกิดสอนคลาดเคลื่อนหรือผิดเพี้ยนไปจากคำสอนของพระพุทธเจ้า ผู้ปฏิบัติธรรมก็ไม่อาจทราบได้ และถึงหากมีกัลยาณมิตรที่รู้จริงมาเตือนด้วยเมตตา ก็อาจไม่ยอมรับฟัง เพราะไปปักใจเชื่ออาจารย์ของตนเสียแล้ว ทีนี้ถ้าถามว่า เมื่อเกิดมีข้อสงสัยขึ้นมาว่าหลักคำสอนใดเป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าหรือไม่ เราจะทราบได้อย่างไร ก็ต้องตอบว่า เราต้องอาศัยพระไตรปิฎกเป็นแหล่งอ้างอิงปฐมภูมิ (primary source) ในการตรวจสอบ

แต่ปรากฏว่า แม้แต่บทบรรณาธิการใน ***วารสารพุทธศาสน์ศึกษา*** ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ยังมาแสดงความข้องใจเรื่องคำว่า “ต้อง” ในชื่อหนังสือเล่มนี้ โดยชี้นำในทำนองว่าถึงไม่รู้จักพระไตรปิฎกก็ไม่เสียหาย ก็ยิ่งเป็นหลักฐานช่วยยืนยันว่าข้อสังเกตดังกล่าวข้างต้นเป็นความจริง จึงถือโอกาสนี้เชิญชวนชาวพุทธที่ไม่เคยสนใจเรื่องพระไตรปิฎกมาก่อน ให้หันมาศึกษาหาความรู้เรื่องนี้เพิ่มเติม เพราะเมื่อเกิดความรู้ความเข้าใจแล้ว ก็ย่อมจะวินิจฉัยได้เองว่า พระไตรปิฎกมีความสำคัญหรือไม่เพียงไร โดยไม่ต้องให้ใครมาชี้นำ

อนึ่ง เมื่อหนังสือเล่มนี้ตีพิมพ์เผยแพร่แล้ว มีผู้อ่านบางรายสอบถามมาว่า เหตุใดผู้แปลจึงใช้ภาษาอังกฤษว่า “the Pali Canon” แทนที่จะใช้ว่า “the Buddhist Canon” ก็ขอชี้แจงย้ำไว้ในที่นี้ว่า ในภาษาไทย เมื่อพูดถึง “พระไตรปิฎก” ผู้อ่านคนไทยมักจะเข้าใจว่าหมายถึงพระไตรปิฎกบาลีฝ่ายเถรวาทอยู่แล้ว แต่ในภาษาอังกฤษ ถ้าใช้ว่า “the Buddhist Canon” ผู้อ่านสากลก็อาจเข้าใจว่ารวมไปถึงพระไตรปิฎกฝ่ายมหายานและฝ่ายวัชรยานด้วย ฉะนั้น การที่ใช้ว่า “the Pali Canon” ก็เพื่อบอกชัดเจนตั้งแต่แรกว่า หนังสือเล่มนี้มุ่งพูดถึงเฉพาะพระไตรปิฎกภาษาบาลีฝ่ายเถรวาทเท่านั้น

เชิงอรรรถ ๒ [หน้า ๒๐]

ห่วงใยญาติโยมยิ่งกว่าห่วงใยท่านเจ้าคุณ

ทุกครั้งที่ได้รับการบอกเล่าว่า มีผู้พูดพาดพิงถึงท่านเจ้าคุณหรือผลงานของท่านเจ้าคุณอย่างคลาดเคลื่อนโดยไม่เจตนาหรืออย่างบิดเบือนโดยจงใจ จนเข้าลักษณะให้ร้ายท่านเจ้าคุณ เพื่อให้ผู้คนเสื่อมศรัทธาต่อท่านเจ้าคุณ ในฐานะศิษย์คนหนึ่ง ก็ย่อมเกิดความห่วงใยท่านเจ้าคุณอาจารย์เป็นธรรมดา แต่ครั้นเมื่อคำนึงถึงสัจธรรมที่แสดงไว้ในพระธรรมบทที่ว่า สุทฺธิ อสุทฺธิ ปจฺจตฺตํ นาญฺโญ อญฺญํ วิโสธเย "ความบริสุทธิ์และไม่บริสุทธิ์เป็นเรื่องเฉพาะตัว คนหนึ่งจะทำให้อีกคนหนึ่งบริสุทธิ์ไม่ได้" ก็ต้องกราบเรียนตามตรงว่า ความห่วงใยที่มีต่อท่านเจ้าคุณได้คลายลง แต่กลับนึกห่วงญาติโยมที่อาจหลงคล้อยตามสิ่งที่เป็นความเท็จ เพราะว่ารู้เท่าไม่ถึงการณ์และไม่ตรวจสอบข้อเท็จจริงก่อน ทำให้เกิดความเข้าใจผิดและเจตคติที่ต่อต้านท่านเจ้าคุณ จนในที่สุดก็จะละเลยโอกาสเข้าถึงคำสอนของพระพุทธศาสนาที่ผ่านทางผลงานอันทรงคุณค่าของท่านเจ้าคุณ ทำให้พลาดประโยชน์ที่พึงได้รับไปอย่างน่าเสียดาย

เชิงอรรถ ๓ [หน้า ๒๑]

เมื่อจะตั้งชื่อหนังสือธรรมะ ก็ต้องมีศิลปะ

ในฐานะคนที่ชอบอ่านหนังสือ เขียนหนังสือ แปลหนังสือ และทำหนังสือ มีความเห็นสอดคล้องกับท่านเจ้าคุณเรื่องหลักเกณฑ์ทั่วไปในการตั้งชื่อหนังสือ ขอยกตัวอย่างชื่อหนังสือธรรมนิพนธ์ของท่านเจ้าคุณเรื่อง ***ทุกข์สำหรับเห็น สุขสำหรับเป็น*** ซึ่งนอกจากแสดงสาระได้ชัดเจนแล้ว ยังมีถ้อยคำคล้องจอง ช่วยให้จดจำง่าย หากมีการแปลชื่อหนังสือเล่มนี้เป็นภาษาอังกฤษ ก็สมควรใช้เกณฑ์เดียวกัน และถ้าเป็นไปได้ ยังต้องพยายามแปลให้ล้อกับชื่อภาษาไทยอีกด้วย เช่น เคยลองแปลว่า *Suffering is for one to see; Happy is for one to be* เพื่อเสนอให้ท่านเจ้าคุณรับไว้พิจารณาในโอกาสต่อไป

เชิงอรรถ ๔ [หน้า ๒๔]

เบื้องหลังชื่อหนังสือ *พระไตรปิฎก: สิ่งที่ชาวพุทธต้องรู้*

ตั้งแต่ได้รับเมตตาให้ได้รับใช้งานวิชาการของท่านเจ้าคุณเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๓๙ ก็ได้สังเกตเห็นมาโดยตลอดว่า ท่านเป็นครูบาอาจารย์ที่ใจกว้าง มีขันติธรรมสูง พร้อมที่จะสดับตรับฟังทัศนะของผู้อื่นเสมอ รวมทั้งความคิดเห็นของลูกศิษย์ด้วย พูดอย่างชาวบ้านก็คือ ท่านไม่มีลักษณะเผด็จการทางวิชาการเลยแม้แต่น้อย ฉะนั้น ในฐานะลูกศิษย์ที่อาสาสมัครมาช่วยงาน จึงสมควรสนองตอบด้วยการไม่ทำอะไรโดยพลการ งานบางอย่าง

จะดำเนินการเองก็ต่อเมื่อได้รับอนุญาตหรือความเห็นชอบจากท่านเจ้าคุณแล้วเท่านั้น

ตอนคิดชื่อหนังสือก็เช่นกัน ได้ปรึกษาหารือกับท่านเจ้าคุณว่าอยากตั้งชื่อหนังสือขึ้นมาใหม่ ประการแรก ชื่อเดิมคือ "What a true Buddhist should know about the Pali Canon" (โปรดสังเกตว่าเดิมใช้คำว่า *should* "ควร" ไม่ใช่ *must* "ต้อง") ดูเหมาะที่จะเป็นชื่อบทความในวารสารยิ่งกว่าเป็นชื่อหนังสือ ประการต่อมา เมื่อมีการแปรสภาพจากบทความภาษาอังกฤษขนาดยาวมาเป็นหนังสือทวิพากย์ ก็ต้องคิดทั้งชื่อภาษาอังกฤษและชื่อภาษาไทยควบคู่กันไป และให้ชื่อสั้นลงด้วยโดยพิจารณาจากภาษาอังกฤษก่อน เริ่มจากตัดคำว่า *true* "ที่แท้" ซึ่งใช้ขยาย *Buddhist* "ชาวพุทธ" ออก จากนั้นเปลี่ยนจากคำว่า *should* เป็น *must* เพื่อให้คำสั้นลง แต่ให้ความหมายหนักแน่นยิ่งขึ้น (กล่าวคือพระไตรปิฎกเป็นเรื่อง**ต้อง**รู้สำหรับชาวพุทธ**ทั่วไป** มิใช่เรื่อง**ควร**รู้เฉพาะชาวพุทธ**ที่แท้**เท่านั้น)

ส่วนการใช้คำว่า *must* ในชื่อหนังสือภาษาอังกฤษทั่วๆ ไป (ในทำนองเดียวกับ *The Pali Canon: What a Buddhist Must Know*) ก็เป็นเรื่องปกติ เมื่อผู้เขียนประสงค์จะเน้นความสำคัญของเรื่องที่เขียน และกระตุ้นให้ผู้พบเห็นสนใจอ่าน เช่น

- *What You Must Know About Vitamins, Minerals, Herbs, & More: Choosing the Nutrients That Are Right for You*
- *400 Must-Have Words for the TOEFL*

• *What the World Must Know: The History of the Holocaust as Told in the United States Holocaust Museum* (น่าสังเกตว่า เรื่อง Holocaust หรือการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ชาวยิวในยุโรป โดยพวกนาซีเยอรมันในช่วงสงครามโลกครั้งที่ ๒ ซึ่งทำให้ชาวยิวเสียชีวิตกว่า ๖ ล้านคน ถือเป็นเหตุการณ์ด้านมืดในประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติที่ไม่มีใครอยากเห็นให้เกิดขึ้นอีก แทนที่เขาจะ "กวาดไว้ใต้พรม" ตามสำนวนพูดของฝรั่ง เพื่อให้ลืมเรื่องราวในอดีตเสีย หรือเพื่อ "สมานฉันท์" อย่างที่สังคมไทยปัจจุบันชอบใช้อ้างกัน แต่กลับจัดตั้งเป็นพิพิธภัณฑ์ทางการขึ้นมาในใจกลางเมืองหลวงของอเมริกา เรียกว่า United States Holocaust Memorial Museum ทั้งนี้มิใช่เพื่อซ้ำเติมหรือเย้ยหยันพวกนาซีเยอรมันซึ่งเป็นคู่สงครามที่พ่ายแพ้ฝ่ายพันธมิตรโดยมีอเมริกันเป็นผู้นำ แต่เพื่อให้ชาวโลกได้เรียนรู้ถึงอันตรายที่เกิดจากความเกลียดชังอันมีรากเหง้าจากอคติด้านเชื้อชาติและศาสนา จะได้ช่วยกันป้องกันมิให้เหตุการณ์ทำนองนี้เกิดขึ้นอีก)

อนึ่ง การตั้งชื่อหนังสือโดยมีคำว่า *must* "ต้อง" ในทำนองนี้มองอีกแง่หนึ่งก็อาจถือได้ว่าเกิดจากความปรารถนาดีของผู้เขียน คืออยากให้ผู้อ่านได้รับประโยชน์หากได้อ่านเรื่องนั้นๆ แต่มิใช่มุ่งกะเกณฑ์บังคับให้ต้องอ่านต้องเชื่อตามแต่อย่างใด

สรุปว่า ผู้ที่ต้องรับผิดชอบโดยตรงในการตั้งชื่อหนังสือ ***พระไตรปิฎก: สิ่งที่ชาวพุทธต้องรู้*** คือผู้แปลเป็นภาษาอังกฤษ หาใช่ท่านเจ้าคุณซึ่งเป็นเจ้าของเนื้อหาภาษาไทยไม่

เชิงอรรถ ๕ [หน้า ๔๐]

ท่านเจ้าคุณถูกกล่าวตู่เรื่องศาสนาประจำชาติ

ในช่วงที่มีการเคลื่อนไหวเรียกร้องให้กำหนดพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติไว้ในรัฐธรรมนูญนั้น ในวัดญาณเวศกวันก็ไม่มีกิจกรรมหรือเหตุการณ์อะไรที่เข้าไปเกี่ยวข้องแม้แต่น้อย จำได้ว่าเคยกราบเรียนท่านเจ้าคุณไปว่า คนทั่วไปไม่ทราบความเป็นมาเป็นไปของหนังสือที่ท่านเขียนไว้ก่อนหน้านั้นว่าเป็นเรื่อง**ต่างกรรมต่างวาระต่างวัตถุประสงค์กัน** และคนส่วนใหญ่อาจไม่ได้อ่านหนังสือที่ท่านเขียนไว้ด้วยซ้ำ แต่ไปปรุงแต่งคิดปะติดปะต่อเรื่องราวต่างๆ เอาเอง อีกทั้งยังมีพวกที่แอบอ้างชื่อเสียงของท่านเจ้าคุณไปสนับสนุนความเห็นของตนว่าต้องกำหนดหรือต้องไม่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญ ดังนั้น ท่านเจ้าคุณจึงน่าจะหาโอกาสชี้แจงเรื่องนี้

การกล่าวตู่ท่านเจ้าคุณในเรื่องนี้ก็เป็นอีกกรณีหนึ่งที่สะท้อนว่าคนส่วนใหญ่ในสังคมปัจจุบันมักไม่ใส่ใจข้อเท็จจริงและไม่ตรวจสอบข้อมูล ยิ่งเมื่อมีการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารที่คลาดเคลื่อนจากความเป็นจริงผ่านทางสื่อมวลชนด้วยแล้ว ก็ยิ่งทำให้ความเท็จนั้นแพร่กระจายในวงกว้างมากขึ้นอีก เพราะมีการนำไปอ้างต่อๆ กันไป มิหนำซ้ำยังนำไปใช้ขยายผลพร้อมทั้งปรุงแต่งด้วยอคติ จนในหลายกรณียากที่จะตามชี้แจงให้เข้าใจถูกต้องได้อย่างทั่วถึงและทันเหตุการณ์

เชิงอรรถ ๖ [หน้า ๖๓]

คำศัพท์มีทั้งความหมายตรงและความหมายแฝง

ถ้อยคำที่ใช้สื่อสารในภาษามีความหมาย ๒ ระดับ คือ

• denotation (ศัพท์บัญญัติเรียกว่า "**ความหมายตรง**") คือ ความหมายโดยตรงหรือโดยชัดแจ้งของคำศัพท์ เริ่มตั้งแต่ความหมายตามตัวอักษรของคำศัพท์นั้นๆ ซึ่งถือเป็นความหมายดั้งเดิมของคำศัพท์ ไปจนถึงความหมายอื่นๆ ที่กลายออกมาจากความหมายเดิม เป็นความหมายที่ผู้ใช้ภาษาส่วนใหญ่จะนึกถึงและมีปรากฏในนิยามของพจนานุกรมทั่วไป จึงถือเป็นความหมายในขั้นปฐมภูมิ

• connotation (ศัพท์บัญญัติเรียกว่า "**ความหมายแฝง**") คือ ความหมายโดยอ้อมหรือโดยไม่ชัดแจ้งของคำศัพท์ เป็นความหมายที่เชื่อมโยงกับความหมายระดับแรก ที่ผู้ใช้ภาษาเฉพาะบางคนหรือบางส่วนจะนึกถึงนอกเหนือจากความหมายโดยตรงหรือโดยชัดแจ้ง จึงถือเป็นความหมายในขั้นทุติยภูมิ และมักไม่ปรากฏในนิยามของพจนานุกรมทั่วไป ยกเว้นบางฉบับ

การที่ *Longman Dictionary of English Language and Culture* ฉบับพิมพ์ครั้งแรกไปให้นิยามคำที่เป็นชื่อเฉพาะคือ *Bangkok* จนก่อให้เกิดปฏิกิริยาต่อต้านจากคนไทยบางส่วนนั้น ก็เพราะว่านอกเหนือไปจากความหมายตรง (denotation) คือ "เมืองหลวงของประเทศไทย" ยังไปเพิ่มความหมายแฝง คือ "เมืองที่มีโสเภณีมาก" ซึ่ง

บังเอิญเป็นความหมายแฝงในแง่ลบ จึงทำให้ผู้ต่อต้านรู้สึกว่าเสียภาพลักษณ์ของประเทศ แต่ถ้าเป็นความหมายแฝงในแง่บวก เช่น "เมืองที่มีวัดวาอารามมาก" ก็คงไม่มีใครออกมาต่อต้าน แต่กลับจะรู้สึกขอบคุณผู้จัดทำพจนานุกรมด้วยซ้ำ

คำศัพท์หลายๆ คำ ที่มีความหมายแฝงอันเป็นที่รู้กัน ในบางครั้งได้กลายเป็นเครื่องมือทางภาษาที่นำมาใช้ประกอบการโฆษณาสินค้า และโฆษณาชวนเชื่อทางการเมือง เป็นต้น เพื่อมุ่งชี้นำให้ผู้อ่านหรือผู้ฟังคล้อยตามโดยอาจไม่ทันได้สังเกต เช่น ในการโฆษณาขายบ้านหรือสินค้าที่เนื่องกับบ้าน ฝรั่งชอบใช้คำว่า *home* แทนคำว่า *house* เพราะคำหลังให้ความหมายแฝงว่า "ความอบอุ่น ความสบาย ความรัก ความเป็นส่วนตัว ฯลฯ" นอกเหนือจากความหมายตรงว่า "อาคารที่ใช้พักอาศัย" หรือในระหว่างรณรงค์หาเสียงเลือกตั้งเพื่อชิงตำแหน่งประธานาธิบดีสหรัฐอเมริกาเมื่อปี 2008/๒๕๕๑ Barack Obama ใช้กลยุทธ์หลักในการหาเสียงด้วยการชูคำง่ายๆ คำเดียวคือ CHANGE "การเปลี่ยนแปลง" คำนี้แม้มีความหมายตรงว่า "การทำให้ผิดแผกไปจากเดิม" ซึ่งในแง่ตรรกะ การเปลี่ยนแปลงอาจมีคติเป็นสอง คือ ในทางที่ดีขึ้น (change for the better) หรือในทางที่เลวลง (change for the worse) ก็ได้ แต่ความหมายแฝงที่มักพ่วงมากับคำนี้สำหรับคนทั่วไปมักเป็นแง่บวก คือ เมื่อเปลี่ยนแปลงแล้วก็ต้องดีขึ้นกว่าเก่า ว่าเฉพาะกรณีการหาเสียงครั้งนั้น ผลในระยะยาวจากการดำเนินนโยบายบนพื้นฐาน "การเปลี่ยนแปลง" หลังจากที่ Obama ได้รับเลือกตั้งแล้วจะเป็นอย่างไรบ้างนั้น เป็นเรื่องข้อเท็จจริงที่ต้องติดตามดูกันต่อไป แต่อย่างน้อยที่สุด ผลในระยะสั้นจาก

การชูนโยบายนี้ก็คือ ช่วยให้เขาได้รับเลือกตั้งเป็นประธานาธิบดีไปแล้ว เนื่องจากประชาชนข้างมากถูกโน้มน้าวให้คล้อยตามคำศักดิ์สิทธิ์คือ "การเปลี่ยนแปลง" อันมาจากอิทธิพลของความหมายแฝง โดยอาจไม่รู้ตัวด้วยซ้ำ

สรุปว่า ในการพิจารณาถ้อยคำในการสื่อสาร โดยเฉพาะเรื่องที่สำคัญ ผู้ใช้ภาษาพึงระมัดระวังเป็นพิเศษ นอกจากจะต้องรู้ให้เท่าความหมายตรงแล้ว ยังต้องรู้ให้ทันความหมายแฝงอีกด้วย

การหยิบยกเรื่องความหมายแฝงมาพูดในที่นี้ ก็เพื่อเกริ่นเรื่องก่อนที่จะพูดถึงคำอีก ๒ คำในเชิงอรรถถัดไป

เชิงอรรถ ๗ [หน้า ๑๒๘]

ท่านเจ้าคุณเป็นนักอนุรักษ์พระไตรปิฎก

ขอยกข้อความที่ท่านเจ้าคุณได้พาดพิงถึงเพื่อขอความคิดเห็น มาแสดงก่อนดังนี้

> "... academics and public intellectuals are extremely wary of criticising his conservative positions ..." ("... ทำให้นักวิชาการและปัญญาชนสาธารณะ พากันพรั่นใจเป็นที่สุดต่อการวิพากษ์วิจารณ์จุดยืนที่เป็นอนุรักษ์นิยมของเขา...") นั้น อาตมาอยากจะฟังอาจารย์สมศีลบ้างว่า ตามที่อาจารย์รู้ความเป็นไปเป็นมาที่นี่มานานพอสมควร อาจารย์มีความคิดเห็นว่าอย่างไร

ว่าเฉพาะประเด็นที่ท่านเจ้าคุณถามถึงนี้ ก็เห็นได้ชัดว่า ผู้เขียนคนนี้กล่าวอ้างอย่างเลื่อนลอยและเหลวไหล ไม่ทราบว่า "นักวิชาการและปัญญาชนสาธารณะ" ที่อ้างถึงนั้นมีใครบ้าง พูดไว้ที่ไหนว่าอย่างไรและเหตุใดจึงต้อง "พรั่นใจเป็นที่สุด" ในเมื่อตามความเป็นจริง ท่านเจ้าคุณมิใช่ผู้ทรงอิทธิพลที่จะไปทำร้ายใครได้ และไม่เคยมีจิตอาฆาตมาดร้ายใคร เมื่อมีผู้เข้าใจผิดเรื่องตัวท่านเองซึ่งมักจะเกี่ยวพันกับเรื่องหลักคำสอน ท่านมีแต่ให้อภัย และพยายามอธิบายหรือชี้แจงด้วยเมตตากรุณา ด้วยปัญญา และด้วยท่าทีที่จริงใจ อันเป็นแนวทางที่ท่านยึดเป็นหลักปฏิบัติมาโดยตลอด และยังแนะนำสั่งสอนให้ลูกศิษย์นำไปปฏิบัติด้วย

เมื่อผู้เขียนคนนี้กล่าวอ้างเลื่อนลอย ก็เข้าลักษณะแอบอ้างได้ คือหวังมุ่งเอา "นักวิชาการและปัญญาชนสาธารณะ" มาเป็นพวกเพื่อสนับสนุนความเห็นของตนเอง วิธีการให้เหตุผลลักษณะนี้หมิ่นเหม่ที่จะเข้าข่ายการให้เหตุผลผิดพลาดหรือโน้มน้าวให้ไขว้เขว ประเภทที่ทางตรรกศาสตร์เรียกว่า **appeal to authority** คือการอ้างอิงผู้รู้หรือแหล่งความรู้ กล่าวโดยทั่วไป การอ้างอิงผู้รู้หรือแหล่งความรู้มีใช้ทั่วไปในวงวิชาการ เพื่อช่วยให้ข้อโต้แย้งมีน้ำหนักมากขึ้น แต่ก็มีข้อแม้ว่า "ผู้รู้" ต้องเป็นผู้รู้จริง หรือ "แหล่งความรู้" ต้องเป็นแหล่งความรู้ที่ถูกต้อง**ในเรื่องที่อ้างถึง** มิใช่รู้แบบงูๆ ปลาๆ หรือจับแพะชนแกะ ปรุงแต่งตัดต่อเอาเอง

ในบริบทที่กำลังพูดถึงนี้ เมื่อมีการอ้าง "นักวิชาการและปัญญาชนสาธารณะ" ก็ต้องถามต่อไปว่าเป็นนักวิชาการในสาขาใด ส่วนปัญญาชนแม้จะมีสติปัญญาดี มีการศึกษาสูง (เมื่อเทียบกับคนส่วนใหญ่โดยทั่วไป) ก็ใช่ว่าจะรู้ไปเสียหมดทุกเรื่อง เช่น ถ้าพูดถึงเรื่องฟิสิกส์ แล้วอ้างอิงคำพูดของ

ไอน์สไตน์ ก็อาจช่วยให้ข้อโต้แย้งมีน้ำหนัก แต่ถ้าพูดเรื่องเคมี แล้วมาอ้างอิงไอน์สไตน์ จะโน้มน้าวให้ผู้อ่านผู้ฟังคล้อยตามเหมือนในเรื่องฟิสิกส์ก็เห็นจะเป็นไปได้ยาก และถึงหากอ้างอิงไอน์สไตน์ในเรื่องฟิสิกส์ ผู้อ้างก็ต้องอ้างอิงด้วยความซื่อตรง โดยแสดงหลักฐานแหล่งอ้างอิงให้ตรวจสอบได้ ไม่ใช่อ้างเลื่อนลอยหรือที่ร้ายยิ่งกว่าก็คือไปคิดประดิษฐ์ถ้อยคำขึ้นเองแล้วนำมาใส่ปากไอน์สไตน์โดยอ้างว่าเป็นการตีความตามคำพูดของไอน์สไตน์ ยิ่งไปกว่านั้น แม้เมื่ออ้างอิงนักวิชาการในสาขาที่เกี่ยวข้อง (เช่นเรื่องศาสนา) ก็ยังต้องตรวจสอบต่อไปว่า นักวิชาการผู้นั้นมีความรู้ความเข้าใจแท้จริงหรือไม่ในประเด็นที่กำลังถกกันอยู่ การตรวจสอบจึงจำต้องอาศัยหลักวิชาที่ถูกต้องและหลักตรรกะที่สมเหตุสมผลเป็นพื้น พร้อมทั้งแสดงหลักฐานข้อเท็จจริง (factual evidence) ประกอบ**ในที่ที่สมควรหรือจำเป็นต้องแสดง**

ส่วนการไปตีตราว่าท่านเจ้าคุณมี "จุดยืนที่เป็นอนุรักษ์นิยม" ก็ต้องขยายความให้ชัดก่อนว่าในแง่ไหน อย่างไร คำว่า "อนุรักษ์นิยม" (ศัพท์บัญญัติเขียนว่า "อนุรักษนิยม" ซึ่งดูขัดกับที่ใช้กันจนติดตลาดแล้วว่า "อนุรักษ์นิยม") บัญญัติจาก *conservatism* ซึ่งมาจากคำคุณศัพท์ว่า *conservative* "เชิงอนุรักษ์นิยม" ในภาษาอังกฤษ คำว่า *conservative* สื่อความหมายพื้นฐานว่า "ธำรงรักษาทัศนะ สถาบัน ฯลฯ ให้อยู่ในสภาพเดิม ไม่เปลี่ยนแปลง" แต่คำนี้มักให้ความหมายแฝงหรือความรู้สึกในเชิงลบว่า เป็นพวกหัวเก่า คร่ำครึ ยึดติดอยู่แต่ของเดิม ไม่ยอมรับการเปลี่ยนแปลงหรือยอมรับสิ่งใหม่ๆ ที่ดีกว่าเก่า เสมือนหนึ่งมีข้อสมมุติล่วงหน้า (presupposition) ที่ตายตัวว่า "ของใหม่ต้องดีกว่าของเก่าเสมอไป" ทั้งๆ ที่ในความเป็นจริง ของเก่าที่ดี ของใหม่ที่ไม่ดี ก็มีให้เห็นถมไป

อีกคำหนึ่งที่มีความหมายเนื่องกับ conservative และถูกนำมาตีตราท่านเจ้าคุณก็คือ fundamentalist คำทั้งสองนี้ท่านเจ้าคุณก็ได้อธิบายแง่มุมต่างๆ อย่างชัดเจนไปแล้ว แต่จะขอเพิ่มเติมว่า คำหลังนี้ในปัจจุบันเมื่อพูดถึงในบริบทที่เกี่ยวข้องกับคำสอนทางศาสนา ก็ถือว่า fundamentalist เป็น conservative แบบสุดโต่ง สื่อตะวันตกมักใช้คำนี้เพื่อตำหนิศาสนิกบางกลุ่มในบางศาสนาที่ขาดขันติธรรมและชอบใช้ความรุนแรง บางคนถึงกับถือว่า fundamentalist เป็นไวพจน์ของ terrorist "ผู้ก่อการร้าย" เลยทีเดียว แต่บางคนก็บอกว่า fundamentalist อาจมีได้หลายแบบ ส่วน terrorist เป็นเพียง fundamentalist แบบสุดโต่ง มิใช่ fundamentalist ทั้งหมด สรุปว่า คำนี้จะสื่อความหมายแฝงในแง่ลบเสียส่วนใหญ่ และมักนำมาใช้เพื่อแฝงท่าทีที่ตำหนิบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่ตนเองไม่เห็นด้วย

เมื่อมาพิจารณาจุดยืนของท่านเจ้าคุณในเรื่องพระพุทธศาสนา ท่านได้อธิบายในหลายต่อหลายแห่งว่า ท่านถือว่าหลักคำสอนในพระไตรปิฎกบาลีของฝ่ายเถรวาทสำคัญสูงสุด เนื่องจากพระไตรปิฎกเป็น primary source หรือแหล่งข้อมูลปฐมภูมิ (แต่ท่านไม่เคยพูดตรงไหนเลยว่าคำสอน**ทั้งหมด**ในพระไตรปิฎกเป็นพุทธพจน์ ดังที่มีบางคนกล่าวตู่เอาเอง) เมื่อพระไตรปิฎกสำคัญเช่นนี้ ท่านจึงถือเป็นหน้าที่ว่าจะต้องปกปักรักษาหลักคำสอนตามที่มีมาในพระไตรปิฎกบาลีไว้อย่างดีที่สุด เริ่มจากการที่ตนเองศึกษาให้เข้าใจถ่องแท้ ก่อนที่จะถ่ายทอดหรือบอกเล่าด้วยความซื่อตรงให้ผู้อื่นได้เรียนรู้ตาม และเมื่อปรากฏว่ามีการเผยแพร่คำสอนที่คลาดเคลื่อนเพราะความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ หรือคำสอนที่บิดเบือนด้วยความจงใจ ท่านก็

ชี้แจงแก้ไขด้วยเมตตาและด้วยปัญญาดังกล่าวข้างต้น สิ่งสำคัญก็คือท่านเจ้าคุณทำงานพระศาสนาโดย**ไม่พรั่นใจ** เพราะในเมื่อท่านทำสิ่งที่ถูกต้องดีงาม ตามครรลองคลองธรรม ซื่อสัตย์โปร่งใส ตรงไปตรงมา ด้วยสติปัญญา ด้วยเมตตาการุณย์ ด้วยความเสียสละเพื่อส่วนรวม และด้วยความองอาจ จึงไม่มีเหตุอันใดให้ต้องพรั่นใจ

ท่าทีตลอดถึงวิธีปฏิบัติของท่านต่อหลักคำสอนเช่นนี้ แท้จริงก็ตรงตามที่พระบรมศาสดาเคยตรัสแนะนำพระสาวกไว้นั่นเอง ดังความที่ปรากฏในปาสาทิกสูตรว่า **"ด้วยเหตุนี้แหละ จุนทะ ธรรมทั้งหลายที่เราแสดงแล้วด้วยความรู้ยิ่ง บริษัททั้งปวงพึงพร้อมเพรียงกันมาประชุมร่วมกันสังคายนา ทวนทานความหมายกับความหมายให้ลงกัน ถ้อยคำกับถ้อยคำให้ลงกัน ไม่พึงกล่าวขัดแย้งกัน อันเป็นวิธีที่จะช่วยให้พระศาสนานี้ยั่งยืน ตั้งมั่นอยู่ได้นาน เพื่อเกื้อกูลคนจำนวนมาก เพื่อความสุขของคนจำนวนมาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขของเทวะและมนุษย์ทั้งหลาย"**

พุทธพจน์ที่ยกมาแสดงนี้ อาจใช้ตอบคำถามเพื่อแก้ข้อสงสัยของชาวพุทธในยุคปัจจุบันได้หลายข้อ ดังนี้

ถาม: ใครเป็นผู้ริเริ่มให้สังคายนา

ตอบ: องค์สมเด็จพระบรมศาสดาเองนั่นแหละตรัสแนะให้พุทธบริษัทต้องหมั่นร่วมกันสังคายนาคำสอน

ถาม: สังคายนาคำสอน คืออะไร

ตอบ: ตอบอย่างสั้นที่สุด สังคายนา (ตามความหมายเดิม) ก็คือวิธีรักษาคำสอนดั้งเดิมของพระพุทธเจ้าไว้ไม่ให้ผิดเพี้ยน

ถาม: ทำไมต้องรักษาคำสอนดั้งเดิม

ตอบ: เพื่อให้พระศาสนายั่งยืน เป็นประโยชน์ต่อเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย

ถาม: จะรักษาตัวคำสอนไม่ให้ผิดเพี้ยนต้องทำอย่างไร

ตอบ: ว่าโดยสาระก็คือต้องทวนทาน (cross-check) ความหมายกับความหมายให้ลงกัน ถ้อยคำกับถ้อยคำให้ลงกัน

ถาม: ฟังดูเกี่ยวกับเรื่องภาษาโดยตรง ทำไมต้องให้ความสำคัญแก่ภาษาถึงขนาดนั้น

ตอบ: ก็เพราะว่าพระพุทธเจ้าตรัสสอนธรรมะโดยใช้ภาษาเป็นเครื่องสื่อ

ถาม: คำสอนที่ต้องรักษาทำไมต้องเป็นคำสอน "ดั้งเดิม"

ตอบ: เพราะเป็นคำสอนของสมเด็จพระบรมศาสดาอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่แสดงไว้แล้ว**ด้วยความรู้ยิ่ง** มิใช่คำสอนที่เกิดจากการตีความปรุงแต่งดัดแปลงตามอำเภอใจของผู้ที่ถือว่าตนเองเป็น "ปัญญาชน" "นักวิชาการ" "ผู้เชี่ยวชาญ" "อาจารย์" หรือ "เจ้าสำนัก" ผู้ที่ยังมีโลภะ โทสะ โมหะ อยู่

ฉะนั้น ถ้าจะตีตราว่าท่านเจ้าคุณเป็น "อนุรักษ์นิยม" ในแง่ที่ท่านถือตามพระไตรปิฎกซึ่งเป็นแหล่งบรรจุหลักคำสอนดั้งเดิม ก็ควรจะเปลี่ยนถ้อยคำเสียใหม่ว่าท่านเจ้าคุณเป็น "นักอนุรักษ์พระไตรปิฎก" จะถูกต้องเหมาะสมกว่า และต้องย้อนถามว่าจุดยืนเช่นนี้บกพร่องหรือเสียหายตรงไหน ในเมื่อองค์พระบรมศาสดาก็ยังทรงแนะให้พุทธบริษัทสังคายนาคำสอน แล้วผู้ที่มากล่าวหาตีตราท่านเจ้าคุณมีความรู้เรื่องหลักคำสอนพระพุทธศาสนามากน้อยเพียงใด เข้าใจความสำคัญของพระไตรปิฎกหรือไม่ นี่ยังไม่ถามต่อไปว่ามีเจตนาเคลือบแฝงหรือเหตุจูงใจอะไร คำถามต่างๆ เหล่านี้เชื่อว่าวิญญูชนผู้มีใจเป็นธรรมพึงพิจารณาเห็นคำตอบได้เอง

เชิงอรรถ ๘ [หน้า ๑๗๗]

ท่านเจ้าคุณให้ความสำคัญแก่เรื่องข้อมูลหลักฐาน

ขอเล่าประสบการณ์เล็กๆ น้อยๆ จากการมีโอกาสไปทำงานที่วัดญาณเวศกวัน เพื่อให้เห็นถึงปฏิปทาของท่านเจ้าคุณในแง่ที่เป็นนักวิชาการ

ครั้งหนึ่งเมื่อหลายปีมาแล้ว ในระหว่างที่นั่งทำงานอยู่ใต้กุฏิไม้ เกิดมีข้อสงสัยว่า คำว่า *เอหิภิกขุ* ในพจนานุกรมบาลี-อังกฤษ ๒ ฉบับที่ใช้อยู่ให้ความหมายแต่เพียงว่าเป็น the oldest formula for admission to the Order หรือ "ถ้อยคำตายตัวแบบดั้งเดิมสุดที่ใช้ในการให้อุปสมบท [กล่าวคือเอหิภิกขุอุปสัมปทา]" จะใช้หมายถึง "พระภิกษุที่อุปสมบทด้วยเอหิภิกขุอุปสัมปทา" ด้วยหรือไม่ ท่านเจ้าคุณทั้งที่ทราบคำตอบอยู่แล้ว ก็อุตส่าห์เดินกลับกุฏิของท่านเพื่อนำหลักฐานจากคัมภีร์พระไตรปิฎกและอรรถกถามาแสดงให้ดู พร้อมทั้งอธิบายให้ฟัง จนตัวผู้ถามหายสงสัย ถึงกับสรุปต่อไปอีกว่า พจนานุกรมทั้งสองฉบับนั้นน่าจะเพิ่มความหมายต่อท้ายเข้าไปด้วยว่า a monk thus ordained หรือ "พระภิกษุที่บวชด้วยวิธีนี้"

เหตุการณ์ครั้งนั้น ทำให้เห็นประจักษ์ถึงความซื่อตรงต่อวิชาการและความเป็นครูของท่านเจ้าคุณ แม้แต่คำถามที่ไม่อาจถือว่าสำคัญเท่าใดนักท่านก็ไม่มองข้าม และยังได้แสดงแบบอย่างให้ลูกศิษย์เห็นว่า ในการทำงานวิชาการ เรื่องข้อมูลหลักฐานข้อเท็จจริงต่างๆ ต้องถูกต้องชัดเจนก่อน เพราะเป็นรากฐานของความรู้ความเข้าใจที่จะเกิดตามมา หากจุดเริ่มต้นผิดเพี้ยนคลาดเคลื่อนเสียแล้ว ประดาทัศนะ ข้อคิด ความเห็นหรือข้อสังเกตที่สืบเนื่องตามมา ก็จะพลอยผิดเพี้ยนคลาดเคลื่อนไปด้วย

เชิงอรรถ ๙ [หน้า ๒๐๗]

การตีความต้องอาศัยบริบทด้วย

ขอตั้งข้อสังเกตในแง่ภาษาว่า ชื่อชาวอินเดียในสมัยโบราณส่วนใหญ่เป็นชื่อโดดๆ จึงมีชื่อบุคคลที่ซ้ำกันปรากฏให้เห็นอยู่หลายชื่อในคัมภีร์พระพุทธศาสนา วิธีหนึ่งที่คนสมัยก่อนใช้จำแนกให้เห็นว่ามุ่งจะหมายถึงบุคคลไหน ก็โดยการนำคำที่แสดงชาติกำเนิดคือชื่อโคตรหรือชื่อมารดาบ้าง หรือคำที่บรรยายลักษณะหรือคุณสมบัติของบุคคลนั้นๆ บ้าง เพิ่มเข้าไปด้วย จนกลายเป็นส่วนหนึ่งของชื่อ เช่น พระปุณณมันตานีบุตร ("ปุณณะ ผู้บุตรของนางมันตานี" ซึ่งเป็นเอตทัคคะในการแสดงธรรม ก็เป็นคนละปุณณะกับ ปุณณโกลิยบุตร ("ปุณณะ ผู้บุตรของโกลิยะ") ส่วนอำมาตย์กาฬุทายี ซึ่งเป็นสหชาติของเจ้าชายสิทธัตถะ ที่ได้ชื่อว่า *กาฬ* ก็เพราะมีผิวคล้ำ และเพื่อใช้เรียกให้ต่างจากอุทายีคนอื่น เช่น มหาอุทายี (หรือ ปัณฑิตอุทายี) ลาฬุทายี และ สกุลุทายี เป็นต้น

ส่วนคำว่า *ถุลละ* ในชื่อภิกษุณีถุลลนันทา ก็มีนัยหลายอย่างดังที่ท่านเจ้าคุณอธิบายไปแล้ว ว่าเฉพาะในบริบทที่เกี่ยวกับภิกษุณีรูปนี้ การจะไปคาดเดาเอาเองว่าคงชื่อ "นันทา" เฉยๆ จึงไม่ตรงต่อความเป็นจริงและยิ่งไม่น่าจะเป็นไปได้ เพราะท่านเป็นหนึ่งในพี่น้อง ๔ สาว ซึ่งในชื่อล้วนมีคำว่า *นันทา* อยู่ด้วย ถ้าจะสันนิษฐานอย่างอิงหลักวิชา ก็อาจกล่าวได้ว่า *นันทา* เป็นชื่อพี่สาวคนโต จึงไม่จำเป็นต้องมีคำอื่นมาขยาย เมื่อมีน้องสาวเกิดตามมาอีก ๓ คน และพ่อแม่ประสงค์จะตั้งชื่อให้ล้อกับพี่คนโต จึงต้องมีอีกคำหนึ่งมาขยาย เพื่อให้แตกต่างกัน คือ *นันทวดี* *สุนทรีนันทา* และ

ถุลลนันทา ชื่อน้องสุดท้องคือ "นันทาอ้วน" แม้จะสู้ชื่อน้องคนที่ ๓ คือ "นันทาสวย" ไม่ได้ ก็ไม่ถึงกับสื่อความหมายที่ไม่เป็นมงคลอย่างที่กล่าวถึงในข้อเขียนที่ระบุข้างต้นแต่อย่างใด

การหยิบยกเรื่องชื่อภิกษุณีถุลลนันทาขึ้นมาวิเคราะห์ ก็เพื่อใช้เป็นตัวอย่างของการตีความ ซึ่งเป็นกระบวนการวิชาการทางภาษาที่มีใช้บ่อยโดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องศาสนาและกฎหมาย (ในตะวันตก การตีความได้พัฒนาจนเป็นศาสตร์แขนงหนึ่ง เรียกว่า hermeneutics ซึ่งเดิมใช้หมายเฉพาะการตีความคัมภีร์ไบเบิล) เนื่องจากการตีความเกี่ยวข้องกับการใช้ภาษาโดยตรง ในที่นี้จึงขอตั้งข้อสังเกตจากมุมมองทางภาษาดังนี้

• การตีความมีได้ทั้งระดับถ้อยคำ (โดยเฉพาะอย่างยิ่งศัพท์เฉพาะทางวิชาการ) และระดับประโยคหรือข้อความที่ยาวกว่าประโยค เกิดขึ้นเมื่อมีถ้อยคำหรือข้อความไม่ชัดเจนว่ามีความหมายอย่างไร

• ความไม่ชัดเจนมี ๒ ลักษณะ ได้แก่ vagueness (ความคลุมเครือ) คือสื่อความกว้างเกินไป ไม่เฉพาะเจาะจง และ ambiguity (ความกำกวม) คือสื่อความหลายแง่ ซึ่งส่วนหนึ่งเกิดจากคำศัพท์มีหลายความหมาย หรือเพราะโครงสร้างประโยคที่มีที่มาต่างกันแต่มาพ้องรูปกัน

ขอยกตัวอย่างพอให้เห็นเป็นสังเขปในระดับคำดังนี้ คำว่า *sister* เมื่อใช้หมายถึง "พี่น้องเพศหญิง" ก็เข้าข่ายเรื่องความคลุมเครือ ต่อเมื่อขยายความว่า *elder sister* จึงจะหมายชัดว่า "พี่สาว" หรือ *younger sister* จึงจะหมายชัดว่า "น้องสาว" แต่ *sister* ยังมีได้หลายความหมาย เช่น อาจหมายถึง "พี่น้องเพศหญิง" "เพื่อนสนิทเสมือนหนึ่งพี่สาวหรือน้องสาว" หรือ "นักบวชเพศหญิง" การมีหลายความหมายเช่นนี้เข้าข่ายลักษณะหนึ่งของความกำกวม

• เมื่อต้องตีความ ก็ต้องเริ่มจากการวิเคราะห์ความหมายพื้นฐานของถ้อยคำหรือข้อความนั้นก่อน ว่าคลุมเครืออย่างไร หรือกำกวมอย่างไร จากนั้นจึงพิจารณาจากบริบทประกอบ ทั้งบริบทในตัวภาษา คือถ้อยคำหรือข้อความที่ห้อมล้อม และบริบทนอกตัวภาษา คือสถานการณ์หรือสภาพแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรมตามยุคสมัยที่ถ้อยคำหรือข้อความนั้นปรากฏอยู่

ในกรณีตัวอย่างคือชื่อ "ถุลลนันทา" การไปแปล *ถุลล* ว่า "หยาบช้า" ก็เพราะผู้ตีความคงจะนึกถึงรูปสันสกฤต *สฺถูล* (ซึ่งภาษาไทยใช้ว่า *สถุล* และไปแปรความหมายเป็น "หยาบช้า" หรือ "ต่ำช้า") อีกทั้งไม่ทราบว่าคำนี้มีหลายความหมาย เมื่อใช้บรรยายลักษณะคน ก็เลยพลอยไม่ทราบว่าควรจะสื่อความหมายใดได้บ้าง

ส่วนการไปคิดเอาเองว่า ชื่อของท่านต้องเป็น "นันทา" ก็แสดงว่าไม่ได้ใส่ใจเรื่องบริบทเลย เนื่องจากในเมื่อท่านมีพี่สาวคนโตชื่อ "นันทา" อยู่แล้วแถมยังมีพี่สาวอีก ๒ คน ที่ในชื่อมีคำว่า "นันทา" อยู่ด้วย พ่อแม่ที่ไหนจะไปตั้งชื่อลูกสาวคนสุดท้องให้ซ้ำกับชื่อลูกสาวคนโต

เชิงอรรถ ๑๐ [หน้า ๒๑๕]

ความเสียหายทางวิชาการเกิดขึ้นได้เพราะคน ๒ ฝ่าย

การที่เกิดความเสียหายทางวิชาการขึ้นมา จะไปโทษนักวิชาการฝ่ายเดียวคงไม่ได้ เพราะปัจจัยอีกฝ่ายหนึ่งก็คือคนส่วนใหญ่ในสังคมปล่อยปละละเลยเรื่องความถูกต้องทางวิชาการ ยิ่งเป็นเรื่องธรรมะหรือเรื่องทางพระ ก็ไม่กล้าแตะ เพราะถือเป็นของสูงเกินเอื้อม ได้แต่ฟังและเชื่อตามๆ กันมา ยิ่งถ้ามีศัพท์ธรรมะที่เป็นภาษาบาลีสันสกฤตเข้ามาเกี่ยวข้องแล้ว ก็อาจถึงกับถอดใจว่ายากหรือลึกซึ้งเกินกว่าที่จะเข้าใจหรือเข้าถึงได้ ท่าทีเช่นนี้เองจึงกลายเป็นจุดอ่อนให้นักวิชาการประเภทที่มีเจตนาไม่สุจริตใช้เป็นช่องทางในการโน้มน้าวให้เชื่อหรือคล้อยตาม โดยอ้าง "เสรีภาพทางวิชาการ" (academic freedom) และ "เสรีภาพในการแสดงออก" (freedom of expression) หรือ "เสรีภาพในการพูด" (freedom of speech) เป็นเกราะคุ้มกันตัวเอง แต่ลึกลงไปกว่านั้น ก็เพราะย่ามใจว่าถึงจะกล่าวอ้างหรือ "ตีความ" อย่างใด คนส่วนใหญ่ก็ไม่อาจรู้เท่าทันอยู่ดี เพราะไม่สนใจตรวจสอบ ไม่มีเวลาตรวจสอบ ไม่มีความรู้พอที่จะตรวจสอบ และอาจไม่กล้าคิดตรวจสอบด้วยซ้ำเพราะยำเกรงวุฒิการศึกษาหรือวิทยฐานะของนักวิชาการผู้นั้น

แนวทางที่จะป้องกันความเสียทางวิชาการก็คือ ในฝ่ายชาวบ้านต้องปลุกให้คนส่วนใหญ่ในสังคมตื่นตัว รักความจริง ความถูกต้องดีงาม และความเป็นธรรม ใฝ่รู้ใฝ่เรียน ส่วนในฝ่ายนักวิชาการ นอกเหนือจากคุณสมบัติพื้นฐานที่พึงมีในฝ่ายชาวบ้านดังกล่าว ยังต้องปลุกจิตสำนึก

เพิ่มเติมให้มีความซื่อสัตย์และรับผิดชอบต่อสังคมส่วนรวม ให้สมกับที่สังคมยกย่องให้เป็นปัญญาชน ความรับผิดชอบนี้จำเป็นต้องมีควบคู่กับเสรีภาพทางวิชาการที่ชอบเรียกร้องกันนักหนา มิใช่สักแต่ว่าพูดอะไรตามอำเภอใจก็ได้ โดยอ้างว่าให้ผู้ฟังตัดสินเอาเอง แต่ลึกๆ เพราะหวังและเชื่อว่าคนส่วนใหญ่คงจับไม่ได้ไล่ไม่ทัน

เชิงอรรถ ๑๑ [หน้า ๒๔๓]

การอ้างอิงหรือพาดพิงงานวิชาการต้องซื่อสัตย์

เรื่องการตีความ ได้เสนอความเห็นบางส่วนไปก่อนหน้านี้แล้ว แต่จะขอเพิ่มเติมเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการตีความ คือการถ่ายทอดความ ซึ่งในวงการเรียนภาษา โดยเฉพาะภาษาอังกฤษ ถือเป็นทักษะที่ต้องฝึกฝนโดยเฉพาะอย่างยิ่งในงานเขียนทางวิชาการ

การถ่ายทอดความโดยสาระก็คือการอ้างอิงหรือพาดพิงทัศนะทางวิชาการของบุคคลอื่น เพื่อนำมาสนับสนุนทัศนะหรือจุดยืนของตน หากเห็นด้วยกับทัศนะนั้น หรือเพื่อนำมาเป็นประเด็นโต้แย้ง หากไม่เห็นด้วยกับทัศนะนั้น การถ่ายทอดความที่ใช้กันทั่วไปมีอยู่ ๓ ลักษณะ กล่าวคือ

(๑) การยกข้อความ (quoting) หมายถึง การยกข้อความเดิมมาแสดง มักใช้ในกรณีที่จำเป็นต้องให้ผู้อ่านได้พิจารณาทั้งอรรถและพยัญชนะของข้อความนั้นด้วยตนเอง

(๒) การถอดความ (paraphrasing) หมายถึง การถ่ายทอดความหมายของข้อความเดิมด้วยถ้อยคำของตนเอง กล่าวคือ นำข้อความ

เดิมมาเปลี่ยนแปลงเฉพาะพยัญชนะ แต่ยังคงรักษาอรรถของเดิมไว้ ตามปกติมักใช้วิธีนี้เพื่อช่วยให้ผู้อ่านเข้าใจความหมายของข้อความเดิมได้ง่ายขึ้น และไม่มีความจำเป็นต้องยกข้อความเดิมมาแสดงเหมือนอย่างวิธีแรก

วิธีที่จะช่วยตรวจสอบว่า ข้อความที่ถอดมาใหม่มีความหมายเหมือนกับข้อความเดิมหรือไม่ ก็ต้องอาศัยหลักตรรกะ เพื่อดูว่าข้อความที่ถอดมาใหม่กับข้อความเดิมหมายถึงสิ่งเดียวกันหรือไม่ เช่น ในระดับคำ ก็ดูจากคำที่นำมาใช้แทนว่าเป็นไวพจน์ของคำเดิม (คือสื่อความหมายเหมือนกับคำเดิม) ในบริบทนั้นๆ หรือไม่

(๓) การสรุปความ (summarizing) หมายถึง การถ่ายทอดเฉพาะสาระสำคัญของข้อความเดิมด้วยถ้อยคำของตนเอง มีลักษณะคล้ายกับวิธีถอดความ แต่ข้อความที่สรุปมาจะสั้นและกระชับกว่าข้อความเดิมมาก

แต่ไม่ว่าจะใช้วิธีใดก็ตาม ก็ต้องรักษาความหมายของข้อความเดิมให้ถูกต้องแม่นยำ ไม่คลาดเคลื่อน ด้วยความระมัดระวัง และที่สำคัญที่สุด ต้องกระทำด้วยความซื่อสัตย์*

---

* เช่น *The Little Brown Handbook*, 6th ed. by Fowler, Aaron and Tarvers (1995: 548) ตั้งหัวข้อย่อยตอนที่ว่าด้วยการแสดงแหล่งอ้างอิงในงานเขียนวิชาการไว้ว่า "Quoting, summarizing, and paraphrasing honestly" คำกริยาวิเศษณ์ที่พ่วงท้ายก็คือ "อย่างซื่อสัตย์" นั่นเอง

เชิงอรรถ ๑๒ [หน้า ๒๗๒]

ถึงเป็นชาวบ้าน ก็ต้องรู้เท่าทันนักวิชาการ

หากมีผู้มาถามว่า เมื่อชาวบ้านรับฟังข้อมูลข่าวสารในเรื่องเดียวกันจากแหล่งต่างกัน และสิ่งที่รับฟังมานั้นเกิดขัดกันหรือแย้งกันขึ้นมา จะมีวิธีทำความเข้าใจอย่างไร และจะวินิจฉัยอย่างไรว่าสิ่งใดถูก สิ่งใดจริง สิ่งใดมีเหตุผล ในที่นี้จึงขอฝากเป็นข้อสังเกตไว้ และโปรดถือว่าเป็นเพียงทัศนะหนึ่งที่เสนอขึ้นมาเพื่อพิจารณาประกอบเท่านั้น

เรื่องราวต่างๆ ที่ท่านเจ้าคุณอธิบายชี้แจงมาตั้งแต่ต้น อาจแยกได้เป็น ๔ แง่หรือ ๔ มิติซึ่งสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกัน ดังตัวอย่างต่อไปนี้

- เมื่อมีข้อโต้แย้งขึ้นมาว่า นิพพานเป็นอัตตา ไม่ใช่อนัตตา ก็ถือเป็นข้อโต้แย้งในแง่หลักคำสอนของพระพุทธเจ้า เป็นมิติแง่**หลักการ**

- เมื่อมีผู้อ้างว่า ท่านเจ้าคุณเรียกร้องให้กำหนดพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติไว้ในรัฐธรรมนูญ ก็เป็นมิติแง่**ข้อเท็จจริง**

- เมื่อท่านเจ้าคุณเขียนไว้ในหนังสือ*พุทธธรรม* ว่า “แม้จะมีหลักฐานแสดงว่าปริวารเป็นคัมภีร์รุ่นหลังในชั้นพระไตรปิฎกด้วยกัน แต่ก็ยังต้องยอมรับว่าเป็นทัศนะของพระพุทธศาสนายุคต้นๆ คือก่อนยุคอรรถกถา” แต่มีผู้นำมาอ้างแบบตีความคลาดเคลื่อนว่า “(ท่านเจ้าคุณพระธรรมปิฎกก็ยอมรับว่าคัมภีร์ปริวารเป็นของแต่งใหม่หลังพุทธกาล และข้อความตรงที่บอกว่า นิพพานเป็นอนัตตานี้ ก็เป็นของพระเถระรุ่นหลังพุทธกาลแต่งใส่เข้าไป)” การที่จะวินิจฉัยว่า การตีความ การถอดความ หรือการสรุปความ ทำได้ถูกต้อง

หรือไม่ สมเหตุสมผลหรือไม่ ก็ต้องอาศัยหลักตรรกะมาช่วยวิเคราะห์ประกอบ (นักภาษาศาสตร์บางสำนักถึงกับบัญญัติศัพท์ logical form "รูปแบบตรรกะ" ขึ้นมาเพื่อใช้หมายถึงความหมายของถ้อยคำและข้อความในภาษาที่มุ่งวิเคราะห์) ตัวอย่างที่ยกมาแสดงนี้จึงเป็นมิติแง่**ตรรกะ**

• เมื่อคนที่แทบจะไม่เคยพบกับท่านเจ้าคุณเลย (อย่าว่าแต่รู้จักเป็นส่วนตัว) อยู่ๆ มาทึกทักเอาเองว่า ท่านเจ้าคุณไม่มีเพื่อนต่างศาสนา แล้วเราในฐานะผู้ฟังสมควรจะคล้อยตามนั้นหรือไม่ ก็เป็นมิติแง่**สามัญสำนึก**

มิติทั้ง ๔ แง่นี้อาจขยายความเพิ่มเติมได้ดังนี้

(๑) **หลักการ** (principle) หมายถึงหลักหรือกฎอันเป็นที่ยอมรับกันและใช้เป็นบรรทัดฐานรองรับการประพฤติปฏิบัติ การทำงาน การการศึกษาวิจัย ฯลฯ ที่เป็นหลักศีลธรรม หลักศาสนา หลักกฎหมาย หรือหลักวิชาในแต่ละสาขาวิชา เช่น กฎทางวิทยาศาสตร์ที่ใช้อธิบายปรากฏการณ์ธรรมชาติ กฎไวยากรณ์ที่รองรับระบบภาษา ฯลฯ

แต่สิ่งที่ในที่นี้เรียกโดยรวมด้วยคำกว้างๆ ว่า **หลักการ** ก็อาจมีความจริงแท้แน่นอนแตกต่างกันได้ เช่น หลักกฎหมายของแต่ละประเทศแต่ละสังคมแต่ละวัฒนธรรม ซึ่งเป็นสิ่งที่มนุษย์บัญญัติขึ้นมา ก็อาจเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัยตามปัจจัยแวดล้อม หรือแม้แต่กฎทางวิทยาศาสตร์ ซึ่งมีลักษณะเป็นวัตถุวิสัย เพราะเป็นเรื่องเกี่ยวกับธรรมชาติมิใช่เรื่องกฎหมายที่เป็นเรื่องของสังคมมนุษย์ ก็ยังอาจปรับเปลี่ยนได้ตามระดับความรู้ความเข้าใจของมนุษย์ที่ก้าวหน้าขึ้นไป ส่วนหลักการที่เป็นหลักสัจธรรมที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้ ถือเป็นอกาลิโก คือไม่มีวันเปลี่ยนแปลงและมีอยู่อย่างนั้น ไม่ว่าพระพุทธเจ้าจะเสด็จอุบัติหรือไม่ก็ตาม

(๒) **ข้อเท็จจริง** (fact) หมายถึงสิ่งที่เกิดขึ้นจริงหรือมีอยู่จริงในอดีตหรือปัจจุบัน ถ้าเป็นเรื่องปัจจุบันบางเรื่องอาจรู้เห็นพิสูจน์ได้จากประสบการณ์ตรง แต่บางเรื่องในปัจจุบัน รวมทั้งเรื่องในอดีต ก็อาจตรวจสอบได้จาก **หลักฐาน** (evidence) เท่าที่มีอยู่ หรือเท่าที่มีบันทึกไว้

(๓) **ตรรกะ** (logic) หมายถึงหลักที่ใช้วิเคราะห์การให้เหตุผลหรือข้อโต้แย้ง (argument) ต่างๆ ว่ามีความเชื่อมโยงเกี่ยวเนื่องเป็นเหตุเป็นผลกันหรือไม่อย่างไร

แม้ว่าหลักตรรกะมีศึกษาอย่างเป็นระบบในตรรกศาสตร์ (หรือตรรกวิทยา) ซึ่งจัดเป็นวิชาแขนงหนึ่ง แต่อาจนำไปใช้ประกอบการวิเคราะห์การอ้างเหตุผลในวิชาความรู้แขนงใดก็ได้ ในที่นี้จึงแยกออกมาเป็นอีกมิติหนึ่ง ไม่ไปรวมกับหลักวิชาอื่นๆ ที่อาจอนุโลมเข้าไปในมิติ**หลักการ** ดังที่อธิบายในข้อ (๑)

ตรรกศาสตร์ช่วยอธิบายว่า การอ้างว่า "คนทุกคนต้องตาย นาย ก เป็นคน เพราะฉะนั้น นาย ก ต้องตาย" ถูกหลักตรรกะหรือสมเหตุสมผล ในขณะที่ การอ้างเหตุผลว่า "แมวทุกตัวเป็นสัตว์ สุนัขทุกตัวเป็นสัตว์ เพราะฉะนั้น แมวทุกตัวเป็นสุนัข" ผิดหลักตรรกะหรือไม่สมเหตุสมผล

ตรรกศาสตร์ยังช่วยเตือนให้คอยระวังการที่มีผู้ให้คำอธิบายเหตุผลโดยใช้แนวเทียบ (analogy) แทนการนำเสนอหลักฐานข้อเท็จจริง เช่น "ดาวเคราะห์เช่น ดาวพฤหัสบดี ดาวศุกร์ ดาวเสาร์ เป็นดาวบริวารของดวงอาทิตย์เช่นเดียวกับที่โลกเป็นบริวาร ดาวเหล่านี้ต้องอาศัยแสงอาทิตย์ในเวลากลางวันเช่นเดียวกับที่โลกอาศัยแสงอาทิตย์ ดาวเหล่านี้ยังอาศัยแสง

จากดาวบริวารของตนในเวลากลางคืน เช่นเดียวกับโลกอาศัยแสงจันทร์ เพราะฉะนั้น ในเมื่อโลกมีสิ่งมีชีวิตหลากหลายชนิดอาศัยอยู่ ดาวเคราะห์เหล่านี้ก็ต้องมีสิ่งมีชีวิตหลากหลายชนิดอาศัยอยู่เช่นกัน"

(๔) **สามัญสำนึก** (common sense) หมายถึงความสามารถที่จะตัดสินใจเลือกท่าทีหรือวิธีปฏิบัติต่อข้อเท็จจริงหรือสถานการณ์ในเรื่องธรรมดาสามัญในชีวิตประจำวันได้อย่างถูกต้องเหมาะสม เป็นวิจารณญาณที่อิสระจากการศึกษาเล่าเรียนฝึกฝนตามศาสตร์เฉพาะสาขาหรือเฉพาะทาง หากแต่เป็นเชาวน์ปัญญาตามธรรมชาติปกติที่คนทั่วไปอาจมีร่วมกันได้

สามัญสำนึกมีบทบาทสำคัญในการช่วยตัดสินใจ เช่น ถ้ามีใครมาบอกว่าอย่าส่งเสื้อผ้าไปซักแห้งในร้านนั้นๆ เพราะเคยซักเสื้อเสียไปชุดหนึ่ง เราอาจเชื่อครึ่งไม่เชื่อครึ่ง แต่ถ้าเขาบอกว่าร้านซักแห้งนั้นเคยซักเสื้อเสียไปถึง ๔ ครั้งแล้ว พร้อมทั้งเอาหลักฐานมาแสดงให้ดู สามัญสำนึกจะบอกว่า เราไม่ควรเสี่ยงเอาเสื้อไปซักร้านนั้นจะดีกว่า ทั้งๆ ที่การซักเสียมาจากเหตุปัจจัยหลายอย่าง และเหตุปัจจัยเหล่านั้นอาจไม่เกิดขึ้นอีกก็ได้ถ้าเราส่งเสื้อไปซัก

อย่างไรก็ตาม แม้จะวิเคราะห์มิติในการวินิจฉัยออกมาเป็น ๔ แง่ ก็ใช่ว่าทั้ง ๔ แง่นี้จะแบ่งแยกกันได้โดยเด็ดขาด กล่าวคือ ๓ แง่แรกมักต้องนำมาใช้ร่วมกัน เพื่อเป็นเกณฑ์หลักในการวินิจฉัย ส่วนสามัญสำนึกเป็นเครื่องสนับสนุน ๓ เกณฑ์แรก ในที่นี้จะขอยกตัวอย่างเรื่องการไต่สวนคดีฆาตกรรม ดังนี้

• ถ้ามีใครมาโต้แย้งว่า "การฆาตกรรมไม่ผิดกฎหมาย" ผู้ฟังย่อมวินิจฉัยได้ทันทีว่าเป็นคำกล่าวอ้างที่ไม่ถูกต้อง เพราะสามารถตรวจสอบได้จากประมวลกฎหมายที่เกี่ยวข้อง (นี่เป็นเรื่องที่ต้องวินิจฉัยในมิติแง่หลักการ แต่ก็อาศัยการตรวจสอบจากหลักฐานประกอบด้วย)

• ถ้ามีใครโต้แย้งว่า "จำเลยไม่ใช่ฆาตกร เพราะมิได้อยู่ในที่เกิดเหตุ" ทั้งฝ่ายโจทก์และฝ่ายจำเลยต่างก็ต้องหาหลักฐานและพยานมาพิสูจน์ยืนยันกันว่า เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นตามความเป็นจริงเป็นเช่นไร จำเลยอยู่หรือไม่อยู่ในที่เกิดเหตุ (นี่เป็นเรื่องที่ต้องวินิจฉัยในมิติแง่ข้อเท็จจริง คือดูตามหลักฐานข้อเท็จจริง)

• ถ้ามีใครอ้างเหตุผลว่า "โจรทุกคนเป็นอาชญากร ฆาตกรทุกคนเป็นอาชญากร เพราะฉะนั้น โจรทุกคนก็เป็นฆาตกร ในเมื่อมีหลักฐานปรากฏว่าจำเลยเป็นโจร จำเลยก็ต้องเป็นฆาตกร" ผู้ฟังย่อมวินิจฉัยด้วยหลักตรรกะว่าการอ้างเหตุนี้ไม่สมเหตุสมผล (นี่เป็นเรื่องที่ต้องวินิจฉัยในมิติแง่ตรรกะ)

การอ้างเหตุผลข้างต้นนี้มีอยู่ ๒ ขยัก ซึ่งแยกให้เห็นชัดได้ดังนี้

ขยักแรก

ข้อตั้งแรก: ฆาตกรทุกคนเป็นอาชญากร

ข้อตั้งที่สอง: โจรทุกคนเป็นอาชญากร

ข้อสรุป: โจรทุกคนเป็นฆาตกร

ขยักหลัง

ข้อตั้งแรก: โจรทุกคนเป็นฆาตกร (จากข้อสรุปในขยักแรก)

ข้อตั้งที่สอง: จำเลยเป็นโจร (จากหลักฐานที่ปรากฏ)

ข้อสรุป: จำเลยเป็นฆาตกร

ถึงหากผู้ฟังที่ไม่เคยเรียนตรรกศาสตร์มาก่อนไม่อาจอธิบายตามหลักวิชาว่าข้อสรุปในขยักแรกผิดหลักตรรกะอย่างไร ก็สามารถรู้ได้จาก

ประสบการณ์ตามความเป็นจริงว่า แม้ว่าทั้งฆาตกรและโจรต่างก็เป็นอาชญากร และโจรบางคนก็เป็นฆาตกรด้วย หรือในทางกลับกัน ฆาตกรบางคนเป็นโจรด้วย แต่ฆาตกรที่ไม่ใช่โจร และโจรที่ไม่ใช่ฆาตกร ก็มีอยู่เช่นกัน

ส่วนในการอ้างเหตุผลขยักหลังที่ว่า "โจรทุกคนเป็นฆาตกร จำเลยเป็นโจร เพราะฉะนั้น จำเลยก็ต้องเป็นฆาตกร" แม้ข้อสรุป "จำเลยเป็นฆาตกร" จะถูกหลักตรรกะ แต่ข้อตั้งแรกที่ยกมาอ้าง คือ "โจรทุกคนเป็นฆาตกร" ได้มาจากข้อสรุปในขยักแรกที่ผิดหลักตรรกะ (ซึ่งตกไปแล้ว) จึงพลอยทำให้ข้อสรุปในขยักหลัง ("จำเลยเป็นฆาตกร") พลอยตกไปด้วย

• แม้เมื่อมีหลักฐานชัดแจ้งว่าจำเลยมีความผิดจริง ก็มักมีการพูดถึงเหตุจูงใจ (motive) ในการก่อคดีฆาตกรรม เพราะสามัญสำนึกบอกว่าคนเราอยู่ๆ จะไม่ลุกขึ้นมาฆ่าคนเป็นว่าเล่น จะต้องมีเหตุจูงใจอย่างใดอย่างหนึ่ง (ยกเว้นคนที่สติฟั่นเฟือน) เช่น ฆ่าเพื่อชิงทรัพย์ ฆ่าเพราะเหตุชู้สาวหรือหึงหวง ฆ่าเพราะความแค้นส่วนตัว ฆ่าเพราะมีผลประโยชน์ขัดแย้งกัน ฯลฯ (นี่เป็นการวินิจฉัยโดยใช้สามัญสำนึกเป็นส่วนประกอบ)

ขอวกกลับมาเรื่องพระไตรปิฎกและหลักคำสอนในพระพุทธศาสนาดังนี้

เมื่อพบเห็นข้อโต้แย้งหรือข้อสงสัยว่าคำสอนใดเป็นหลักคำสอนในพระพุทธศาสนาหรือไม่ ก็ต้องมีความรู้ที่ถูกต้องมาใช้เป็นเกณฑ์วินิจฉัย เช่นลักษณะตัดสินธรรมวินัย ๘ ข้อ ที่พระพุทธเจ้าตรัสแก่พระนางมหาปชาบดีโคตมี และลักษณะตัดสินธรรมวินัย ๗ ข้อ ที่พระพุทธเจ้าตรัสแก่พระอุบาลี (ซึ่งเกี่ยวพันกับเรื่องหลักการ) ในการค้นหาความรู้ ก็ต้องหา

หลักฐานจากแหล่งอ้างอิงที่เชื่อถือได้ เพื่อจะได้ทราบแน่ชัดว่า พระพุทธเจ้าตรัสสอนเช่นนั้นเช่นนี้ตามที่มีการกล่าวอ้างจริงหรือไม่ (ซึ่งเกี่ยวพันกับเรื่องหลักฐานข้อเท็จจริง) และแม้เมื่อมีการอ้างหลักการและหลักฐานแล้ว ยังต้องพิจารณาต่อไปว่า การนำเสนอข้อโต้แย้งหรือข้อสงสัยนั้นมีเหตุมีผลและสอดคล้องกันได้กับหลักการและข้อเท็จจริงด้วยหรือไม่

การที่มีบุคคลหรือกลุ่มบุคคลออกมาเคลื่อนไหวเผยแพร่ข่าวสารข้อมูลที่เป็นเท็จ (เช่น กล่าวหาเลื่อนลอยว่าท่านเจ้าคุณเป็นคอมมิวนิสต์และหลบหนีออกจากประเทศไทยระยะหนึ่ง หรือนำเอาคำของท่านเจ้าคุณไปอ้างไม่ตรงด้วยการตีความเอาเองจนทำให้ผู้อ่านเข้าใจไขว้เขว) ในลักษณะที่พยายามลดความน่าเชื่อถือของท่านเจ้าคุณ ชาวพุทธทั่วไปก็ควรจะฉุกใจคิดโดยใช้สามัญสำนึกประกอบว่า การเคลื่อนไหวเช่นว่านั้นมีเหตุจูงใจอะไร เพียงเพื่อเหตุผลทางวิชาการแท้ๆ โดยไม่มีผลประโยชน์อื่นใดเคลือบแฝง? เพื่อชื่อเสียง? เพราะอามิสสินจ้าง? หรือเพราะมีเหตุจูงใจอื่นที่แฝงเร้นจากสาธารณชน?

แต่การใช้เพียงสามัญสำนึกอย่างเดียวคงไม่พอ ต้องช่วยกันทำความจริงให้ปรากฏชัดแจ้ง เริ่มจากตรวจสอบข่าวสารข้อมูลและหลักฐานข้อเท็จจริงต่างๆ ศึกษาหาความรู้เรื่องหลักคำสอนที่ถูกต้องในพระพุทธศาสนา อย่างน้อยก็หลักคำสอนพื้นฐานที่เป็นหลักการสำคัญ เมื่อมีข้อสงสัยก็ต้องตรวจสอบจากแหล่งข้อมูลที่เชื่อถือได้ มีพระไตรปิฎกและอรรถกถาเป็นต้น จนในที่สุดเมื่อตนเองมีความรู้ความเข้าใจแล้ว ก็ควรต้องช่วยกันกล่าวแก้ปรัปวาทและสัทธรรมประดิรูป ช่วยกันจรรโลงให้พระศาสนานี้ยั่งยืน เพื่อประโยชน์สุขของพหูชนตราบชั่วกาลนานและตลอดไป ▪

นักวิชาการ เทศ-ไทย หาความรู้ให้แน่ ใช่แค่คิดเอา

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต)

... การผลิตข้อเขียน หรือทำงานอะไรต่างๆ ทางวิชาการนี้ ขอย้ำว่า ขั้นแรกต้องมีความรู้เรื่องที่พูดที่เขียนให้ถูกต้อง และมีข้อมูลข้อเท็จจริงเพียงพอ ถ้ายังทำให้สมบูรณ์ไม่ได้ แม้เพียงได้ข้อมูลความรู้ที่เป็นความจริง ก็เป็นประโยชน์และมีความชอบธรรมได้ จึงควรให้ความสำคัญแก่การพยายามรวบรวมหาข้อมูล ให้มากพอและให้ชัดเจนที่สุด ถ้าจะแสดงความคิดเห็น วิพากษ์วิจารณ์อะไร ก็ยิ่งต้องให้มั่นใจว่า ได้ทำอย่างชอบธรรม บนฐานของข้อมูลความรู้ที่ถูกต้อง ถ่องแท้ แน่ และชัด

วงวิชาการควรเป็นแบบอย่างแก่สังคมในเรื่องนี้ และควรเป็นแหล่งประเทืองปัญญาและผดุงธรรม ความอ่อนแอ ขาดพร่องทางปัญญาต้องถือว่าเป็นปัญหาใหญ่ของสังคมไทยเวลานี้ และอาการเด่นของปัญหานี้ ก็คือ การชอบให้ความเห็น แต่ไม่หาความรู้ ...